

114
1935/2

მნათობი

3

ზინააგსი

ლ. მ. მ. ბ. ი.

3. გაფრინდებულნი

8. კაპაბიძე

ილია მოსაფილი

მიხეილ შოთაბაძე

ნიკოლოზ ბიბოლოვი

კაფიზ

პ. რ. მ. ზ. ა.

დინა უინბლია

ზ. დამიანი

კ. გამსახურდია

ი. დიომედი

კეტიკო ჯოხია

რევოლუციური მოძრაობა

კ. გორდელაძე

კრიტიკა და კულტივისტიკა

ალი არსენიშვილი

წარსულიდან

კომი აბაშიძე

ბიბლიოგრაფია

3. ხურცი

6. 8.

კროლეთარკაზო უმელა კმეყენსა, უმეროდითი

ქართული
ენციკლოპედია

მნათობი

სრულიად საქართველოს საბჭოთა
მწერლების კავშირის უძველესი
სალიტერატურო, სახელოვნო და საზო-
გადმობრებ-საკოლიტიკო უზრუნველყოფის

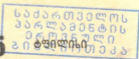
3

წელიწადი მეთორმეტი

სახელგამი

1935

1654
5948

ბ/მგ. რედაქტორი გიორგი შურულაველი

საკრედიტო კოლეგია:

ირაკლი აბაშიძე
ნოე ჯომლათელი
ნიკო ლორთქიფანიძე
კოსტ. ლორთქიფანიძე
ბა. მუშიშვილი
შალვა კადიანი
გალაკტიონ ტაბიძე
ტიციან ტაბიძე
ლემ კიაჩელი
ანტონიუმიონ ჩიჩკვაძე
დამნა შენგელია

ერეკლეთელი
ბანკისთვის

რედაქციის მისამართი: ტფილისი, შაჩაბლის ქ. № 13. ტელ. № 3 — 55 — 25.
გენ. წინაშეილის სახელ. მწერალთა სასახლე.

კანტორის მისამართი: ტფილისი, კიროვის ქ. № 7. პერიოდისექტორი.

სახელგამის პირველი სტამბა, პლენარის პროსპექტი № 91.

მოავლ. რწმუნ. № 2108. შეკვ. 123. ტირაჟი 6.000.

დამნა შენგელაია

ს ბ მ ლ ლ ა

რომანი

1

საყვირი ღმუის.

თინას გამოვლევია.

ტანს ოფლი დასხმია.

ძილეს ბურანისაგან ჯერ კიდევ კარგად არ იყო გამორკვეული.

საზაფხულო საბანი იქით გადააგდო და ისე გაიშვებოდა.

მარჯვენა ხელი თავქვეშ რომ ამოიღო, ღრმად ჩაჭრილ ღამის პერანგის საკინძის ქვეშ ამოცურებული ხორბლისფერი მკერდი გადაწეულ მკლავს თან აჰყვა.

ის იყო ძილის შებრუნებას აპირებდა, რომ კოლოს ნაკებნმა ქველით გაუხსენა. ფეხი აიკეცა და მარცხენა ხელით ისედაც აწითლებული ადგილი გამწარებით მოიფხანა.

საყვირის ხმა ისევ რომ ჩაესმა, უნებლიეთ წამოვიარდა, მაგრამ გაახსენდა: დღეს ქარხნის ეს ძახილი მას არ შეეხებოდა და ისევ წაიჭტა. რომ დაეცა, ლოგინის ზამბარებმა უსიამოვნო კრაქუნით აიჭნიეს, და მთლად გამოერკვა.

ფანჯარას გახედა: სინათლე მიხურულ დარბაზში ზოლებად ატანდა. ამ ზოლს მეორე ფანჯარიდან შემოვინილი სხივი ჰკვეთდა მართობულად და კედელზე მიკიდებულ სტალინის სურათს ანათებდა.

ბელადი ოდნაევი ღიმილით იცქირებოდა კედლიდან.

თინას უცერად ეუცხოვა თავისი ოთახი.

ყური მიუგდო — ზღვა აღარ შხუოდა, არც კიჭინობელი კრიჭინებდა, იქ რომ ყურძენს თავდავიწყებით ამწიფებდა. მერე რაღაც ბალიშით რბილი და უზარმაზარი რომ წამოვიდა ბნელად, ნისლივით შემოვებურა, ჩაიხვია და ისიც დანებდა ბავშვივით მორჩილი ამ სილბილეს, ჩაეშვა განუჯომელობაში ღრმად ჩაძირული...

საღდაც შორს, დავიწყებაში მართობად გადაკვეთილი სხივი ისევ ანათებდა თვალის მომჭრელად...

ერუანტელად შემოპარულმა ძილმა დაჰკრა თავში, მოიქრა ლოგინიანად და წავიდა ტკბილად დარწმული უცნაურ სიბლუვეში.

— ალბათ, ძილი გაცდაა დედის წიაღში გატარებული წყევლისა! — ანთო ფიქრი ფოსფორიულად, ჩაქრა და, ისევ რომ ბანარსკი მსკრამს, თვალები გამოახილა.

ეძინა?

იქნება არც ეძინა?

იქნება ეს წუთის თვლემა იყო?

თავქვეშ შერჩენილი მარჯვენა ხელი გამოიღო და, ამოცურებულნი მკერდი რომ მოისრისა, გააზმორა.

— ეს რა სისულელეა!.. — გაიფიქრა უკმაყოფილოდ, თავი წამოსწია, მაგრამ ლოგინმა ისევ დასძალა და თავი ბალიშში წარგო.

ტანში იყო რაღაც გაურკვეველი ნატვრა, სევდა და სიტკბო ბიწიერი.

— ფუი ეშმაკს! ფუი ეშმაკს! ფუი ეშმაკს! — გამოაჯავრა თინამ თავის გამზრდელ ბებიას.

უნდოდა წამომდგარიყო, მაგრამ არ ადგა, თავისავე თავს დაემალა ლოგინში.

— ბებია!..

ის მისთვის დედაც იყო, მამაც და ერთადერთი პატრონიც.

ახლა ბებია აღარ არის. ვერც მისმა გახსენებამ დააფრთხო ეს ჩუმი ნატვრა.

მისი ფიქრები ერთ საგანზე დიდხანს არ ჩერდებოდა. განსაკუთრებით გუშინდელი დღის შთაბეჭდილებანი და გადანაფიქრი არ ასვენებდა. მერე ეს შემოდგომის ტკბილი დილა... ახალგაზრდობა... ერთი თვე, ზღვაზე გატარებული ჰბადებდა სურვილს, რომ ყველაფერი ბოლომდე დაეფიქრა.

— ააჰა — ჰა... — დაამთქნარა.

— ესეც განცხრომა... — კი არ სთქვა, გაიფიქრა.

აღარ არის უსიერი ზღვა (მარტო ტყე როდია უსიერი!), არც უნაპირო დაუოკებელი სივრცეები და აღარც ის ტანისამწველი ცხელქეიშიანი პლაჟი.

გათავდა დასვენების ლალი დღეები.

აღარც ნალიებია, აღარც ლეღები და კვახის ფოთოლში გახვეული ფელამუშები. აღარც დასასვენებელი სახლის გონგი, საუზმედ ან სადილად რომ მოუწოდებდა მოაგარაკეთ.

ისევ საამქროები, ისევ მშენებლობა, ისევ ყალიბები მანქანათა დეტალებისა, გუგუნის ბოვებისა. ისევ ნაპერწკლებად ატკაცუნებული თეთრი დნარი თუჯისა, ღარებში წამოსული. ისევ გეგმები, გრაფიკები. ლაინზე და გასანთლულ ქალაქზე მოცემული ნახაზები და პროექტები. თათბირები, მიტინგები და ჯერ კიდევ გაუნელებელ ბრძოლის ეინით აყივი-

ნებულ ლოზუნგებით შემოქირებული სივრცეები. ისევ პოლიტიკა, ბელადების სადირექტივო სიტყვები და „ლენინიზმის საფუძვლები“
 ისევ ქრატუნნი ამწევი ონკანებისა და ოწინარების. შიშვენიერება
 ისევ:

- ვირა-ა!..
- პოშალა-ა!..
- მაინა-ა!..

მოენატრა, უუპ, როგორ მოენატრა ეს ერთი თვით, დატოვებული კი არა, მიტოვებული ქარხანა.

ქვეყანა იზრდება, მოთხოვნილებანიც, და ამ ზრდასთან ერთად რთულდება ქარხანაზე დაკისრებული მოვალეობანიც.

ქარხანა კი ძველია, დაზგებიც, ტექნიკური შექურვილობაც.

მას თავისი ტრადიციები აქვს, წარსული, და როცა ეს ტრადიციები ელოდება ახალ მეთოდებს მუშაობისას, პარტიულ და კომკავშირულ აქტივს დიდი ბრძოლა სჭირდება ამ ჩვევების გადასალახავად.

ყოველი დღე, ყოველი საათი ახალ მოთხოვნასა და ამოცანებს აყენებს გადასაჭრელად. ეს ამოცანები ძალზე რთულია და, ამას გარდა, არ ითმენს არავითარ დაყოვნებას.

დღეში კი, ამ გასატიალებელ დღეში, თუნდაც დღელამეში, მხოლოდ ოცდაოთხი საათია! გინდ გასკურ, გინდ გახიე, მეტს ვერც ჩაატევი, ვერც შეამკირებ!

ამ ოცდაოთხ საათის განმავლობაში საჭიროა ყოველ წუთს იზრდებოდე, იზრდებოდე სულის ჩაუთქმელად, ინგრეოდე საფუძვლებამდე და ისევ შენდებოდე, შენდებოდე, მომენტის შესაბამისად.

2

გუშინ ეავონის ფანჯარაზე გადაყრდნობილი რომ გადასცქეროდა უღელტეხილის თვალჩაუწვდენელ ხეობებს, ვიადუკებს, მთებს, ცის დასალიერებამდე აზიდულებს, და ამ მთებზე შეფენილ ოდებს, აივნებზე გასაშრობად ეყარა ბაჯალლო სიმიინდი დახვევებული ბირკვილებივით, მზვარეში ეკიდა ჯერ კიდევ შეუგლვეჯავი ფუტეჩით გაშიშვლებული ტაროები ფრთებით ატაცებულ ოქროს წიწილებივით და, შემოდგომის ტკბილი მზე რომ აკერდა, წიაჭობდენ სიხარულით, ირწეოდენ ნიავისაგან დარხეულნი. იჭნებ, ელმავალის დანახვა აწიაჭებდა მათ შეშინებულებს?

მატარებელი შეუფერხებელი, თანაბარი სვლით მიდიოდა ამ გაუთავებელ აღმართში.

რამდენიმე წლის წინად გვირაბიდან გულის გამხეთქავი წივილით გამოვარდნილი ორთქლმავალი მიჭკროდა ამ დაქანებაზე გაჭნეული და ვესტინპაუზის მუხრუჭებში გაშვებული ჰაერი სულშეკვივრებული ქშენით

რომ შიშინებდა, ბუფერებში რომ ჯახრიდები ქრატუნობდნენ, მგზავრებს
 ესენდებოდათ, რომ სადღაც არის დავიწყებული ღმერთი და უკვე ქრობდნენ:

— ა, თუ ძალა და მადლი აქვს, ახლა შეგვეწიოსო... *სიკვდილია*

ახლა ელმავალი მიცურავს ამ აღმართში მთის ბილიკივით დაკლა-
 კნილ ლიანდაგზე ნანაურად და ხანდახან თუ აზუზუნდება მოსახვევის
 პიკეტებთან აგვისტოს სიციხით გულამღერეულ კრახანასავით.

ცოტაც და ქართლის ველებშიც ამოიდგამენ ფეხს ეს თავმომწონე
 მამლებივით აფხორილი ორთქლმავლები, საკვამურთან რომ უზარმაზარი
 ფანარი დარდიმანდულად შემოუდგამთ და ამაყი ოხვრით, ქოშინითა და
 ერთის ამბით შემოდიან სადგურებში.

ბევრი რამ ეშლებოდა თინას ბავშობისას, მაგრამ ორი რამ მაინც გან-
 საკუთრებით: ქარის მიზეზი, ეგონა, ხეები იყო და, მატარებლის შემო-
 სვლისას რომ ხალხი სადგურში ირეოდა, ესეც ორთქლმავლის ბრალი
 ეგონა.

ხეები რომ არ ირბეოდნენ და ორთქლმავლები არ ქოშინობდნენ, ქვე-
 ყანაზე არც ქარი იქნებოდა და სადგურებშიც ხალხი არ აირეოდა.

ახლა ელექტრომავლები ვაეკაცებივით მოადგენ ტფილისს და ორთქლ-
 მავალთა ძველი პატრიოტი მემანქანენი დაცივით საქათმეებს ეძახიან
 მათ. თან ულვაშებში ელიმებათ და ფიქრობენ გუნებაში:

— დაიცათ, შვილონიავ, ცოტაც დაიცათ და ვნახავთ, რომ ეგ თქვენი
 საქათმეები გზაში უშნოდ გაჩრილიყვენ და ისევ ჩვენი მამლაყინწყბას
 ამოსატანი გამხდარიყვენ!..

თინას გაელიმა.

განა ელექტრომავალიც კაცივით რთულად არ არის ნაგები?

ისიც ადამიანივით ზდება ავად და შეეკეთება უნდა. ამიტომ ქარხანაც
 უნდა გარდაიქმნას, ხალხიც, ინჟინრებიც. აღარ კმარა არც ის ცოდნა და
 გამოცდილება, არც ის საამქროები და საოსტატოები, ყოველივე ეს და-
 ძაბულ მუშაობას, დაზიდულ ყურადღებასა და ენერჯიას მოითხოვს. საჭი-
 როა ყოველი წუთის, ყოველი მუშის, ყოველი დაზვისა და წინადადების
 ანგარიშზე აღება. ყველაფერს გამოყენება უნდა, ყოველ შესაძლებლო-
 ბას — მომენტს, ცოცხალ ძალას, საამქროებს. გარდაქმნა არა შეგნებით, —
 მარტო შეგნება როდი კმარა, — შეგრძნებითაც, ათვისების უნარიანო-
 ბითაც.

ლითონთმცოდნეობაში არის თეორია ლითონის დაღალვისა.

პასუხსაგებ ადგილებში, იქ, სადაც მანქანის დეტალი განიცდის გამჭი-
 მავ და მკუმშავ ძალთა ცვალებადობას, ფოლადი იღლება და ეს დაღალვა
 მის დეფორმაციაში გამოიხატება.

თუ ეს ასეა, რაა გასაკვირვალი, რომ თინაც დაიღალა?

განა ისიც ასეთსავე საპასუხისმგებლო ადგილას არ მუშაობს?

და აი თინამ, რომელსაც ყველაფერი ზუსტად ჰქონდა გამოჩენილი შე-
ბული თავის ნახაზებში, გრაფიკებში და საამქროში, ერთი რამ მაინც
ვერ გაითვალისწინა. ეს ერთი რამ ის იყო, რომ მას დაევეწყდა: ადამიანი
რკინა არ არის და თინაც ხომ ადამიანი იყო?

ძილი გაუტყდა, წონასწორობას ხშირად ჰკარავდა, გახდა და ფერ-
თან და წონასწორობასთან ერთად დაჰკარგა უნარი ზუსტი და მტკიცე
მოქმედებისა.

პირველ ხანებში არ ამხელდა, სცხვენოდა ამ სენის ინტელიგენტუ-
რობისა, მაგრამ ქარხნის დირექტორი ამხ. ასკურავა მხოლოდ დაზგებზე,
საამქროებზე და მანქანებზე როდი ზრუნავდა. მას საზრუნავად უფრო
ძვირფასი რამ ებარა და ეს ძვირფასი მისი მუშები და ტექნიკური პერსო-
ნალი იყო.

ერთი თვის წინად, თინა სამხაზველოში რომ რალაც რთული კონ-
სტრუქციის დაზგის ნახაზზე მუშაობდა, თითები, ეს გასატილებელი თი-
თები, ნებაზე ვერ დაიყოლია, ხელი შეციებულებით უკანკალებდა და
რეისფედერსა და რეიშინას ზუსტად ვერ ხმარობდა.

ასკურავამ უცქირა მის მუშაობას, უცქირა. მერე უეცრად წამოდგა,
კომიჭებით დაკრული დაფა ნახაზით ხელიდან უსიტყვოდ გამოაცალა და,
კედელზე რომ მიაყუდა, სთქვა:

— ასე არ შეიძლება, ამხანაგო!.. ვინც ცუდათ ისვენებს, ის ცუდათაც
მუშაობს!.. ხვალ ერთი თვით ქობულეთში მიდიხარ... მოემზადე!..

სახტად დარჩენილმა თინამ შეხედა დირექტორს და:

— კი, მაგრამ... — სთქვა, მაგრამ ამხ. ასკურავამ კატეგორიულად
გააწყვეტინა:

— „მაგრამები“ შე არ ვიცი... ჩვენთვის, ბოლშევიკებისათვის, „მაგრა-
მები“ არ არსებობს. ხვალიდან შენს თანამდებობას ერიკ შულცი ასრუ-
ლებს... სხვა ხომ არაფერი გაქვს სათქმელი? — და დაბნეულ ქალისაგან
პასუხი რომ ვერ მიიღო, თვითონვე განაგრძო: — „მაგრამებზე“ კი ერთი
თვის შემდეგ მოვილაპარაკოთ! — სთქვა და, გარეთ რომ გავიდა, კარის
ლონივრად მიხურვის გამო ვაგონის ძველი ფიცრებით ჰრელად აქედილმა
კედელმა რხევა დაიწყო და ნახაზების ზემოდ ჩამოკიდებული ლენინის
პორტრეტიც მასთან ერთად დაიჩხა.

თინა ბოლომდე მაინც არ დამორჩილდა დირექტორის ბრძანებას.

დანიშნულ ვადაზე ერთი დღით ადრე ჩამოვიდა და ამიტომ არ ჩქა-
რობდა, ვერ ბედავდა ქარხანაში გამოჩენას.

ის ისევ კარვად არის. ღონე ერჩისო, რომ იტყვიან, ისეა ახლა. ხელი
არ უკანკალებს, სიცოცხლე სჩქეფს ძარღვებში და მოჭარბებული ორგა-
ნიული ენერჯია მექანიკურ ენერჯიად გარდაქმნას მოითხოვს.

ხვალიდან ისევ საამქროები, მუშები, ლუმელები და გულში იჭვიანო-
ბის გრძნობამ ციკასავით გაბწყალა, რომ მის საამქროში ამ ერთი თვის
ვანმავლობაში, ის კი არა, სხვა იძლეოდა განკარგულებებს.

რა უყოთ რომ ეს სხვა მისი თანაშემწე ოსტატი ერიკ შულცი. მაინც სხვა და გაახსენდა:

იქ, დასასვენებელ სახლში, პენსიაში გასულ მოხუც მასწავლებლის გულის ტყვილი:

— ახლაც, ახლაც ვერ გამივლია დამშვიდებით სკოლის გვერდით! მომესმის თუ არა ბავშვების ყრიაბული, მზად ვარ ვიტყვო და, რომ ვერ ვიტყვი, გავრბივარ შორს, რომ ეს ყრიაბული არ გავიგონო.

თინა სამი წელიწადია მუშაობს ქარხანაში და ასე უჭირს უმისობა, — რა უნდა დამართნოდა იმ მასწავლებელს, რომელსაც თითქმის ნახევარი საუკუნე გაუტარებია ბავშვებში?

სამი წელიწადი...

სამი ყმაწვილური წელიწადი ქარხანაში გატარებული!

მერე როგორი წლები? ეს წლები ცალი მხარით პირველ ხუთწლედს ებჯინება და მეორეთი მეორეს. და ეს სამი, გმირული თავგანწირულებით დაძაბული წელიწადი სამი დღე ხომ არ არის, რომ ვერ იოლად ჩაეარა!..

— ოჩინ კარაშო!.. ზერ გუტ!.. გუტ, — კარქია, კამერად, ზალიან ქარქი!.. — ამოკურდა ფიჭვებში მოულოდნელად მისი მეზობელი და ახლა მოადგილე საამქროში ერიკ შულცი, რომელსაც მუშები ზედმეტ სახელად „ზერგუთას“ ეძახდენ.

თინას გაელიმა.

შულცი იმპერიალისტური ომის დროს ჯერ კიდევ ჩვიდმეტის წლის იყო, სამხედრო ფლოტში რომ გაიწვიეს. ის იუნგად იქმნა გამწესებული ნალმოსანზე. ნალმოსანს სახელად „სტელლა“ ერქვა და ახლა ეს სახელი თინას შეარქვა. ქარხანაში რატომღაც მოეწონათ ეს სახელი და თინას ყველა სტელლას ეძახდა.

ერთ ღამეს „სტელლას“ კომანდამ ბრძანება მიიღო.

გემს შავი ზღვის პირები უნდა მოეთარეშა და მით მეფის რუსეთის სამხედრო ძალები კავკასიის ფრონტზე გადმოსროლით დაესუსტებინა.

შუალამეს გადასული იყო, ბოსფორს გამოცდენილ გემს რომ ლელვამ მოუსწრო.

ძლიერმა შტორმმა იგი ტრაპიზონის სანახებთან მოაგდო და ნალმს რომ დააჯახა, შულცს ეგონა, ზღვა გასკდა და ჩანთქმას უპირებო.

აფეთქებული გემი წყალში რომ წავიდა, მატროსები ზღვაში გადაცვიდნენ.

უკან გემის ქვაბები რიგრიგად ფეთქდებოდა და წითელი ალი ვარსკვლავიან ღამეს ხარბად ლოკავდა.

სამი საათი იომა ღამეში და ზღვაში დაკარგულმა ადამიანმა, სამშავაუთავებელმა საათმა მოლია ეს სკვარამი ღამე და ეს ტიალი ზღვა მაინც ისევ უნაპირო იყო და დაუნდობელი.

რომ გათენდა, ტალღით შეგდებულმა შულცმა ნაპირს მოჰკრა თავალი-
ეს მუღმივი მწვეანით შემოსილი თეთრშენობიანი გორაკებზე ერთი ასად
მიმზიდველი იყო და ტკბილი!

ნაპირამდე სამი ინგლისური მილი მაინც იქნებოდა, მაგრამ მწვეანის
დანახვამ გულში იმედი გააცოცხლა და შულცი არა ადამიანურის ძალით
დაძაბული ებრძოდა ტალღებს ყოველი მტკაველისათვის. ხან ზურგზე
იწვა, ხან სარულზე იდგა, ხან ბაყაყურით მიდიოდა და ხან მზარულით,
მაგრამ ზვირთები უკან ისროდენ და ნაპირს არ ანებებდენ.

ეს ჯერ უნახავი მწვეანე მიწა ყველა მიწაზე უტკბესი იყო ახლა მის-
თვის, მაგრამ რომ ვერ აღწევდა! ხან ეცლებოდა, ხან ზედ ეცემოდა, ტალ-
ღით შეგორებული, მაგრამ გათოშალი და ნიათგაყლილი ფეხს ზედ ვერ
იკიდებდა. ისევ ჩარეცხილი, ზღვაში რომ ვარდებოდა, კიოდა ვანწირუ-
ლი ხმით, ტიროდა სასოწარკვეთილი და ცრემლებს ისევ ზღვა ჰპანდა,
კივილი ქარს მიჰქონდა.

არაფერი რომ არ გაუვიდა, გადასწყვეტა იზრჩობა და არ ღირს ბრძო-
ლა, მაგრამ ამ დროს უკანიდან შეუიღო წამოქანებულმა ტალღამ დაი-
ხვია, წაიღო და ლეკვივით მოქნეული ნაპირზე რომ გაისროლა, მან ისევ
იგრძნო ეს ტკბილი მიწა. მიწაზე დაცემა და სიცოცხლის იმედის გაღვი-
ძება ერთი იყო — ეს იმედი ნაპერწკალივით აინთო ტანში, გაათბო და
ხეინკვასა და მიწას ფრჩხილებით ჩაეტანა. უკან წასულმა ტალღამ, მარ-
ტო რომ დატოვა, პრუტყვეული სიზარულით აწიკვინებული მუხლის თა-
ვებზე ოთხით გაფორთხდა, რომ შემდეგ ტალღა არ წამოსწეოდა და ისევ
ზღვაში არ ჩაერეცხა.

თავი რომ სამშვიდობოს დაიგულა, წამოდგა. ათრთოლებული და და-
ლურჯებული ტანი ძლივს აითრია, ფრჩხილებიდან წამოსული სისხლით
შედებილი მკლავები ცად აიშვირა და დაკოდილი ხარკით ამაზრუნენად
დაიღმუელა.

რომ გამოერკვა, პოსპიტალში იყო.

ოთხი წელიწადი გაატარა მან საქართველოში სამხედრო ტყვედ-
ოთხმა წელიწადმა დააეაყკაცა იგი და ტყვეობამ დაამწიფა ნაადრევად.

ომი რომ გათავდა, სამშობლოში დაბრუნდა.

ვენის ამბებში მონაწილეობის გამო ბეწვზე გადურჩა დახვრეტას და
სხვა შუცბუნდელეებთან ერთად საბჭოთა კავშირში იქმნა გადმოსახლებუ-
ლი. თან ოთხი წლის გრეტა ახლდა. იქ, ვენაში, უპატრონოდ დარჩა ბა-
რიკადებზე მოკლული ადამიანის საფლავი. ეს ადამიანი ცოლი იყო შულ-
ცისა და დედა გრეტასი.

რევოლუციონური სიძლერებით გაასვენეს შუცბუნდელეებმა გრეტას
დედა. ქმარი ვერ დაესწრო ცოლის დასაფლავებას, რადგან ბარიკადებზე
დარაჯად იდგა. სამახსოვროდ ქრილობაზე შეხსნილი სისხლიანი ბინტი
ვაუგზავნა საფლავში ჩასატანად. და ახლა აქ, საქართველოში, რომ ახსენ-

დება ძვირფასი მეგობარი, გულს სისხლი ევლება და ეს სისხლი, ის სისხლია, მისმა ცოლმა იქ რომ დაღვარა, ვენის ასფლტზე.

სამშობლოც მისთვის იმ ნაპირივით იქცა, იქ, ტრაპიზონთან, დღევანდელი გამო რომ ვერ აღწევდა. ზღვის ტალღების მაგიერ, მხარის რეჟიმის ტალღები რეცხდნენ მას ამ ნაპირიდან.

საქართველოში შულცმა მალე გაიხსენა აქაური ენა, გრეტა ბავში იყო და ენა ქართულად აქ აიდგა.

ორთქლმავალთა შემკეთებელ ქარხანაში დაიწყო მან მუშაობა, მაგრამ ერთი ცუდი სენი დასჩემდა: სევდა რომ წამოუვლიდა, მერე, მშვიდობით, — ავიწყდებოდა ყველაფერი: შვილი, ღირსება, ადამიანობა და ტავერნებსა და პროსტიტუტებში ნაწვალები მატროსული სისხლი, ბარიკადებზე ბრძოლებს ნაჩვევი გული ბორგავდა, ბობოქრობდა და საკუთარი გრძობათა დელევა ისროდა მას მოქნიულ ზვირთივით, არწევდა ნაფოტივით.

ამტრევედა ყველაფერს, რაც ხელში მოხვდებოდა: დგამს, ქურქებს და სამოსშემოგლეჯილი ყვიროდა დაქრილი ნადირივით:

— თქვენ კულტურულად ცხოვრობთ!.. სოციალიზმს აშენებთ!.. პლაცებზე დაბრძანდებით, სპორტით ერთობით... თქვენ ლაბორატორიებში მუშაობთ, სოციალიზმს აშენებთ... ბიბლიოთეკები, გაზეთები, რუმბა და ჯაზი... თავს ინებიერებთ...

და ეს ლანძღვა და სიმწრის კბილთა ღრჭენა იმ დიდი კეთილშობილი შურით იყო გამოწვეული, რომ იქ, მის სამშობლოში, კომპარტია იატაკქვეშ იყო ჩასული და ხელისუფლება პროლეტარიატს არ ეკუთვნოდა.

რაკოში...

ტელმანი...

დიმიტროვი...

— მათეას, მათეას, ჩვენ ვამაყობთ შენით!.. — ბლაოდა იგი გახელებული რაკოშის დის წამოძახილს სასამართლოში, და ერიკს ეგონა, ეს მოწოდება გამოძახილის გამოძახილად გადადიოდა მილიონების გულიდან გულში.

— მათეას, ჩვენ ვამაყობთ შენით!..

— თელმან, შენთან ვართ, თელმან! — ყვიროდა იგი გაგოროზებულ, ბლაოდა ქანცის მიღევამდე და, ნიაზგამოცლილი სახლში რომ მიჰყავდათ ამხანაგებს, ერთადერთი არსება, ვისაც მისი დაშოშმინება შეეძლო, ეს გრეტა იყო. ის რომ მამას ჩაეხვეოდა და თმებში ჩაფრენილი გულში მიიკრავდა, ყოფილი მატროსი მშვიდდებოდა და მოთვინიერებულ ლომივით ბრდღვინავდა აღერსიანად:

— აა, ჩემო ფუჩულა მტრედო!.. აა, ჩემო შვილო!.. მოიცა, გრეტბენ,

მოიცა, თვალბებში გაკოცო!.. — და ერთის წუთის წინ აბობოქრებულსა და გამძვინვარებულ ადამიანს ვერავინ სცნობდა.

თინას უყვარდა იგი ამ ქედმაღალი გაქანებისათვის და ხშირად შეუპყრია ეჭვს:

— რანაირი გერმანელია ეს კაცი?

ერკინული

ეს კაცი მართლაც არ ჰგავდა თინას წარმოდგენილს გერმანელსა და ეს წარმოდგენა რომ არ ეთანხმებოდა ამ სინამდვილეს, დაასკვნია:

— ეს, ალბათ, მატროსობაში გალაღებული სისხლი გადაჰყივის ზღვის თვალუწვდენ სივრცეებს და ბობოქრობს მასთან ერთად.

თინას გაელიმა ამ შედარებაზე და, პირაღმა რომ გადმობრუნდა, უცერად გაჰქრა ეს მოგონებები, ფიქრები და აზრები, თავში რომ ამდენხანს ირეოდა.

3

წინ ეკრანივით ამართულ თეთრ კედელზე სასაცილო ფუსფუსით დარბოდენ აქეთ-იქით დარაბის ხერელში შემომძვრალი ნეგატივეური ლანდები ქუჩაში მოსიარულეთა.

ერთხანს უცქირა ამ ლანდებს თინამ, უცქირა, მერე თანდათან გაიტაცა და თვითონაც ჩაერია მათ თამაშში.

ეს ლანდები გორაკზე დაშვებულ საფეხურებიან ბილიკიდან შემოდოდენ ოთახში და თინა ხან უცინოდა, ხან უჯავრდებოდა, ებუტებოდა მათ და ბოლოს, ორი პატარა ლანდი რომ გამოჩნდა ზურგზე მოკიდებული ჩანთებით, ცალ ხელს დაეყრდნო, ნახევრად წამოიწია და ისე დაემუქრა მათ თითის ქნევით.

— ციცი!.. — და, ბავშვები რაღაც შემთხვევითი თანხედენის გამო მართლა რომ გაიქცენ, თინა სიცილით ბალიშზე გადაიქცა და რომ გაუყრდა, საიდანღაც ორკესტრის მიყრუებული ხმა მოესმა.

— უსინდისოები!.. უსინდისოები!.. — გული მოუვიდა გაქცეულ ლანდებზე. — თვითონ იქით გაიქცენ და მე აქ დამტოვეს! — სთქვა მან ამიზნებელი ბავშვით ხმამაღლა და წამოხტა. მუხლებამდე მოშიშვლებული ჩამოქნილი ფეხები ძირს გადმოჰკიდა, ლოგინ ქვეშ წვერებით მოაფათურა, მაგრამ, რომ ვერ ნახა, გაახსენდა: ფოსტლები ჯერ ისევ ჩემოდანში ჰქონდა.

ჩემოდანი საფერხელთან იღო მუცელგაბერილ მაფრაშის ქვეშ.

მუსიკის ხმა რომ მიწყდა, განზრახვაზე ხელი აიღო და აღარ წამოდგა. მუხლებზე ხელები შესაჭკევად დაიწყო და გადმოკიდებულ ლონიერ ფეხებს ბავშვით იქნევდა.

უცნაურია!

აი თინა...

ქარხნის ინჟინერი. ოცდაათი წლის მოწიფული ქალი. ამ ხნის ქალებს ხნიერ ქალიშვილებს ეძახდენ ერთ დროს და ახლა ეს ხანდაზმული პერანგისამარა ქალი ლოგინზე ჩამომჯდარა და ფეხებს ბავშვით იქნევს. იქნევს ისე, თითქოს არავითარი საქმე ქვეყანაზე არ ჰქონდეს, თითქოს ის და-

მკვრელი ინჟინერი კი არა, ვიღაც ხელთეთრი „ბარიშა“ იყოს. ფეხებს ისე იქნევს, თითქოს მართლაც ფეხებზე ეკიდოს ყველაფერი.

— ერთ-ნეტავ ცალი თვალით მაინც შეახედავ კიდეც ასკურავას, თუ რა კულტურულად ერთობა მისი ქარხნის ინჟინერულ-სამუშაო ღამის პერანგში ალორთქილ ტანზე რომ დაიხედა, თვითონვე გაეცინა თავის ახირებულ სურვილზე. ღონიერი ფეხები კიდეც უფრო მოიქნია და... ასკურავა!.. ასკურავა!.. რა არის ეს?.. რა ეშმაკი შეუჯდა დღეს ამ ახტაჯანა გოგოს, ტკბილ ფრუანტელად რომ უვლის ტანში!.. ან რა არის ეს. რათ უნდა, რომ ნეტარებისაგან თვალდახუჭული ილიმებოდეს? თუ უნდა, ვინ არის მერე ხელის შემშლელი? თვალეები დახუჭა და ტკბილად გაეღიმა...

უეცრად სახეზე ბინდმა გადღრბინა.

შუბლის კუნთები შეკუმხნა.

იქ, კობულეთში ამხ. ასკურავას ცოლიც იყო.

ქალი კველა... ხანში შესული გურული ქალი. ფეხმსხვილი და თავზე კაშნე წაკრული. „აბრეშუმები... მანიკური... ხელში შინდის ხლისტი.. ახალგაზრდა ყმაწვილები... და ქუჩის ფოტოგრაფთან სულ სურათებს იღებდა.

— დიდაია, ჩემი სიკვდილი!.. — და უცნაური, ყუროსთვის უსიამოვნო პროვინციული ქართული.

ქმართან წერილი გამოატანა.

ქმარი დღე და ღამეს ასწორებს და ის კი კურორტებზეა. არაფერი სტკივა და სულ ოხრავს, სულ ავად არის.

— რა ჩემი საქმეა!.. ასკურავამ იცოდეს და მისმა ცოლმა!..

ფიქრი გადირეკა.

წუხელ შულცი დახვდა სადგურზე ტაქსომოტორით.

შულცმა ბარკი ამოუტანა და ოთახში ლოგინის საფერხელთან რომ გერმანული წესრიგით დაალაგა, თინამ შეხედა ერიკს და არ ესმის, რატომ არის, რომ ეს კაცი თვალს ვერ უსწორებს?

— სხვა, ერიკ... ქარხანაში რა ამბებია?..

გერმანელმა სიტყვა ბანზე აუგდო, ქარხანაში წასვლა მოიმიზეზა, ეშინოდა არ დაჰგვიანებოდა.

თინასაც უნდოდა თან გაჰყოლოდა, ენახა თავისი საამქრო, მაგრამ მოადგილემ ურჩია მოესვენა ამ ღამით, დალილობამაც თავისი გაიტანა.

— ალბათ, სწყინს, რომ ისევ ბატონ-პატრონი არ იქნება!.. რომ ხვალიდან ისევ მე უნდა დამემორჩილოს! — გაიფიქრა და დიდად არ დაიჩემა ეს სურვილი.

შულცს არც შეუვლია თავის ბინაში, იქვე, თინას ოთახის გვერდით რომ იყო. გრეტასთვის არც დაუბედავს, ისე გაიქცა სამუშაოზე.

თინა მარტო რომ დარჩა, უნდოდა თვითონ შესულიყო მეგობრის ოთახში, ბავშისთვის დაეხედა, მაგრამ ვერც ეს სურვილი მოიყვანა სი-

სრულეში, ძილმა კისერი მოსწყევითა და ის იყო ბურანში უნდა დასულიყო, რომ თავს ძალა დაატანა, ტანთ საჩქაროდ გაიხადა და, ერთი თვით ვატოვებულმა ლოგინმა ნაჩვევი სიამით რომ ჩაიხვია, სანამ წამში გადუხურავს, თვითონ შემოებნია ტილოს სარჩელის საათს დასწრისა და, სანამ ტანით მის ვათბობას მოასწრებდა, დაეძინა.

ახლა ამ დილით...

ბარგზე იდო მუშამბის პარკში შეკრული მისი ტენისის ჩოგი. მაფრა-მაზე რკინისგზის საბარგო განყოფილების შტამპი იყო დაკრული.

„ტფილისი (ქობულეთიდან)“.

გადიხნიქა, ჩოგი ძირს ვადმოავდო და, მაფრამის ქვეშ ჩემოდნის განთავისუფლებას რომ აპირებდა, ჭეჩიდან ხმაური მოესმა.

ცოტა ხანიც და ეს ხმაური სასულე ორკესტრის გრიალმა დააყრუა.

— ორკესტრის გრიალში ჭინკასავით შეკრული ტიმპანი მისი გულივით ხალისიანად ჟღარუნობდა და ერთ ალიაქოთს აყენებდა.

— სად გამოგონია ეს მარში?

რომ ვერ გაიხსენა.

— ტრაა-რა-რა-რამ!.. ტრაა-რა-რამ!.. — დასძახა უდარდელად და ჩამოშლილი თმები თავის გაქნევით უკან გადაიყარა. შიშველი ტერფი იატაკზე რომ არ დაესვარა, ჭუსლებზე შედგა და ტორტმანით ფანჯარასთან რომ მიიჩინა, ზაფხულის განმავლობაში გამომშრალი პარკეტი სახსრებივით ატკაცუნდა მისი სიმძიმის ქვეშ.

დარაბის გაღება და დილის სინათლის შემოსხმა ერთი იყო, ფანჯრის გაღება და მუსიკის გრიალის შემოხვევა.

სინათლე და მუსიკა ერთად რომ შემოასკდა, მკლავები ალტაცებით გაშალა და ისე შეეგება ახალ დღეს.

— ახ, რა კარგია ეს ოხერი სიცოცხლე!.. — ამოხდა თეატრალურად და, მოზღვავებულ ნეტარებისაგან თავი რომ გაიქნია, თმები ისევ სახეზე ჩამოეშალა.

— სიცოცხლე!.. სიცოცხლე!.. — სიცოცხლე!.. — გრიალებდა ხალისიანი ოხვრით ორკესტრი სულის ჩაუთქმელად.

თვალეები ტკბილად მილულა და, თითქოს ეს მილულვა იყო საჭირო, რომ ვახსენებოდა: ამ მარშს ქარხნის კომკავშირი აგრიალებდა პირველ მაისობაზე და მწკრივში ჩამდგარი თინა, თვითონ კი არ მიამბიჯებდა ფეხს რუსთაველის პროსპექტზე, — მუსიკა მიაქანებდა.

ეს „ვაშა“, ეს გუგუნო ხალხისა, იქ კი არ არის, — თვითონ არის, მისი სიყმაწვილეა. გულის ცემა და თქრიალი სისხლისა მუსიკის რიტმით დაზიდულ ძარღვებში.

ეს ჟრუანტელიც, ახლა რომ ტანში უდგას და ათროთლებს, სიხარულია სიცოცხლისა და ეს სიხარული გამოძახილია იმ პირველ მაისობაზე განცილდ ჟრუანტელისა.

აბეზარი თმები თავის გაქნევით ისევ უკან რომ გადევარა, თვალი გაახილა, — ახლად ამოსული, ონდავ შეგრილებულ თუჯის დასრულებით წითელი მზე ოქროს ჯინჯილივით აელარუნდა ცაში და ვიღანდა მისი აბურცული, ჯერ მოუტეხავი ვულმკერდი, ქალოვნურნივე მისი მთელი მოქნილი ბეჭები და წელზე სასაცილოდ აკეცილი და მალლად შემომჯდარი ღამის პერანგი.

მერე მოიმართა და უეცრად ფოლადის გამართულ რესორივით შეხტა დასტანდაზე. წამოშიშვლებული, ონდავ ოფლდასხმული სხეული სარკმლის საყრდენ თაროს რომ უსიამოვნოდ აეკრა, წამოიწია, პერანგი ქვეშ ამოიკეცა და გარედ ისე გაიხედა.

ქუჩაში სამასამდე გლეხი მიდიოდა ჯგროდ.

— ვინ არიან? სად მიდიან?

მისი ყურადღება ერთმა ხევისურმა მიიქცია. მწყემსი უნდა ყოფილიყო. ისარივით ამართულსა და განიერ მხარბეჭიანს გრძელი კომბალი მხარზე გაედო და შუბლზე ჩამოშლილ ფაფახის ბეწვებში შავი თვალები მუგუზლებივით ენთო. გვერდით უზარმაზარი ბომბორა ცხვრის ძალლი მიიზღაზნებოდა და კუდამოძუებული დამფრთხალ თვალებს სკურვით აქეთიქით აცეცებდა.

იქვე, ტროტუარზე, მხარდამხარ ორი ცერისტოლა ჩანთიანი ბავში მიჰყვებოდა. ბავშები ფეხს ვერ უსწორებდენ მწყემსს და, გაოცებულნი რომ უცქეროდენ ამ უცნაური ჩაცმულობის კაცსა და მის ბომბორა ძალლს, გულამოვარდნილი ძუნძულით მისდედდენ.

თინამ შეხედა ბავშებს და იცნო, კი არ იცნო, მიხვდა, — ეს ისინი აყვნენ, წელან რომ მათი ლანდები კედელზე დააფრთხო.

— ციც!.. ციც!.. — გაუჯავრდა თინა ახლა, ლანდებს კი არა, ბავშებს და გაეცინა.

მათ არც გაუგონიათ მისი ხმა.

ისინი ერთგულად ადგამდენ ფეხს, მუსიკის რიტმს აყოლებულნი, და, რომ ჩამორჩებოდენ, ისევ სირბილით ეწეოდენ ამ უცნაურ კაცს და აშლილ ფეხს ისევ მუსიკას უსწორებდენ.

წინა რიგები თვალს იყო მიფარებული და ეს ნაცნობი მარში იქიდან მოისმოდა.

— ცამბა-ცამბა!.. ცამბა-ცამბა!.. — აჰყვა თინაც და ფანჯარაზე გადაინიქა, რომ წინა რიგები დაენახა, მაგრამ სიშორის გამო ვერ იცნო მეწინავენი.

მზეზე აელვარებულმა თითბრის გაპრიალებულმა საკრავებმა, დროშებმა და ლოზუნგებმა თვალი სადღესასწაულოდ მოსტაცეს.

— ცამბა-ცამბა!.. ცამბა-ცამბა!.. — დაიძახა მან და უკან გადაკიდებული მარჯვენა ფეხის შიშველ ტერფს მუსიკის ტაქტს რხევით აყოლებდა.

თინას ბავშობიდანვე თავდავიწყებით უყვარდა სასულე ორკესტრის ეს ხალისიანი გრილი და სახანძრო რაზმის ლოროტოტოების თეატრალური განგაში.

რატომღაც ბავშობაში დეზერტირების ბაზარზე ნაწახნაგა-
ახსენდა.

ბალაგანის წინ ფქვილით შეფეთილი კლოუნი ტულუმბასს აგრი-
ლებდა და ირგვლივ შემოხვეული ბრბოს „ძალზე ინტელიგენტური“ რუ-
სულით გადასძახოდა:

— Интересный спектакль! Сеанс начинается!.. Милостивые госу-
дари и государыни, спешите! Единственный в своем роде! Потряса-
ющий аттракцион! Паук, пожирающий мужчину во цвете лет! Спеш-
шите, спешите, спешите!.. Полный аншлаг!..

და გლეხები სახრეებით, სოფლიდან ჩამოსული მანდილიანი დედაკა-
ციები, მეტომრეები, სპეკულანტები, ჩარჩები, დალალები და ჯიბვირები
აწყდებოდნენ ბალაგანს.

ანშლანგი მართლაც სრული იყო.

ბალაგანის შესასვლელ კარში ქვიშისფერი პარუსინის ფარდა იყო
ჩამოფარებული. ფარდაზე წითელი სატინის უზარმაზარი ნალი იყო და-
კრებული ზედ გადაჯვარედინებული სატინისავე მათრახებით.

იეგერის ტანისამოსში გამოწყობილი ანტრეპრენიორი კარებში ბილე-
თებს ჰყიდდა — თითო ბილეთს ოც მილიონად და იქვე, ბალაგანის გვერ-
დით, პისუართან, დანით მოკლული პროსტიტუტი ეგდო რუმბივით. გა-
სიებული.

ახლაც, ეს დეზერტირკა რომ ახსენდება, ცხვირში სცემს სელიოდკის,
იოდოფორმისა და ამიაკის სუნნი.

დეზერტირკის მაგიერ ახლა საკოლმეურნეო ბაზარია გამართული და
რადიო მოუწოდებს ხალხს კოლექტიურ მეურნეობისა და სოციალისტურ
მშენებლობისაკენ.

— ცამბა-ცამბა!.. ცამბა-ცამბა!.. — გრიალებდა ორკესტრი და უეცრად
იგრძნო... გრძნობა ისეთი, თითქოს აშიშვლებენ...

შეშფოთებულმა მოიხედა — მწყემსი ხარბად ანთებული თვალებით
მისჩერებოდა პერანგის ამარა ქალს.

თინამ შეჰკვივლა, მკერდში ხელი იტაცა, შილიფად მოხსნილი საკინძე
ყულამდე აიწია, მაგრამ ახლა, მუხლის თავები რომ მოუშიშვლდა, დარ-
ცხენილი კისკისით ოთახის სიღრმეში შეიწია და თან გათამამებულ ვაე-
კაცს თვალს არ აშორებდა.

მწყემსს კისერი მისკენ ჰქონდა მოქცეული და, ასე რომ მიდიოდა,
უეცრად ფეხი რალაცას წაჰკრა და კინალამ წაიჭა.

თინა კიდევ უფრო აკისკისდა.

— ეგეც შენი.. ეგეც შენი.. თვალი სათვალედ მოიხმარე და კისერს არ მოიტეხ! — ნიშნს უგებდა ვაჟკაცს და თან ბავშვური უღონობით გაგულისებულმა ფანჯრის საყრდენს მუშტის ცემა დაუწყევლა.

მწყემსმა წაქცევისაგან თავი რომ შეიკავა, ძირს დაიხედა და, ფეხებში წამოდებული რუსული ნალი რომ დაინახა, აიღო, შეატრიალ-შემოატრიალა.

— შინ გამომადგება! — გაიფიქრა და ნივთი ჯიბეში ჩაიღო.

თინა უცქეროდა ხეცურს და გრძნობა რალაც დიდისა წავიდა ძარღვებში თბილად.

განა ქალი მზესავით არ არის? სწევას, — უხარია, სწევას იმიტომ, რომ არ დასწევას არ შეუძლია.

4

ქალაქს გახედა.

მთაწმინდაზე სათამაშოსავით გადმოდგმული ფუნქულიორის თეთრი შენობა სექტემბრის მზეში ბანაობდა გამაკივით ჩამოკიდებული ლიანდაგი თვალის მომპრელად ბრწყინავდა.

აგერ იქ, უხარმაზარი თეთრი შენობა რომ მოსჩანს, — უნივერსიტეტია. ამ რამდენიმე თვის წინად იქ დისპუტს დაესწრო, „ვეფხისტყაოსნის“ ირგვლივ გამართულს, და...

— უუპ, რა მოსაწყენი ხალხია ეს ფილოლოგები!.. — მიაფურჩება ფიქრებში უადგილოდ ამოტივტივებული სახე. მაგრამ არა გაუვიდა რა. სახე მაინც ამოძვრა და წინ დაუდგა....

იქ ერთი ყმაწვილი ნახა... მიწსახკომის ეკონომისტი. ძლიერ მოეწონა, მაგრამ შემდეგ არ შეხვედრია და დააეჩიყდა.

გუშინ, ქობულეთის სადგურში ჩამომდგარ, ხალხით გაჰკედილ მატარებელზე ბილეთი საერთაშორისო ვაგონშიც დიდის ხათრითა და დავალებით იშოვა.

კუბეში რომ შევიდა, ეს ყმაწვილი ახდენილი სიზმარივით გამოეცხადა. ჩაქვის საბჭოთა მამულიდან მოდიოდა.

ეს რბილად დარწმული მყუდრო და „გამხრწნელად“ მომქმედი კომფორტაბელური პულმანის ვაგონი აღვივებდა გულში ნაბერწყლად შემოპარულ ვნებას.

ერთი თვით დასვენებული და მზის ცხუნვარებით საცხე ახალგაზრდა სხეული საამოდ იფშვინებოდა.

რეზო თანდათან ბნდებოდა მისი ეშხით, სისალუქით და, ვაგონის ფანჯარაზე გადაყრდნობილნი, რიონქვისის სადერივაციო არხიდან დაშვებულ მიღებს რომ გასცქეროდენ ერთად, ვაჟმა ოდნავ ზედმეტად გაღმობარა თავი, მაგრამ:

— ციცი! — გაუგავრდა თინა და ყმაწვილი რომ ბავშვივით დამო-
რჩილდა, დაენანა, შეებრაღა კიდეც და თან უხაროდა იქ, გულს მძვრუ-
ებულ კუნჭულში.

— კიდეც კარგი, ღამე რომ არ არის! — გაიფიქრა მანამ, სწორედ უკან
ფაიებიან და სარკეებით აბრჭყვიალებულ ორ ადგილიან კუპეს რომ
თვალი მოავლო.

რეზო — ეშხიანი და მალალი. მიბნედილ თვალებში იყო ვულგარუ-
ლი სევდა და გზნება ვაჟური შემპარავი ვნებისა.

— რა არის ეს? რატომ არის? — მაგრამ რა იყო რატომ, თითონაც
არ იცოდა. არც თუ ღიდად უძიებია.

— ეს სულ იმ ვერაგების ბრალია!.. ზღვისა და მზის!.. — და გადა-
სწყვიტა:

— ისევ სპორტი... მეშაობა და... — ახლა ის ხევესური ამოცურდა
ფიქრებში, მაგრამ თინამ ისიც მიაფუჩენა და ზედ რუსთაველის სახელო-
ბის თეატრის ყრუ კედელი ააფარა თავისი ძველი, მეფის დროინდელი
სამ-მეტრიანი წარწერით: „Ралле и К-“.

რალე პარფუმერიის ფირმა იყო ძველად და მერე ეს „Ралле и К-“
გაქანდა ორთქლშავლის კვილით გატაცებული ამ ტრანსპარანტივით და-
ხაზულ ლიანდაგებზე.

ორთქლშავალი მიაწვა ცისტერნების დასაკარგავამდე გაწვდილ შემა-
დგენლობას და ჯახრიდების რახუნი გაჰყვა ბუფერიდან ბუფერს ისე, რო-
გორც მესრის გასწვრივ გატარებული ჯოხის რახრახი.

შარშან შემოდგომაზე, ქარხნიდან რომ ბრუნდებოდა, მისი ყურად-
ღება ორმა ბავშვმა მიიპყრო.

ისინი მესერს მიყრდნობოდენ და უსაზღვრო სევდით გასცქეროდენ
სიერკეებზე დახარბებულ ორთქლშავლებს და განსაკუთრებით სამარაგო
ლიანდაგზე ჩამომდგარ ჯავშნიან მატარებელს.

თინა შედგა.

საუბარს ყური მიუგდო.

— ეს ლანაილი მატარებელია? — გაიკვირვა სამიოდე წლის ბიჭუნამ.

— იცი რა? — შეეკითხა მას ორიოდე წლით უფროსი გოგონა და თან
ახსნას იგონებდა, რომ უმცროსი მეგობრის ცნობისმოყვარეობა დაეკმა-
ყოფილებინა.

— ლა?

— ლა და... — გამოაჯავრა უფროსმა გოგონამ. — უწინ... უუჰ, ასი
წლის წინად თურმე ერთი გლობა კაცი იყო... დაქვანული და პირი სულ
სისხლით ჰქონდა მოდღურული... სახელად ხემწიფე ერეკლე... ხემწიფე მ-
შებს ამუშავებდა და პურს არ აჭმევდა... მაშინ მოშები გაჯავრდენ, ჩა-
სხდენ ასეთ მატარებელში... ხემწიფეს თითო ცეროვს და მოკლეს...

— ხემწიფე ლა აღის? — შეეკითხა პატარა და თან მისი საძირკველს ქუსლის ცემა დაუწყო.

— ხემწიფე?.. ხემწიფე?.. — გოგონამ თვითონაც ვერ იცოდა, იმაზე მეტი, რაცა სთქვა და, პასუხი რომ აეშორებინა, ხელეცხა და დიდხანს წაბადვით ბრტყლად გაშალა და ისე დაუწყო ჩიჩინი ამხანავს:

— რა სულელი ხარ, ბიჭო, შენ, რა სულელი! ნეტავ ვიცოდე, ჭკუას როდის ისწავლი!

ბიჭუნა გაიბუტა ამ უსამართლო ლანძღვაზე და ტუჩები მიზეზიანად აიბზუა.

თინამ ვერ მოითმინა, პატარას ლოყაზე ხელი ალერსიანად მოუცაცუნა და შეეკითხა:

— ვისი ბიჭი ხარ შენ, პატარავ?

— დედასი! — მიუგო მან უპაელაციოდ, მაგრამ მერე გაიანგარიშა, აღბათ, მამის საყვედური გაახსენდა და გაასწორა:

— ალა, მამასი!

თინას გაეცინა და თვალეებში აკოცა.

— ბავშვს არაფრად ჩაუგდია მისი კოცნა, მხოლოდ ოდნავ მოიგვრია ეს აბეზარი ბიჭოლა და მერე უეცრად:

— კუ-კუუ!.. ჩიქი-ჩიქი!.. ჩიქი-ჩიქი!.. — დაიძახა და ორთქლმავლის დგუშის გამოჯავრებით, იდაყვები რომ მოიქნია, დათვის ბელივით აბადუნებული გაიქცა.

— რა სულელია! — სთქვა გოგონამ დარბაისლურად ბიჭუნას ამ საქციელზე.

— რას იხამ, მეგობარო!.. — ისეთივე ტონით მიუგო თინამ და მხრები კომიკური მწუხარებით აიჩეჩა.

როგორც იმ ბავშვს ხემწიფე, თინასაც პატარობისას ეს „Ралле и К-“ აკვირვებდა და ვერ გაეგო, რას ნიშნავდა.

ახლა?

ახლა ეს სექტემბრის მიწურულის დილა ისე ჩვილია და საღბუნიაანი! ეს მზეც კვარივით ანთია ცაში და იღვენთება. გულშიც, ამ შუაზე გასახეთქ გულში, იმდენი სიხარულია და რაღაც ყრუ, გაურკვეველი სურვილი საკუთარი მომავლის, დღევანდელი დღის იქით გადახედვისა... ან რა არის ეს?.. თინა ისეა, თითქოს წუხელ კი არ ჩამოსულიყოს კურორტიდან... ეს გუშინდელი დღე კი არ არის, მოგონებებად რომ ეჯარება, ეს დღევანდელი დღეა. ისიც — ხვალინდელი დღე რომ გულს ეხეთქება, ისიც დღეს არის. გუშინ და ხვალე შეერთებულა და თინა ამ ორივე დღით განუზომლად დიდ დღევანდელობაშია შესული.

გუშინ დღით...

საალიონო ზღვა ურწყვად იყო ჩალურჯებული, მკვამლე კომონივით ახორცილილი ზედაპირზე წყლისავე თეთრი დაკლავნილი ბილიყები იზინიქებოდნენ.

თინა უკანასკნელად შედგაფუნდა ზღვაში ამ სისხამე დასწრე ფეხებში შემოგორებული ტალღები მშრალ და ჯერ კიდევ ძილის ბურანისაგან გამოურკვეველ ტანს ცივად რომ ეშხეფებოდა, ჰკიოდა მოურიდებლად, კნაოდა უსირცხვილოდ, რადგან პლაჟზე მის მეტი არავინ იყო, იკლავნებოდა და, როცა ერთმა მოზრდილმა ზვირთმა ფეხი გაბედულად გამოაცალა და წააქცია, თინა არ დანებდა, თავზე გადატლავუნებულ წყალს ქვეშ მარჯვედ გამოუძვრა და სიცილით, ყიყინით გაჰკრა განიერი მხარული, წავიდა ზვირთიდან ზვირთზე გადაქნეული.

ნაპირს კარგა რომ მოშორდა, დაწვა პირალმა და ცისა და წყალს შუა ნაფოტივით ატივტივებულს, ჩამოხვავებულ უსასრულობას რომ შესტკვეროდა, ეგონა, ეს ქვეყანა ახლა გაჩნდა ასე საყვარელი მასთან ერთად და ამ ქვეყნად მის მოვლინებამდე არც ეს წყალი არსებობდა, არც ეს ცა და არც ეს მიმზიდველი მწვანე ნაპირები.

მერე იწვა პლაჟზე და ვასაოცარის გულდასმით ეძებდა კრულ კენკებს, ეძებდა ისე ერთგულად, რომ არც გაუგია, როგორ გაივსო ხალხით ეს ზღვის პირი.

ხვინჰას რომ ოდნავ ღრმად ამოსჩიქნიდა, ცივ წყალი ისე უსიამოვნოდ ამოდიოდა, როგორც კანშემოთლილ ნედლ ხეში იცის ხოლმე.

ეს პლაჟი, ეს ზღვა და ეს თვალშეუდგამი ცისიერი განსაკუთრებით ძვირფასი იყო, საყვარელი და დასანანი ამ გამოთხოვების ეამს.

არსად ქვეყანაზე არ არის ისე ტკბილი ფიჭრი და ოცნება, როგორც ზღვის პირას, როცა ჩვილი ბავშვებივით მოგორებული ტალღები გულს ფიჭრებივით ეხეთქებიან, ერთფეროვანი შხუილით შლიან წყალს კაბებივით. მზე თავში გაცხუნებს, ქვიშაც გაფიცებულა და არის რალაც უცნაური ტკბობა ამ სიბლუფეში.

თინა ფიჭრობს და არ უყვირს, სრულიად არ აოცებს, თუ რად არის ტევა პელინურ ღმერთების პანთეონში. ეს პანთეონი ზღვისპირელთა ფანტაზიის ნაყოფია და თინას არ უყვარს, რალაც უკარებლობის გრძნობა იპყრობს ზღვის ქაფიდან დანაბად მარმარილოს თეთრტანიან მილოსელ ვენერას გახსენებაზე. მას რატომღაც ამ ვენერას ტერაკოტის პრიმიტიული ტანამწვარი გლეხური ჯაგველა ვენერები ურჩევნია.

ამ ჰიქინობელის ჰრიქინს რომ ყურს უგდებ, დილის ცხუნვარების ზუზუნსაც, გგონია, აი:

— ევოე!.. — გაისმის და სიმინდებიდან გამოვარდება კუნტრუშით თხაფეხა პანი. ვადმოიჯირითებს ამ აგარაკებს და ჰიხვინით, პეტელით ჩაირბენს ზღვის პირს, დააფრთხობს ხალხს და ააწიოკებს ქალებს და ბავშვებს.

რა ფიქრი, რა აზრი და სახეები არ იბადება ასეთ დროს ადამიანის გონებაში!

ფიქრები — კდემამოსილი და სასტიკი თავისი ეჭვქვეშაობის კიდიადით, ფიქრები — პროსტიტუტით აბეზარი, უხნეო და უკვლარე ფიქრები — იმდენად უსირობელო, რომ შემდეგ გრცხვენია მათი გახსენებისა, ფიქრები — მახინჯი და ფანტასტიური, უკადრისი და ამაყი, ზვიადი და ლაღად გაშლილი.

ეს ფიქრები გეხვევიან ირგვლივ ფუტკრებივით, გეკვრიან საზიზღრად ღირწნი და წებებრნი.

გინდა მოიშორო, მაგრამ ვერ იცილებ, გინდა დაემალო სადმე, თუნდაც შენს თავშივე, მაგრამ ვერ ემალები, ყველგან გპოულობენ და არ არის საშველი.

ფიქრობ ყველაფერზე, — თუნდაც იმაზე, გუშინ რომ სუბი ცივი იყო. უგემური და ქონი სასაზე უსიამოვნოდ გეკვროდა, იმაზედაც, რომ ტენისში ორი სეტი წააგე. და იმაზედაც, რომ ეს დედამიწა უცნაურ კანონზომიერებით არის აგებული, რომ ეს კანონზომიერება იმთავითვე მოცემულია და რომ მიზეზი უმიზეზოდ არ არსებობს. თუ კანტ-ლაპლასი დაეფუჯერებთ, ხომ შეიძლებოდა რომ დედამიწა, თავის ასტრონომიულ პასაჟში, მეტის მასით ყოფილიყო წარმოდგენილი? მაშინ ის სულ სხვა ზომის რადიუსებიან ელიპსოიდით ისრიალებდა მზის გარშემო და, მართალია, მუსიო დარსის მათემატიკური საქანის ფორმულა სწორი იქნებოდა, მაგრამ თვითონ დარსი არ იქნებოდა ამ ქვეყანაზე.

განა ადამიანიც ასევე კანონზომიერად არ არის აგებული?

ამბობენ, უფრო ფიქრობენ, რომ ადამიანი დედის წიაღში გაივლის ყველა იმ სტადიას განვითარებისას, რომელიც, საერთოდ, განვლო ორგანიულმა სხეულმა დედამიწაზე დღიდან სიცოცხლის ჩასახვისა. და განა ის ნეკრესის ქარებით დაღეწილი მოხუცი, ქოლგის ქვეშ რომ თავი შეუჩრდილებია, ის ბავშვი, ხვინჭაში რომ იხბოკება და შნოიან კენჭებს ეძებს, ის ვაჟაკი, წყალს რომ ღონიერი მხარულით მიაპობს, ეს კომბოსტოსფერი მედღეუბი, ნაპირს რომ ზღვაურმა მოაყარა და წყალში ლუსტრებივით ფოფინობენ, განა ეს ხვინჭკა, ლოკოკინები და ყოველივე, რაც ქვეყანაზე არის, და თვით ქვეყანაც, არ ატარებენ თანდაყოლილად იმ უდიდეს სიბრძნეს და აზრს ცხოვრებისას, რომელსაც კანონზომიერება ეწოდება? განა ადამიანიც, მთელი მისი არსება: ცოდნით, გამოცდილებით, ხანითა და გარემოცვით ამ ბუნებასავით არ არის რთულად ნაგები? განა მასშიც გეოლოგიური ფორმაციებივით არ ილექება ეს დღეები? ეს სამყაროები ბანაობენ ამ ზღვაში, უყვართ, სძაგთ, ინტრიგებს აწყობენ, სჭამენ ერთი მეორეს და იხოცებიან. იხოცებიან ათასნაირ მიზეზთა გამო, ხან გამირულად, ხან სასაცილოდ და სულელურად.

ახლა სიკვდილი ბრძოლის ველზე გამირულ დაეკმას უდრის, იმიტომ რომ ყოველი მოქალაქე იბრძვის გეგმისათვის, მშენებლობისათვის, ახალი

ოჯახისათვის, ახალი სიყვარულისათვის. ქვეყანა კრავუნობს... სადგან იცვლება მისი დედაბოძები... უწინ? უწინ გმირულად მხოლოდ რჩეულნი და შეურაცხებელნი იბოცებოდნენ. მასა? მასა კი... თინამ? ვაჟისა? მარ- შან ხოჯივანქის სასაფლაოზე დამარხეს ქლეჭით დაღუპული ძველი პარ- ტიული ამხანაგი არტო ვართანოვი. რომ ბრუნდებოდა, საფლავის ერთ ძველისძველ ქვაზე წაიკითხა:

„ჩემი ცოდო ჰქონდეს, ვინც პრასა ხელგადაუსმელად შესკამოს“.

გაეღიმა, შეებრალა ამ სიტყვების მთქმელი და თან რაღაც ნიშნის მოგებასავით გრძობასაც განიცდიდა, რომ აი იმან, ამა ლოდ ქვეშ მდებარემ, პრასა ხელგადაუსმელად „შესკამა“, და თინამ კი არა...

ის ასეთი სულელური შემთხვევით არ მოკვდება.

ის ორ-უსასრულობას შორის არის გაკიდებული თავისი ოცდაოთხი წლის პირამდე გაელენთილი სიცოცხლით და თინას არ ახსოვს... სადღაც ყიამეთში იკარგება მისი წარსული, მისი ბავშვობა. არც ის ახსოვს, — შორს არის და თვალს ვერ უწვდენს, — რომ ისიც ოდესმე უნდა დაბერდეს, რომ სადღაც დასაკარგავში არსებობს მისი სიკვდილიც... ვინ იცის, რამდენი წელიწადი უდევს მას კიდევ წინ, რამდენი განსაცდელი მოელის და რას უმზადებენ ეს წლები?

ამიტომ არის, ამიტომ, ჰეი, თქვენ, ამხანაგო მზევ, ზღვავე, ცავე და მიწავე, ეს სიცოცხლე ასე ტკბილი. ტკბილია იმიტომ — რასაც ხელს მოჰკიდებ, აზრია არსებობისა, რასაც ჩამობრჩხილავ, ყველაფერში სიცოცხლე მოკონავს და ყოველი დეტალი, ყოველი ქვაბი, ყოველი მკვეთარა და მოქლონი, რომელიც მის ქარხანაში იქმნება, იქედება, დამტკიცებაა, რომ შენ ადამიანი ხარ, შენც იბრძვი, გიყვარს, გძაგს, ხარ გატაცებული თავდავიწყებამდე, მუშაობ და ყოველივეს აკეთებ, ისე კი არა, რომ არ იცოდე — რისთვის ან ვისთვის!

ყოველი წვრილმანის ფასი იცი, ყოველი ნაწილის! იცი, თუ რა წინა- ლობის დაჭერის ამოცანა აქვს დაკისრებული ამ მოქლონს, თუ რა ჭინ- ვებს, დაძაბულობასა და გადამჭრელ ძალებს უნდა გაუძლოს მან. იცი, რომ ეს მოქლონი ამტკიცებს, წელში მართავს ჩვენს სოციალისტურ სა- მშობლოს.

ეს პნევმატიური ჩაქუჩიც ყოველდღიური გაზეთით სისტემატიურად სცემს ამ მოქლონებს. სკედს ჩვენს შეგნებას და ამიტომ ტყუილია, ამხანაგებო, სიცრუეა, ვინც ამბობს, რომ ის მარტოდენ შრომობს. შრომით ხარო შრომობს! მარტო შრომა როდი აკეთილშობილებს ადამიანს! ადამიანი შრომობს დღევანდელი დღისათვის, ხვალინდელი დღისათვის, შრომობს მომავლისათვის, და ეს სურვილი შრომისა გადაულახავია. ეს შემოქმედებაა. ის, ვინც იცის, რას აკეთებს, რისთვის აკეთებს და იცის, თუ რა ადგილი უჭირავს ამ საერთო საქმიანობაში, ის შემოქმედიცაა და ამიტომაც, რომ არავის თავი არ ახსოვს, ამიტომ არის ეს შრომა ასე ტკბი-

ლი, ამიტომ ათენებენ საამქროებში ღამეებს თეთრად ინეჯოები, ტექნიკოსები, ოსტატები და მუშები.

ამ რამდენიმე წლის წინად თინა ერთი მწერლისგან ^{ე. რ. კ. ნ. შ. ლ. ი.} მკითხველს ეკითხება: „სასიკვდილოა“.

სასიკვდილოა, რადგან ეს ანძა უმაღლესი ჭინვის დენს ატარებს.

შემოქმედებაც ასეა: ვისაც არ შეუძლია მისი გაძლება, დროზე გამოეთიშოს ამ დენს და ფეხებში ნუ წამოგვედება! მდინარეებად მიხეთქილ მასების ენერგიით მონიჭებულ დენს გზავნიან ამ ანძებში და ლოზუნგები ტაკუნობენ, ელავენ და მომავალს გეინათებენ. ჩვენ მოვდივართ ამ ანძებივით ცადაპყრობილნი, ჩვენ ვატარებთ ამ უმაღლესი ჭინვის დენს ჩვენს გულში და, ეს გული რომ აფანცვალდება და აინთება, თქვენ მაშინ ნახეთ, რა არის ნეტარება წვისა და ენერგიის ხარჯვისა!

ამიტომ უხარია თინას ასე.

ეს სიხარულიც, ყელს რომ ებჯინება, ამ დენითაა გახურებული და უხარია, რომ ისევ ტფილისშია, ისევ რომ გადასცქერის ამ ქალაქს დახარბებული თვალებით და აკვირვებს, თინასაც კი აკვირვებს ეს ტემპები მშენებლობისა.

აი, ის ხეთსართულიანი სახლი, ქსნის კრამიტით რომ ხურავენ ია კასპის ცემენტით არის განმტკიცებული, ერთი თვის წინად, კობულეთში რომ მიდიოდა დასასვენებლად, არ იდგა ამ ადგილას.

— ამ სახლში ჩვენი ჭარხნის მუშები იცხოვრებენ!

ის ცივი წყალი, წუხელ რომ დალია, არ მოდიოდა ამ მილებში, ახლა მოდის და თინას ესეც ახარებს. ესტატე კობეშაიძე, მისი საამქროს ძველი ოსტატი, სიხარულით აღტაცებული სწერდა, რომ ახლა მათ საამქროში ახალი დაზგები დადგეს. აი, ეს ქუჩაც, ამ ერთი თვის წინად მტკრიანი და ოღრო-ოღრო, ახლა ასფალტით არის მოფენილი და წუხელ ღამით, სახლში რომ მოდიოდა, მისი ტაქსომოტორი (არც ეს იყო ამ ერთი თვის წინად) ფაჩუნით, თქრიალით მოცურავდა ზედ და ეს ახალი განიერდერიანი ტრამვაის ვაგონები გადაბრუნებული მოსჩანდნენ ამ გალაბლაპებულ სარკეში.

და განა ეს სიხარული უმიზეზოა?

მას ყველაფერი ახარებს ამ დილით და რა არის აქ გასაკვირველი? განა თქვენ არ გამოვიცდით ოცდა ოთხი წლის გულის ცემა? განა თქვენც არ გიხაროდათ, როცა საყვარელ საქმეს მიაღწეით პირველად, სანამ ეს საქმე ჩვეულებრივ მოვლენად იქცეოდა? განა თქვენც ასე არ იწვოდით მოუთმენლობისაგან? აი თინაც ასეა ამ დილით და უხარია, რომ ხვალღან ის ისევ ძველებურად ჩადგება უმაღლესი ძაბვის ანძათა რიგში და „სასიკვდილო“ დენს ისევ ძველებურად გაატარებს.

ტყუილად კი არ ჰქვია მას თინათინ, თინათინზენ, როგორც შულცი ეძახის ხოლმე! ათინათი სხივის ციმციმს ეწოდება, ეს სხივი საუკუნეებში

დაკარგულ სხივოსან ათინას ეხმაურება და სხივის ეს სახელი თინას ჰქვია!

ტყუილად კი არ ეძახიან მას სტელას! სტელა ვაჩხაჩხაძის, ქარსკელავი სხივებს მიმოაბნევს და ვარსკვლავის ეს სახელიც თინას ჰქვია...

5

უეცრად ზარის ცივმა წკრიალმა შეაკრთო.

სარკმლიდან ძირს გადმოხტა და ტელეფონთან მიირბინა.

მილაკზე ერთი თვის მტვერი იდო, დიდხანს არ უყოყმანია, პერანგის კალთას შეაწმინდა (სულ ერთია უნდა გამოეცვალა) და ყურზე შიიღო.

— ალლო!

ხმა რომ ასკურავამ გამოსცა, შეკრთა და მილაკი კინალამ ხელიდან გაეარდა.

— დამიკირა!.. ახლა შენ ჩემ გაცოცხვას უყუ-ურეე!.. — გაიფიქრა, მაგრამ დირექტორმა, გაცოცხვის მაგიერ, ჩამოსვლა რომ მიულოცა, გაუხარდა და, სამაგიეროდ რომ ესიაბოვნებინა, რუპორში ჩასძახა:

— თქვენს... შენს მეუღლეს, — გაისწორა სიტყვა თინამ, — ამხანაგო ასკურავა, ხშირად ვხედავდი... კარგად არის, წერილი გამომატანა!.. — მაგრამ ასკურავამ სიტყვა ბანზე აუგდო და თინამ, ამ ქრისტეს ფეხის მკამელმა თინამ, უეცრად იგრძნო, რომ შეცდომა დაუშვა, თან გაუხარდა კიდევ...

რატომ?.. ეშმაკმა იცის რატომ!

დირექტორი კარგ გუნებაზე იყო.

უამბობდა, რომ ქარხანაში ამ ერთი თვის განმავლობაში დიდი ცვლილებები მოხდა... თინას საამქროშიც... მაგრამ... ჰო, იმას ვამბობდი... მათ როსტოვის ორთქლმავალთა ქარხანა გამოიწვიეს სოცშეჯიბრში, რომ მძიმე მრეწველობის კომისარიატმა ქარხანას ორი მსუბუჭი და სამი საბარგო მანქანა აჩუქა და ვინ მოსთვლის, კიდევ რამდენი ამბები მოხდა ქარხანაში მას შემდეგ, რაც ის აქ არ იყო! ჰო, სხვათა შორის... ქარხანაში ტენისის მოედანი მოაწყო... ეზოც გამწვანებულია... თუ უნდა, მანქანას გამოუგზავნის დღეს, მისი შევებულების უკანასკნელი დღეა და გაისეირნოს. კინალამ დაავიწყდა: დღეს სამასამდე გლეხი ჩამოვიდა სოციალისტურ მინდერებიდან, პროლეტარიატის მომავალი კადრები... ერთი სიტყვით, ქარხანაში დიდი ამბებია!..

— კარგი, ამხანაგო ასკურავა, ძალიან კარგი!

— მანქანა რა დროსთვის გინდა?

— ერთი საათის შემდეგ! ცოტა საქმე მაქვს... მოგესხენებთ, ოჯახს მოვლა უნდა!.. — სთქვა მან უსაშველოდ გადაპრეხილმა კომიკური კილოთი და თან ისე ცბიერად გაიღიმა და თვალებიც ისე ეშმაკურად გადაატრიალა, თითქოს ის, ვისაც ელაპარაკებოდა, იქ კი არ იყო, სადღაც დასაკარგავში, არამედ აქ იჯდა ოთახში და პირისპირ ემუსაიფებოდა.

მილაკი რომ ჩამოაჰყიდა:

— ახალი დაზგები... კადრები... მანქანა... ტენისის მოტენი...

— დიდაია, ჩემი სიკვდილი! — შეჰკივლა მან ასკენ დასრულებული ცოლის გამოჯავრებით ეშმაკურად და ერთი ისეთი შებტა, რომ თავი კინალამ ჰერს აარტყა.

მაშ ისევ ქარხანა, ისევ... და აზრი აღარ დაასრულა.

— პი-პი-ი... — დაიძაბა მან ავტომანქანის გამოჯავრებით და იდაყვები რომ ისე მოიქნია, როგორც იმ პატარა ბიჭუნამ, ხემწიფე რომ არ იცოდა რა იყო, ასკინკილით ბარგთან მიიზრნა.

მაფრაშა საჩქაროდ ძირს გადმოაგდო და, მის ქვეშ განთავისუფლებული ფიბრის ჩემოდანი რომ ხელდახელ გახსნა, კბილის ჩოთქი, პირისფერი აბრეშუმის წინდები და ოდეკოლონის ფლაკონი გადმოცვივდა. ფლაკონს მინის საცობი მოძვრა და, იატაკზე რომ იღვრებოდა, ხელი საჩქაროდ დასტაცა. რომ აიღო, თავი მაგრა დაუცო. მერე, ყველა ერთიანად მოხვეტა და ლოგინზე დაყარა.

— თინა, გძინავს? — მოისმა კარებს იქიდან.

თინამ კეკეს ხმა იცნო.

— არა, კეკე, რა დროს ძილია!

— აბაზანა მზად არის!

— ძალიან კარგი, კეკე, ახლავე!.. — გასძაბა და ამ სიტყვებით, ჩემოდანიდან ფართო ფოთლებიანი მოჭირებულ წითელი ხალათი, სუფთა პერანგი და გაზეთში გახვეული ფოსტლები რომ ამოიღო, სიჩქარეში ახლა ყვითელხოლებიანი შავი ფელტიკოსის საზღვაო ტრუსები ამოჰყვა და იქვე დაეარდა იატაკზე.

თინას ტრუსები არც შეუნიშნავს.

პირსახოცი კისერზე გადაიგდო, საბანაო მოწყობილობა აიღო, ფოსტლებში ფეხი გაუყარა და კარებისაკენ გაქანადა. გზაში ცალცალად ჩაცმულმა ფეხსაცმელმა რომ წააფორბილა, შედგა და ადგილები მოუნაცვლა. ისევ რომ ჩაიცვა, კარები გააღო და სააბაზანო ოთახისაკენ გაემართა.

6

სააბაზანოდან პირსახოცით თავწაკრული რომ გამოვიდა, დერეფანში კეკე შემოხვდა.

— გაამოს, თინაჯან, გაამოს!.. მალე ჩაიც იქნება და დალიე!

— გმადლობ, ჩემო კეკე, გმადლობ! — ამ სიტყვებით ოთახის კარი შეაღო, შეჩერდა და შეეკითხა:

— გრეტა როგორ არის, კეკეჯან? — სიტყვის დასრულებაც ვერ მოასწრო, რომ თავის ოთახიდან ყფა მოესმა:

— აუ-აუ-აუ!..

თინამ ოთახში შეიხედა და თავის ლოგინში დამდგარი ბავშვი რომ დაინახა:

— აუ-აუ!.. აუ-აუ!.. ამუნია მოიდა, ამუნია მოიდა!.. — შემოიღვირა თავზე საბან გადმობურღულმა ამუნიაში.

— მეშინია, უუჰ, როგორ მეშინია... — დაიძახა ძრწოვრად ჩუქნაქვამს თინამ კომიკურად და, ბავშვმა რომ უეცრად საბანი გაღმინა...
კუ-კუუო!.. — დაიძახა.

— შენ აქ ვინ მოგიყვანა, ა? პაიტ, შე კოკროკინავ, შენა, ა? — შეუტია ბავშვს თინამ ისე, თითქოს მხოლოდ ახლა იცნოო და, საბნიანად რომ ხელში აიტაცა, გულში მაგრა ჩაიკრა.

— აბა ერთი შემომხედე, გენაცვალე! გნახო, როგორი ხარ! — და საბანი რომ შემოხადა, პერანგის ამარა ოქროს კულულებიანი ბავშვი დაბუა ჩიტვით გამოჩნდა მის კალთაში.

შიშველი ბავშვი რალაც კუდიანური დარცხვენით რომ გამოიციკრებოდა, ცისფერი ჯონიერი თვალეები ისე ღრმა იყო და საყვარელი, რომ თინას გრძნობა ყელში მოაწეა და ცხელტანიანი გოგონა გულში თინიანად მიიკრა.

— პაი, შე მწყერჩიტავ!.. მე ხომ ვითხარ, ჩემთან არ მოხვიდე-მეთქი?..

— იი, დეიდა თინა, ალა ცხენია? — სთქვა ბავშვმა უცნაური საყვედურით.

— არა, გენაცვალე, არა! — ამოხდა მას ტკივილით. — ვინ ვითხარ, გრეტა; არ მოხვიდო? როგორ მიყვარხარ, რომ იცოდე! — დაიძახა და ბავშვს თვალეები სათუთად დაუკონა.

— შენ ლომ აქ ალ იყავი, მე ტილოდი განა!.. მე მეგონა, მოკვდი! — სთქვა გრეტამ, წარბების კი არა, მთელი შუბლის შეხუშვით.

თინას ბავშვის ამ სიტყვებზე ცრემლები მოერია.

— რათ არის ასე? რათ მიყვარს ეს ბავშვი ასე თავდავიწყებით? — ეკითხებოდა იგი თავის თავს და თან პაწიას ცისფრად აფოფინებულ თვალეებში გრძნობით ჩასცქეროდა.

საწყალი გრეტა! დედის ლოლიავის მაგიერ ის მოახლე კეკეს დაქირავებული მზრუნველობის ამარა იყო მიტოვებული. აბა სად ეცალა ერიკს მისთვის! რაც არ უნდა იყოს, მამაკაცი მაინც მამაკაცია. იქნებ იმიტომ უყვარს ასე გატაცებით, რომ მის უდედლობაზე თავისი ობლობა ახსენდება? განა ასევე პატარა არ დაობლდა და საწყალი მოხუცი ბებია ზრდიდა მრეცხაობით?

გულაჩუყებულმა ბავშვი ლოგინში წააქცია, პერანგი გადაუწია და, ლურჯნაკეთიან, სასაცილოდ გაბერილ მუცელზე კოცნა რომ დაუწყო, პაწია სიცილით სულს ძლიეს იბრუნებდა და, მეტი რომ ვეღარ შესძლო, დეიდა თინას თავზე წაქრული პირსახოცი ჩამოაგლიჯა და თათებში მობლუჯულ თმებით გააკავა.

— აუ-აუ!.. აუ-აუ!.. — ბრდღვინავდა თინა გაშმაგებული, ამუნიასავით. — ავი ვარ! ამუნია ვარ!.. შეგკამ!.. შეგაზრამუნებ!.. — ემუჭრებოდა თვითონ ბავშვად ქცეული.

სულშეტაცებულმა გრეტამ მეტი ვეღარ შესძლო, დეიდას თმებში ხელი უშვა და კვდებოდა სიცილით, კისკისებდა მუცელზე ხელმოკიდებულს. მერე შიშით, რომ ბავშვს სულმოუთქმელ სიტყვებს ვერ უგულვი არ შესწუხებოდა, თავი გაანება, ხელში აიტაცა და მკვლავ მისაქცა.

გოგონამ სული უცებ მოიბრუნა და დეიდას ლოყით ლოყაზე რომ აეტმასნა, დედის აღერსს მოწყურებულმა, ხელი მისი პერანგის საკინძისაკენ წაიღო და მოშლილფებულ მკერდს რომ მოუფათურა, თინა შეკრთა, ბავშვს ხელები გაუჯავა.

სიბრაღლისა თუ რალაც დედური გრძნობის მაგვარ განცდისაგან თვალეზში მომდგარი ცრემლი რომ შეემაგრებინა, დაიწყო:

— იცი, გრეტა, შენთან ზღვამ დი-იდი, დი-იდი მოკითხვა დამაბარა.

— ზღვამ? — ჩაფიქრდა პატარა. — დიდი წყალი ლომ ალის, ალა?

— ჰო, გენაცვალე!

— მე ალ მიყვალს ზღვა! — მოუჭრა სიტყვა გადაწყვეტილად. — მე და მამა ლომ მოვდიოდით, სულ გულს მიღვედა!

— ჰო და, ახლა დამაბარა, პატარა გრეტა მოვიდეს და გულს აღარ აეურევოს! პატიოსან სიტყვას იძლევა და რას იზამ?

— ალაფელსაც ალ ვიზამ! — სთქვა ბავშვმა მკვანედ და შუბლი გაბუტულად შეიკმუნხა.

— საჩუქარიც გამომატანა შენთან!

— აბა სად ალის!.. — მოცოცხლდა უეცრად ბავშვი და ისედაც განიერი თვალეზი მოლოდინით კიდევ უფრო გაუგანიერდა.

— აი, ახლაც გაჩვენებ! — სთქვა თინამ, წამოვარდა და, ბარგთან რომ მიიბრინა, იატაკზე დავარდნილი საბანაო ტრუსი დაინახა, უნდოდა აეღო და თავის ადგილას ჩაეტენა, მაგრამ ბავშვის გახარება ეჩქარებოდა და შემდეგისათვის გადასდო.

ჩემოდანი რომ გახსნა, ჩითის პატარა პარკუჭი ამოიღო და მერე, ისევ ბავშვთან რომ მიიბრინა, ლოგინზე ჩამოჯდა.

პარკუჭი ორივემ ერთად დიდის ამბით წამოაპირქვავეს და კრელი და გრილი კენჭები რაკარუკით რომ წამოვიდა, გრეტამ პაწია ხელები მზიარული ყიჟინით შეუშვირა.

— აუუ!... — ყვიროდა ორივე აღტაცებით.

ასე რომ იყვნენ, უეცრად სახლს აეტომ მოაბღავლა.

(შემდეგი იქნება)

ქართული
ბიბლიოთეკა

მთხ თომე — სტალინი ამბობს სიტყვას სანა წულუკიძის დასვლულეებზე

შ. დადიანი

უ რ ჯ უ მ ი

ისტორიული რომანი *)

ნაეიდან პირველი გადმოსტა კარგა მოყვანილი, ჩასუტებული, შავგვრემანი კოჩა თოდუა და მისი დიდრონი, ფართო თვალები მხიარულად შეაღებდა ნაპირზე გადმომდგარ ებრაელებს. მისალმება არც კი აცალა და მხედვრებს, ფართოდ გადაიხარხარა და ასე შეეგება:

— გული გადაგელიათ მოლოდინში, არა? განსაკუთრებით, უთუოდ ეს „უვალი ცხვანტი“ **) ვერ ისვენებდა. ჰა, ჰა!

ხელი მიაშვირა ცხაკუნიას. მაგრამ ცხაკუნიამ მოულოდნელი სიღინჯით მიმართა:

— რა მოგაქვს?

— ავერ მიწერია. წაეიდეთ კანტორაში.

ეს ისეთი კილოთი წარმოსთქვა კოჩამ თითქო განმკარგულებელი ის არის და მისი სიტყვა შეუუვალიაო.

ეტყობოდა ბრძანებლობას იყო მიჩვეული.

ებრაელები დაემორჩილნენ. არ მიხედეს იმას, რომ კოჩას მიერ მოტანილი საქონელი მათი იყო, კოჩა და მისი ნაეი მათ მიერ დაქირავებული და ინიციატივაც თითქოს მათი მხრიდან უნდა გამოსულიყო. დაინახეს, რომ კოჩამ დატვირთულ ნავს შეიარაღებული მცველები დააყენა და, რაკი ამაზე გული დაიმშვიდეს, გააყენენ კოჩას.

სწორედ რომ გააყენენ, რადგან კოჩა ისეთის იერით მიდიოდა თითქო გამარჯვებული სარდალი წინ უძღვის თავის შტაბსაო.

ებრაელების კანტორა ერთ გაწმოდიალებულ ხის დაბალ შენობაში იყო მოთავსებული. აქ იყო მათი საქონლის საწყობიც და საანგარიშო ბინაც.

ქოლოკივით აბრამმა დარაჯს გააღებინა ბოქლომ-დადებული კანტორის კარები. ნესტიანი, დახშული ჰაერი მოედინათ შესულებს. ბნელოდა.

*) გაგრძელება. დასაწყისი იხ. „მნათობი“ № 2.

***) ყველის ჭია — მოუსვენრობის სინონიმი.

ცხაკუნია მრგვალ კოლოფიდან ლურჯ-თავეანი ასანთის წიკრი ამოიღო. იქვე მდგარ მაგიდას გაუსვა, ტკრციალით აანთო და ქონის სხეთელს მოუკიდა. შენობის სიღრმეში გამოჩნდა კარგა დიდ მანქანაზე დაჯდომილი, დარჩეული სიმინდის მარცვალი.

გ. ი. ბ. ი. მ. ი. მ. ი. მ.

ეს იყო მთავარი საწყობი ძმათა მიხაილაშვილებისა. სოფლად წაყიდი საქონელი აქ ჰქონდათ მუდამ დაგროვილი: აბრეშუმი, სელის კაკალი, თაფლი, ბეწვეული, ბამბა, სიმინდი, ღომი, თამბაქო და სხვ. ნავეებით ფოთამდე და შემდეგ გემებით სტამბოლსა და ყირიმს გასატანად. აქვე აქუჩებდნენ საზღვარ-გარეთიდან ნავეებით ორპირამდე შემოზიდულ საქონელს: მარილს, ჩითეულობას, სხვადასხვა ხელ-საწყოს, იარაღს, საბონს და სხვ., მაგრამ აქ დიდხანს არ აჩერებდნენ. მიჰქონდათ სუჯუნაში, საცა თვით ცხოვრობდნენ და საცა გაღებული ჰქონდათ დიდი სავაჭროები შემდეგ კი იქიდან გაჰქონდათ სამეგრელოს სხვადასხვა კუთხეში ბაზრობაზე, ან ურიგებდნენ მეგრულ წვრილ ვაჭრებს მათი დუქნებისათვის — ვის ნაღდათ და ვის ნისიათ.

მაინც და მაინც აქ ორპირში იყო მათი მთავარი წერტი, მთავარი ძარღვი მათი ალებ-მიცემობისა.

კოჩა მაგიდას მიუჯდა და თავი ისე დაიჭრა თითქო მასპინძელი ის რის, დანარჩენები კი მახე დამოკიდებული ხალხიო.

— აი სია მოტანილი საქონელისა შემოწმებული და დამტკიცებული საბაჟოს მიერ. ოპ, ეს საბაჟოები! რა გულით მინდა საბაჟოზე დაყენებულ მოხელეებს თვალი ავუხვიო და საქონელი დაუბაეაეი გავაპარო!

— კოჩა, კოჩა! — შესძახა შიშ-ნარევი ხმით აბრამმა. — არ დაგვღუპო! თუ ძმა ხარ ეგ არ ჩაიღინო. რამდენჯერ გვითქვამს შენთვის!

— არა, კოჩა! — მიაყოლა ცხაკუნიაშვილმა — ჩვენ კი არ ვჭურდობთ და ვმცარცველობთ, ჩვენ ვვაჭრობთ.

კოჩამ დაცინვით შეანათა თვალები. მაგრამ ცხაკუნიას ყურადღება არ მიუქცევია.

— ჩვენი საქმე ნათელია, კოჩა! ჩვენ არავის მოტყუება არ გვინდა. ფული გადავიხადე, საქონელი მივიღე, სახელმწიფოს თავისი მივეცი, მთავარს თავისი უძღვენი, დანარჩენი ჩემია. მყიდველს, რაც დამიჯდა იმაზე ცოტა მეტი, სარგებლით ვახდევინებ. ეს არის და ეს. ვერავის ვერ მოგატყუებთ, არა, კოჩა! სამეგრელოში იმიტომ კი არ ვუყვარვართ, მთავრიდან მოყოლებული უკანასკნელ მოჯალაბემდე, რომ ვაწუხებთ, იმიტომ რომ კეთილ-სინდისიერი ვაჭრები ვართ. „ცხაკუნის“ სახელი იმიტომ კი არ არის ქვეყანას მოღებულნი...

— ჰო, კარგია! — ფართოდ გადაიხარხარა კოჩამ — რამდენჯერ უნდა ამიხსნა შენი კეთილ-სინდისიერება! კარგად გიცნობ...

აბრამი მოიკუნტა.

— ჰო, რა, რა გინდა სიტყვა? — აფუსფუსდა ცხაკუნია.

— გიციობ, რომ ვაქარი ხარ, სხვებზე უფრო მოხერხებულს ნახელი იმიტომ გაქვს გავარდნილი, რომ ყველას ხელს უწყობ. დიდსა და ბატარას, თუმცა ამ ყველაში შენ კარგად იცი ვინ უფრო სანდოა ვაქარად ინას ენდობი. მე რას მომატყუებ!..

ებრაელები გაცბუნდნენ. ორმაგი იყო მათი გაკვირვება: კოჩამ ჯიბიდან მომცრო და გრძელი ქალაღის კოლოფი ამოიღო, გახსნა. შიგ სიგარები იყო ჩალაგებული. ერთ სიგარას კბილებით წვერი მოგლიჯა და ქონის სანთელზე სიყვარულით დაუწყო მოკიდება.

გაკვირვებულ ებრაელებს კითხვა აღარ დააცალა:

— ამას ნუ იკითხავთ საიდანა მაქვს. თქვენი საქმე არ არის. თქვენთვის არაფერი დამიკლია. თვით ვიშოვე. თუმცა გეტყვით, მაინცდამაინც დასამალი არა არის რა. ფოთში ოსმან შერ-ოღლი შემხვდა. სტამბოლიდან ახლად ჩამოსულა. იმან მაჩუქა.

— შერ-ოღლი ჩამოსულა? დიდ-ძალ საქონელს ჩამოიტანდა. — თითქო სინანულით წარმოსთქვა აბრამმა.

— არ ვიცი რა ჩამოიტანა და რა არა. ხეალ უნდა დავებუნდე ფოთში მისი საქონლის წამოსაღებად.

— რა გიჭირს, კოჩა, აქ ჩვენ გვეტყენი, იქ კიდევ შერ-ოღლის... — ვითომ გაიხუმრა აბრამმა, მაგრამ ცხაკუნამ ერთი ისეთი გადახედა, რომ აბრამმა კინალამ ენა მოიკენიტა.

კოჩა კი არ გაცხარდა, კეთილად ჩიჩაახრაბა:

— გაფტქვენილები ვინც არის ის მე ვიცი. გამისწორეთ მართლა ჩემი ანგარიში. ძალზე დაღლილი ვარ და თან მშოი კიდევ. მახაროკა! — გასძახა გარეთ.

მახაროკა კარებთან აეტლუა.

— ერთი, შენ გაზღას, ბიძა შენს უთხარი სამიკიტნოს დაკეტვამდე კარგი ვახშამი დამიმზადოს. ჩემ მენავეებსაც გადასძახე იქ მოვიდნენ. მეც მალე მოვრჩები.

მახაროკა გაქანდა.

ცხაკუნია ანგარიშობდა: კოჩას ნავის ჭირა აქეთობისას — 30 მან. საქონელი მოტანილია სულ 400 მანეთისა, ამისი ანარიცხი საერთო ხარჯიდან 8 მანეთი. საქმელისათვის მენავეებს — კაცზე თითო აბაზი, დღეში სამი აბაზი.

— ექვსი დღეა, რაც მოდიხარ, არა?

— ექვსი.

ცხაკუნია ანგარიშს განაგრძობდა: მაშასადამე 6 დღეში სამი მანეთი და სამი აბაზი. სულ 30 მ. + 8 მ. + 3 მ. 60 კ. = 41 მ. 60 კ.

მაგრამ ამ ანგარიშით არ დაკმაყოფილდა და ხელახლა დაიწყო თავისთვის ბურტყუნი და „ჩოთქში ჩაგდება“.

აბრამი კი კოჩას ეკითხებოდა:

— რათ დაგიგვიანდა ექვსი დღე? შენ ზოგჯერ ოთხ ცოცხელს ამო-
დიხარ ხოლმე ფოთიდან, თორემ მეხუთე დღეს ხომ აქ ხარ და აქ.

— ცუდი ამინდი რომ იყო არ იცი? მერე წყალ-ალმა სიარული, რამ-
დენჯერ მითქვამს, მეტად ძნელია... ამის გარდა — *მარკუნული*

აქ შედგა კოჩა და ცოტა გაიცინა.

— სირიაჩქონში ცოტა შეეჩერდი...

— რა? ნავი გასილა?

— ჰო, მაგრამ კიდევ უკეთესი: ქოჩაჭიები დამესხნენ თავს და თავის
კეულაში არ მიშვებდნენ.

— რა მინდაო?

— რა და კანონი და სამართალი რომ არ იქნება ჭვეყანაში, იმან იცის.

— როგორ?

— ახლა ქოჩაჭიებსაც მოუნდომებია, აქაო და თავადები ვართო, თა-
ვის კარზე ბაეი აართვან მენავეებს.

— რა უფლებით?

— შენ ეგა თქვი და! მაგრამ სად არის უფლება? განა ჩვენ მთავარს
რაიმე უფლება აქვს, რაიმე კანონები უწერია? ყველა თავადი, ყველა
შებატონე, რასაც უნდა იმას სჩადის თავის საბატონოში და დადიას არც
კი ეკითხება.

— მაგას ნუ იტყვი! — აბრამმა მოინდომა მთავრის გამოსარჩლება —
დავით დადიამ დიდი წესიერება შემოიღოო.

— აბა რა წესიერებაა? თავის კარზე ქოჩაჭია მხედება და ბაესა
მთხოვს. მე რომ კოჩა თოდუა არ ვყოფილიყავ, უთუოდ თავისას გაიტან-
და. იმას გაიძახოდა: ეს სოფელი ჩემი საბატონოა და აქ თუ რიონი ჩა-
შოდის, ეს ნაწილი მდინარისა მე შეეკუთვნის. ამიერიდგან აქ უბაჟოთ
არავის გავაჟაქანებო. არც მთავარი ვიცი და არც რუს-ხელმწიფეო. მე
რომ მიცნო, ვერაფერი გამიბედა, მაგრამ ყველა ხომ კოჩა არ არის!

— აჰა, ძმაო! — გაათავა ანგარიში ცხაკუნიათ. — მიიღე! — და უნდო-
და ფული გადაეთვალა, მაგრამ შეჩერდა.

— რა თქვი შენ? რუს-ხელმწიფეს კი აქვს კანონები, მაგრამ ჩვენში
ჯერ სად არის?

— ეჰ! ყველა გზებს წისქვილში მიჰყავხარ! — წარმოსთქვა კოჩამ და
თვალეები შორს გაუშტერდა.

— როგორ თუ ჩვენში სად არის? — დაიწყო ისევ აბრამმა. — რუსი
შოვიდა, ჩემი რჯულის მადლმა! ვერ ხედავ რუსის ფულს ვაძლეეთ კოჩას.

— ა? რუსი? — თითქო გამოფხიზლდა კოჩა. — ჯერ არ მოსულა რუსი.
ცხენის წყალ-გაღმა დგას. ცხენის წყალში კი სამართალი იღრჩობა. —
ამოიოხრა და შემდეგ მიუბრუნდა ცხაკუნიას — მოიტა, მოიტა, თუ რამეს
შაძლეე. შშია ძალიან!..

ცხაკუნია ფულის გადათვლა დაიწყო. კოჩა კი ისევ, თითქო მაინც შორს გაიყურებოდა, ფულებისთვის არც კი დაუხედნია. თვალისა/გაუ-
ცნა და მიმართა მოსაუბრეთ:

— იცით, რუსის ხელმწიფის საქმე ვერ არის კარგად შეწყობილი?
დებოდა აბა რა შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემმა სიტყვებმაო.

— როგორ. რა ამბავია? — ერთად წამოიძახეს ძმებმა.

— ოსმან შერ-ოღლიმ მითხრა და იმას ხომ დაეჯერება? თვითონაც თურქია და სტამბოლში კარგა მიღებული.

— ჰო, რა სიტყვა?

— სიტყვა, რომ ხონთქარი ძალიან შემომწყვარალია რუს-ხელმწიფეზე და ომს უბიძგებსო.

— ომსაო?

— ეს როგორ გამოგვპარა, ცხაკუნ. ნუთუ შენ ეს არ გეცოდინება? — თითქო მიუსაყვედურა ძმამ.

ცხაკუნია არაფერი სიტყვა. კოჩა განაგრძობდა:

ხონთქარი იმაზე წყრება, რომ რუს-ხელმწიფე დუნაის გადაღმა უჩი-
კინებს მის სამეფოშიო. მაგრამ ეგ რა არისო: ხონთქარს საფრანგეთის ხელმწიფეც მომხრობია თურმე, იერუსალიმში რუსთხელმწიფეს რალასაც ედავება და დიდი ომია მოსალოდნელიო.

— იერუსალიმშიო? — თითქო თავისთვის გაიმეორა აბრამმა.

— ძალიან კი აქებს შერ-ოღლი იმ საფრანგეთის იმპერატორს. სულ ჩამოდენივმე წელიწადია გამეფდა მთელ ქვეყანას აზანზარებსო. ძალიან კაცია თურმე. ხომ იცით შერ-ოღლი მწიგნობარი კაცია და ფრანგულიც იცის, მაგრამ... — ჩაფიქრდა კოჩა. წარმოსთქვა: — ყველა გზებს წისქვილ-
ში მიჰყავხარ!

— შერ-ოღლის დაეჯერება. გრაფ როზ-მორდიუცი არ ჩამოსულა. ხომ გითხარ, აბრამ, ცუდი ნიშანია-მეთქი. — წარმოსთქვა ცხაკუნია.

— მართლა, მართლა. — და აბრამმა ძმას სიყვარულით ზვალეები მი-
აპყრო.

— ეგ როგორ დამავიწყდა, შენ რა გამოგვპარება!

ცხაკუნია არაფერი თქვა და კოჩას ფული გადაუთვალა. კოჩამაც გა-
დაიანგარიშა და ცხაკუნიას მიაშტერდა.

— ეს რა არის?

— შენი და მენავეების გასამრჯელო.

— ვიცი, მაგრამ რომ აკლია?

— მანდ მე ყველაფერი ვიანგარიშე, კოჩა: ნავის ჭირა, ანარიცხი, გა-
მოსაკვები.

— მართალია, მხოლოდ ნავის ჭირა აქეთობას ვიანგარიშნია, იქითო-
ბას კი დაგვიწყებია.

— როგორ, რომ წახველი. ვანა არ მომიცია?

— ცხაკუნია, შენგან არ მიკვირს!

— კოჩა მართალია — ჩაერია აბრამი — რომ მიდილდა... მიგვიცო, ერთად ვაგვისწორდებითო, ვუთხარით.

— უკაცრავად, მე შენი მომდღურება არ მინდა. რამდენი ვაგვება იქითობის.

მ. დადიანი

— თორმეტი მანეთი.

— ოჰ, ეგ კი ნამეტანია. აკი რუა მანეთად დადიოდი.

— დავდიოდი, აღარ დავდივარ.

— შერ-ოღლიმ მოვიმადლიერა, განა? — ჩაერია ისევ აბრამი. — კაცო, მიეცი... შერ-ოღლის სიგარებიც კი უჩუქნია... მართლა, ცხაკუნ. შენ ახლა შერ-ოღლის უყურე თუ კოჩას ამისთანა საჩუქარი უძღვნა, მთავრისთვის ვინ იცის რა არ მოაქვს.

ცხაკუნიამ, თითქო ახლა გაახსენდაო, უეცრად წამოიძახა:

— მართლა, კოჩა, შეჭარი ხომ არ დამისველე. მთავრისთვის მინდა.

— ვისთვისაც უნდა გინდოდეს, რათ წაგვხდენდი. ორი პატარა ყირიმული თავია შეჭრისა. ჩემი ხელით ფაქიხათ ჩავდე. მომეცი აბა დანარჩენიც და წაველ.

— მიეცი, ცხაკუნ, კოჩას ჩვენ აბა როგორ მოვიმდღურებთ. არ ეყოფა, რომ შმაგი კორძაია ემდღურის. — ვითომ ხუმრობით დააყოლა აბრამმა.

— შმაგი? სად ნახეთ? — სწრაფად იკითხა კოჩამ.

— აქ გამოიარა დიდის ასაბიით და ძალიან დაგემუჭრა: გლებებს ნუ მიბუნტებს, თორემ ავ დღეს გაუთენებო.

— ვინა? შმაგი? — და კვლავ ფართოთ, მაგრამ ბოროტათ გადაიხარხარა კოჩამ. — იმას ურჩევნია მიფრთხილდეს, თორემ მართლა ისე გაეშმაგო, რომ სულ წვერებს იგლეჯდეს... სად წავიდა? ვინ ახლდა?..

— მისი ახლად გათხოვილი და მიჰყავდა სიძითურთ. უნდოდა რომ მთავარს წვევოდა მაგრამ ჩვენ დაეუშალეთ.

— რატომ?

— ხომ იცი ვიორგი ჭკადლაშელი მთავარს გაუდგა და მის წინააღმდეგ ჯარს აგროვებს. ყველა დაძრწიან თურმე მისი ერთგული კაცები და ხალხს იმხრობენ. მართლა, კოჩა, როგორ გგონია, გლებობა აძევება ვიორგი ჭკადლაშელს?

კოჩამ მაშინვე არ ვასცა პასუხი. მხოლოდ თვალში სიცილმა გაუბწკიალა და რაზრახით წარმოთქვა:

— იცით რა ვითხრათ? ფეხის ადგილს უთხრეს — რამ დაგაღონა — განავალი შეიძლება გაჭრეს, მაგრამ სამაგიეროდ შარდი მოვაო

ჩაიდო ჯიბეში ფულები და ოთახიდან გავიდა.

ებრაელებმა ერთი მეორეს შეხედეს.

— უცნაური კაცია! — წარმოსთქვა აბრამმა.

— საშიშარი კაცია! — გაიფიქრა ცხაკუნამ და ნაფიქრი ძმას არ გაუზიარა.

მშენიერის გზა-ტყეკლით მიადგა ცხაკუნია ზუგდიდში მთავარ და-
ვით დადიანის სასახლის თუჯის კარებიან ჭიშკარს.

ცხაკუნიმ იცოდა, რომ თუჯის კარები მთავარს სტუმარს მხო-
ბრთა მისმა მტერ-მოყვარე ოსმან შერ-ოლიმ და ხუშტის წინა-მხედამ.

ამის გახსენებამ ცუდ-გუნებაზე დააყენა ცხაკუნია: შერ-ოლი უო-
ველთვის დამასწრებს ხოლმე მთავრის პატივისცემას და მერე როგორ-
ისეთ რასმე მოართმევს, რომ დიდხანს რჩება სახსოვრათ. მე კი უფრო
წარმავალი საგნები მომაქვს ხოლმე, მაგრამ დედოფლისათვის მგონი ჩემი
ძღვენი უფრო საამურია: ოჯახში გამოსადეგი და პირის ფარეზისათვის
სასარგებლო. შერ-ოლისაც მოაქვს ამისთანები, მაგრამ იმან ჩემსავით
არ იცის შერჩევა. ეხლაც მე დავასწარ. შერ-ოლი ჯერ არ ჩამოსულა.

და გადახედა მის მზღებლებს. ორი დატვირთული ცხენი მოჰყავდათ.
მაგრამ ჭიშკართან გაჩერებულიყვნენ. ორმოციოდე კარგა დატვირთული
კამჩის ურმები მიხურბლულყვენ ჭიშკართან და მეურმეები რაღაზედაც
ყაყანებდნენ. მეკარეს დავთარი გაეშალა და იწერდა სასახლის ეზოში შე-
მსვლელთა ვინაობას. მეურმეებს კი არ უშვებდა.

ცხაკუნისა გაახსენდა, რომ ასე არ იყო მთავრის ლევანის დროს. მის
დროს ჭიშკარიც კი არ ჰქონდა და არც ეჯიბი ედგა ჭიშკართან. ეს და-
ვითმა შემოიღო. ასე რომ დავითის კანცელარიამ და სასახლის სახლო-
უბუცესმა ყოველთვის იცოდა თუ ყოველდღიურად რამდენი იყო მო-
მსვლელი და ვინაობა მათი. დავითისვე განკარგულებით აქ ჭიშკართან
უნდა ჩამომხტარიყო ცხენიდან დროებით მომსვლელი და ცხენიც ეზოს
გარეთ უნდა დაემა ფერდობისაკენ ღობეზე. ცხენით შესვლა ეზოში მხო-
ლოდ მალალ-წოდების და განსაკუთრებულ პატივცემულ ადამიანებს შე-
ეძლოთ.

მეურმეები ეძალებოდნენ. ყაყანსაც უმატეს. ერთმა ისიც კი წამოი-
ხარო, უკანა მხრიდან უნდა შემოსულიყავითო, მაგრამ მეურმეები არ იჯე-
რებდნენ და ეძალადებოდნენ: დედოფლის ავეჯეულობა მოგვაქვს, სა-
ზღვარ-გარეთიდან გამოუწერია, ანაკლიიდან გადმოტვირთვას და აქ მო-
ტანას ზედ გადავაკვდით, ეხლა ნუ გვაბანდებ, შეგვიშვი, ისე შორიდან
საიდან მოუაროთ, მაგრამ მეკარე მაინც თავისას ადგა.

ჭიშკართან ხალხი კიდევ უფრო შეჯგუფდა, რადგან ჭიშკარი გაიჭედა
და, რაკი მეკარეც არ უშვებდა, მოძრაობა არ იყო.

ამსობაში ეტყობა ეს ხალხის დაჯგუფება სახლიდან შეამჩნიეს რად-
გან კარებზე მოვიდა ზუგდიდის ციხის თავი, აზნაური შენგელაია.

რომ ვაიგო საქმე რაშიაც იყო შეყოყმანდა და ბრძანება მაშინვე არ
გასცა.

მეურმეები ეძალებოდნენ. ყაყანსაც უმატეს. ერთმა ისიც კი წამოი-
ძახა: „ეს რა წესები შემოვიღიათ, თქვენ მარაგს ვეზიდებით და ეზოშიაც
არ გვიშვებთ. აბა, ბიჭებო, მიაწეკით კარებს, გაგლიჯეთ ეგ ოხერიო“.

და კინალამ აიყოლია სხვებიც.

მაგრამ გამოცდილი შენგელია მიხვდა რომ გლეხების წყენება ახლა არ ეგებოდა. არეული დრო იყო. გიორგი ქადუაშელს ბევრი ჰყავდა გლეხობაშიაც მომხრე. აჯანყების სუნი გლეხებშიაც უგრძობად რადგან ქადუაშელის „დამაშაყები“ გლეხებს სწორედ ამისთვის მათგან წინააღმდეგ. სხედასხვა უჩვეულო წესი შემოიღო და წერილმანებშიც კი ცდილობს ხალხის დაჩაგვრასო.

სასახლის კარზე კი ქიშკართან ახლა გაძალიანება და „კირწი-კორწი“ მეტრეყებთან მეტად უხერხული იქნებოდა.

ამიტომ შენგელიამ სიტყვები მოთაფლა, ტყბილი საუბარი გაუბა. ერთ მონაცე მეურმეს ხელი გაუყარა, რაღაც თითქო საიდუმლო უთხრა და ურემიც მიაბრუნებინა. მოხუცმა თავის მხრით სხვა მეტრეყებსაც თვალთნიშანი მისცა და ურემების მთელი არმია უკან გაბრუნდა, სასახლის ეზოში მეორე მხრიდან შესასვლელათ.

შენგელიამ თავისუფლად ამოისუნთქა და მხოლოდ ახლა შეამჩნია ცხაკუნია და მისი ცხენ-კიდებულ მხლებლები.

— ოჰ, ცხაკუნია! რაზე გაჩერებულხარ, ბატონო, მობრძანდით. გაუშვი, ბიჭო. — აქ მეყარეს მიმართა — ცხაკუნია ვერ იცანი.

მეყარემ ცხაკუნიას ცნობა აღიარა, მაგრამ დატვირთულ ცხენებზე მიუთითა.

— ოო, ეგ კი მართალია, ცხაკუნია-ბატონო. ბრძანება გვაქვს ასეთი. ბარგი-ბარხანა აქეთ არ გაეატაროთ. ფქვენ პირადათ წამობრძანდით და მაგათ კი იქიდან მოუარონ.

ცხაკუნია დამორჩილდა. ჩამოხტა, ცხენი უკან გაიყოლა და შენგელიას ფეხდაფეხ გაჰყვა.

— ეს რამდენი ახალი სასახლე აგიშენებიათ. — შეეკითხა ცხაკუნია და ფერდობისაკენ, მთავარ სასახლის მარჯვენა მხარისაკენ, ხელი გაიწოდა.

— გეტყობა დიდი ხანია არ ყოფილხარ.

— ჰო, იქნება სამი ოთხი თვე.

— ოო, მაშინ გასაკვირი არ არის. აგიხსნი: ეს მთავრის ძმამ გრიგოლმა დაადგმევინა. მისმა გამზრდელმა მანუჩარმა მოუტანა წალენჯიხიდან. ეს უზენაეს სასამართლოს შენობაა.

— უზენაესი სასამართლო აქა. ჩემსობას აქეთ არ იყო..

— ეს სამაზრო სამდივანბეგო. ესეც მთავრის პირადი კანცელარია. ეს კიდევ კაცია ჩიჩუას სასახლე...

— კაცია ჩიჩუა. მთავარი ჩიჩუებს კიდევ წყალობს, როდესაც მუდამ ეამ მის წინააღმდეგ მოიმართებთან.

— მთავარმა იცის წყალობა ვიზე მოილოს. — განაგრძო შენგელიამ — ეს კიდევ სასტუმრო სახლია საპატიო სტუმრებისათვის და ეს ხომ ჩემი სამფლობელოა — სამ-სართულიანი ციხე ზარბაზნებით და ჯაზიერებით შეიარაღებული.

— იმედია ზარბაზნის ხმარება არ დაგვკვირდება.

შენგელაიამ აღმაცურათ შეხედა, ამაზე არაფერი უთხრა. მიუთითა:

— ეს ხომ იცი პუპის სასახლეა. ამ ეამად მოხუცი დედამამა შენთან ცხოვრობს თავის ამალით და... მისი ერთგული მართაღმა თორღეც ხან ახლავს.

— კიდევ არ მოიშორა.

— თვითონ მთავარმა შეიყვარა ძალიან.

— მართლა?

— ჭკვიანი კაცია და ზედმიწევნით პატიოსანი. მისგან ტყუილი ჯერ არავის სმენია.

— გამიგონია. მხოლოდ ეს რა ამბავია? მთხოვნელების შესაგროვი გადაიტანეთ? ამ ცაცხვის ძირას არ იკრიფება ხალხი?

— არა, მთავარ ოტიას ქვაზე აღარავინ სჭრის სამართალს.

— ცხაკუნია მთავარ სასახლისკენ გაიხედა:

ზ

უზარ-მაზარ მაგნოლიებ ქვეშ ბლომათ ხალხს თავი მოეყარა. აქ იყვნენ ყველა წოდებისა, ხნოვანებისა და სქესის ადამიანები. აქ მოეტანათ მათ თავიანთი ვაჭირებუბა, ცხოვრების დღეპირი პირობები და გამოელოდნენ მღვიანებუებისა თუ სხვა თანამდებობის პირთაგან მიუღებელ სამართლის მიღებას და განაჩენის გამოტანას.

ცხაკუნია შეამჩნია, რომ ამ მთხოვნელებს უკვე შუაში ჩასდგომოდა მთავრის კანცელარიის გამგე, ივანე ზოშტარია ივა-ბერათ წოდებული, რადგან ზოშტარია მართლა ბერი იყო და იეროდიაკონის ხარისხსაც ატარებდა. შეამჩნია და მიხედა, რომ ივა-ბერი ჩვეულებისამებრ ყველას გამოჰკითხავდა თუ ვინ რისთვის იყო მოსული, ჩაიწერდა მათ თხოვნას თუ საჩივარს და შემდეგ მთავარს მოახსენებდა. ცხაკუნია მაც ერთხანად მოისურვა მთხოვნელებში გარეუღიყო, მაგრამ შემდეგში გადაიფიქრა, მადლობა გადაუხადა შენგელაიას და ცხენ და ცხენ, შორი-ახლო, შარა გზით სასახლეს გვერდით მოუარა და უკანიდან მოექცა. იქ პირდაპირ სასტუმრო თავლისაკენ გასწია და იქ ჩამოხტა. მეჯინიბეები ისე მოვეგებნენ, როგორც შინაურ კაცს. ცხაკუნია მაც ერთი ორიოდ სააღერსო სიტყვა მიუღო და პირდაპირ კანცელარიისაკენ გასწია. მოუკრიდებლად შევიდა კიდევ კარგათ იცოდა, რომ ამისათვის ივა-ბერი არ დასტუქსავდა: ივა-ბერიც სუჯუნელი იყო, ცხაკუნია მაც ბავშვობიდანვე იცნობდა და ერთიმეორესთან გაშინაურებულები იყვნენ.

მაგრამ კანცელარიაში შევიდა თუ არა ვაკვირებულმა შორიდებით თავი დაჩარა.

მისკენ ზურგ-შექცეული იდგა თვითონ მთავარი დავითი და სამეგრელოში განთქმულ ექიმს, ჩამომავლობით ბერძენს, თეობარ-მკურნალს ელაპარაკებოდა.

დავითი გენერალ-მაიორის სამხედრო, საშინაო ტანისამოსით იყო და თეობარს კი ევროპულად გამოწყობილი. ორთავენი რუსულად ლაპარაკობდნენ. ცხაკუნისას მოსვლა ერთხანს არ შეუშინებდა, მაგრამ ერთბაშად, თავიანთი სალაპარაკოთი იყვნენ მოცულნი.

დავითი კუქს უჩიოდა და ვახშირებულ სიზმრებს, რომლებიც პირდაპირ ვალუცინაციაში გადადისო, ამბობდა მთავარი. თეობარს კი უფრო უსმენდა, მაგრამ ზოგჯერ კითხვებს აძლევდა, რომ ავადმყოფობის ნამდვილ მიზეზისათვის მიეგნო. ერთ ასეთ შეკითხვაზე თეობარს თვალი მოუხვდა თავ-დახრილ ცხაკუნიაზე და გაკვირვებით მიმართა:

— ოჰ, ცხაკუნია! საიდან გაჩნდი?

დავითმაც თავი მოიბრუნა და მის სევდიან თვალებს თითქო ძალა დაატანა, რომ პატივსაცემ სოფდაგარს კეთილი ღიმილით შეხვედროდა. თან დააყოლა:

— კარგია გავხსენებთ, ჩემო ცხაკუნია.

— უკეთესი ვინ გამახსენდებოდა!.. საქონელი ჩამომივიდა და დედოფალს მოვართვი ცოტა რამ ძღვენი.

— ყოჩალი კაცი ხარ, ჩემო ცხაკუნია. მართლა, ოსმან შერ-ოღლის არაფერი იცი? ზომ არ ჩამოსულა სტამბოლიდან?

ცხაკუნისას გულში ცოტა ეწყინა, რომ მთავარმა მაინც შერ-ოღლის რკითხა, თუმცა ის მაინც ახარებდა, რომ შერ-ოღლის დაასწრო მოსვლა და ძღვენი მაინც მან პირველმა მოუტანა.

მთავარს კი უპასუხა, რომ შერ-ოღლი უკვე ფოთში გზლებიათ და ამ დღეებში, ცხადია, თქვენს წინაშე წარდგებათ.

მთავარი თეობარს მიუბრუნდა და რუსულად ჩაულაპარაკა:

— დიდი ამბებია საზღვარ-გარეთის გავრცელებაში. ომი აუცილებელია. ეხლა საგულისხმოა სტამბოლიდან რა ამბები მოაქვს შერ-ოღლის.

— გრაფი დე-როზმორდიუკი ნეტა რას დაურჩა ამდენ ხანს პარიზში, თქვენო უმაღლესობაე?

— შენც იცი ვანა! მე სწორედ ეგვეც მაინტერესებს, რომ საფრანგეთის იმპერატორიც ყალბზეა შემდგარი. კმ. იმპერატორი! — მოკლეთ ჩაიციანა დავითმა — ახლად გამომცხვარი ხელმწიფე! ჩვენი იმპერატორი კი არ კადრულობს ნაპოლეონ III-ის იმპერატორობას და თავის წერილში, როგორც ეს ასაერთოდ მიღებულია მეფეებს შორის, — „ძვირფასო ძმავ“ — ს კი არა სწერს, არამედ „კეთილო მეგობარო“ ეძახის.

— ნაპოლეონმა ეხლა დიდი სახელი და გავლენა მოიპოვა ევროპაში. — სიტყვა თეობარმა.

— დღ... დიად. — გაკვირვებით, თითქო კბილებს მოსწყვეტაო სიტყვა დავითმა და რალსაც ჩაუფიქრდა.

ივა-ბერი შემოვიდა.

დავითა ახლა ამას მიუბრუნდა:

— გეთაყვა, ერთი თეობარს დაუწერე მოწმობა მისი შვილისათვის. აი, „ბილეთი“, რომ ნებას ვაძლევ ქუთაისის გიმნაზიაში ისწავლოს.

თითქო ამას უცდიდაო, გატრიალდა და წავიდა. ერკუნული
გინგლიმუსეკა

— საკვირველია! მუდამ აღრე დგება, მაგრამ დღეს ასე აღრე რამ ააყენა?

— წუხელის მთელი ღამე არ მძინებია. მოჩვენებებმა არ მომასვენაო. — უპასუხა თეობარმა.

— დიალ, ავით არის ჩვენი მთავარი. — ნალელიანად წარმოსთქვა ივა-ბერმა და მხოლოდ ახლა შეამჩნია მისი მეგობარი ებრაელი. — ოჰ, ცხაკუნია, გამარჯვება შენი.

ცხაკუნია ტკბილად გაიღრიჭა:

— აა ვიახელით. დედოფალს ძღვენი მოვართვი.

— სკვა, არა ამბავია თქვენკენ, შენ უსაქმოდ არ მოხვიდოდი.

— უსაქმით? არა, რატომ? კარგა ხანია არ გხლებივართ, გულმა გა-
შომწვია. ამბავს ჩვენკენ არა უშავს-რა. მხოლოდ აქეთ, თქვენკენ არ უნდა
იყოს კარგათ. გიორგი ჭკადუაშელი რაღასაც აპირებსო.

— შენ ვინ-გითხრა?

— ხმები მიმოქრის.

— შენ ნუ გეშინია, ცხაკუნია. ჩვენი მთავარი მამა მისი ლევანი არ
ვეგონოს. ქეიფსა და ქალებს იყო გადაყოლილი დალოცვილი.

— ეგ ეგრეა, მაგრამ საფრთხილოა.

— როგორ? თქვენკენ ხომ არავინ ემხრობა ჭკადუაშელს? შმაგი კორ-
ძია რას ამბობს?

— შმაგი აქეთ აპირობდა მთავრის ხლებას. არ ვიცი ეხლა შოვა თუ
არა, მხოლოდ მისი ახლად გათხოვილი და, მზეთუნახავი კლეობიკა მო-
წყაედა და სიძე ჯოლორია დგებია. არა, შმაგი მთავარს როგორ უღალა-
ტებს. მხოლოდ აქ რას აპირებთ, აქ? იცით ეს ამბავი? მზათ კი ხართ?

— შენ, ეი! — თითქო ხუმრობით, თითქო უხუმრათ შესძახა ივა-ბერ-
მა. — რაო ეხლა, ყველაფერი გინდა იცოდე?

ცხაკუნია მოიკაცკვა. ივა-ბერისაგან ამას არ მოელოდა.

— სახელმწიფო მოსაზრებათ შენ კი არა, მე არ მიზიარებს მთავარი.
თვითონ იცის. — თან ახლოს მივიდა ცხაკუნისთან, თითქო სანუგეშებ-
ლად მხარზე ხელი დაჰკრა და დააყოლა: — იახელ დედოფალს. ორზო-
ლიას უთხარი და ის მოგიხერხებს მის ნახვას.

ცხაკუნია დამორჩილდა და სამდივნოდან გავიდა.

ივა-ბერი კი ჩამოჯდა თავის მაგიდასთან და გრძლად ჩამოწერილ სიას
დააშტერდა.

თეობარიც მეორე მხრით მიუჯდა. ივა-ბერის სახის გამომეტყველებას
ჩაუყვირდა.

— რათა დელავ ეგრე? — ცოტა ხნის შემდეგ შევევითა თეოხარი.

— კმ, მოდი და ნუ აღელდები. ამ მებატონებში თვით თეოხარს, სისა-
დაგლეს და სიმხეცეს არ იქნა, ბოლო არ მოელო. ვერცხუნული

— შენ ეგრე ადვილი გგონია მათი ალაგმვა? გიგაბაიყისა

— რას ბრძანებ! რამდენი მებატონეა, იმდენი თავისი კანონი აქვს.
ყველა თვით-ნებობს და ვინ იცის რა სისაზიზღრეს არ ჩადის. აგერ ერთს
შეჩვენებულს იცი რა უქნია? თავის ყმის ცოლისათვის მოუთხოვნია, რომ
ჩემი ძაღლების ლეკვებს ძეძუ აწოვეო. ყმა რომ გაძალიანებია და ცოლს
გამოსარჩლებია, ისე უცემნია, სიკვდილზე მიუწურავს. ეხლა თურმე აა-
რებს, რომ ყმის ცოლი სათათრეთში გაჰყიდოს.

— ოჰ, ვინ არის ეს მხეცი. იშვიათად გამოგონია ესეთი საზიზღრობა.

— სხვა, ჩვეულებრივ ძალ-მომრეობაზე ლაპარაკიც ზედმეტია: ყმე-
ბის ყიდვა-გაყიდვა, ქალების გაუპატიურება, გლეხების ხაჯალურით და-
ბმა, ხუნდებზე დასმა, ეს მაინც ხდება და მაინც. გმინავს სამეგრელო!
კარგათ რომ მიაყურო, კენესისა და ვაების მეტს არას გაიგონებ. რომ
ჩაეფიქრდები, ასე მგონია, ყოველი „მზრით“ ავაი-ვავა“ მომესმის, განწი-
რულთა მოთქმა-გოდებაო.

— არა, სამეგრელოში სხვა ხმებიც ისმის, ივა-ბერო! თავად-აზნაურთა
სიმღერა-ლილინი, ნადირობის კიეინა, საარშიყო თავ-წართმეული კისკის-

— უი დასწყევლოს! გული ვერ ეკარება და ვერც ჰფარავს მათი უტი-
ფარი სილალე ხალხის კენესასა და გმინვას. ავაი-ვავა, ჩემო ოდიშო!

— ჰო და, ივა-ბერო. ტყუილა არ გემდურის შენ სამეგრელოს თავად-
აზნაურობა: სულ ივას საქმეა, რომ მთავარი ისე არ იქცევა, როგორც სა-
ჭიროა. ჭკადუაშელს შენ ნუ ეხუმრები, დიდათ-გაველენიანი ბატონიშვი-
ლია და თუ ის ეხლა დავითის წინააღმდეგ წავიდა, საქმე მეტად გა-
რთულდება.

— წინააღმდეგ წასულია და ის არის, თეოხარ-მკურნალო! გიორგი და
საერთოდ მისი ოჯახი, მისი ძმები ბესარიონ და პეტრეც თავიდანვე, ზოგ
იცი, იმიტომ იყვნენ გულ-ნაკლულნი, რომ დავითმა ჯერ კიდევ ლევანის
დროს, სამთავროს გამგებლათ დაინიშნა თუ არა, მათი მამა, დიდ-ნიკოლო
წოდებული, თანამდებობიდან გადააყენა და ჩამოიშორა. ეხლა არის და,
შენ გგონია, იმიტომ ემდურიან, რომ დავითი მთავარია? მერწმუნე არა!
იმათ ის აწუხებთ რომ დავითი მამულის მოხვეჭას შეუდგა და ბევრ მათ-
განს შიწები ჩამოუქრა და ჩამოართვა კიდევ. ამან ააშფოთა ბატონიშვი-
ლები. ეგერ წალენჯიხელი დიმიტრი ბატონიშვილი, ისიც იმიტომ მიე-
მზრო თურმე გიორგი ჭკადუაშელს, რომ ერთ დროს მამა ჩემს გრიგოლს
დავითმა სოფ. სორტადან მოყოლებული ბარე 10 სოფელში აუდგა ფეხიო-

— დიმიტრიც იმათთან არის.

— ნამდვილათ. დიმიტრი, ჩიჩუები, ჩაჩიბაია, ხუცის შვილი ბერიძე
და მრავალი სხვანი. ეხლა ირკვევა, რომ მათ თანაუგრძნობენ გიგო ფა-
ლავაც, ბერი ჩიქოვანი, ელიზბარ დადიანოვი და კიდევ სხვებიც.

— მაშ ძალიან შემოურკალავთ მთავარი.

— ძალიან. ვიორგის, ჩვენი ცნობით, უკვე შემოურკრეფია ^{გაბარდოვ-}ლები, სხვა მთიულები, აფხაზებიც და გაღმა ენგურის ^{ჭერჭერე} და-
ბანაკებული.

— მერე და თქვენ რას უცქერთი?

— ჩვენ რა უნდა ექნათ? ქუთაისიდან რუსის ჯარის იმედი არ გვაქვს, ჩვენთვის ისინი ამ მხრივ თავს არ აიტყვიებენ, ეს კარგათ იცის მთავარმა. მაშასადამე, იმერეთის იმედი წასულია. გურიია და... ხომ იცი შეთქმულებს რა გამოუგონიათ? დავითის მაგიერ უნდათ, მაგისი ძმა, გვარდიის პოლკოვნიკი გრიგოლი აიყვანონ ტახტზე.

— გრიგოლი? — გაიკვირვა თეობარმა. — გრიგოლი რომ ძალიან უყვარს დავითს? ნუ თუ გრიგოლი... არ დაათვა. მაგრამ ივა-ბერმაც ამაზე არ გასცა პასუხი. თავისი განაგრძო.

— გრიგოლს კი ცოლად მთავარ გურიელის ასული ტერეზია ჰყავს. მაშასადამე, არც გურიის იმედია.

— მაშ როგორ?

— აი დღეს მოველით იმერეთის მიტროპოლიტ დავითს, შემოქმედელ ვეთიმეს და ჩვენს ჰყონდიდელ ანტონს.

— მერე ესენი რომ არაფერი მეომრებია. თუ იმედი გაქვთ, რომ ზოგჯერ სიტყვა ხმალზე უფრო მჭრელია.

— არა, სისხლის დაღვრისაგან ღმერთმა დაგვიფაროს!

ოთახში მთავრის საყვარელი, თავი ქეშიკი, ჩაგუნავა შემოვიდა და ივა-ბერი მთავართან გაიწოდა.

ივა-ბერმაც დაავლო საჭირო ქალაქებს ხელი და ქეშიკს გაჰყვა.

8

სასახლის უკან, შუა-გულ ბაღში ტან-ასხლეტილ კვიპაროსებსა, დაყურულ მავნოლიებსა და ფართოდ გადაშლილ გრანდიულოვებ შორის ვრცელი აუზი იყო გაკეთებული. მდინარე ჩხოუშიიდან არხით შემოდიოდა წყალი და კარგა მანძილზე გამჟვირვალე ტბასა ქმნიდა. თეთრ გედებს კელი მოედრებინათ და აუზის შუა ამოხეთქილ შადრევანთან დინჯათ ცურავდნენ.

ჩრდილოეთით მოდგმულ დაბურულ ტყეში იქა-აქ ირმები მიმოვიდოდნენ და ზოგჯერ აუზისაკენ მდებარე მოტიტვლებულ მოედნებზედაც ლაღათ გამოხტებოდნენ. შედგებოდნენ, თითქო რაღასაც მიაყურებდნენ, კობტა თვალებს მიმოაველებდნენ ვარშემო და შემდეგ, თითქო გული იჯერესო, ისევ თავის საყვარელ ტყეს მიაშურებდნენ.

სამხრეთით, საცა აუზის წყალი გამოდის, ხეებ ჩრდილ ქვეშ, თლილი, ქვის თალარი იყო ბეჭურზე წამოდგმული.

აქ იჯდა ახალგაზრდა დედოფალი, დავითის მეუღლე ეკატერინე და ფრანგ რომანისტის ევენ სიუს „მატილდა“-ს კითხულობდა.

პარიზი, იქაური „ბო-მონდი“-ს აღწერილობა. სიმდიდრე, ფუფუნება და იმავე დროს ადამიანის სულიერ თვისებათა სიდუხჭირე.

მერე როგორის მოურიდებლობით, პირ-მოუფერებლად აღწერს ავტორი საფრანგეთის მაშინდელ მაღალი წრის საზოგადოებას. კარგად კარგათ აქვს გამოხატული, რომ ყველა ადამიანებში ავი და კარგი მხარე მუდამ არეულია.

ეგენ სიუ სიმართლეს სწერს მხოლოდ.

ესე, ესე. ყველგან, ყოველთვის. — ფიქრობს დედოფალი. — ძნელი გამოსაცნობია ზოგჯერ ადამიანი, სად იწყება მისი კეთილი მხარე და სად თავდება ბოროტი. ანუ პირ-უკუ.

აქაც ისე ყოფილა, სამეგრელოშიც. რატომ მეგონა, რომ არ იქნებოდა? განა ტფილისში ასე არ იყო ჩემი სიყმაწვილის დროს?

ჰმ, სიყმაწვილე! განა ეხლა კი ბებერია? მართალია 30-ს არის მიღწეული, მაგრამ დედოფალი კარგად ატყობს, მისი სილამაზე ნამდვილ ეხლა გაიფურჩქნა. მხოლოდ რა მოელოდა და რა შეხვდა!

არა, ეხლა ვეღარ კითხულობს. „მატილა“-ს ანებებს თავს და ბალი-საკენ გაიყურება.

ხედავს ავსტრიიდან გამოწერილი მისი მებაღე ეოზეფ ბანიჩი როგორ უვლის მის საოცარ საყვავილეს. მწყაზრავს მაკრატლით, აშორებს ზედმეტ ფოთლებს, დაზიანებულ ყვავილებს, ქმნის ტურფა რიგებს. აქ ასამდე მაინც სხვადასხვა ჯიშის ვარდია დარჩული და ზოგი ბუჩქი ისე გაიზარდა, ერთი საყენის სიმაღლეა. იქით ვიდრე კამელიები, რა მდიდარი კოლექციაა: ან ეს მცენარეები — ბევრონია, მიმოზა, პაულონია, კრიპტომერია, ლავუსტრემია, პრობის ხე...

ყველას სახელები იცის. ყველას კარგად არჩევს. რამხელა წამოიზარდნენ. მთელი ხეივანებია მათგან შექმნილი.

ახლა გადაღმა მეორე მხარეზე? ხეხილნარი. ხუთასამდე ძირი მაინც იქნება ფორთოხლისა, ლიმონისა, პაპელმოსისა, ბანანებისა და სხვა ძვირფას ხეხილისა. მერე როგორა ხარობს ამ დალოცვილ ნიადაგზე!

დედოფალმა კარგათ იცის, რომ ამიერ-კავკასიაში ამ ეამად ბადალი ბალი არ მოიპოვება. თვით „ნამესტნიკმა“ ვარანცოვმა დაარწმუნა:

„თქვენო უმაღლესობამ, ქალბატონო ეკატერინე. თქვენი ბალი საუკეთესოა. ჩემს ყირიმის ბაღსაც კი წააჯობაო“.

ეს ვარანცოვისაგან დიდი ქება იყო, როდესაც ყირიმს მიმავალმა ზუგდიდს ჩამოიარა და მთავრის ბალი დაათვალიერა. ეკატერინეს უჭო მუბაღეობა.

და აი მართლაც ეკატერინეს საზრუნავი ამ ეამად.

შვილები და ბალი.

შვილები ზოგი არ შერჩა. ეს ორი უკანასკნელიც ავადმყოფობს საუბედუროდ: ოთხი წლის ნიკო და სამი წლის სალომე.

ვერ არ ათამაშებენ ორივეს გადიები.

ეკატერინე ხედავს კარგათ. განგებ ზის ამ მოხერხებულ ანკვას, რომ მის თვალებს არაფერი არ გამოეპაროს.

შოლოდ არ ასვენებს მაინც პირადი მოგონება: ტფილისი-ქაქუ მისის სახლი, სალონი ალექსანდრე ჭავჭავაძისა, საცა იკრებებოდა ყველაფერი და რუსეთიდან ჩამოსული არისტოკრატი ახალგაზრდობა, დიდი გვარის შეილები. როგორ ფარვანასავით დასტრიალებდნენ თავს სანამ... სანამ გულმა სამეგრელოს ტახტის მემკვიდრე, დავითი არ აირჩია. აქ კი, ასეთ საქმროს თითქო ყველამ ადგილი მოუცალა.

საცოდავი ტატო! პოეტი-ბარათაშვილი!

ოჰ, რა ცელქი იყო ეკატერინე სიყმაწვილისას, კისკასი, სიტყვა-მოსწრებული... თვალეები თითქო მიბნედილი, მაგრამ მგზნებარე...

განა ტატომ არ დასწერა: „მიყვარს თვალეები მიბნედილები“.

თითონ გრიგოლ ორბელიანსაც დასწერა ლექსი: „წინანდლის ვარდი“.

ჰა, ჰა! გულში გაეცინა ეკატერინეს.

რამდენი იმტერევედა თურმე თავს.

გიორგი ერისთავიც გლუხბარჩი, შემდეგში შესანიშნავი კომედიები რომ დესწერა.

ივანე მუხრან-ბატონმა ჩემი მული ნინო რომ შეირთო თურმე გიორგი ერისთავმა გრიგოლ ორბელიანს მისწერა: „ივანე მუხრანსკის დავით დადიანის და ნინო შეურთავს. ღმერთო, ეგებ ეხლა კატინკა მე მხედესო“. ჩემზე უთქვამს.

მე კი ყველას დედოფლობა ვარჩიე და სამეგრელოს დიადემა.

თუმცა რა კარგი იყო მაშინ თვითონ დავითიც. ლეიბგვარდიის ყაზახთა პოლკის როტმისტრი, სიცოცხლით საფსე ახალგაზრდა. მისი ლამაზი თვალეები ჩემსავით მაგასაც მიბნედილი ჰქონდა, მაგრამ რამდენი იმედები იყო შიგ, მოუღლებელი ენერგია. ტან-მოჭრილი კაცი იყო, მაგრამ კარგათ იყო ჩამოსხმული და კობტა და მარდი იყო.

ოო, როგორ ცეკვავდა! ეს ცეკვა კი არა ცურვა იყო სადღაც თუთრ, სპეტაკ ღრუბლებში. ოო, როგორ ვეყრდნობოდი მის მხარ-ბეკს. თავი მავიწყდებოდა... შეიძლება მირველად ამ ცეკვამ მომზიბლა...

ეხლა კი! — რა დაემართა? მთელი დღე საქმეებს არ შორდება. შეიძლება სადილობისას ვნახო როგორმე... ისიც ერთ ორ ლუქმას ჩაიდებს პირში და... შირბის თავის კაბინეტში. მეტად გულ-ჩახურულია ბოლო ხანებში. თვალეებში სევდა ჩაუხსადგურდა. ნაკლებ ლაპარაკობს, არაფერს არ მიზიარებს... რაღაც სიზმრებს უჩივის... ჭკვიანი კაცია და სიზმრები როგორ ეკადრება...

თავი გაიქნია ეკატერინემ თითქო უსიამოვნო ფიჭრები უნდა თავიდან მოიშოროსო და თვალი კი ეყენ სიუს რომანს მოხვდა.

იამა, რომ მხსნელი იპოვნა და კვლავ ჩაუღრმავდა, მაგრამ დიდხანს არ დასცლია. წიგნს ჩრდილი დაადგა.

მის წინ მათი სასახლის კარის კაცი, ახლად უღვაწეობდა მისი პირ-ტიტველი ბერთემული ბატონიშვილი იდგა:

— ოჰ, დუტუ! — თავი აიღო ეკატერინემ. — შენა ხარ დუტუ მორიგე? რას მეტყვი?

— დედოფალო, სტუმრები გეახლნენ და მოაფარმა ბოძანა, რომ თქვენ მიიღოთ.

— ვინ არიან?

— საჭილაოდან გახლავს შმაგი კორძაია თავის ახალი გათხოვილი დით და სიძით ჯოდორია დგებიათი.

— ოჰ, ეს ლამაზ ქალს რომ ამბობენ? რა ქვია?.. გაუჭირდა მოგონება დედოფალს.

— კლეოპიკა, დედოფალო. — ცქვიტათ მიუგო დუტუმ.

— საიდან ეს ბერძნული სახელი! ჰა, ჰა, უცნაური ხართ მეგრელები... მართლა ლამაზია?

დუტუ გაწითლდა.

ეკატერინეს გაუკვირდა.

— შენ რაო?.. — აღერსით თითი დაუქნია. შემდეგ უბრძანა: — კარგი, მიიღეთ სასტუმრო სასახლეში. ნაშუადღევს კი ჩემს „აპარტამან“-ში მოიყვანე. — ფრანგულის გამოთქმით, ცოტა ცხვირში, წარმოსთქვა ეკატერინემ.

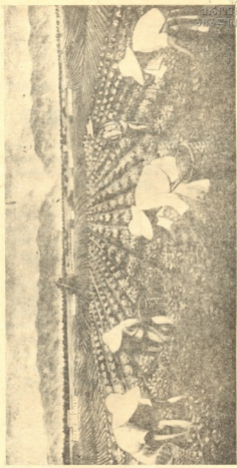
დუტუმ თავი დაუკრა და გასწია.

(გაგრძელება შემდეგ №-ში)

ქართული
საქმიანობა

კობულეთი — ჩაბი მუხრანისა

იტვიზნ იფიქს იფიქროს ასეთი
ბრწყინებს, ბრწყინებს ასეთი
იტვიზნ იფიქს იფიქროს ასეთი
იტვიზნ იფიქს იფიქროს ასეთი

გერმანული
ბიბლიოთეკა

ვალერიან გაფრინდაშვილი

ქუთაისი

ვით კანს გამოცვლილს ვგრძნობ ძველს ქუთაისს...
უველაფერს ვუცქერ ახალი განკლით:
ნაცნობ მდინარეს, ქუჩას თუ დაისს,
ჩემთვის რომ იყო ნამდვილი განძი.

მოგონებები ტკბილი და მწუთხე
მე თითქოს ვზაზე გადამეღობა
და ახლა ჩემთვის ყოველი კუთხე
უდრის უეცრად ნახულ მეგობარს.

მე აქ პირველად აკაკი ვნახე
მისი ქალარით, ცეცხლის თვალეებით.
მოარულ ძეგლის მას ჰქონდა სახე
და მივესალმე მეტ მოკრძალებით.

მაგრამ წარსული გადაიარაზა
და ქუთაისი მიცქერს ახალი.
ვხედავ შორიდან ბაგრატიის ტაძარს,
რომელსაც ჩრდილავს კოშკი მალაღი.

აჭარის მთები მაგონებს ხურჯინს
კის ჰორიზონტზე გადაკიდებულს.
და რიონჰესი — ამაყი ბურჯი
სინათლის რუქას ხატავს დიდებულს.

ქალაქი, როგორც სიმაგრეებით,
მრავალ ქარხნებით შემოირკალა.
ცა იშმეშნება ლურჯ სარკეებით,

უწმინდეს თოვლად სცვივა ბარიტი.
 დარაჯობს ქუჩას დაფნა, ასფალტი.
 და ინდუსტრიის ხმა კეშმარიტი
 გაისმის როგორც შუადღის ალტი.

ბაგრატის ტაძრის მოსჩანს საკანი —
 დროთა ხანძარით გადანაბუვი.
 ძველ ქუთაისმა იცვალა კანი
 და იხედბა როგორც ჭაბუკი.

15 თებერვალი 1935 წელი

გიორგი კაჭახიძე

წურბლების გამყიდველი

ადრე ამდგარხარ კაცი ფხიზელი,
ვერ მოუსწრია მნათობს ამოსვლა.
მარჯვედ გიჭირავს მზრები, კისერი,
ჩანხარ ამ დილით საქმის თაოსნად.
შიწას ამოწმებ ბარით გასათხრელს,
მინდვრის რუკაზე ნათლად ერკვევი.
იცი, მწკრივებში უნდა ჩასახლდენ
დალამებამდე მწვანე ნერგები.
ნერგნი ხარობენ კვირტა სიმსივნით,
გრძნობენ, ველი რომ კარგად მოთოხნეთ...
გაიზრდებიან შალე ისინი
და მოგიძღვნიან მსხვილმსხვილ ფორთოხლებს.
წაელენ, ეტყვიან ქვეყნებს ხმაშალა
კოლხიდელების ტემპს და კაცობას,
და ბევრს ამ მთის თუ ცხრა მთის გადაღმა
მოენატრება თქვენი გაცნობა.
გახსოვს, მშობლებმა რომ დაგიტოვეს
შავი ცხოვრება, შიში, იქვეები...
რა ხარ, რა იყავ! გიკვირს თვითონვე:
მღვრიე ქაობში წურბლებს იჭერდი.
შხამი დარდებმა ბევრჯერ შეგასვეს,
შიმშილს იტანდი რალაც მოთმენით...
იმ დროს გხედებოდი ხონში პარასკევს,
გჭონდა წურბლებით სავსე ქოთნები.
მუშტარს მათხოჯელს ბეცს და დიდგულას
ცოტა ფულისთვის, მახსოვს, ედავე.
ქოსას გეძახდენ და მედიდურად
შენთან ვაჭრობა ჰქონდათ დედაბრებს.
ქირვეულები ფრთხილი გინებით
ბონებს ქუჩყიანს ხელში ვითვლიდენ,

წურბლებს გაცლიდენ თიხის ქილებით,
ვერ შეიძინე მაინც სიმდიდრე.

ოჯახს ჯავრობდი მრავალ წვერიანს, *ერკუნულნი*
მშობლებს უთვლიდი მაინც ცხოვრებას. *საჩხარაძე*

ან ვის უნახავს, ვის მოსწრებია

წურბლებს მოეწყოს კაცის ცხოვრება!
ახლა ამდგარხარ გმირებრ ფხიზელი,

არ დაგიცლია მზისთვის ამოსვლა.
მარჯვედ გიჭირავს მხრები, კისერი,

ჩანხარ ამ დილით საქმის თაოსნად.
ნაჭაობარი მიწა ვრცელია,

შრომობ, დაგიდგა დრო გახარების...
თუმცა ქოთნებით ისევ გელიან

ხონში ნაცნობი ბებრუხანები.
აღბათ აწუხებთ ოთხმოცწლიანებს

დაუთურგნავი ქარი ნეკრესის...
შენ იქ არ წახვალ, არც იწრიალებ

წურბლებისათვის წყალში, ეკლებში.
მათზე ფიქრების დროც არ გეჭნება,

ნაზი ხეების გახდი ერთგული...
მინდერის ჰიმნია და მზის შეჭება

თქვენი სიმღერა ლექსით მეგრულით.
კარგ გათენებას, ჩიტებს მოფრენილს

ამ მიდამოში ნახავთ კიდევ ბევრს...
აქ გაშენდება მწვანე სოფლები

და ორთქლმავლები მოაკივლებენ.
წავლენ, იტყვიან შემდეგ ხმამალა

კოლხიდელების ტემპს და კაცობას,
და ბევრს ამ მთის თუ ცხრა მთის გადაღმა

მოენატრება თქვენი გაცნობა.

1935 წ. 26 თებერვალი

ქართული
ენების
სამეცნიერო
სამუშაოები

ქალაქი — ქრეთეი ბაიონი

მთავარი მოტაცება

რ მ მ ა ნ ი

XXX. ლანდაღმცვეული თავადი *)

მამიდა ფარჯანიანისა დაპატარავებული ეწვენა თარაშს. ნაოჭები გა-
ლრმავებოდა, მოწეულ უნაბსავით დაღმეკოდა სახე, წინა კბილები და-
სცვენოდა სავსებით, ლოყების ორმო გაღრმავებოდა.

კვლავინდებურად მალალ ზურგიან ტყავის სავარძელში იჯდა და
უზარმაზარ სავარძლის პირისპირ სავსებით დაღეული მოსჩანდა არმადარ.

სავარძელი ძველებურად გაზინთული იყო ოფლისაგან, კიდევებთან და-
მსტდარიყო შავრენის ტყავი, ბეწვი და ბამბა გამოკრთოდა აჭა იქ. მის
კალთაში კატას ეძინა, სავარძლის ზურგზე დასკეპული იყო ერთი, ერთიც
მის ფეხით სთვლემდა. ორი კნუტიც ღნაოდა კუთხეში. არც ერთ მათ-
განს მოვლის ნიშანწყალი არ ეტყობოდა. მამიდა არმადარმა შუბლზე
აკოცა თარაშს — თავინ *adorable cousin*-ს, თამარს კეფაზე შეეავლო ხელი
და მოეალერსა. ისევე როგორც 15 წლის წინად, როცა შერვაშიძის ქორ-
წილში გაიცნო პირველად. მამიდა არმადარს სასძლოდ ჰყავდა მიჩნეული
თამარ და როცა თამარი და თარაში მის წინაშე წარდგნენ, ქალური გულთ-
მისნობის ძალით შეატყო: რაღაც ურთიერთობა დამყარებულყო მათ შო-
რის. კაროლინაც მყისვე იცნო, ბაბუა ტარიელი მოიკითხა, ხეროპსი და
თათია ახსენა. უსაყვედურა რათ დასტოვეთო სასტუმროში მძინარე ბალღი.
გეჩვენებიათო თათია ჩემთვის.

არც ახლა ებუებოდა ახალ ღროს მამიდა არმადარ, ამიტომაც ასე მი-
მართა თარაშს:

„შენ ხომ იცნობ კნიაენა თამარს, ბაგრატიონის ქალს“.

მერმე მორიგეობით წარუდგინა სტუმარს თამარი და კაროლინაც.

თარაშს თვალში მოხვდა: ლორწეტი ბრწყინავდა მის კისერზე სავსე-
ბით უჭმად დაკიდებული.

თამარ ბაგრატიონმა თვალები მოსწურა. ჯერ კიდევ მშვენიერი, ქარ-
ვისფერი თვალები. სმენა კლებია მოხუცს.

ამიტომაც ხმამალა უთხოვდა მამიდა არმადარ თავის სტუმრების
ვინაობას, თავს აჭნევდა თამარ ბაგრატიონი, ფრანგული აქცენტით გამო-
სთქვამდა თავის სიხარულს და მოწონებას. განსაკუთრებით აჭებდა თა-
მარს. ამ *„charmante demoiselle“*-ს.

*) გაგრძელება. იხ. „მნათობი“ № 2.

ორბელიანი გააცნეს სტუმრებს, ბურების ომის ძველი მონაწილე. ახ-
მახი, გრძელთავიანი, მზარგრძელი და სავსებით მელოტი კაცი.
ორიოდე ღოჯი შერჩენოდა ნათავადარს კიდევ. წარსულს უკვამებზე
ივლებდა ხელს და იკენებდა გაქვალბულ უღვაშს.

თმები მხოლოდ საფეთქლებთან შერჩენოდა მცირეოდენი.

მდელოსფერი ჯუბა ეცვა სავსებით გაცრეცილი, თარაშ ემზვარს ვინმე
კურიერი ვგონა თავდაპირველად (და მართლაც რომელიღაც დაწესებუ-
ლების კურიერი აღმოჩნდა კიდევაც).

და როცა სტუმრები დალაგდნენ, თარაშ ემზვარ უკვრეტდა ეამიდან
ეამზე თამარის აწ გადასულ მშვენების ნამუსრევს.

ქნობა შეპარვოდა, კისრიდან ყბებსა და დაწვებზე მოსდებოდა, სიბე-
რეს გაენადგურებინა ამაყი ქალის ნატიფი სახე. თვალებს შეხიზნოდა მხო-
ლოდ სილამაზის მბეჭუტაეი იერი. თმები მტუტისფრად გახდომოდა და
საქონურ ფაიფურის დამას დამზგავსებოდა.

ბაგრატიონის ქალი ისევ მამიდა არმადარს მიუბრუნდა, დაბალი, და-
ბალი ხმით (როგორც ეს ყრუებს სჩვევიათ ხოლმე), სავსებით უდრტყინ-
ველი ტონით უამბობდა თუ რა დავიდარაბა გადახლომოდა სახლის გამო.
ვილაცამ კარზე დააკაუნა.

— Entrez! გასძახა მამიდა არმადარმა.

ტანმორჩილი, ჩოფურა მოხუცი შემოვიდა.

თარაშ ემზვარს გაეხარდა „შეითან კაპიტანის“ მოსვლა.

„ეს კაცი ყოფილი გენერალია, მსოფლიო ომის დროს მან ერთი ბა-
ტალიონით თურქეთის მთელი კორპუსი შტაბიანად შეიპყრო, ეუბნება
თარაში კაროლინას. ინგლისურად, ხმადაბლა. თანაც დასძინა: „მან არც კი
იცის, რომელიმე სენსაციური ამერიკული გაზეთი მილიონ დოლარს არ
დაიშურებდა მის შემუარებისათვის“.

შეითან კაპიტანმა სალამოს გაზეთი გამოათრია უბიდან, გაასწორა და
სუფრაზე გაშალა იგი. მერმე ჯიბიდან რქის სათვალის ფუტლიარი გა-
მოიღო, აუჩქარებლად გახსნა, საკმაოდ ჭუჭყიან ცხვირსახოკით დაუწყო.
სათვალეს წმენდა. ბუკალები ყურებზე გადაინცო და ახალ სტუმრებს გა-
დახედა.

ყოფილ გენერალს, „მსოფლიო სტრატეგიის რეფერენტს“ უწოდებდა
ხუმრობით „კენიან“ ფარჯანიანისა, ხოლო თავათ მას სავსებით მარტივი,
ადამიანური მოტივი ჰქონდა. მოათავებდა თუ არა „ზედმეტ საათებს“
თავის საანგარიშო კონტორაში, ორი წუთით შემოირბენდა „მომპასიანი“
ჩაის დასალევედ და ნოშრევენ ფარჯანიანთან ორიოდე პარტია ნარდს
წაითამაშებდა.

თარაში გამოელაპარაკა „შეითან კაპიტანს“. „კენიან“ შეჭრომ იდროვა
და სალამოს გაზეთი დაითრია. თავისი გაბზარული პენსნე ამოიღო, კეხიან,
სემიტურ ცხვირზე წამოიხკუბა, მაგრამ როცა კითხვა დაიწყო, სახელუ-

რებში წაავლო ხელი, პენსნეს კიდესა და წარბებს შორის დარჩენილ ბრედან ვასკეროდა გადაშლილ ვაზეთს.

მამიდა არმადარ მოუთმენლად ცქმუტავდა თავის სავერდო ქრისტიან წარამარა ეკითხებოდა „ენიაზ“ შაქროს, იაპონიის ნოტას რა უპასუხესო, ან ლიტვინოვმა რა „დემარშები“ გააკეთაო. „ენიაზ“ შაქრო უგუნებოდ ბუზღუნებდა.

„შეითან კაპიტან“-მა ჩაის ცარიელ ჭიქებს გადახედა, მერმე საათს ახედა და წამოდგომა დააპირა.

Attender un peu il va venir tout de suite *).

გადასძახა მამიდა არმადარმა შეითან კაპიტანს. სპირიტისტულ სენსში ნახმობ სულსავით, ღია კარებში აიღანძა მალალი, ტანწვრილი კაცის სილუეტო.

ქედანის ფერი, წელში გამოყვანილი სასპორტო პიჯაკი ეცვა, ვახუნებული, მომწვანო შარვალი, მალალყელიანი აზიური ჩექმები. მსუბუქად აღვამდა თავის გრძელსა და წვრილ ფეხებს (როგორც რბილთათიან მტაცებლებს სჩვევიათ ეს).

პატარა მოვლალო წვერი ჰქონდა ნიკაპის ჭვინტზე, საესებით პროპორციული, სწორი ცხვირი, ვნებიანი ნესტოები, გრძელი კისერი, ოვალური ზეხლი და შაბიამანის ფერი წვრილი თვალები.

ნოშრევან ფარჯანიანი თავაზიანად მიეგება სტუმრებს.

ყოველ მათვანის მისალმებისას წამოიძახებდა გაბმულ აააას... (ამ მისალმებისას დაკვირვებული თვალი უთუოდ დაიჭერდა იმ ფარისეველურ თავაზიანობას, ქართულ აზნაურობას რომ სჩვევია ოდიოვან).

თარაშს ლოყაზე აკოცა ნოშრევანმა სამეზის.

კაროლინას ხელზე ემთხვია, თამარს მოეალერსა, მარჯვენა მხარზე ხელი მოუტატუნა:

„C'est la fillette de notre Taniel?“ **)

ხშიანი სიცილი და სიხალისე თან შემოჰყვა ნოშრევანს და მოხუცების მოწყენილ სერობაში იგი შემოიჭრა როგორც სიხარულის უეცარი არავი. მყისვე ცარიელ სუფრას თვალი გადაავლო, სთქვა:

აქამდის თავადის როლს ვასრულებდი ჩემ რეჯისორთან, ახლა მოახლე ქალისაზე გადავალ“.

გავიდა სამზარეულოში, ადუღებული ჩაიდანის შემოიტანა და ჩაის დასმა დაიწყო. მამიდა არმადარ კაროლინას წაეპოტინა. გვერდით მომიჯექით, ანიშნა. შინაურ ამბების გამოკითხვა დაუწყო.

სისუფთავის პეტანტს ევროპელ ქალს მყისვე თვალში ეცა არმადარის შევ სამოსზე დაცვენილი ბეწვები კატისა.

*) ცოტა მოიცადეთ, იგი ახლავე მოვა.

***) ეს ჩვენი ტარიელის პატარა ქალია?

რატომღაც უთითო, შავი თათმანები ეცვა არმადარს ხელზე. (ოდესღაც მხოლოდ ოპერაში იცვამდა მათ).

ხელთათმანებიც კატის ბეწვით იყო დასვრილი. *პარქენული*
გულარეულმა კაროლინამ ამ უსუფთაობას ვერ გატანა. სიკვდილი და სწორედ ამ დროს ნახშირში ამოგინგლულმა ხვადმა ისკუბა, კალთაში ჩაუხტა კაროლინას.

კაროლინას ეამივით სძაგდა კატები. ეცადა ხელისუხლებლად მოეცილებინა ხვალი, მაგრამ კატა გაჯიქდა, არ მოეშვა.

„Souayez poli!“ *).

უხუნება მამიდა არმადარ, მაგრამ კატა გაჯიქდა, უყურადღებოდ დასტოვა პატრონის ნაბრძანი. მაშინ ნოშრევან ჩაერია საქმეში, ძლივ მოაცილა სტუმარს იგი.

„ეს კატები, სტუმარს კი არა, ჩვენ შეგვეჭამენ საცაა ვეყო“.

იხუმრა ნოშრევანმა.

კაროლინამ ეს ვერ გაიგო, სამაგიერო ღიმილი შეაგება ნოშრევანს და ერთხელ კიდევ გაოცდა ნოშრევანის ახალგაზრდული იერისა და ხალისის პირისპირ. ნოშრევანის კრიალა და თეთრ კბილებს შეხედა, კალთა ჩამოიფერთხა და ვრცელ დარბაზს მოავლო თვალი.

ნამდვილი, ბაბილონური აღრევა სუფევდა ირგვლივ. ჩალეწილ მინების ნაცვლად ბროკჰაუზის ენციკლოპედიისა და გეოგრაფიული ატლასის ყდები იყო გახირული ფანჯრებში. ერთ კედელზე ეკიდა სურათი თამარ მეფისა, სადაც დაჩოქილი რუსთაველი თავის პოემას მიართმევს მუხას (ამ სურათს მკვარტლიანი აბლაბუდები მოსავდა კედლებზე და თეთრი ფონი ბუზებს მოესკინტათ და წაებილწათ). მერმე უწესრიგოდ ეკიდა კედლებზე ყარსის, ერევნის და ლუნიბის ამღებ ქართველ გენერლების გამოხუნებული ფოტოგრაფიები.

ცალკეოდ გამოქალაქებული ქართველი თავადების სურათები მოსჩანდნენ. ცილჩნდრიანი ლიბერალები (ესენი ჩაცმულობითა და წვერებით ამოწმებდნენ თავიანთ ლიბერალობას). ცალკეოდ მამიდების, დეიდების, სიძეების, რძლების, ოჯახის მოკეთეთა ქიაჭუა სურათები.

ხოლო მათ შორის ყურადღებას იქცევდა ცხენოსან თავადის ფარჯანიანის დიდი ფოტოსურათი.

ნოშრევანს ყურთმაჯიანი კაბა აცვია, კალმუხის ქუდი სიგრძეს შატბს ისედაც გრძელ კისერს, კაროლინას თვალი დარჩა ამ ტანწერწერ ვაჟაკზე. მორიდებული მზერა შეავლო მის გასწვრივ მჯდარ მოხუცს და არც ისე საგრძნობლად შეცვლილი ეჩვენა იგი.

დარბაზი სამუშაოს გაეტხრათ ფარატინიანი ნოხებით და ჯეჯემებით. ამ ხელოვნურ კედლების გაყოლებით ფაშვებგამოყრილი ოტომანები და სავარძლები იყო მიყრილი, ზოგ მათგანს ბამბა გამოსცვენოდა, ზოგსაც

*) ზრდილობიანად მოიქეცი.

მოშლილი ზამბარები. უზარმაზარი შავი მაგიდის გარშემო თორმეტი ოდეს
საპირეშემოხეული სავარძელი ედგა, ექვსი ოდეს საჯდომი გამოხეული სე-
ლის სკამი, რამოდენიმე დანჯღრეული, ფეხებმონგრეული, ქვედალი სა-
კარცხელი. სარჩულ გამოფატრული მუთაქები ეყარა აქედან, აქედან, აქედან
წილ ტუალეტის მაგიდებს ქვეშ ჭუღის კარტონები, გაუწმენდელი ფეხსა-
ცმელი მოსჩანდა. კედლების კაჩხებზე ძველებური ჯაზაირები, ხმლები და
ჭართული სატევრები ეკიდა. ერთ კუთხეში პიანინო იდგა, ბეკკერის ფირ-
მისა, მათზე უწესრიგოდ დაებნიათ ნოტების დაფრეწილი ფურცლები.
სანთელჩამოღვენილი შანდლები ზედ იდგა და მწერებისაგან მთლად წა-
ბილწული მალალი ვაზები.

ბუხრის თავებზე წამლების და ოდესკალონების თავწამტვრეული ფლა-
კონები ეწყო, კაროლინამ ორ შესანიშნავ იაპონურ ვაზას დაადგა თვალი-
ორივესთვის სახელური მიემსხვრია დაუდევარსა და უხიაგ მომხმარებელს.

და წესრიგის მოყვარულმა გერმანელმა ჭალმა შენიშნა მყისვე:

აქ არც ერთი საგანი თავის ადგილზე არ იდგა, არც ერთი ნივთი ჯე-
როვანად არ იყო მოვლილი. და ყოველი მათგანი მჭევრად ამხელდა უცი-
ლო ნგრევისა და რღვევის მატთანეს. ნოშრეევანმა ჩვეულებრივი კომპლი-
მენტები შესთავაზა თამარ ბაგრატიონს.

მერე თავის მოხუცებულ მეგობრებს შეესიტყვა ნოშრეევან.

რას ამბობს ჩვენი რეფერენტი ააა კნიაზ შაქრო?

კნიაზ შაქრომ შეითან კაპიტანს გადახედა. სკეპტიკოსობსო შეითან
კაპიტან, თოფის წამლის სუნი სდისო ქვეყნად.

კატეგორიული ტონით ამტკიცებდა „კნიაზ შაქრო“.

ნოშრეევანმა ღიმილით მიმართა თარაშ ემზვარს:

„კნიაზ შაქრო“ ძლიერ მაგონებს იმ ორბელიანს, შენმა მზემ, 1810 წელს
ფანჯრიდან რომ გამოიხედავდა ყოველ დილით, მოურავს ჰკითხავდა:
რუსები თუ წაეიდნენო და როცა უარს მიიღებდა, ისევ ჩაიკეტებოდა თა-
ვის პალატებში.

და ასე კითხვა კითხვით მომკვდარა თავადი ორბელიანი შენმა მზემ.

ჩემი კნეინაც ათი წელია მიმტკიცებს რომ le monde civilisé არ და-
უშვებს კერძო საკუთრების მოსპობას, le monde civilisé არც წოდების
გაუქმებას დაუშვებს, სანამ სხვა ქვეყნებში თავადები იქნებიან, ჩვენც ჩვე-
ნი მოგვეცემო.

ეს სახლი მინდოდა გამეყიდა შენმა მზემ, მაგრამ ვერ მოვასწარი..

წაიღეს სახლი...

ჯერ ვილაც წითელი მეთაური ჩაგვისახლეს, მერმე იგი სადღაც გა-
აგზავნეს, მერმე ვინმე მანჯგალაძე ჩამოგვითესლეს. უცებ საუბარი შე-
სწყვიტა ნოშრეევანმა და კნიაზ შაქროს გადასძახა პოლიტიკის გამო კამა-
თით გართულს: „კნიაზ შაქრო, თუ შენ არაფერი გაქვს საწინააღმდეგო-
ერთ ხელს ჯერ თარაშთან ვითამაშებ.

„პაეალუსტა, პაეალუსტა“ ხმა მისცა „კნიაზ“ შაქრომ.

„ყველაზე უფრო ის მალეღვებს შენმა მზემ, ანუღი ისე მოიქცა, როგორც ეს უჯიშო ქალებს სჩვევიათ ხოლმე. განაგრძო ნოშრევანმა. ვინც მათ გვერდით დასახლებას მოასწრებს, იმ მამაკაცს მინჯნტეშენს უსწავთ ქალი. ნოშრევან და თარაშ ემხვარ პიანინოსთან მდგარ წარღის მხვრდას მოუსხდნენ.

კამათელს გაუწყრა ნოშრევან: დუბეშიო შესძახა და დუბეში დაისვა მართლაც.

— მერმე „შაქში“ წაყენა მოუნდომა ანულის. წარმოგიდგენია ჩემი ქალი და მანჯგალადქ? მამიდა შენმა სიკვდილი გააპირა, მე დაეპირდი თავს მოვიკლავ მეტქი.

ჯერ კიდევ არიან ისე... აწი არ ვიცი შენმა მზემ.

„შაში სე, შესძახა თარაშ ემხვარმა და დუ სე მიილო.

„ფანჯი ბეში შე ოხერო, თორემ კარებს დაგვიკეტავენ“

ეხვეწება ნოშრევანო კამათლებს. ფანჯი ბეშის ნაცვლად შაში იაქე მიილო, იაქეთი სე მოუკლა თარაშს, მაგრამ იძულებული გახდა შაშის კარი გაეხსნა.

შაშის კარი გახსნაო? „შაშიო“ უყვილა თარაშმა კამათელს და ორი სეთი კიდევ ერთი ქვა მოუკლა ნოშრევანს. მერმე გააპარა სამივე გარედ დარჩენილი თეთრი ქვა და ერთი დუბეშით სავსებით გადაჰკეტა თავის კარები.

თარაშ ემხვარ ოჯახის მატერიალური მდგომარეობით დაინტერესდა. „ხუთი წელი მამიდა შენის ბეჭდები, სამაჯურები, საყურეები და სერვიზი ვყიდეთ. განაგრძო ნოშრევანმა, მერმე ხატებზე მიღვა საქმე. სამი ამინა-შატის ხატი ნიერის ნაქურცვენზე მივყიდეთ მუზეუმს, ერთი მათგანი გოსტაბასის შვილებისაგან იყო გამოწამებითი, შენ იცი, ჩემი დიდღედა გოსტაბიშვილის ქალი იყო, საქართველოს უკანასკნელი უდღეური მეფის გიორგის მკვიდრი დისწული, ერთი მათგანი ბეჭა ოპიზარის ოქრო. ქანდაკებებით იყო შემკული. წითელ-ყვითელი იაგუნდებითა და ნიშანურის მარგალიტებით მოოქვილი. 15 ზურმუხტიანი, ლალიანი, ფირუზიანი საცერე ვაყვიდე ას ას მანეთად. ოციოდე პირის მარგალიტი, ერთი მურასა მარგალიტის ყელის ჯაჭვი, ოქროს თითრიმითა შემკული. ერთი ძვირფასი იაგუნდის ბეჭედი, ჩემი რძლის ერისთვის ქალის ნასახსოვრები, მათ მი-ყვა ძველებური მურასად მოქედილი მიჭვრიტანები, სალამანდროსი, კიდევ ბეჭდები, მანიაკები, მამიდა შენის მზითვის წიგნიდან. შესანიშნავი ხატი ნათლისმცემლისა, ორმოცდაცამეტი ხოშორის მარგალიტითა, წითელ-ყვითელი იაგუნდებითა და ლალებით შემკული, შვიდი წყვილი საყურე ბადახშანის ლალებით დამშვენებული. ეს ყველაფერი ისეთ წლებში გაიყიდა, როცა განძეულის ვაყვიდეა აკრძალული იყო და ვილაც საეჭვო და-ლალებმა ვირის ფასად შეინარჩუნეს ყველაფერი.

აქედან 200 სტერლინგი შენ გადმოგიგზავნეთ პარიზში“.

თარაში იძულებული გახდა შაშის კარი გაეხსნა. „შაში ჩარო“ დასკვივლა კამათელს ნოშრევანმა და ჩარი სე მიიღო.

ჩარი მოუკლა, თარაშს.

„და ყველაფერი ისე გაჰქრა, განაგრძო ნოშრევანმა „მთვარის მოტაცება“ ჩაის, პურის და უღვინო სადილის ამარა დაერჩით. მამიდა შენს ქარები სკირს და მისი აქიმობაც დიდი ფული დაგვიჯდა.“

მერმე ის იყო ის მანჯგალაძე პარტიიდან გარიცხეს ლოთობისა და დებოშებისათვის. ახლა ანულიმ მოითხოვა თავისი წილი. მედინსტიტუტში უნდა ვისწავლო. ზიდა ლომბარდში ნოხები, სერვიზი და დარჩენილი ოქრო და ვერცხლი.

შენც კარგად იცი მე ჩემს დღეში არ მიმსახურნია, ან რა სამსახური შემეძლო? არასოდეს სანადირო თოფისა და სატეერის მეტი სხვა იარაღი ხელში არა მჭერია შენმა მზემ. წერა ისე შეზარება, ათი წელი რომ ვიყვე სხვაგან, ღია ბარათსაც ვერ მოგწერ შენმა მზემ.

ღმერთმა ააშენა ჩემი რევისორი, სადღაც ქორწილში გამიცნო ავლანბარში, თამადად ვიყავი და ჩემი თამალობა მოეწონა ჩემს რევისორს.

მეც ერთი ხელობა მაინც მასწავლა ჩემმა საცოდავმა მამამ.

ნოშრევანმა გაიღიმა და ტუჩის კუთხეებთან გავლებული ნაოჭები გაულრმავდა უეცრად.

გაიცინა და „დუშაშიო“ შესძახა კამათელს.

დუშაშის ნაცვლად დორტ-ჩარი მიიღო.

სახე დაუმშვიდდა ნოშრევანს.

ჩარი იაქეთ, შეევედრა კამათელს ნოშრევან, დუბარა მიიღო. ორი ცალი შავი ქვა აიღო.

„და ასე მიდის ჩემი დღე და სოფელი, მაინც უნდა გითხრა ერთად ერთი ბედნიერი წუთები ესაა ჩემი: მუდამ თამადადა ვარ, ჯიშინან ცხენებზე ვჯდები, ვჯირითობ, ვნადირობ, ვარშიყობ. მუდამ ჩემი საყვარელი თეთრი ჩოხა მაცვია, მე არასოდეს ჩამიცევამს უწინ ჩოხის მეტი სხვა ტანისამოსი შენმა მზემ. ასე გადავიდა მთელი ჩემი ცხოვრება ეკრანზე და ლანდად ვიჭეცი როგორც მხედავ. სალამოს შინ რომ მოვბრუნდები, აქ იგივე დამხვდება რაც დილით დავტოვე, ავადმყოფი, დახუთული ცოლი, ოჯახიდან გასული ქალიშვილი, მამიდა შენის კატები. უნდა შეეგუო ალამიანი ცხოვრებას შენმა მზემ.“

„იბგანი“ დასძახა კამათელს ნოშრევან ფარჯანიანმა და იბგანით ოთხივე შავი ქვა აიღო უკანასკნელ კარებიდან.

თარაშმა წააგო და „კნიაზ შაქრო“ მოუჯდა ნარდს.

თარაში მამიდა არმადარმა მიიხმო: გამოკითხაედა დედის, ოჯახის და ცოლის შერთვის ამბებს.

ანული ალბად კრებაზე დასტოვესო კლინიკაში, მოუთმენლად ნერვიულობს მამიდა არმადარ.

გადაგვეგვაო ანუღიმ, სიბერე გავვიმწარო ანუღიმ. ^{კერძო} კერძო თარაშ მამიდა არმადარ ჩააგონეო რამე ანუღის, „ზაქსში“ მაინც შე წაყვებაო „იმ ოჯახდაქვეულ“ მანჯგალაძეს, ძია ნოშრევან ვერ გაღურჩებაო ამ ამბავს. ეწურჩულება არმადარ თარაშ ემხვარს. ^{ერაქსეულ} თარაში ადგა, კედლის სურათებთან მიიყვანა კაროლინა. ^{კაროლინა} კაროლინა ისევ ნოშრევანის სურათს შესცქერის.

ამსობაში მამიდა არმადარ გათხოვების ამბავს გამოკითხავდა თამარ შერვაშიძეს. რა გაიგო მედიცინის ინსტიტუტში აპირებს იგიც შესვლას, ურჩია დროზე გათხოვილიყო, ქალი ადრე უნდა გათხოვდესო უმტკიცებდა. ჩემმა ანუღიმაც ორი წელი იარაო, მერმე როგორც იქნა მიიღეს ინსტიტუტში, მაინც ყოველ წმინდაზე გული უკანკალებსო ანუღის. „თავადებს ეყოფათ რაც უსწავლიათ, ახლა გლებებმა და მუშებმა უნდა ისწავლონო, ასე ამბობენ შეილო, ბოლშევიკები დაასვენა მამიდა არმადარმა.

უკანა კარი გაიღო და ანუღი შემოვიდა სავსებით გაფითრებული. იგი ნაძალადევი ღიმილით შეეგება სტუმრებს. თამარი და თარაში დაკოცნა. კაროლინას მოკრძალებულად მიესალმა. კაროლინამ ძლივს-ლა იცნო იგი. სახე გაფითრებოდა ანუღის, დასრულებულიყო, თქმობები დასქელებოდა, თმები უწესრიგოდ ჩამოსწეწოდა დაწვებზე, საკმაოდ უსუფთაო ბრეტელეები მოუჩანდა ღრმად ამოჭრილ ჩითის ბლუზიდან. დაშვებული, დონდლო ძუძუები უტოკავდნენ ზემოტანის შექანებისას.

ქერტილი დაპყროდა მხრებზე, შეკრეკილი, თხელ თმებიდან ძირს დაკვენილი, კისრის გარშემო ოდნავ მოხაზული ნაოკების ორმაგი რგოლი გასჩენოდა.

ღიმილის დროს თვალის უპესთან დაწვეების გასწვრივ ჩიტის ნაკვალევის დარად ეკეცებოდა კანი. ხელები არა ჰქონდა მოვლილი, ფრჩხილის ძირებს ზედ ემჩნეოდა მოშაო არშია წვირისა.

მამიდა არმადარმა ანუღი მოიხმო.

უგუნებობის მიზეზი გამოჰკითხა.

ანუღი ინსტიტუტიდან გამოურიცხავთო!

ჯერ იყო და იამა მამიდა არმადარს ეს ამბავი (იცოდა: ნოშრევანს გაეხარდებოდა). მერმე დაფიქრდა. მიხვდა: ანუღი არ შეუურიგდებოდა ასე იოლად ამას. დაფიქრდა, თავათაც ეცვალა ფერი.

ანუღიმ გაცივებული ჩაი დაისხა.

თამარი გვერდით მოუჯდა. სამი წლის განმავლობაში არ ენახათ ერთმანეთი კლასის ამხანაგებს. ხან სერიოზულად, ხანაც ხუმრობით „ჭაჯური“ ენით უთხოვდნენ ერთმანეთს ძველსა და ახალ ამბებს.

შეითან კაპიტანი წამოდგა. გამოეთხოვა დამსწრეთ.

„კნიაზ“ შაქრო განაგრძობდა აზარტით თამაშს. მარსით გათავება უნდოდა როგორმე კნიაზ შაქროს.

„შაშისე, შე მუდრეგო, უყვიოდა იგი კამათელს ისეთი მჭახე ხმით, როგორც იქნა ჩვენი გლეხი გაოჩნებულ ხარს დანახავლებს ზოლმე.

კაროლინაც წასვლას დაადგა. არმადარ ყასიდად წავიქცევი. მაჯის საათს დახედა კაროლინამ: თერთმეტის ნახევარია, ბავშვი მარტოაო ორიანტიში.

თამარიც წამოდგა, მაგრამ ანულიმ მკლავში წააქცია ანული ჩაქცია ძირს დასვა: ჩვენსას დარჩიო.

თარაშ ემხვარს არ იამა, რადგან მას არ მოსწონდა ანული (არ უნდოდა თუნდაც ერთ ლამეს დარჩენილიყო თამარი მასთან), მაგრამ არა სთქვა რა და კაროლინას გასაცილებლად აიყარა.

მღუმარედ მიდიოდნენ ორივენი მცირე ხანს. ვილაც მთვრალი კაცი მიბაჯბაჯებდა ჭუნაზე, გაუგებარ სიტყვებს ბუტბუტებდა. წაიქცა სიბნე-
ლეში კაცი... ფილაქნებზე დაგვიანებულ გამვლელების ხმა ისმოდა მხოლოდ.

„საოცარი განცდა მქონდა ამ საღამოს“,

ეუბნება თარაში კაროლინას.

„ნოშრევანს ფოტოსურათი გამოუვიარდა ჯიბიდან. ხელიდან გამო-
ვართვი, დაეხედე. მიცვალებულის სახე წარმომიდგა. ენით უთქმელი ამბა-
ვია. მეორეჯერ მომდის ასეთი რამ. ერთხელ რომში ყოფნისას ჩემმა პა-
რიზელმა ამხანაგმა — ანრი რენომ თავისი სურათი გამომიგზავნა ნიცაში,
ზღვის პირად გადაღებული. დაეხედე. ელდა მეცა. გავიფიქრე. ამ სურა-
თის პატრონის დღეები დათვლილია მეთქი.

ერთ კვირასაც არ გაუვლია ანრი რენოს დედამ რადიოთი მამცნო:
ანრის უცვარი გარდაცვალება.

დაიმახსოვრეთ ნოშრევან ფარჯანიანს გრძელი დღე არა აქვს.

„რატომ გგონიათ?“

ეკითხება კაროლინა.

„ამ გრძნობებს განმარტება არა აქვს. გული ამას მეუბნება და არ ვიცი
რატომ.

მცირე ხანს ორივენი სდუმდნენ.

„უფრო მეტს გეტყვით ფრაუ. არც მე მიწერია ხანგრძლივი სიცო-
ცხლე. ასე მგონია ცოცხალმკვდარი დაედივარ მეთქი.

გული მიკარნახებს ასე: ჩემი დღეებიც დათვლილია“.

კაროლინამ შეხედა თარაშს.

„ცრუმორწმუნე ადამიანი ხართ და ეს ყოველივე გეჩვენებათ. ღამლა-
მობით მუშაობთ. დაქანცულობით მოგდით“.

„ცრუმორწმუნე? შეიძლება. კაც ზვამბაიამ და ჩემმა ძიძამ ხათუნამ
ასე გამზარდეს“.

„განა მარტო კაც ზვამბაიამ და მისმა ცოლმა?.. სორბონის და მიუნხენ-
ის პროფესორებს რას ეუბნებით?“

„აჰ, მათ რა ესმით? უბირო ადამიანის გულმა ბევრი რამ იცის. ვარსკვლავებით მოოქვილ ცაზე მეტეხის შავი სილუეტი გამორჩნდა მაღალ ფლატოზე. ალანძული შესცქეროდა თარაშ ემხვარსებულამეულ ზიგლიჩისეჟე

ტფილისის დაარსების მითს უამბობდა კაროლინას. არც ერთი კლასიკური ქალაქის დაარსებას ასეთი ლამაზი მითი არ უძევსო სარჩულად.

ვახტანგ გორგასლანი, ტფილისის დამაარსებელი, დიდი მონადირე ყოფილაო თურმე. ეამთაღმწერელი გვიმოწმებსო ასე: ირემს ცხენდაცხენ მიეწოდაო ვახტანგ, შეიპყრობდაო ირემს, ზედაზენის მთაზე აიტანდაო თავათ.

სწორედ ამ მიდამოებში ნადირობდაო გორგასლან ქორითა. ხოხობს გამოდგომიაო ქორი. გაუჩინარებულაო ქორი უდაბურ ტყეში.

უვლია, უვლია გორგასლანს, მერმე მიუგნია თურმე ფლატედან გადმოქუბდა ცხელი წყალი. შიგ ვდებულაო ქორიც და ხოხობიც. აი ამ აბანოებს გულისხმობსო ლეგენდა.

თითით უჩვენებს თარაში ორბელიანების აბანოს კაროლინას. ორივენი დადუმდნენ მცირე ხანს.

სპარსელი მეხილეები ჩალიჩობდნენ შუკებში, კედლებთან ატუზულნი საუბრობდნენ ხმადაბლა. ტკბილი სპარსული ელურტული ისმოდა. ოდნავ განათებულ, ბნელ სარდაფიდან ბაიათის გულსაკლავი ღიღინი ამოდიოდა.

კაროლინა ჭვას წაებოძიკა ბნელ შუკაში ვდებულს. მკლავზე ხელი წაავლო თარაშს:

როცა კაროლინა და თარაშ სასტუმრო ორიანტს მიუახლოვდნენ, თორმეტჯერ დაჰკრა ქალაქის საათმა.

თარაში შედგა და მაჯის საათს დააცქერდა. „რას შვრები?“ ეკითხება კაროლინა.

პულსს ვუსინჯავ ტფილისს. და ხუთი წუთის შემდეგ კაროლინას მიუბრუნდა თარაში:

„ხუთ წუთში 15 აეტომ და 10 საბარგომ გაიარა რუსთაველზე. ტფილისი დიდი ქალაქების წრეში შედის ნელინელ“.

ესა სთქვა თარაშ ემხვარმა, „ორიანტის“ შესავალთან მიიყვანა კაროლინა და აკოცა გამოწვდილ ხელზე...

XXXI. უძილო ღამე

მამიდა არმადარ დიდხანს ებრძოდა თავის კატებს. ჯოჯით დაბრაზუნებდა თავის ოთახში, უწყრებოდა, ფრანგულად კიცხავდა მათ, უზრდელობას და უწყნობას უჩივოდა. Vas t'en, Vas t'en! უყვიროდა. ეს ყველაფერი ესმოდათ ანულის და თამარს.

ნოშრევანმა კარები ჩაკეტა.

ის ლამე... ინსტიტუტი, თმების შეკრება და თავისი ოდიოზური გვარი. და მართლაც, თუ თარაშს არ მიიწვევდნენ ინსტიტუტში დოცენტად, როგორღა შესძლებდა თამარი ინსტიტუტში მოწყობას? ან არ გამოიცივლიდა ამისთვის? ეს არც ისე იოლი ყოფილა. და რამხარს გული სევდით ევსებოდა ამ აზრის გულში გამვლებელს. ისევ ზუგდიდში მიბრუნება... მოწყენილი ჰქონდა მას. ყრუ პროვინცია... ტრიალი მამა... შარდინ ალშიბაიას გაუთავებელი ლაქლაქი მამიდების, ბიცოლების, ნათავადარების კუთვა და კრუსუნია... პროვინციული ჭორები... ზამთრის გრძელი და ბნელი ღამეები, სტუმრებთან იძულებით გამოსვლა, ვილაც ვიგინდარების მოსაწყენი შექცევა.

ანული დაბეჯითებით უტკიცებდა, თმას თუ არ შეიკრეკ, ინსტიტუტში ვერ წაგიყვანო, ისევ ურჩევდა, არზაყან დეპეშით ეხმო, ხელი ნოეწერათ, ეს ყოველივე უთუოდ საჭიროაო წინასწარ ეიდრე ინსტიტუტში მიგიღებდნენო.

თამარი დედის სულს იფიცავდა, ხერაპსა და საყვარელ თათიას, არზაყანს არ მიეყვებოო ცოლად, მაგრამ ანული არ უჯერებდა. მის „მონოზნობას“ აწერდა ყოველივეს, გულჩათხრობილებას და უნდობლობას ამხანაგისადმი.

არც კი ვიცის არზაყან სად არისო ამეამად, იგიც აპირებდაო ტფილისს ჩამოსვლას, დაპირებული იყო, მაგრამ სამსახურმა დააბრკოლაო აღბად, ამბობდა თამარი.

ანული ისევ ჭორაობას მოჰყვა.

ნინო ალაღიძე ქმარს გაჰყვაო მესამეჯერ, ხელი მოაწერაო, გუშინ წინ, თინა ცხელიძე ქმარს გაჰყვაო, და ელენე სინაურიძეს სულემა დაუღევიო ივლისში, ფატი მელითაურს მუცელი მოუწყვეტიაო, მანანა ანჩაბაძე საშოს გარეშე ორსულობას გადაყოლიაო ბაქოში.

და მერმე სავსებით მოულოდნელად ეს უთხრა ანულიმ თამარს:

„იმასაც ამბობდა შელეგია, თარაშ ემხვარიც ეარშიყებაო თამარს“.

ეს უთხრა და თვალი თვალში გაუყარა ანულიმ.

თამარს სიწითლე მოედო სახეზე, არც ეს შეუმჩნევია ანულის.

თამარმა ბალიში გაისწორა თავ ქვეშ.

მიუგო:

„დიდი მეზორე ყოფილა ის შელეგია...“

„არა მე ერთად რომ გნახეთ, მენიშნა შელეგიას სიტყვები...“

იცი თამარ, თარაშ ემხვარ ხომ ჩემი მამიდაშვილია მკვიდრი. მაგრამ ის ამ ცხოვრების კაცი არაა... ასე რომ მე არ გირჩევ. ასეთი მეოცნებენი ზენს დროში ვერ გამოდგებიან... მერმე ინსტიტუტში მოწყვევის ამბავიც გამოიკვია. შარშან ჩვენსას სცხოვრობდა თარაში, ამიტომაც აქ მოუვიდა უწყება ინსტიტუტიდან. მე მინდოდა უწყება ამაღამ მიმეცა, მაგრამ დედამ დამიშალა. მე თვითონ მივცემო. დედას ეშინია, რამე არ მოიწიოსო თავს. „მწათობი № 3“

რაშმა. შენ გგონია თარაში შეწუხდება ამაზე? დედისა და მამარის ვედრებას აპყვა, თორემ თვითონ არც უნდოდა პროფესორებად წასვლა.

ფანტაზიორია ჩვენი თარაში... ფანტაზიორებს უნდა მათთვის კოლმედილი?"

თამარს გულის კუნთები შეესვენაო თითქოს, თავი ველარ შეიკავა და აბრთოლებული შეეკითხა ანულის:

„რა სწერია მერმე იმ უწყებაში ანული?“

„რა სწერია და დაუწუნებიათ მისი შრომა.“

„როგორ თუ დაუწუნებიათ?!“

„დაუწუნებიათ როგორც... (აქ შებორძიკდა ანული).“

„როგორც რა?..“

„როგორც მიუღებელი...“

თამარს ისეთი გრძნობა ჰქონდა თითქოს ფლასი რამ მიეფინაო თვალზე, საბანი აიფარა პირზე... და ამ დროს მოისმა მამიდა არმადარის ძახილი. დაიძინეთო ჭალებო... იძახოდა მამიდა არმადარ... უკვე მესამე საათიაო.

თამარს აღარ უნდოდა კიდევ რაიმე რომ ეთქვა თარაშის გამო ანულის.

სიტყვა აუტყვია: მანანა ანჩაბაძის ამბავის გამოკითხვა დაუწყო. რად მოსვლიაო ასეთი რამ მანანას, ან საშოს გარეშე ორსულობა რაღას ნიშნავსო?

აქ თავისი მკურნალური ცოდნა გამოიყენა ანულიმ. თავისებურად განუმარტა თამარს თუ რას მოასწავებს ორსულობა საშოს გარეშე.

„თუ ასე გაიხტერესებს ეს ამბავი, წამოდი კლინიკაში ჩემთან, სწორედ ზეგ გვიჩვენებს ჩვენი პროფესორი თუ როგორ უნდა ამ გვარად დაორსულებულის ოპერაცია.“

თამარი აღუთქვამდა: უთუოდ წამოგყვებითო კლინიკაში.

მაგრამ ეს აღარ გაუგონია ანულის, რადგან მაგარი ადამიტური ძილი მორეოდა პირალმა მწოლარეს. მიცვალებულსავით ღია დარჩენოდა პირი. უცნაური ტანჯვის იერი აღბეჭდილიყო ახლა ანულის ფერმკრთალ პირის არეებში.

და მძინარე ანული გაცილებით უფრო ხნიერი მოჩანდა, ვიდრე წლოვნების მიხედვით იქნებოდა იგი.

თამარი მოუსვენრად ტრიალებდა ლოგინში. წამოიწეოდა, თმას გაისწორებდა, ბალიშს გადააბრუნებდა, ისევ ჩაპყოფდა შიგ თავს. ანულის სქელი სხეულისაგან მომდგარი ცხუნვარება შემონთებოდა ტანზე.

მოდულული ცა იხედებოდა ფანჯრიდან მრუმე ღრუბლების ძაძით დაფლასული. წვიმის მძიმე შხეფები ეხეთქებოდა ეამგამოშვებით მიწებს დარაფებს. და თამარს წამიერად ეგონა: რომელიღაც ბნელფრთიანი ფრინველი დაგმანულ ფანჯრებში ლამობსო შემოქრას...

შოლტაედა წვიმა ფანჯრებს, ზრიალებდნენ გაბზარულ მინები, წვეთავდა თუნუქის ლარებიდან წყალი რაღაც საოცარ რიტმულ ტაქტს აყოლილი.

თამარი უფრო მკიდროდ ჩაეხუტა ბალიშს. თარაშტანის საბჭოთა-ლებდა მის წარმოდგენაში... აგონდებოდა მისი მხურვალე ალერსი და უსაზღვრო ტკობის წუთები საერთაშორისო ვაგონის კუბეში...

ქუჩიდან შემოდოდა უკვე ურმების კრიალი, და მეურმის მკახე შე-
დახილი „ჰამოო“... ავტოების ზუზუნი, ბუბუნი, ტრამვაების შორეული რეკა და მენავთის ზარების გულისწამლები ეღრიალი.

„ნავთი ნავთი“... იძახოდა ვიღაცა შორს. ბარიტონით ლღინებდა მეძველე.

„ღვინო, ღვინოო“... გაჰკიოდა გამყივანი ხმით პატარა ბიჭუნა შემოდგომის მამლაყინწასავით ხმა ჩახლჩილი.

„მაწონი... მაწონი“... ჩხოდა მესახედრე, მედგარი, მკახე ხმით. და შორს, ძალიან შორს დინჯად რეკავდა მარტოხელა ზარი.

ეჭვსამღის მიჰყვა თამარი ამ ხმას, ითვლიდა, ითვლიდა და მერე ცნობიერება წაართვა ძილმა.

XXXII. სტიროდენ ბნელში სისხლის წვეთები

აღარც არზაყან ზეამბაიას უძინია იმ ღამეს, ოქტემში.

აფორიატებდა ქარი ვერხვის ხეს და მთელი ღამე კენესოდა ვერხვი.

შავ ზღვაზე ციკლონმა გადაიარა.

ურთაზე ორასწლიანი მუხები მოსთხარა. ბზის ტყეები ლელივით იფინებოდნენ, ლიწინლიწინი გაჰქონდათ ფიქვებს, ნაძვებსა და ურთხელებს. მთის მდინარეები აზვავდნენ, წისკვილები ხიდები და ბონდები წაღვეს. გახელებული ინგური ახლად-აგებულ რკინის ხიდს მიეჭრა, მარცხენა ბურჯი დაუზიანა, ოჩამჩირის რკინისგზა გადარეცხა მრავალგზის. ასე რომ ძაბული იძულებული გახდა გზამოვლით, ზღვით ჩამოსულიყო ოქტემში. სამსახური მიატოვა ძაბულიმ, ობლები ოქტემში გადმოიყვანა მამისეულ ფაცხაში. ღამეებს უთენებდნენ არზაყანს ძაბული და ხათუნა. ოშოშიას ადებდნენ არზაყანს ნაღრძობზე, ხოლო ნაბეეს ყოველდღე უხელავდნენ. ყოველდღე სიციხეს აძლევდა არზაყანს, ღამიან მიწაზე წოლისგან გაცივებულს.

მიიმედ დაშავებოდა თეძო, მარცხენა ბარძაყი და კოჭის თავი. მარჯვენა ხელის იდაყვზე ტყავი გადასცლოდა სავსებით. ეს მაშინ, როცა ცალი ფეხით უხანგზე დაკიდული არზაყან თან უთრევია გაქანებულ არაბიას.

ფეხის ძარღვების დაჭინთვა მოსვლოდა და წამოდგომაც არ შეეძლო მიუშველებლად.

ამას ყოველივეს შემოდგომის ტირია წვიმებიც ზედ დაერთო, წვიმები, უგზობა და უკაცობა...

ქ. გ. მსახურია

მსცელშ. დაჭრილი ლომკაცია ტარბა იმ ლამესწვევადიქველს. სამი
ძმა ტარბა ტყეში გაიქცა. სისხლი ჩამოწვა ზევამბაიებსა და ტარბებს შო-
რის. კაც ზევამბაიას გარშემო ტარბები ესახლნენ ასე რომ მთელი სამეზო-
ბლო დაეუბრა არზაყანს და მის ოჯახს.

როცა მეურმეებმა შინ მიიყვანეს არზაყან, ისურვა: სამზადში დამა-
წვინეთო. იცოდა: აუტანელი იქნებოდა ბუზლუნა მამის სიახლოეს ყოფნა.
ორთვალისანი სახლი იყო სამზადი. ერთში სამზარეულო ჰქონდათ, ხოლო
მეორეში პირუტყვი ჰყავდათ ზამთრობით, ხანაც ავდარში. ასე რომ კა-
მეგების ფშვენა, ცხენების ფრუტუნა, ხარების ჭშენა და თხის კიკინი ძილს
უფროთხოდა ავადმყოფს.

კაც ზევამბაია მთლად გააცოფდა ამ უკანასკნელმა ხიფათმა. ოდიდან
ძირს არ ჩამოდიოდა, ებუტებოდა ავადმყოფს. ხათუნა ლანდივით და-
ფროთხავდა ოდასა და სამზადს შორის. ცალკერძ ქირვეულ ჭმრის მოვ-
ლას ვერ აუდიოდა, ცალკერძ არზაყანისას. კიდევ ახალი და ახალი ქირი
ზედ დაერთო ზემოთ მოთხრობილს: ჩალმაზი მოხსნეს, რაიკომის ახალმა
მდივანმა არლანმა მოციქული მიუგზავნა კაც ზევამბაიას, არაბია უნდა მო-
მეიდრო და როცა მტკიცე უარი მიიღო, მეორე დღესვე სამსახურიდან მო-
ახსნევიან არზაყან, კაც ზევამბაია შავსიელად ჩაარიცხვინა.

სოფელში თოფის წამლის სუნი დატრიალდა. ურთაზე ბობოლებმა
თემსაბქოს თავმჯდომარე მოჰკლეს, ხურჯინში ჩასდევს და მანდიკურად
გადაჰკიდეს მისსავე ცხენს. ცხენმა იარა და ქირისუფალს შუაში გაკვეთი-
ლი ცხედარი მიუტანა გათენებისას.

უახლად გავარდნილ ტარბებს კიუტებიც აჰყენენ, შინ დარჩენილნი
სატერებს ლესავდნენ. ლომკაცია ტარბას გადავარდნილი ძმები ასე იქაღ-
ნოდენ: „თუ გზაში ვერ ვნახეთ, შინ მიუვარდებითო არზაყანს და ოთხში
ამოვიღებთო მაგ გველის მართევს“. დაღამდებოდა თუ არა, ძაბული და
ხათუნა ძაღლებს აუშვებდნენ და ურდულებით დაკეტავდნენ კარებს.
არზაყანს კი სული ეხუთებოდა უფანჯრო, ბნელ ფაცხაში დასიცხულს:
ჰაერი მაკლიაო კვენსოდა, კარები გააღეთო, ევედრებოდა ყველას.

ჩალმაზსაც ორჯერ ესროლეს აქანდარაში. მიუხედევად ამისა, გვიანი
ღამით ინახულებდა არზაყანს ჩაბალახით პირშებურვილი დ იმავე ღამეს
გაბრუნდებოდა უკან. გამარჯვებული არენბა არლან არ ისვენებდა. სწო-
რედ აგვისტოს 18-ს ოქტომის თემსაბქოს მოუვიდა განკარგულება: შავ-
სიელს კაც ზევამბაიას ორივე ცხენი უნდა ჩამოროთმეოდა. ცხენები იმ დი-

ლითვე უნდა წაეყვანათ, ხოლო საჭონელს სამი დღის შემდეგ გარეკავდნენ, რადგან კოლექტივის ბოსელი ჯერ არ იყო მოთავებულე.

ძაბულიმ და ხათუნამ ქელეში და პატარა ჯამუც დააჩქარეს. არაბიას წაყვანის ამბავი არ გაემხილათ არზაყანისთვის. და როცა არაბია მილიციელს მიჰყავდა, ხათუნა გულაჩვილებული მიჰვარდა ცხენს, თვალეზი დაუკონა არაბიას, ისევე როგორც არზაყანს უკონიდა ხოლმე შორ გზაზე მიმავალს.

მერმე მუხლებმა უღალატეს ხათუნას, იქვე ჩაიკეცა და დიდხანს სტიროდა კაკლის ქვეშ.

კაც ზვამბაია პირმოჭეშული შეეგება. ჯიბეში ხელები ჩაეწყო, მუშტებად შეკრული, ძლივს იმაგრებდა სახსრებს, რათა სატევარზე არ გაეველო ხელი.

კაც ზვამბაია შინ შებრუნდა. სანთლის არაყი გამოუტანა მილიციელს. დააღვეინა, სთხოვა: მამაშვილობას ზეგ საღამომდე მაცალეო, იცრუვა: სოხუმს უნდა წაეყვანოო ავადმყოფი. ზეგ მოდიო და წაიყვანეო მამაშვილობას. მილიციელი უარზე იდგა. ფიცხელი ბრძანებაო, დაუყონებლივ უნდა წაეყვანოო ცხენები და კოლექტივის თავლაში მოვათავსო ამალამ. მილიციელი წავიდა.

• • •

კაც ზვამბიამ ცერზე იკბინა.
„ვაა ჩემს სიბერეს, ვაა ჩემს სიძაბუნეს“ ყვიროდა კაც ზვამბაია, ორივე ხელს იკემდა გაშიშვლებულ შუბლსა და თავზე. ხათუნამ ცრემლები მოიწმინდა, აღელვებული მიეჭრა ქმარს:

„ღმერთს ნუ გმობ, ავადმყოფი შვილი შინ გიწევს“.
„ნეტავი მიწა სამარეში ჩაგიწვინა შენი არზაყან“.
„ორივე საჩვენებელი თითი ყურებში ჩაირჭო ხათუნამ, მიწაზე დაიჩოქა და შეევეღრა ქმარს:
ღმერთს ნუ გმობ.
„ქარბორიას, ქარბორიას“.
კვნესოდა ხათუნა.

• • •

„ისე ნაღელიანად შემომხედა ნან, თავისი დიდრონი თვალებით, ნან, ლაბარაკი ლა აკლდა, კაცური ლაბარაკი იმ პირუტყვს ნან“. უამბობდა ჩურჩულით ძაბულის ხათუნა.

ქალები ბნელ ბოსელში იხსდნენ, სიმიანდს ნაჭურჩალს აცლიდენ და გლოვობდნენ არაბიას მდღლარე ცრემლებით.

ეროვნული

დიღანს გაქვავებული იჯდა კაც ზვამბაია კაცუფს ქვეშ მამოტრზე. ადგა. ნაჯახი და სალესი გამოიტანა. ისევე ნამორზე ჩამოჯდა. და ლესვა დაუწყო... ქალებმა საქმე მოათავეს ბოსელში, ისევე სამზადში შეკიდნენ, ოზოზიას დაუწყეს რჩევა. კაც ზვამბაია ისევე კაკლის ქვეშ იჯდა და გულმოდგინედ ლესავდა ნაჯახს. საზამთრო შეშა უკვე მოტანილი ჰქონდა კაცს. ხათუნას ვერ გაეგო რად უნდოდა ეს ნაჯახი ქმარს.

ადგა ქათმებს გაეხმაურა, რადგანაც ქათმები ლასტზე დაყრილ სიმინდს კენკავდნენ. კალთა ჩამოიფერთხა. მოკრძალებულათ მიუახლოვდა ქმარს და ეს ჩაილაპარაკა დაბალი ხმით:

„სადილის დროა ბატონო“.

თავჩაქინდრული იჯდა კაც ზვამბაია და ისევე იმავე ნაჯახს ლესავდა სადილის დროა ბატონო. გაუმეორა ხათუნამ ქმარს.

ხმის ამოუღებლად წამოდგა კაც. მიწისფერი დასდებოდა სახეზე.

შინისაკენ გაემართა.

სადილობის დროს ხორცისათვის ხელი არ უხლია — სუფრაზე შემწვარი დედლები ელაგა. არც ერთი სიტყვა დასცდენია პირიდან. ქელეში და პატარა ჯამუ დაშინებული შესტკეროდნენ უცმურშეყრილსავით მოლუშულ მამას და უილაჯოდ ილუქმებოდნენ. ქელეშმა დუმილი ველარ იტანა.

არზაყანის მოზვერს, ქვიშორას ბოსტანი გაურღვევიაო, ხვალ საქონელი ქალაში გავერგოთ, თუ არაო.

კაც ზვამბაიამ სიტყვაც არ დასძრა; უხიავათ თავი გააქნია უარის ნიშნად და ეს ორიოდვე ასო დასცდა პირიდან:

„ტწნუ“.

ახლა პატარა ჯამუმ სცადა:

„ქელეშმა წვერა დაიჭირა ბაბა“.

კაც ზვამბაიას ქელეში გამორჩეული ჰყავდა შვილებში. სხვა დროს იგი ალტაცებაში მოჰყავდა ქელეშის წარმატებას ნადირობაში, ან თევზაობაში.

კრინტიც არ გაიღო.

ისევე დაისხა სანთლის არაყი, უხმოდ გამოსცალა. ბავშვებმა სადილი გაათავეს, უცდიდნენ მამისაგან წამოდგომის ნებართვას. ხათუნას ლუქმა არ გადასვლია ყელში. გასანთლულსავით იჯდა. ბავშვების თვალის ასახვევად ლომის ქერქს ღეჰავდა უხალისოდ.

„ქვიშორას როდის დავკოდავთ ბაბა, გუშინ ამბობდი ხვალ დავკოდავთ ქვიშორას?“

იკითხა ისევე ქელეშმა.

„ქათმის ღრანჭი ხომ არ გიჭამია ბიჭო, მომცილდი თავიდან“.

შეუღრინა კაც ზვამბაიამ და კიდევ დაისხა სანთლის არაყი და ხელ-
ახლა გამოსცალა კიქა.

სუფრის ქვეშ უმოწყალოდ ჰყაოდა კატა. კაც ზვამბაიამ მისი ჰკრა
„ტურამ შეგჭამაო“ მიაძახა. ჯამუს შეეცოდა თავისი ვაჭარმა მგ-
რამ მოფერებაც ვერ გაუბედა უმართებულოდ დატუქსულ ცხოველს...

არზაყანს დღეში სამჯერ უნდა ჩაეყო ტფილ წყალში ფეხი.

ხათუნამ იცოდა: მარტო ძაბული ვერ ჩამოიდებდა ნაჭიდან ჰეაბს. თვა-
ლებში შესცქეროდა ქმარს, ეგებ ჰამა დაიწყოს, ან გაათავოსო სადილი.
კაც ზვამბაია არაყს სვამდა, ღომის ქერქს აწობდა აფხაზურ პილპილში.
იჯდა გასამარებული. თვალი უშტერდებოდა. ისხამდა სანთლის არაყს
სვამდა და ისევ ისხამდა, აფხაზურ პილპილსავეთ გაწითლებოდა ღოყები,
ცხვირის ჰვინტი მოქცეოდა განზე და თვალები უბზინავდა (ახალ დაქე-
რილ მიმინოს თვალები).

სამხრობამ მოაწია. კაც ზვამბაია გამოერკვა ფიქრისგან, ხათუნასკენ
მიიღრიალა კისერი და ეუბნება:

„წადი, დედაკაცო, შენს ავადმყოფს მიხედე“. ხათუნა არ მოელოდა
ამას. აქამდღი ერთხელაც არ უთქვამს კაც ზვამბაიას მისთვის, ავადმყოფ
შვილისათვის რომ მიეხედნა. პირიქით, ბრაზობდა, რად ანდომებსო ხა-
თუნა ამდენ დროს არზაყანს. ამდაც ეუცხოვა ეს გულტფილობა ხათუნას.

უსიტყვოდ მიხვდა: საესებით სხვა სარჩული რომ ჰქონდა ამ გულ-
ხმიერობას. განზრახ წაუყრუა, ვითომდაც არ გაეგონა. შეეკითხა: რა
რა სთქვაო? „ადეტი, წადი დედაკაცო შენს შვილს მიხედე“.

აქ კი მუხლები მოეკრა ზეწამომდგარ ხათუნას. ეგებ ტარბები აპირებ-
დნენო თავდასხმას, ან თავად მოსწიოსო მთერალმა რამე სიავე თავის თავს.
მუხლები უკანკალებდა ხათუნას მაგრამ ერთი ნაბიჯი გადადგა მაინც და
კაც ზვამბაიამ შემოუბღვირა გაცოფებულმა:

„ადე და გამეცალე დედაკაცო“.

მჯილი სუფრაზე დაჰკრა, აზრი აღდგინა თეფშები. ბავშვებს ფერი ეცვა-
ლათ, შიშისაგან დაპატარავდნენ. ჯამუს ორიოდ ცრემლი ღოყაზე ჩამო-
სდიოდა წკანწკარით (რადგანაც დედა უყვარდა ჯამუს, უხიაგ მამაზე მე-
ტად უყვარდა დედა).

არზაყანს უკვირდა: რად იგვიანებსო ხათუნა? წარამარა ეკითხებოდა
ძაბულის მიზეზს.

არზაყან გაოცდა როცა ფაცხაში შემოსულმა ხათუნამ ხმა არ გაცა,
არც პირი უჩვენა.

ბალთებდაშვებული შავი თავშალი ეხურა თავზე, კარის გარშემო დაფათურობდა ხათუნა, ლულულღებდა: წყლის გეჯას ვეძებო იმ რხერს.

საწოლიდან ამჩნევდა არზაყან: გეჯა კი იქვე კერპობდა მერმე დაუცუცქდა, თავშალის ბალთებიც არ აუკეცნია, ისე მტკნარად გეჯას შიშველი ხელებით; მხრები უტოკავდა საოცრად.

უცებ ხელები შეუშვა გეჯას. ადგა გამოალო კარი და გარედ გაიქედა. კაც ზვამბაიას ნაჯაბი ეკირა ცალ ხელში, ცალშიაც თოკის გორგალი, ფურკამეჩს დასდევდნენ ეზოში მამა და ორივე შვილი. სახრე ეკირთ ქელეშს და ჯამუს, გზას უჭრიდნენ გაქეულ ცხოველებს.

შეძრწუნებული გარბოდნენ კულმოლერილი ხარები, დაფეთებული ფურკამეჩი ყოყინით ეხეთქებოდა ღობეებს, გარბოდა დაბორკილი თხაც, თანაც კიკინებდა საწყალობლად. დოქს წაებოტინა ათროლოებული ხათუნა, თითქოს ცეცხლი გაჩენილაო ოჯახში, ისევ მიფაცურდა გეჯასთან, წყალი გაანელა, ხელი ჩაპყო, ძაბული იხმო, საწოლიდან მიიტანეს წყლით სავსე გეჯა. წამოაყენეს არზაყან, ფეხები ჩააყოფინეს ტვილ წყალში. და უცებ ხათუნამ ხელში შეატოვა ძაბულის არზაყან, ისევ მიფორიაქდა კართან, გამოალო, გახედა, შესცქერის და თვითონვე არ უჯერებს საკუთარ თვალს. თვალი მოიფშვნიტა ხათუნამ და სწორედ ამ წუთში ფურკამეჩს თავი გააგდებინა კაც ზვამბაიამ კაკლის ქვეშ.

შეზარა ხათუნა ამ ამბავმა, თითქოს ძურწა გამოესხაო მთელს ტანზე, იგრძნო: თავშალი როგორ აიტანეს თმებმა სულ მალა, სულ მალა. არც კი ახსოვს როგორ მიიტანა სული საწოლამდის. ზურგიდან ამოუდგა წამომჯდარ არზაყანს. შუბლზე დაადო ხელი. შეატყო: სიცხე მომატებოდა ავადმყოფს. შეეკითხა: ხომ არ შეგახურაო ნან?

და ამ წუთში გაისმა ხარის ზული, ისევ მიწყნარდა ყოველივე. მიხვდა ხათუნა: ეს წაბლა უნდა ყოფილიყო, რადგან წაბლა იქვე ეკირა ქელეშს. ახლა ფეხების შესამშრალბებელ ჩერის საძებნად გაიქცა ხათუნა. დაბორილობდა ბნელ კუთხეებში, ეძებდა მჩერებს, სტიროდა და სახელოთი იწმენდა თვალებს.

ისევ მოისმა ეზოდან ბლავილი, წამოვარდა გამწარებული დედა, ისევ დაფათურდა უსაზმნოდ არზაყანის საწოლის წინ. მერმე გონს მოვიდა და მარტოკა დაეჭიდა გეჯას. წელკავსავით გაუარა ტკივილმა ხერხემლის არეში, ვაჰო დაიძახა, მაგრამ უზომოდ იამა ხორცისმიერი ტკივილი, ძაბული წამოეშველა და ძლივს მიათრიეს კუთხემდის გეჯა.

ოწოშია ამოიღეო, დასაქმა ძაბული, თავად ხელს უსვამდა გეჯას კიდებს და ცრემლები ესკენებოდა ნიკაბთან. სწორედ ამ დროს მოისმა ყოყინი, შემდეგ ისევე ღმული, ხარის ზმუილის მაგვარი და ისევ ეგონა ხათუნას ძურწა მომედოო მთელს ტანზე.

ძაბულის ჭრაქი გაუვარდა უეცრად ხელიდან, იდროვა მაშინ ხათუნამ, კიდევ მიიბნინა კართან, გახედა: უყურებს: არზაყანის მოზვერს ქვიშორას გააფთოებული დასდევდნენ მამა და ორივე ვაჟი.

ისკუბა ქეიშორამ და ერთბაშით ზედ გადაველო ლობეს.

გულზე მოეფონა ხათუნას ოდნავ, კერასთან მივიდა და ოშორშიას ქვაბში ჩოგანი ჩაპყო. ამ დროს მოესმა ხათუნას, დაქერილი თხის გულსაკლავი პეტელი. და როცა ხელმეორედ აანთო ძაბულიმ კრაქე, ხათუნამ შეამჩნია სუდარისფერი დასდებოდა არზაყანს სახეზე. ხმაგაკმენდილი იწვა არზაყან და გასცქეროდა ჩამობნელებულ ქერს.

არზაყანმა თვალი დახუჭა. თავი მოაჩვენა ქალებს ვითომდაც ეძინებოდა, დედას მიმართა: მიხედეო შამას, თანაც კედლისკენ იბრუნა პირი.

• • •

ვახშმობა გადასულიყო.

ოდის კიბეზე ასვლის უმაღლეს შენიშნა ხათუნამ: აივნის მაგიდაზე ეყარა ძროხის, ფურკამეჩის და ხარების სისხლიანი თავები, მთლად გაფითრებული: ქელეშს და ჯამუს ფიჭვის ქალები ეკირათ ხელში.

კაც ზვამბაია იქვე დაცუცქულიყო.

მარილს აყრიდა ფურკამეჩის ტყავს. თხის თავიც იქვე გორავდა ძირს. განუზომელი მწუხარება და სამდურავი ამოიკითხა ხათუნამ ამ საყვაოეული პირუტყვების ღია დარჩენილ თვალებში. ძროხა „ფუჯიე“, სულ არ შეცვლილა, ისევე მორბილი მშვიდი და უვნებელი იცქირებოდა თვალებჩამქრალი. ხათუნას ხელში იყო გაზრდილი „ფუჯიე“, მის ხელში გამოველო უშობელობა. ფურკამეჩიც ისევე მშვიდი თვალებით შესცქეროდა ხათუნას, როგორც მან გაატარა თავისი ცხოვრება ხათუნას ხელში. დამრჯელი ხარები, ლომა, წაბლა და ღვინიე, ქედმოდრეკილი, ერთგულნი უდრტვინელად შეგუებოდნენ თავიანთ მწარე ხვედრს.

„რა გიქნია ეს!“

დაიკენესა ხათუნამ, ორივე ხელი სახეზე აიფარა, იქვე ჩაიკეცა დამის კალთაში იწვიმა მოზღვავებულმა ცრემლებმა.

ისევ გამობრუნდა ხათუნა ოდიდან.

კაკლის ქვეშ ეკიდა თავწაჭრილი საქონელი პირქვე.

დაქანცული კაც ზვამბაია ქილობზე მიეგდო. ტრიალებდა მოუსვენრად, ბორგავდა, შფოთავდა.

(გაგრძელება შემდეგ №-ში)

• • •

ილო მოსაზვილი

სიყვარული უცეხ...

შემოგიჭროლებს,
შეგაფრიალებს.
პვლებით აგივსებს მკერდსა და ნეკნებს.
მერე
მოშუშავს ყველა იარებს
და სახსრებიდან ამოაყრის ეკლებს.

შემოვა გულში,
ააფრენს იმედს,
ჩაჯდება შიგ და
ალარ ამოვა
და აწკარუნებს უჩინარ სიმებს,
ოეთრი დილაა თუ საღამოა.

მიდიხარ შინდვრად,
მიიმღერ ტყეში,
თითქო შენ თვითონ შრილა ხე ხარ,
მერე უეცრად
წამოვა თქეში
და დაღეწილი ტოტებით დგებარ.

მკერდზე დაიწყო მონწყვეტილ ხელებს,
როგორც სეტყვაში მოთიბულ ბალახს.
გაივლი შინდვრებს, გადასჭრი ხმელეთს
და ვერ შეხვდები ბენდიერ ალაგს.

საით წავიდა,
ტანი დუნდება.
თვალეები ჩამჭრალ ვარსკვლავებს გიგავს.

— ნუ თუ არასდროს არ დაბრუნდება, —
 მისძახი ქარს და
 აწყვეტილ გრიგალს

მისძახი ყოველ მიმავალ დილას,
 ხეებს,

წეროებს,

ლერწმებს,

ბელურეის,

და ეძებ მზის ქვეშ თურმე საჩრდილავს
 იმის ნაკვალევს და ნაფეხურებს.

მაგრამ რიყრაყი იმედის მზგავსი,
 კიდევ მოუსწრებს ბუჩქზე იადონს
 და მკერდი თბილი ეკლებით სავსე,
 დაიწყებს ეღერას საგანთიადოს.

— გახსენი კარი, — ვილაც გულს უხმობს
 მოველ, ახადე მკერდის ფიცარი.
 გააღებს კარს და შემოვა უხმოდ —
 რომ ერთხელ კიდევ დაჰკრას ისარი.

შემოვა უხმოდ,

თვალბში უმზერ,

გაპყვება პირველ სხივს კაეშანი
 და შიგნით,

სადლაც.

მიბმული გულზე.

შეელარუნდება ოქროს ეყვანი.

შეელარუნდება,

შეაფრენს იმედს,

დაურბენს მკერდს და

ალარ ამოვა

და ეს აარხევს უჩინარ სიმებს —
 თეთრი დილაა თუ საღამოა.

ი. ღიოგელი

თანამეზობე პრტნიკები

თავი პირველი

იმ წელს მოსკოვში მშვენიერი შემოდგომა იდგა და ქალაქი ალფრთოვანებული, განსაკუთრებული ენერჯით ემზადებოდა საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის მორიგი წლისთავის საზეიმო დღისათვის. ავტომანქანები ნერვიულად სერავდენ ქალაქის ქუჩებს, ჰაერში ისმოდა ჰაეროპლანების მოტორების მძლე გუგუნე.

მოსკოვს საკუთარი გარკვეული სტილი აქვს. იგი შემუშავებულია ძლევამოსილი პროლეტარული რევოლუციის მიერ. მრავალმილიონიანი მასა თავდადებულ შრომასა და შემოქმედებაში ამხელს უძლიერეს სიყვარულს სოციალიზმისადმი.

შრომის რესპუბლიკის უნაპირო სიერცეზე, დაწყებული არქტიკით და გათავებული კოლხეთის ველებით, სწარმოებს თავგანწირული ბრძოლა ახალი სოციალისტური საზოგადოების აშენებისათვის. ამაყი წითელი ლეგიონები ფხიზლად დგანან შრომის რესპუბლიკის საზღვრების სადარაჯოზე.

მეცარი თავის სილიადეში, თავდადებულ შრომასა და რევოლუციონერ ბრძოლაში, საბჭოთა კავშირი მტკიცედ მიეკანება წინ, დასახულ მიზნისაკენ და მისი ცენტრი, მოსკოვი, ამ სრბოლაში ჰგავს დიდ ხომალდს, რომელიც ზვიადად მიაპობს ზღვის მღელავარე ტალღებს.

ღიად ქალაქს დღე და ღამე გასწორებული აქვს: იგი სავსეა ფიჭრებით და განცდებით. არც ერთი დღე ამ ზვიად ქალაქისა არ ემსგავსება წინა და შემდგომ დღეებს. თითოეულს აქვს საკუთარი საქმე, საკუთარი პაროლი, რომლითაც ესალმებიან ისინი მზესა და ისტორიას. რევოლუციის სამშობლო მთელი კავშირია, ხოლო მოსკოვი მისი მგზნებარე გულია. ეს გული აძლევს სასიცოცხლო ძალას მილიონიან მასებს, რომლებიც მიჰყვებიან მის ძლევამოსილ ისტორიულ რიტმს.

ეს ქალაქი მოძრაობაში ანებებს თავის ნამდვილ ბუნებას. ქარხნების შემურულ მიწებიდან ამოტყორცნილ კვამლის ბირთვებს და სირენების მკრელ ხმას დროგამოშვებით ველიდან მოჭრილი ქარის ქროლვა ზუზუნით შერევა.

სალამო ხანს, მზის ჩასვლისას, შეიძლება შენიშნო შორს ქალაქის ტყეობიდან თავდაღწეული მდინარის უძრავი სხეული, რომლისთვისაც მზის ჩამავალ სხივებს მეწამული თალბი გადაუფარებიათ.

მოსკოვის ერთ-ერთი უბნის ქუჩაში განმარტობებულად მდგარი სახლის ერთი ბინა ახალგაზრდა გიორგი მელეს ეკირა. გიორგი მეცნიერია და ლექციებს კითხულობს მოსკოვის ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლებელში. მისი ბინა ძალზე დაშორებულია ცენტრს, სადაც მას ყოფნა და მუშაობა უხდება. მაგრამ ის იმდენად შეეჩვია თავის ბინას, რომ მისი მიტოვება ვერ გადაეწყვიტა. უყვარდა პატარა ეზო, წამოქცეული ფარნის ბოძი და დაჟანგული და შეკრუნჩხული აბრებით, რომლებიც მას რატომღაც გოგოლს ჩუმ ხითხითს აგონებდა.

არ შეიძლება მშვიდად იგონებდენ მოსკოვს ისინი, რომელთაც ამ ქალაქში 1917 — 1920 წლები უშუალოდ განუცდიათ ანდა რომელნიც საღმე შორს რევოლუციონური ბრძოლის ველზე ენთებოდენ იმ ენერგიით და ცეცხლით, რომელსაც ისროდა მშფოთვარე გული რევოლუციისა. გიორგი მიდელი მოსკოვში პირველად ჩავიდა სწორედ იმ დღეს, როდესაც ადგენდენ რაზმებს პოლონეთის ფრონტზე გასაგზავნად. მისდა სამუშაო-როდ, მან ვერ მიუსწრო მიტინგს, რომელზედაც გამოვიდა ლენინი. ქალაქი აღზნებული იყო უკვდავი ბელადის უდიდესი ნებისყოფით: მიტინგის შემდეგ მთელი მოსკოვი ქუჩებში იყო გამოფენილი, მოქალაქენი მიეშურებოდენ პირდაპირ იმ პუნქტებისაკენ, სადაც ღებოდა ის რკინის ლეგიონები, რომელთაც მსოფლიო კონტრ-რევოლუციის შხამიანი და ქუჩყიანი ტალღა უკუაქციეს ვარშავის ბჭეებამდე. მოსკოვში ამ დღეს ჩასულ ჩვენი გმირისათვის არაფერი ისე ბუნებრივი არ იყო, როგორც ლეგიონში ჩაწერა და ომში წასვლა. ერთმა ჯგუფმა, რომელმაც შენიშნა მისკენ მიმავალი ქაბუკის აღზნებული სახე, ჩვეულებრივი კილოთი მიმართა მას: „с нами товарищ, с нами!“

ქალაქი იმ დღეებში აღზნებული იყო ერთი სიტყვით, რომელიც რევოლუციის აბოზოჭრებულ, მრისხანე ტალღებს მიმართულებასა და სიმტკიცეს აძლევდა. განსაკუთრებით გააოცა ჩვენი გმირი ქუჩის ბავშვებისა და დასახიჩრებელი მათხოვრების სიმრავლემ ყაზარმის ალაცადის კარებთან. ერთნიც და მეორენიც იმ შავს მემკვიდრეობას წარმოადგენდენ, რომელიც ბურჟუაზიული საზოგადოების უსამართლობას და იმპერიალისტური ომის საშინელებას გადმოეცათ ახალი რევოლუციონური ქვეყნისათვის.

იმ დღეს ქალაქი გმირი იყო.

ძველი საიმპერატორო რუსეთის დაცხრილულ ფუყე სხეულს რევოლუციის გრივალი მრისხანედ არხვედა. თავდებოდა პეტრეს რუსეთი და იწყებოდა ახალი სოციალისტური რუსეთი.

ჩიენი გმირის იმდროინდელ თავგადასავალს ჯერჯერობით ამაზე მეტად ნუ შევხებებით. ის არმიასთან ერთად წავიდა ფრონტზე. ომებში მონაწი-

ლეობის შემდეგ დაბრუნდა ისევ მოსკოვში, განაგრძო სწავლა და ახლა მეცნიერია, როგორც მოვიხსენიეთ ამ ქრონიკების დასაწყისში.

ამჟამად გიორგი სამუშაოსაგან თავისუფალი იყო და უმჯობესობდა საქართველოში წამოსასვლელად. ლენინგრადიდან დებუქმან მარტოვს, რომელიც უტხოვთში მივლინებიდან დაბრუნებულ დას უნდა გამოეგზავნა მისთვის. დღეს გიორგის ჩვეულებრივზე გვიან გამოღვიძებოდა, ჩაფიქრებულს ყურადღებაც არ მუქცევია კარზე კაკუნისათვის, მაგრამ კაკუნი განმეორდა და ახლა უფრო ძლიერად გაისმა. ხალათმოსხმულმა გიორგიმ გააღო კარი. დაკეცილი ქალაღი გადასცეს. ქალაღი ღის დეპეშა აღმოჩნდა, ატყობინებდა, რომ დღეს დილით გამოვიდოდა ლენინგრადიდან მატარებლით. გიორგი გამოეწყო სამგზავროდ და ფიცხლად შეუდგა საჭირო ნივთების ჩალაგებას. სამზადისით გაერთო. ეტყობოდა ნერვიულობდა. ბუნებრივია, რასაკვირველია, თუ შეჩვეული ადგილის დატოვებისას ადამიანს იპყრობს ერთგვარი სევდა. მოგონებათა მთელი წყება უწყვეტლევ მიმდინარეობდა მის თვალწინ.

იქნება დიდი ხნის უნახავ დასთან შეხვედრა აღელვებდა გიორგის? იქნებ მომავალი მოგზაურობა იყო ამის მიზეზი, ან მშობლიური კუთხე, რომელიც კარგახანია არ ენახა? შეიძლება ყოველივე ეს ერთად მოქმედებდა მასზე და აფიქრებდა. მაგრამ ისიც შეიძლება, რომ ამას ერთვოდა სხვა რამეც, მის პიროვნებასთან უფრო ინტიმურად დაკავშირებული.

წინა ღამეს თეატრში იყო ირინესთან ერთად. თეატრიდან გამოსვლის შემდეგ ისინი დიდხანს დადიოდენ ქუჩებში. ბოლოს, დალილინი, ერთმანეთს გამოეთხოვენ და დაშორდენ. დიდი ხანი არაა, რაც გიორგი ირინეს იცნობს, მაგრამ ამ ქალს მის ცხოვრებაში სრულიად გარკვეული ადგილი უჭირავს. მისთვის გაუგებარი იყო ის გრძნობა, რასაც ადამიანები რევოლუციის შემდეგაც სიყვარულს უწოდებენ.

ვისზე არ უმოქმედნია ქალის ვნებით აღსავსე სხეულს? ვინ არ აღგზნებულა ამ უტკბესი ნექტარით?

ფიქრები და სევდა გარს ეხვია ახალგაზრდა მეცნიერს. ირინე არ იყო ისეთი შემთხვევითი და წუთიერი მოვლენა მის ცხოვრებაში, როგორც ალერსი საროტანის მქონე გოგონასი ერთ-ერთ პოლონურ სოფელში, სადაც ისინი ბანაკად იდგენ. გიორგის გული ეუბნებოდა, რომ ნაპოვნია იდუმალი ვნების საბოლოო საგანი...

რევოლუციის ცეცხლოვან გრიგალს მაინც გადაურჩა აჭა-იქ პატარა პატარა კუნძულები. ეს ის ოჯახებია, რომელნიც თავიანთი უბედურების ისტორიას 1914 წლის ზაფხულიდან ითვლიან. რევოლუციონურ დროსაც ისინი საკმაოდ შეეგუენ, კიდევ შეითვისეს რამდენადმე ახალი მოქალაქეობრივი გრძნობები. შეხვედებით ადამიანებს, რომელნიც ინტიმურ ურთიერთობაში ჩვენს დროშიც ვერ გასცილებიან ჩეხოვის პერსონაჟებს. ესენი კუნძულიდან კუნძულზე მბტომი უკანასკნელი მოგიკანები არიან, რომელნიც, მართალია, არსებობენ, მაგრამ მოკლებული არიან ყოველ-

გვარ მნიშვნელობას. ირინეც ასეთი ოჯახიდან იყო გამოსული. მაგრამ მან მაინც მოახერხა ამ შეზღუდულობის გარღვევა. უმძლავრესი სასწავლებელი დამთავრებული ჰქონდა და ამჟამად მასწავლებლობდა საშუალო სასწავლებელში.

ირინე პირველ გაცნობიდანვე მოჰყვა გიორგის ჯადოსნური გავლენის ქვეშ. დანახვისთანავე გულმა უთხრა: აი ის, ვინცაა შენი ქალწულური ოცნების საგანი. ამ დღიდან სრულიად ახალი ძალა იგრძნო ირინემ. ცდილობდა მუდამ გიორგის ახლოს ყოფილიყო. მრავალჯერ გადაწყვიტა მიეცა თავის გრძნობებისათვის თავისუფლება, თამამად გაემჟღავნებია საიდუმლო განცდები, მაგრამ ვერ მოეხერხებინა, რაღაც ძალა მაინც აჩერებდა მუდამ.

მრავალი ხვეული არის ადამიანში, ჯერ კიდევ საიდუმლოებით მოცული. ხშირადაა, რომ საუბარი ყველაზე მეტად მახლობელ ადამიანებთან გიჟირს; ხშირად დიდ საკითხს შეუჩერებლივ გადასჭრი, პატარა, უმნიშვნელო რამე კი ღრმად ჩაგაფიქრებს. შეიძლება თეატრის ზეგავლენა იყო, რომ ირინემ ბოლოს შეუძლებელი შესაძლებლად ჩასთვალა და გადაწყვიტა, როგორმე გაემჟღავნებინა თავისი გრძნობები გიორგისათვის, მით უმეტეს, რომ იცოდა მოსკოვიდან რამდენიმე ხნით მისი წაყვლის ამბავი. ამ განზრახვით ირინემ მოულოდნელად დასწერა წერილი, რათა ხვალვე გადაეცა გიორგისათვის. დარწმუნებული იყო, რომ გრძნობის ამგვარი გაზიარების ფორმა მან აღმოაჩინა. ფიქრად არ მოსდიოდა, რომ ეს წესიც ისეთივე ჩვეულებრივია, როგორც თვით ის გრძნობა, რომლის მზიურ ტყვეობაშიც ის იმყოფება.

ირინეს წერილი იმდღესვე მიიღო გიორგიმ. რატომღაც წერილი არ გახსნა და ჩასდო პორტფელში იმ გადაწყვეტილებით, რომ გზაში წაიკითხავდა. ირინესათვის კი ეს წარმოუდგენელი იყო, მას ეგონა, გიორგი მიღებისთანავე წაიკითხავდა წერილს. დიდი მღელვარების შემდეგ, იმავე დღეს, სკოლიდან შინ დაბრუნებულმა გადაწყვიტა მისულიყო გიორგისთან, რომ პასუხი პირადად გაეგო, რადგან პირველი გამომწყვეტი ნაბიჯი უკვე გადადგმული იყო.

ირინე იმ დღეს შეუდარებელი იყო. მისი ახალგაზრდა სხეული ყვაოდა. მის თვალებში ღრმად იმალებოდა ის ნეტარება, რომლის შეგრძნება, ალბათ, ბუნებას მხოლოდ ქალისათვის მიუცია. ირინეს მისვლა თუმცა გაუკვირდა გიორგის, მაგრამ მიღებით მაინც მზიარულად და სიამით მიიღო. ირინემ, დაღლილმა, მაშინვე ჩაიკეცა სავარძელში. მისმა მიზნედილმა თვალებმა ვერაფრითარი ცვლილება ვერ აღმოაჩინეს გიორგის სახეზე.

ნულარ შეეჩერდებით იმის აღწერაზე, თუ რა ითქვა გიორგისა და ირინეს შორის. მკითხველი მიხვდება, რომ ირინესათვის ეს წუთები მეტად მძიმე იყო. იქნებ წერილი არ მიუღია? ლაპარაკი მაშინ წერილზე პირდაპირ სიგიჟე იქნება. წერილი თუ მიიღო, ნუ თუ მან შესძლო ასეთი

ვანუჭერეტელი ნილაბის აფარება, რომ არაფრით არ ^{ამუღლებს} თავის გრძნობებს?

— ირინე, — დაიწყო მოულოდნელად გიორგიმ, ^{გრძნობებს} შენა ხარ გახვეული. მე არ შემიძლია თავი სხვად მოგაჩვენო, ვიდრე სინამდვილეში ვარ. მე მთერალი ვარ შენი მშვენიერი სხეულით, მაგრამ ეს წუთიერია და ნურავის ნუ დაუჯერებ, რომ სიყვარული მარადიულია, რომ იგი მუდამ ჰყვავის...

ამ სიტყვების შემდეგ გიორგი ცოტათი დაფიქრდა და, სხვათა შორის, ესეც დაამატა:

— მიეცი გრძნობებს თავისუფლება, ირინე, მეტი სიცოცხლე, მეტი ვაქანება. ჩვენ გრძნობების ტყვეობაში ვართ...

ამ სიტყვებმა ირინე დაარწმუნეს, რომ გიორგის მისი წერილი წაკითხული ჰქონდა და საშინელი დამცირება იგრძნო.

გიორგიმ მოჰკიდა ირინეს ხელი და მიიზიდა თავისაკენ. ბურუსში გახვეული ირინე გამოფხიზლდა მხოლოდ მაშინ, როცა ის გიორგის მკერდზე მიკრული მთელი ტანით თრთოდა.

როცა გიორგიმ ირინეს ვაცისკროვნებული სახე გადაუწია და სურდა მის ბაგეებს ჩაჰკონებოდა, მის თვალებში ცრემლი დაინახა. ამ ცრემლმა გიორგიზე ისე იმოქმედა, რომ მთელ ტანში სისუსტე იგრძნო. მკლავებიც მოეშვა. რამდენიმე ხანს გაგრძელდა ეს წუთი.

გიორგი დიდხანს დაფიქრებული იჯდა ქალის გვერდით, ანამ მისი თვალები არ შეჩერდა ირინეს ბროლის თითებზე, რომლებსაც ის დიდხანს უყურებდა მთვარეულივით...

პირველად ირინე გამოერკვია. სწრაფად წამოდგა და იწყო წასასვლელად მზადება. მდუმარებას ვერც ერთი ვერ არღვევდა. ოთახის კარებთან კიდევ დიდხანს იდგენ...

ორი ადამიანი, რომელნიც უახლოვესად გრძნობდნენ თავს მთელ ქვეყანაზე, ამ წუთებში ისე დაშორებული იყვნენ ერთმანეთს, რომ ორი სიტყვის თქმაც ვერ მოეხერხებიათ.

ერთმანეთს უსიტყვოდ გამოეთხოვეს.

სალამო იყო. მოახლოვდა სადგურში წასვლის დროც.

გიორგიმ წიგნები პორტფელში ჩაალაგა. შიგ ირინეს წერილიც მოაყოლა. მერე ნერვიულად გაიარა ოთახში, რამდენიმე ხნის შემდეგ აეტოს საყვირის ხმაც მოისმა.

გიორგი გამოერკვა მხოლოდ მაშინ, როცა აეტოთი მიჭროდა ამ შორეულ უბნიდან.

ირგვლივ ღამდებოდა და მოსკოვი ისხამდა ოქროს თვალებს. გაშლილ ველიდან ბნელი ღამე მოიწვედა, მაგრამ ქალაქის ბჭეებთან იცვლიდა მამართულებას და იკარგებოდა საღლიც ცის მიუწვდომელ სივრცეში.

გიორგი მოსკოვიდან წასვლის წუთებს მღელვარებით განიცდის. კარგა ხანია, მოსკოვს ხანგრძლივად არ გასცილებია. მის წარმოდგენაში განსაკუთრებით კრემლის სასახლის მახვილი სილუეტი მასთანაა მიჭრის და გადასულ დროთა გამჭრალი ლანდები შეშლილივით აპკიდებიან ავტოს და მისი მგზავრის ფანტაზიას.

ავტო მიჭრის და გახელებულივით მიარღვევს მსოფლიო ქალაქის გიგანტურ სივრცეებს.

მოსკოვი! მოსკოვი! კაცობრიობის პარაზიტული ნაწილისათვის ლეგენდარული სიმკაცრის ქალაქი.

მოსკოვი! კაცობრიობის უდიდესი მშრომელი ნაწილისათვის ისეთივე ბუნებრივი და აუცილებელი, როგორც ხვალისდელი დღე.

მოგონებითა კალეიდესკოპში ქაოტიურად ირევიან წარსული ისტორიის მიმჭრალე ლანდები.

დგებიან მუხსიერებაში მსოფლიო გიგანტები.

ეგვიპტე თავისი ლეგენდარული პირამიდებით, სფინქსის სამღუმლოებით, ეგვიპტე — მზისა და უწმინდესი ლოტოსის ქვეყანა.

მას სკელის ზვიადი და ვნება-აშლილი ბაბილონი. ლეგენდა ცად-აზიდული გოდოლისა და ქაოტიური აღრევა ენებისა. არც ეგვიპტე და არც ბაბილონი არ ამალეებულან საკაცობრიო წესწყობილების შექმნის იდეამდე.

ჯათი სახელიც დღემდე მხოლოდ წყევლას გადაურჩენია.

ბევრი რამე ამ მხრივ არც კულტურულ ელადას და არც მრისხანე რომს გაუკეთებიათ.

ელადა — თავისი უდიდესი მხატვრული კულტურით, რომელიც დღესაც ხშირად მიუწვდომელ ნიმუშს წარმოადგენს ჩვენთვისაც. მაგრამ მას საშინელი მონობისა და განუსაზღვრელი ექსპლოატაციის სისხლიანი ჩრდილი ადგა. ასევე რომში.

ანტიურმა დრომ ვერ შექმნა უნივერსალური საკაცობრიო იდეა. ვერც შექმნიდა ამას მონური საზოგადოება.

მოდის შემდეგ ქრისტიანობა, გაუგებარი და უდიდესი სიყალბე. მისი მხამიანი შავი ყვავილები. — ინდულგენცია და ტორქვემადას სისხლიანი ცინიზშია.

შემდეგ პარიზი... პარიზი — მსოფლიო ცენტრი.

ევროპის ისტორიის რკალი იწყება პარიზით და იკვრება მოსკოვში. ამ ქალაქების სახელებთან დაკავშირებულია ორ უდიდესი საკაცობრიო ეპოპეა. მათ ამ მხრივ ვერ შეედრება ვერც ერთი ქალაქი მსოფლიო ისტორიისა. ისინი მუდამ დარჩებიან ისტორიულ გარდატეხათა მარადიულ ემბლემად.

პარიზი — წარსული და ყოფილი.

მოსკოვი — აწმყო და მომავალი.

პარიზი — საფრანგეთის ოთხი რევოლუციის მღელვარე გოლი.

ერთ დროს პარიზი სინომიმი იყო თვით რევოლუციის, პარიზი, გული მაშინდელი კაცობრიობის, კანონმდებელი მსოფლიო აზროვნებისა და გემოვნების სფეროში.

ეს მანამდე, სანამ პარიზმაც არ წამოიჩიოკა ოქროს კვარცხლბეკის წინაშე და არ დაასრულა თავისი ლეგენდარული წარსული საშინელი სისასტიკით და ცინიზმით.

პარიზში ქვებიცი კი ვაჰკვიციან გლოვის პიმნს პარიზის კომუნაზე. მომავალში მოსკოვის შემდეგ პირველ ქალაქად უთუოდ აღიარებული იქნება პარიზი, პარიზი — ბარიკადების, პარიზი — უკვდავი კომუნის.

მოსკოვი დიდი ქალაქი იყო უთუოდ რევოლუციამდეც. ცეცხლის გრიგალმა რამდენჯერმე გადასწვა ეს უძველესი ქალაქი.

მიუხედავად ამისა, ეს ქალაქი, როგორც ზღაპრული ფენიქსი, მუდამ ახერხებდა აღდგომას. მხოლოდ მე-19 საუკუნეში იწყება მოსკოვის სულიერი განახლება. ეს საუკუნე მისთვის იდეალიზმისა და რომანტიზმის საუკუნეა. იგი ხდება ამავე დროს ვაქრობა-მრეწველობის ცენტრად. აქ იქმნებოდნენ ლიტერატურულ-ფილოსოფიური მიმართულებანი 30 — 40 წლებში. ამავე საუკუნეში შეიქმნა მთელს მსოფლიოში უმესანიშნავესი რუსული მხატვრული ლიტერატურა. მაგრამ ნაციონალური ზღუდეები ვერ გადალახა მოსკოვმა, სანამ 1905 წელს პრესნის ბარიკადებზე დაღვრილი სისხლით არ გამოეხმაურა იგი მსოფლიო რევოლუციას.

იმ ხანად მოსკოვი უპირისპირდება პეტრეს ქალაქს. მაგრამ სულ სხვა აზრით, ვიდრე ამას ადგილი ჰქონდა მაშინ, როცა ბიზანტიური სუზდალის მოსკოვს, ზურგი აქცია „სტრელცების“ აჯანყებით გახელებულმა უდიდესმა დესპოტმა და სასტიკმა რეფორმატორმა.

რევოლუციამდე მოსკოვს, ერთის მხრით, ელანდებოდა ველის სტიქია და გადარევა. ნაპერწკალი ამისა, შეერთებული ჰეგელის ფილოსოფიის თავისებურ გზნებასთან. ერთ დროს აღწევდა კასტილიის ცხელ ზეგანს და ვენის ბარიკადებს; მეორე ნაპერწკალი კი რჩებოდა ისევ მოსკოვში და არ გასცილებია იმ სახლს, რომელიც აშენებული იყო на сабачьей площади; აქ ხომიაკოვთან იკრიბებოდნენ რუსული მესიანიზმის მოციქული სლავიანოფილები.

ამ ველის მირაჟს უარყოფითი გავლენაც ჰქონდა.

ერთს ფილოსოფოსს, რომელიც მოსკოვში ცხოვრობდა და სწერდა რუსეთზე მხოლოდ ფრანგულად, თუმცა თავად რუსი იყო, არ ჰქონდა რწმენა მოსკოვისა და მასთან მთელი რუსეთის ისტორიული მომავლისა. თავზარდაცემულს ნიკოლოზ I-ის რეაქციით. ამ რუსეთის ტორკვატო ტასოს, ირველივ მხოლოდ სამარისებური სიჩუმე ელანდებოდა.

სანაცვლოდ მის გახელებულ თვალებს ხშირად ესახებოდა ინგლისის პარლამენტი და პარიზის Notre-Dame! რუსეთის მარადიული გაუმართლებლობის ემბლემად მას მიაჩნდა კრემლში დასვენებული უზარმაზარი გატეხილი ზარი, რომელსაც არ დაურევია და არც დარეკავს არასოდეს.

ოქტომბრის რევოლუციის ცეცხლმა გააღხო და მჩქეფარედ ამოძრავა მოსკოვის არტერიებში საუკუნეებით გაციებული სისხელი. შეაბერა მას ახალი სული და გადააქცია საერთაშორისო ქალაქად, რომელიც ინტერნაციონალურ-საკაცობრიო იდეის ერთად-ერთი მატარებელია მსოფლიოში.

დასავლეთი ევროპა მუდამ ყოყოობდა აღმოსავლეთ-დასავლეთის დაპირისპირებით. მის წარმოდგენაში დასავლეთი აქტიურობის წარმომადგენელი იყო, ხოლო აღმოსავლეთი — პასიურობის და ნირვანისა.

დიდო ევროპავ: *Hic Rhodus, hic salta!*

ამჟამად მოსკოვი უმაღლესი იდეა, უდიდესი ისტორიული ძალაა და კაცობრიობის ისტორიაც მას უსმენს.

მოსკოვს აქვს გიგანტური სხეული და აღზნებული რევოლუციონური სული.

ამ საღამოს მოსკოვში ღამე დგებოდა ნათელი და მზორგავი.

ქალაქის თავზე კვლავ დაჰქრის რევოლუციის გრიგალი.

მსოფლიო ქაოსში წესრიგი მხოლოდ მოსკოვშია...

საათის 9 იყო, როცა გიორგი, უკვე განშორებული მოსკოვს, ერთ-ერთ სადგურზე შეხვდა დას და თავისი ხელბარგით ავიდა მასთან ვაგონში. მატარებელი, რომდენიმედ დაგვიანებული, სადგურიდან მაშინვე ქშენით გაუდგა სამხრეთისაკენ.

კუბეში შესვლისათანავე მან შეამჩნია უცნობი ვაჟი, რომელიც რალაც წიგნს ათვალღერებდა ფანჯარასთან. იქვე იყო მისი დის მეგობარი ქალი.

ოცთა ხნის შემდეგ შეიძლებოდა ეყოფილიყავით მოწმე შემდეგი საუბრისა იმავე კუბეში. გიორგის მიმართა ვალერიაამ:

— ოჰ, როგორ მოველოდი შენთან შეხვედრას. მე სულ ამაზე ველაპარაკებოდი ჩემს მეგობარს, — გაიხედა ქალისაკენ. — ჩვენი თანამგზავრი დიდად საინტერესო ადამიანია, თუმცა ახირებულად კი მსჯელობს. პირველად, გაცნობისას, — ეს კი მოხდა უცხოეთში, — პირდაპირ მიჭირდა მასთან საუბარი, განსაკუთრებით როცა ვლაპარაკობდით ლიტერატურაზე, მხატვრობაზე, ისტორიაზე. ახლა შევეჩვიე და ვითმენ. უნდა ითქვას, რომ გივი არველს აქვს სიტყვის კულტურა. თქვენ იკამათებთ, შეებმებით ერთმანეთს. შენს სიტყვაშიც არის გესლი და შხამი, ჩემო გიორგი.

— და აგრეთვე ბალღამიც, როგორც იტყოდა პორაციო. ცხადია, ვილაპარაკებთ ამ მოგზაურობაში და საკმაოდაც გავეცნობით ერთმანეთს.

— რა თქმა უნდა, — უპასუხებს გივი, — მით უმეტეს, რომ არავითარი სურვილი არა მაქვს ჩემთვის ახალ ქვეყანაში ვიგრძნო ხულის ობლობა.

— დიახ, თქვენ ყველამ გიმნაზია გაათავეთ, — უპასუხა ერთგვარი ირონიით გიორგიმ.

ამ დროს გაიღო კუბე და თეთრ სუფთა ხალათში შემოსილმა ფარეშმა შემოიტანა ხონჩა ტკბილეულით და კონფეტებით.

მატარებელი მიჰქრის სამხრეთისაკენ.

კუბეში კი ჩვეულებრივი საუბარი მიმდინარეობს. ამ მოგზაურობაში გავა ეს ღამეც, მეორე დღეც და ასე შემდეგ. ილაპარაკეს შიგადაშიგ პოეზიაზე: ახსენეს ბლოკის პოეზიაზე, გივი ლაპარაკობდა დოსტოევსკის შესახებ, განსაკუთრებით იმ გატაცებაზე, რომელსაც ამ მწერლის მიმართ ადგილი აქვს ევროპის ინტელიგენციის ზოგიერთ ბურჟუაზიულ წრეში. მისი თქმით, საინტერესო იყო ერთი ნუანსი, ფსიქოლოგიურად დამახასიათებელი თანამედროვე ევროპის ამ ინტელიგენციისათვის: როცა დოსტოევსკის კითხულობენ, ფიქრობენ რუსეთზე, როცა რუსეთს ეცნობიან ფიქრობენ დოსტოევსკის მესიანურ მისტიციზმზე, ფიქრობენ დოსტოევსკის შესახებ.

ამის საპასუხოდ აღნიშნული იყო, რომ დოსტოევსკის დეკანონიზაციისათვის მრავალი ფაქტორი არსებობს. საუბარში მოყვანილ იქმნა ერთი ანექდოტი ნაპოლეონის ლაშქრობიდან. ნაპოლეონი თავისი არმიით მიუახლოვდა ერთ ქალაქს. მოელოდნენ, რომ ქალაქი იმპერატორს შეებრძოლებოდა. ყოველ შემთხვევაში ქალაქის წინ გორაკზე იმპერატორი ცოტა ხნით მაინც შეჩერდა — შეიძლება ქალაქის მამებს მის ფეხთქვეშ დაეგდოთ ქალაქის გასაღები. ასეც მოხდა: გორაკზე იმპერატორი მარშლებით გარშემორტყმული იღებს ქალაქის დელეგაციას, რომელმაც მიართვა იმპერატორს ქალაქის გასაღები.

ნაპოლეონი ეკითხება დელეგაციას:

— რა იყო მიზეზი, რომ დამნებდით?

— მიზეზი ასი ვახლდათ, თქვენო უდიდებულესობავ, — მიუგო ერთმა მათგანმა.

— აბა ჩამოთვალეთ! — უპასუხებს დაინტერესებული ნაპოლეონი.

— პირველი მიზეზი ის იყო, რომ ჩვენ ტყვია-წამალი არა გვაქვს, მეორე...

ამ დროს გააწყვეტინა იმპერატორმა სიტყვა და უთხრა:

— საკმარისია, დანარჩენ 99 მიზეზს ნულარ ჩამოთვლით.

მსგავსად ამისა იყო ნათქვამი, რომ არსებობს მრავალი მიზეზი, რათა დოსტოევსკი შეგნებულად მივიწყებული იყოს. ას მიზეზებში უპირველესი ისაა, რომ დოსტოევსკი წინააღმდეგია რევოლუციის, რევოლუციონური მსოფლმხედველობისა. მართალია, ის უფრო დიდი ლიტერატორი იყო, ვიდრე ტოლსტოი, მაგრამ, როგორც მწერალი, ტოლსტოი უთუოდ მაღლა სდგას დოსტოევსკიზე. დოსტოევსკი, გოგოლი თანდათან დავიწყებას მიეცემიან, სამაგიეროდ პუშკინი, ტოლსტოი უფრო და უფრო გაიზრდებიან მომავალში.

ჩვენ ახლა დროებით დავტოვებთ მათ. იმოგზაურონ, იბაასონ, იოცნებონ და იძინონ. მოგზაურობასაც თავისი ფანტაზია აქვს და მოგზაურობაში ადამიანები გასაოცარი სისწრაფით ეცნობიან ერთმანეთს, უახლოვდებიან, მეგობრდებიან. ასევე ნადირობაში, ომის დროს ბრძოლის ველზე და ციხეებში. ამ შემთხვევაში პირველი გრძნობა ყოველთვის უტყუარი.

ისინი თანდათან სცილდებოდნენ ჩრდილოეთის ბუნების გოგონებთან ლანდებს და უახლოვდებოდნენ სამხრეთს, მზისა და ზღვების ქვეყნებს, ველზე მშვიდი ღამე იდგა.

ტრაქტორის შემდეგ ველს დაეკარგა თავისი სევერსკი და კრემენოვი, ექსპრესი ისევ მიჰქრის...

აქ ამ ველზე მოიხსნა უკანასკნელი კულტი — მიწის კულტი. მშვიდობით, ღმერთებო!

ჩვენი მგზავრები ქალაქ ორჯონიკიძემდე მიდიოდნენ მატარებლით, რომ შემდეგ საქართველოსაკენ სამხედრო გზით გამოგზავრებულ იყვნენ. ამ მოგზაურობიდან ჩვენ მხოლოდ ერთ საუბარს მოვიყვანთ ვრცლად, რომელიც თითქმის მთელ ღამეს ვაგრძელდა. როცა ექსპრესი შორიდან უახლოვდებოდა კავკასიონის ქედს, საუბარს ცხოველი და აღგზნებული ხასიათი ჰქონდა. განსაკუთრებული სიჩქარით საუბარი იმ მომენტიდან განვითარდა, როცა გიორგიმ შემდეგი წარმოსთქვა:

— არ არის სქემატიზმი, რომ მსოფლიოში იბრძვის დღეს მხოლოდ ორი ძალა: ძალა მსოფლიო კომუნიზმისა და კაპიტალიზმისა, პროლეტარული რევოლუცია და ფაშისტური რეაქცია.

— მე სავსებით გეთანხმებით საკითხის დასმაში, დღეს რევოლუციის პრობლემას ვერავინ ვერ ასცდება. მე რევოლუცია მივიღე, მხოლოდ მინდა ის ჩემი სიტყვებით ვადილო, — მიუგო გივიმ.

— რევოლუციას საერთო არაფერი აქვს მისტიურობასთან და ლირიზმთან, — უპასუხებს გიორგი.

— მე არ შემიძლია ჩემს ფიქრებს არ მივცე ნაწილობრივ ლირიული ხასიათი, — განაგრძობს გივი. — ეს ჩემი სტილია, რომელსაც გაცნობისას ვალერია იხსენიებდა.

— თქვენი მსჯელობა მაგონებს იმ „ლეგენდებს“, რომლებსაც ბურჟუაზიული სალონების დამებნისათვის ჭმნიან ნეერასტენიით შეპყრობილი იმპორტენტები, — უთხრა გიორგიმ.

— მე იმთავითვე მაწუხებდა, გიორგი, დამოკიდებულება ადამიანის პიროვნებასა და რევოლუციას შორის: ადამიანის პიროვნებას და ამიტომაც მის კულტს ჩემში უპირველესი ადგილი უჭირავს. ეს დაპირისპირება მე საბედისწეროდ მიმაჩნდა და დღემდეც ვერ მიპოვნია შესაფერი ფორმულა. ვანა არ შეიძლება ევენონ ურთიერთს უდიდესი რისხვისა და ძლევამოსილების სწრაფვანი ადამიანის სიყვარულისა და სიმშვიდის გრძნობებს? რევოლუციამ უნდა აამაღლოს ადამიანის პიროვნება, მისი ღირსება. ევროპა ცინიკურია პიროვნების მიმართ, რევოლუციისაგან კი ჩვენ არ გვსმენია აღერსი. მე არას მუუბნება საუკუნეთა ცივი ჰეროლდი დიადი მყინვარი და არც რისხვამოსილი მშფოთვარე სული ბაირონისა. მე ჩემშივე უნდა მეპოვა დიდი პასუხი.

— ეგ მისტიციზმია თავისი უსაშინელესი სახით, — უპასუხებს გიორგი, რომელსაც ასე ეგუება ეკლესიური მჭერმეტყველება და ლიტურგიული

სტილი. — ეგ სიტყვა სანიმუშოა იმ ადამიანთა პიროვნული თმურების ნათელსაყოფად, რომელთაც ისტორიაში მხარი ეტყათ მაშინ, როცა იყო გარდატეხის ხანა მთელი კაცობრიობის ცხოვრებაში. ეჭვი შეიძლება შემდეგ, რომელმაც გაჭვანტა შავი ღრუბლების წყველი და დადგინა კაცობრიობის ნათელი დღისა, ნუთუ მოუსმენთ თვით უნახესი ყვეაილის ჩივილს ნაოხარ ბაღში? ის, რასაც თქვენი სიტყვები ამხელენ, ბურჟუაზიულ დეკადანსს წარმოადგენს.

— ბურჟუაზიის გარდა არსებობს ადამიანი და მისი გონების ძალა, — სიტყვა გვიძმ.

— ეგ ფიქტიაა, გივი, რომელსაც კვლავ გუნდრუქს უკმევენ. ადამიანი განყენებულად არ არსებობს: იგი შეუცნობელი ძაფებითაა დაკავშირებული მის ირგვლივ არსებულ წრესთან. მისტიციზმი ფსიქოლოგიური ნიშანია ისტორიულად განწირული კლასის შემოქმედებითი გამოფიტვის და გადაშენებისა. დიადი ეპოქები მაშინ იყო კაცობრიობის ისტორიაში, როცა კაცობრიობა აღწევდა თავს მისტიურ ტყვეობას და ეწაფებოდა რეალისტურ შემოქმედებას. არ არსებობს რაღაც განმარტობული კრიზისი კულტურისა. კულტურის კრიზისი განსაზღვრული საზოგადოებრივი ფორმაციის ისტორიული კრიზისის უკუფენაა. ეს პრელუდიაა სოციალური რევოლუციისა. თქვენი თქმა — მე ჩემშივე უნდა მეპოვა დიდი პასუხიო, ეს სასოწარკვეთილი თქმაა ისტორიის მიმართ ზურგშექცეული ადამიანისა, რომელიც ამით თითქოს თავის დამოუკიდებელ და თავისუფალ ბუნებას ამტკიცებს. ეს ადამიანები მომაგონებენ მასწავლებლის მიერ კედლისაკენ პირით კუთხეში დაყენებულ მოწაფეს, რომლის გრძიმასებასაც არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. რევოლუცია ებრძვის ამ საბედისწერო დაპირისპირებას და მიისწრაფის ისეთი წყობილების შექმნისაკენ, სადაც სილამაზე, ქეშმარიტება და სამართლიანობა ჰპოებენ თავის უმაღლეს ჰარმონიულ განსახიერებას. მაღალი იდეალი მხოლოდ ჩვენს კაცობრივ აქვს და არა ძველ ევროპას. ნაწილი ინტელიგენციისა, რომელსაც თავისი თავი წარმოუდგენია „კულტურისა და ადამიანობის ნაფიც მსაჯულად“, ვეღარ ერკვევა რევოლუციაში. იმ ძალის წინააღმდეგ, რომელიც ანგრევდა რეიზის ტაძარს, რომელიც შიმშილით, ცეცხლითა და მახვილით ანადგურებდა ისტორიაში უდიდეს რევოლუციას, ვიმეორებ, ამ ძალის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჰუმანიზმის ქადაგება დანაშაულია. რამდენადაც საზოგადოება იყოფა მოწინააღმდეგე კლასებად, ცხადია, რომ განახლების თუ ძველის მებაირბტრედ მუდამ გარკვეული სოციალური კლასები გამოდიან. სანამ არ მოსპობილა ეს წინააღმდეგობა და ნივთიერი წყაროები, რომლებიც მას კვებავენ, ჰარმონიაზე ლაპარაკი ფიქტიაა და სხვა არაფერი.

— ადამიანი — რევოლუცია — ლიტერატურა ჩვენი დროის დიდი საკითხებია, გიორგი, ქეშმარიტება და სილამაზე ჩვენი შესვენებაა, რასაც ვველა ვეტრფით. ყოველი დიადი მოვლენა და საქმიანობა სიტყვაში უნდა

აღწევდეს თავის უმაღლეს სრულქმნას. სიტყვის გზნება მხოლოდ პიროვნების ხვედრია.

— მიგიხვედი რის თქმაც გინდა. თითქოს რევოლუციისავე „საქმეო იყოს ოლიმპის მწვერვალების დაპყრობა. შენს სიტყვას დაქვეყნებულა ურთიერთის მიმართ ადამიანის ნაფიქრი და ნამოქმედარი. პრიმატი ამ კონტექსტში უფრო ეკუთვნის ადამიანის ფიქრისა და სკეპსის მომენტს, ვიდრე მის საზოგადოებრივ აქტივობას. უდიდესი ქმედითი ექსპანსიები, როგორცაა ომები და რევოლუციები, თითქოს ხელს უშლიან „ფიქრის კულტურას“, რადგან „inter arma tacent musae“.

ვინ შეურიგდება ნაფიქრისა და ნამოქმედარის ამგვარ დაპირისპირებას? ვინ შეიწყნარებს იმ შეხედულებას, რომ „პირველად სიტყვა იყო“ ან იმის მტკიცებას, რომ პირველად „საქმე იყო“?..

სცდებოდნენ წინასწარმეტყველები, სცდებოდნენ პოეტები, პირველად იყო მომქმედი და ეს მომქმედი თვითონ საქმეც იყო და სიტყვაც. თუ შენს აზრს გავიზიარებთ, ამით მივიღებთ ჩინურ ურეაქციურეს სენტენციას: აზროვნება ადვილია, მოქმედება კი ძნელი.

ჩვენს გვწამს ამ უდიდესი ხალხის დიადი მომავლის ისტორიული აუცილებლობა, ვაღიარებთ მის სამეურნეო გენიალობას და დიდს სოციალურ ტაქტს წარსულში და აგრეთვე ამ ხალხის მშრომელი მასების თავდადებულ რევოლუციონურ ბრძოლას თავისი განთავისუფლებისათვის. მიუხედავად ამისა, გაბატონებულმა კლასებმა მაინც შესძლეს ჩაენერგათ ხალხის შეგნებაში მრავალი საზიანო ფიქცია, რათა ჩაეკლათ ხალხში ყოველივე გრძნობა აქტიურობისა. ეს ფიქციები, შემდეგში უკვე ტრადიციებად გადაქცეული, ხელს უშლიდნენ ხალხის გამოფხიზლებას და ერთგვარ პირობას წარმოადგენდნენ იმ ისტორიული და სოციალური სტაგნაციისა, რომელშიაც მოჭკეული იყო ერთ დროს „ციური იმპერიისა“ და ლოტოსის უწმინდესი პოეზიის ქვეყანა — დიდი ჩინეთი.

აზროვნებას ხშირად ცხოვრება წინ უსწრებს. მაკედონელის დიდი პოლიტიკური ექსპანსია თითქმის არავითარ გავლენას არ ახდენდა არისტოტელის პოლიტიკურ შეხედულებებზე, დიდი სტაგირიტი ბოლომდის დარჩა საშუალო ბიურგერული ოიკოსური წყობილების იდეოლოგიად და ვერ მისწვდა მსოფლიო ისტორიის აუცილებლობით გამოწვეულ მაკედონელის მისიას. მაკედონელის გამარჯვებული არმია პერსეპოლისში რამდენიმე დღის განმავლობაში თავისი ველური ვნებების ვინს იკლავდა. მაკედონელისავე რისხვიანი ბრძანებით პერსეპოლისში დასწვეს აქამენიდების შესანიშნავი ისტორიული სასახლე. მიუხედავად ყოველივე ამისა, მაკედონელის ლაშქრობანი წარმოადგენდნენ უდიდეს პროგრესიულ აქტიობას მაშინდელ მსოფლიოში.

განა დასაშვებია შედარება საფრანგეთის რევოლუციასთან რომელიმე იდეალისტური ფილოსოფიისა, რომელსაც ხშირად მიმართავდნენ გერმანიაში ფილისტერები რევოლუციის მირაჟის თავიდან მოსაცილებლად?

— შენ რაინდი ხარ, გიორგი, რევოლუციისა და მისი მკურნალი, მხოლოდ მოგაგონებ ჰიუგოს სიტყვებს: თქვენ ჰქმნით ადამიანს ევკლიდის მიხედვით.

— ნულარ ელი ამის საპასუხოდ იმავე ჰიუგოს სიტყვებს უთხრა, თქვენ არჩევთ, ადამიანის ჰომეროსისებულ საწყისს. პროლეტარული რევოლუცია უარყოფს ადამიანის ბუნების ასეთ მექანიკურ გაგებას. ეს გაგება შედეგია იმ წინააღმდეგობისა, რომელშიაც მოქცეული იყო ბურჟუაზიული მსოფლმხედველობა. კლასობრივი საზოგადოების გადალახვასთან ერთად რევოლუცია თავის უმაღლეს იდეალს ევკლიდისებულ და ჰომეროსისებულ ადამიანის მთლიანობაში ხედავს. რევოლუციონურ პროლეტარიატს ახასიათებს როგორც ევკლიდის გენია, ისე ჰომეროსის საწყისი: მეცნიერების გიგანტური განვითარება რევოლუციის ქვეყანაში და აგრეთვე კლასიკური კულტურის უმდიდრეს საგანძურთა ათვისება, ახალი უძლიერესი მხატვრული კულტურის შექმნასთან ერთად, ამის საუკეთესო საბუთს წარმოადგენს.

— რევოლუციამ თავისი თავი ადამიანში უნდა უქცევდევყო, გიორგი.

— რევოლუცია ვერ ითმენს, გივი, როცა უპირისპირებენ ერთმანეთს ისეთ შეუდარებელ პოლუსებს, როგორცაა რევოლუცია და ადამიანი. განა ანგარიშ ვასაწევია ის ადამიანი, რომელიც ისტორიულ კოცონთან გაკვივის იმის შესახებ, რომ მას სცივა, და ეს იმ დროს, როცა ირგვლივ უნაპირო სივრცეებია საუკუნეთა ყინულებისა, რომელთა ცივ ლოდებს ვნებიანად ლოკავენ ანთებული ხანძრის გავარვარებული ენები? თუ ადამიანი დღეს მცირედ სიდიდედ მოსჩანს მიმდინარე ისტორიის მღელვარე ტალღების წინაშე, ეს ბუნებრივია, რამდენადაც ამოძრავებულა დღეს უდიდესი სოციალური მასები კლასების სახით. და ასე იყო მუდამ სოციალურ რევოლუციის ხანაში. ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ ადამიანის პიროვნება დაუმორჩლა თავისუფალი კონკურენციის ცინიკურ კანონს. პროლეტარულმა რევოლუციამ ადამიანის პიროვნების იდეა უფრო მაღალ საფეხურზე ასწია, დაუკავშირა რა ის კლასობრივი ჩაგვრისა და ექსპლოატაციის მოსაზრების აუცილებლობას. პროლეტარულმა რევოლუციამ მეტი ღირსება დასდო ადამიანის პიროვნებას, ვიდრე ამას ადგილი ჰქონდა ოდესმე ისტორიაში.

— მოვეშურებოდი რა ჩვენი ქვეყნისაკენ, გიორგი, მოგონებათა იდუმალ მუსიკას მოეცვა მთელი ჩემი არსება. ეს ბუნებრივიცაა იმ ადამიანისათვის, რომელიც დიდი ხნით დაცილებულა რევოლუციით განახლებულ მხარეს. დაბრუნებული სამშობლოში, მე უპირველესად მინდა გავეცნო რევოლუციის უწმინდეს წყაროებს და დაუწყებ ძებნას იმ ახალ დიად სახეებს, რომელთაც მხატვრული შემოქმედება გამოაველენდა ჩვენს ხელოვნებაში. მე უცხოეთში უმაღლესად გამიმახვილდა მხატვრული სიტყვის სიყვარული. ლეგენდები ველარ ალგვაფროთოვანებენ, მაგრამ ლიტერატურა და მისი სიყვარული კვლავ გვიამაღლებს ჩვენ ექსტაზამდე. მხატვრული

სიტყვა იგივეა, რაც მზის სხივი ბუნებაში ანდა წყველიაღში ცხარე მოწყვეტილი წმინდა ლამპარი. ოქტომბრის რევოლუციამ დაამტკიცა, რომ პოეზიისა და ლიტერატურის ინტელიცია უწმინდესი და უმართლესია. ბლოკს რომ „12“-ის მეტი არაფერი არ დაეწერა, ის მაინც დააჩინა მარადიულ პრობლემად რუსეთის კულტურაში. ლიტერატურა მუდამ იყო უდიდესი მსაჯული ცხოვრებისა. ათინის ცხოვრების გასაცნობად უკედავი პლატონი არისტოფანეს კომედიებზე მიუთითებდა. ჩვენი თაობის განცდებთანაც ლიტერატურა ყველაზე ინტიმურ კავშირშია. ლიტერატურა ცხოვრების ფილოსოფიაა.

— შენა ხარ, გივი, სიტყვის კონგლიორი. საიდან არის ეს ბურსაკული ეარგონი აზროვნებისა? საიდან არის ეს ლიტერატურული მწველებლობა და ნევრასტენიული სევდა რევოლუციონური ქარტეზილობით აღზნებულ ქვეყანაში? შენ ყოველი ისტორიული მოვლენა ტრაგედიაში გათამაშებულ როლად წარმოგიდგენია, რომელსაც იმთავითვე აქვს თავისი გარკვეული ენა, სტილი და სხვა. განა ადამიანების ნებისყოფა თავისუფალია? განა არსებობს ერთი მთლიანი ლიტერატურა, რომლის სიწმინდე შედაც უნდა ვიყოთ ყველანი დაფიცული? რად იღიწყებ, რომ ბლოკს გარდა იმდროინდელ ლიტერატურას ბლომად ესხა აგრეთვე შხამიანი შავი ვარდები. განა ამაყი მწვერვალი ოლიმპისა არ იყო გაყოფილი ორ მოპირდაპირე ბანაკად, ისე, როგორც თვითონ ცხოვრება? განა ვინმესთვის საიდუმლოებას წარმოადგენს, რომ რევოლუციას თავის შემოქმედებით პროცესში ხშირად მოუხდა სოციალური ანბანისა და გამრავლების ცბრილის სწავლება იმათთვისაც, ვისთვისაც ცნობილი იყო უმაღლესი მათემატიკა?

მრისხანე ისტორიული კონფლიქტების მიჯნაზე ხელოვნება ვერ დარჩება ნეიტრალური, თუ არ უნდა უღალატოს თავის უმაღლეს მოწოდებას. შეტსაც ვიტყვი: ხელოვნების სამეფო სჯობს დაილუპოს, ვიდრე იყოს ყალბი მომღერალი ძველი დრომოქმული ბურჟუაზიული სინამდვილისა.

განახლების გზება, გამოწვეული მუშათა კლასის რევოლუციონური გარდატეხებით, უდიდესი წყაროა მხატვრული შემოქმედებისათვის.

რევოლუციის პერიოდში განსაცვიფრებელი სისწრაფით ხდება წინანდელი იდეოლოგიური ფორმების ისტორიული კრენაცია. რევოლუციის ადამიანს ერთგვარად უჭირს ნათლად განიცადოს სინამდვილის ის კომპარი, რომელიც ქმნიდა ობლომოვის ტიპს, რომელიც ცხოვრების უძლიერესი კონფლიქტების გადაწყვეტას აძლევდა ნილილისტური, ინდივიდუალისტური ბენტარობის პათოლოგიურ ფორმებს, როგორც ეს მოცემული გვაქვს რასკოლნიკოვებისა და კარამაზოვების სატანისებურ ფილოსოფიაში.

შეიძლება, გივი, კაპიტალიზმის ციზნიმისა და იმპერიალისტური ომის საშინელებათა განცდა ხელს გიშლიდეს, რომ აღიარო დღესაც ბურჟუაზიულ სალონებში შემუშავებული სენტენცია — „რევოლუციაზე მაღლა ვენერა

მილოსელია“-ო. შენ უმთავრესად ფიქციებით კმაყოფილდები რქ, სადაც იშლება რეალური ცხოვრება თავის ტრაგიულ კოლიზებში. მე კი, როცა წარსულის ქრონიკებში ვხვდები ამგვარ აზრებს, ძალაუვნებურად მაგონდება ვოლტერის ვულგარული ცინიზმი. როცა ეს ფერწამელი მწერნი ეკატერინე მეორისაგან ლებულობდა წერილებს, ამბობდა, რომ ამ წერილების წაკითხვა მასში, უკვე მოხუცში, მუდამ მუცლის აშლას იწვევსო.

— ფუჰ, უზრდელი და ფლიდი მოხუცი! — სთქვა გვიმ და სხვებთან ერთად მოჰყვა სიცილს. კუბეში გაისმოდა მხოლოდ მზიარული ხარხარი. ცოტა ხნით გართული იყვნენ შემთხვევითი საუბრით. საკმაოდ გვიან იყო და ჩვენი მგზავრები შეუდგნენ მზადებას დასაწოლად.

გვი და გიორგი ავიდნენ ზემოთ, კუბეს მეორე სართულში. ვალერია და ანა მიხაილოვა კი ქვევით დარჩნენ.

ერთს ხანს სიჩუმე იყო კუბეში. თითქოს ყველანი ძილს მისცემოდნენ. მხოლოდ ვალერია განიცდიდა ერთგვარ მღელვარებას. მას ძილი სრულიად არ ეკარებოდა, იგონებდა კამათის მწვევე მომენტებს და გრძნობდა, რომ გიორგის სიტყვაში ხშირად საზღვარი გადალახული იყო.

თითონ ხომ მოუთმენლად მოელოდა გიორგისა და გივის შეხვედრას! სანამ პირდაპირ ეტყოდა რამეს გიორგის, ვალერიას განზრახული ჰქონდა როგორმე უშეალოდ დარწმუნებულყო იმაში, თუ რა შთაბეჭდილებას დასტოვებდა გივი გიორგიზე.

კამათმა გამოააშკარავა, რომ გიორგი აზროვნების სიძლიერით და განცდათა სიღრმით საგრძნობლად აღემატებოდა გივის. რევოლუციის ქარტეხილებში აღზარდილს, ძლიერი ვნებით აღფრთოვანებულ მეცნიერსა და რევოლუციის რაინდს — გივი, რასაკვირველია, ვერ შეედრებოდა. თანაც მისი ჭაღური თავმოყვარეობა დაეინებით მოითხოვდა გივის დაცვას, და ხშირად კამათში, გიორგის სიტყვებში ვალერია გივის დამცირებას ხედავდა. ამგვარ განცდებს ჯერ კიდევ ჰქონდა ადგილი ვალერიაში, რადგან მათ დამოკიდებულებას ჯერ არა ჰქონდა მიღებული იმ ძლიერი ვნების ხასიათი, რომელიც ქარიშხალივით იკაფავს გზას, მიუხედავად ყოველგვარ დაბრკოლებისა.

გივი ვალერიამ გაიცნო სკანდინავიის ერთ-ერთ ქალაქში: მივლინებიდან მომავალი საბჭოთა კავშირში, ის რამდენიმე ხნით შეიჭრდა ერთი თავისი მეგობრის ოჯახში, რომელიც მსახურებდა საბჭოთა საკონსულოში. გივიც ახალი ჩასული იყო იქ გერმანიიდან, სადაც მას, რამდენიმე უცხოელ სტუდენტთან ერთად, ნიშნად პროტესტისა, დაეტოვებია სამხრეთ-გერმანიაში ერთ-ერთი უნივერსიტეტი. ისინი ერთმანეთს საკონსულოში შეხვდნენ.

ვალერიას თვალწინ წარმოუდგა ახლო წარსულის სურათები; ნორვეგიის ცისფერ ფიორდებში ნაგებით სერიზობა გივისთან ერთად. ბუმბერაზული სიმშვიდე ამ ჩრდილოეთის ბუნებისა, რომელსაც ადამიანის ძლევამოსილი ზეგავლენის გამო თავისი სიმკაცრე დაუეკარგავს: ცოცხალი და

პირქუში სანაპირო ქალაქები, რომელთა ცხოვრებაც ასე მხატვრულად აქვს აწერილი კნუტ ჰამსუნს; ენერგიული და პატიოსანი მოთხოვნები, რომლებიც ამ სანაპიროებს სიცოცხლის ელფერს აძლევენ. ეს სიმშვიდე და ბუნების პირველთაგანობა ევროპის ვულკანის გვერდით მხოლოდ აგონდებოდა ვალერიას ერთი ამგვარი საღამო და ფიორდებში მკვირვასე ირნება. მას აგონდება ბალზაკი, რომელმაც უდიდესი მუსიკალობა და სილამაზე დაანახა იალქან-აშლილი ნაეის ნაეარდში... მხატვრული სილამაზე იმავე დროს თურმე უმაღლესი სიმართლეცაა. რბენისა და ჰამსუნის სამშობლოში ვალერიამ და გივიმ ბევრი ტყბილი დღე გაატარეს ერთად. გივი ბევრს უამბობდა ვალერიას ამ ქვეყნის მდიდარ ებოსზე, და ლეგენდარული გმირები დგებოდნენ სკანდინავიის ნაპირების კლდოვან პეკობებზე, როგორც მკაცრი ვიკინგები...

რევოლუციის ქვეყანაში აღზრდილ, გივანტური მშენებლობის ენტუზიაზმით აღფრთოვანებულ, რევოლუციის უდიდესი გაქანებით მოჯადოებულ ვალერიას, რასაკვირველია, ვერ იზიდავდა საკუთარი პიროვნების ნაქუქში შემწყვდეული უცხოეთში შეხვედრილი ახალგაზრდობა.

გივი მათ შორის გამოჩაყლის წარმოდგენდა თავისი გულწრფელობით და იდეურობით. მესხიერებაში დგებოდნენ რევოლუციონური რუსეთის სტუდენტობის უწმინდესი სახეები, როცა უცხოეთში გამოჩაყლისის სახით შეხვდებოდი ასეთ იდეურ ახალგაზრდებს.

გარდა ამისა ვალერიაზე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა გივის მოქმედებამ, როცა, ნიშნად პროტესტისა, მან გერმანიის უნივერსიტეტი დასტოვა და სკანდინავიაში გადავიდა. გერმანიის მდგომარეობა ამ ბოლო დროს მთლიანად შეცვლილიყო. გოეთეს და შილერის გერმანიას სისხლით შეღებილი ფარნით, საღისტური გახელებით ანათებს მახინჯი დემონი — სისხლიან რენესანსის დოქტორი — გებელსი.

ვალერიისათვის უმნიშვნელო არც ის გარემოება იყო, თუ რა სიღრმით განიცდიდა გივი გერმანიის უკანასკნელ პოლიტიკურ კატასტროფას — ფაშიზმის გამარჯვებას, — გერმანიის, სადაც ამ ხანად უნივერსიტეტებს ეჯიბრებოდნენ ყაზარმები და თავლები.

ვალერია და გივი ჯერჯერობით მხოლოდ მეგობრები იყვნენ. იბენისა და ჰამსუნის სამშობლოში მათ არაფერი არ უთქვამთ ერთმანეთისათვის ინტიმური გრძნობების შესახებ.

ეს მოგონება თვალწინ ედგა ვალერიას იმ დამეს, როცა კამათი შესწყვიტეს გივიმ და გიორგიმ. ყველა მოსვენებული იყო თავის ადგილზე და ვალერიასაც არავინ უშლიდა ხელს თავისუფლად აპყლოდა თავის ფიქრებს...

ცოტა ხნის შემდეგ მთელმარე ვალერია გამოაფხიზლა ვაცხარებულმა კამათმა და შეამჩნია, რომ გამოლევძებული გივი და გიორგი კვლავ განაგრძობდნენ მიტოვებულ საუბარს.

ამის შემდეგ ვალერიას აღარ დაუძინია და მღუმარედ ადრე წებდა ყურს საუბარს ორ მამაკაც შორის.

ლაპარაკობდა გივი, როცა ვალერია გამოფხიზლდა.

ლამე თავისი ბნელი თვალებით იყურებოდა ვაგონის დახეარაში. ვაგონს ელექტრონის შუქი აღმაცერად ანათებდა.

— ევროპა უკანასკნელი კატასტროფის მოლოდინშია: — ის ამჟამად წარმოადგენს პიზას კოშკს, რომელიც უფრო და უფრო ირყევა და მიეჭანება უფსკრულისაკენ. თანამედროვე სოციალურ კრიზისთან ერთად კაპიტალისტური სამყარო ხასიათდება სულიერი შემოქმედების სრული ამოწურვით. ერთ დროს, სახელდობრ იმპერიალისტური ომის დასრულების პირველ წლებში, ევროპა არ იყო მოკლებული ერთგვარი სიამაყის გრძობას და, სამსხვერპლო კოცონის სისხლიან ნათელთან ერთად, აჭაიჭ დროებითი, მოსჩანდა ნაწილობრივი სტამბოლის სახე. ამ ფონზე იშლებოდა გერმანიისა და უნგრეთის რევოლუციების ტრაგედია.

ტრაგიულობის გრძობას მოკლებული, ოფიციალური ევროპა მოჩვენებითი სიმშვიდესაც ვეღარ ჰპოულობს თავის მხატვრულ ლიტერატურაში. რომელ ევროპიელს შეუძლია გაიმეოროს დღეს სპლინდორული ინგლისელი სნობის სიტყვები: „მე არ ვიცი ინგლისის ისტორია, მე ვიცი მხოლოდ შექსპირი?“

იქ, სადაც ერთ დროს იფინებოდა გერმანული ფილოსოფიის სიძლიერე და ისმოდა გერმანული მუსიკის გზნეული ხმა, სადაც იკვებებოდა დანტეს მარადიული სახე და ბობოქრობდა შემოქმედებითი რისხვით შეპყრობილი ტრაგიული სული მიქელ-ანჯელოსი, — ეს ევროპა დღეს პოლიტიკური ფსიქოზისა და ინკვიზიციის სამყაროა.

დაუღიწყარი იქნება ის მძიმე შთაბეჭდილება, რომელიც ჩემზე დასტოვა ბერლინის უნივერსიტეტის წინ კაცობრიობის უდიდეს მოაზროვნეთა ნაწარმოების დაწვამ. ევროპის ღამის მძიმე წყვედიადს ეს კოცონი საბედისწეროდ ანათებდა და მოაგონებდა კაცობრიობას, რომ „უკვდავ“ ჰეროსტრატეს მხოლოდ უნიჭო სისხლიანი კომენდიანტი მემკვიდრეები აღმოაჩნდნენ. ევროპა მოიხსნა, როგორც დიდი ისტორიული იდეა, უკვე ჰკარგავს აზრს დასავლეთ-აღმოსავლეთის ტრადიციული დაპირისპირება.

— დღევანდელი ევროპა, გივი, მაგონებს პარიზის კომუნას, შპრეს ნაპირებს, უნგრეთის ველებს, ესპანიის ზეგანს. შენ ერთი შესანიშნავი შედარება მოიყვანე, როცა ევროპა შეადარე პიზას კოშკს. მაგრამ ამავე დროს გადაჭრით უნდა აღინიშნოს, რომ თვითონ შენ ამ კოშკის ტყვეპატიმარი ხარ, რომელიც გრძობს თავის ეულობას და საზოგადოებრივ ობლობას, მაგრამ ვერ ამჩნევს, რომ კოშკი იქცევა სწორედ იმის გამო, რომ ის ქაობიან და მცოცავ ნიადაგზეა აგებული.

ჩვენ რევოლუციის ქვეყნიდან დისტანცია გვიჭირავს ამ კოშკის მიმართ და ამიტომ ცხადია იმ ისტორიული საფუძვლის მერყეობა, რომელიც შეუმჩნეველი ხდება იმათთვის, ვინც პომპეუსის სადარაჯოზე ჯერ

კიდევ ხედავს უკანასკნელი გუშაგის ლეგენდარულ სახეს, ^{სინამდვილე} ისიც არ შთაუწთქავს ცნელი ლავის მოზღვავებულ ნიაღვარს, ^{ერკვენულ}

ევროპა მოიხსნა, როგორც ისტორიული იდეა. ეს ^{შეცდომა} აზრია და ეწინააღმდეგება თვით ისტორიულ სინამდვილეს. ევროპაში ანტროგონისტურ ვითარებაში უნდა ამჩნევდე ახალ რევოლუციონურ კლასს, პროლეტარიატს, რომელიც არ უნდა გაეპყვებდეს ვენისა და ესპანეთის შემდეგ. ევროპა არ არის ერთი მითითური არსება, ის სოციალურ წინააღმდეგობებშია გახლართული. აღმოსავლეთი რევოლუციონური განვითარების გზაზეა შემდგარი და ამიტომ ჰკარგავს აზრს ტრადიციული მექანიკური დაპირისპირება აღმოსავლეთ-დასავლეთისა და ეს არა იმიტომ, რომ დასავლეთი ერთი განყენებული იდეის წარმომადგენელია, ხოლო აღმოსავლეთი — მეორისა. ეს იქნებოდა ისტორიის მისტიფიკაცია, ჩემო გივი. თუ უკვდავ ნიუტონს, როცა იგი მშვენიერ მზიან დღეს ბაღში ისვენებდა, ვაშლის ხის ძირში მარტოდ-მარტო ერთი ვაშლი დაეცა ცხვირზე და ამან ის მიიყვანა უდიდესი მსოფლიო კანონის აღმოჩენამდე, ნუ თუ თქვენ. რომელთა სახელიც ლეგიონია დღეს ევროპაში, სოციალისტურმა კატასტროფებმა, რომლის მოწმენიც თქვენ ხართ, არ უნდა მიგიყვანოთ უდიდესი რევოლუციონური კანონის შეცნობამდე?

მსგავსად როლანისა, ევროპის ინტელიგენციის პროგრესიულმა ელემენტებმაც თავი უნდა დააღწიონ ფიქციებს და გადაჭრით გაიზიარონ არა მარტო რევოლუციონური იდეოლოგია, არამედ ასეთივე სიმტკიცით ჩაებან პირდაპირ რევოლუციონურ ბრძოლაში. როგორც ბურჟუაზიულ ჰამყაროს მიერ გაყრილნი, თქვენ მხოლოდ ლამაზი სიტყვებისათვის ელით რევოლუციისაგან ჯილდოს.

ამგვარი გარდატეხისათვის აუცილებელია რევოლუციის კანონში წასვლა, რომ გვენოს ახალი დამასკის ხილვა და გახელება, — გუებნები იმავე სტილით, როგორსაც ეტრფი შენ. კანონა შეიძლება ზოგიერთისათვის, ვინც ვერ მოახერხებს მთლიან გარდაქმნას, უდრიდეს სულეერ სიკვდილს, მაგრამ რას ვიზამთ, ჩვენი სინამდვილე უფრო მაღალია, ვიდრე ჩვენი არსებობა, ამასთან გახსოვდეს ეთესელი ბრძენის გზნეული თქმა, რომ ყოველივე ამ ქვეყნად „Panta rei“.

ჰუმანიზმში მთავარი ადგილი, გიორგი, ადამიანის პიროვნებას უჭირავს, მაგრამ ეს ინდივიდუალისტური მისი ელფერი მხოლოდ ერთი შეხედვითაა ასოციალური. უღრმესი გაგებით ჰუმანიზმი ფართო სოციალური მოძღვრება იყო. ადამიანი — არა როგორც მეტაფიზიკური ღირებულება, განდგომილი მიწიერ სიკაცხლეს, დათრგუნვილი სირიული ქრისტიანული ასკეზით, არამედ ადამიანი — განთავისუფლებული სოციალურ სიღუბჭირისაგან, შემომქმედი უმაღლესი კულტურული საუნჯისა და თვითვე განმცდელი ამქვეყნიური ცხოვრების სანეტარო სიხარულისა! ჰუმანიზმი იმხანად იყო მიწიერი ცხოვრების იდეის ბრწყინვალე გამარჯვება,

უძლიერესი მისი ეროსი. ის უნივერსალური მსოფლგზნება იყო, რომლის მატარებლადაც მაშინ გამოდიოდა ახალი რევოლუციური ტენდენციები.

საშუალო საუკუნეების ობსკურატიზმით დამონებული მსოფლიური დესპოტიით და კათოლიკური უსაშინელესი ინკვიზიციით შეურაცხყოფილმა ადამიანმა, ახალ იდეათა ქროლვასთან ერთად, კვლავ იგრძნო გონების უკვდავი ძალა, იგრძნო დიდი ზნეობრივი ზღვის სიძლიერე და აღმაფრენა, ევნო იმ მზიურ გზნებას, რომელიც, სილამაზის ხილვასთან ერთად, უმტკიცებდა ადამიანს სიცოცხლის მარადიულ ცხოველმყოფელ ძალას. ეს იყო ჰიმნი ადამიანის თავისუფლებისა და წინასწარმეტყველება რევოლუციის შესახებ. ეს შემდეგში დასრულდა საფრანგეთის რევოლუციით, რომელსაც ნათესაობა აქვს კლასიკურ კულტურასთან.

— ბურჟუაზიული გაგება ჰუმანიზმისა ემყარება, გივი, განყენებულ ცნებას ადამიანისა. სინამდვილეში კი ადამიანები იბრძვიან და ამ ბრძოლაში ზოგი რევოლუციისაკენაა, ზოგიც მისი წინააღმდეგია. მიზეზი ამისა ცხოვრების მატერიალურ პირობებშია და არა იდეებში.

ჩვენ ვიყენებთ გამრავლების ცხრილს და ვიღებთ უმაღლეს მხატვრულ ღირებულებებს, რომლებიც მემკვიდრეობით გადმოგვეცა ჩვენ. ამავე დროს საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ ფიდიას ქალაქში იყო მონობა, რომ ავტორი „ფაედონისა“, „ნადიმისა“ — პლატონი იმავე დროს პოლიტიკური ბრძოლის გარკვეულ ფრონტზე იდგა, რომ პეტრარკას პაპობა უნდოდა, და სხვა. წარსულის კულტურის საუნჯეთა მიღება არ ნიშნავს ჩვენთვის წარსულის კანონიზაციას: ეს მიღება საშუალებაა მისი მოხსნისა და უფრო მაღალ საფეხურზე ასვლისათვის.

— მე იმთავითვე არ ვიზიარებდი, გიორგი, ევროპის წვრილბურჟუაზიულ ინტელიგენციაში საკმაოდ გავრცელებულ შეხედულებას რევოლუციაზე, რომლის მიხედვითაც რევოლუცია მისაღებია, რადგან ის არის დიდი სოციალური ექსპერიმენტი. ასეთი გაგება რევოლუციისა წმინდა წყლის მექანიკური ეულგარიზმია. რევოლუცია ადამიანური სამართლიანობის ნათელი იდეის მატარებელია და ეს მომენტი იყო, რომ განსაზღვრავდა კანტის, გოეთეს და შილერის დამოკიდებულებას საფრანგეთის დიდი რევოლუციისადმი. ეს მომენტია, რომ განსაზღვრავს რომენ როლანის უმშვიდესი გენიის დამოკიდებულებას ოქტომბრის რევოლუციისადმი.

— გივი, შენს სიტყვაში არის რევოლუციის გაგებისა და მისი დიდი ბუნებოვანობის აღიარების ცდა. მაგრამ შენ შორსა ხარ რევოლუციის ნამდვილი გაგებისაგან. მინდა მოგმართო ავეუსტინის სიტყვით: შენთვის შეიძლება ყოველივე მისაწვდომი იყოს, გარდა რევოლუციის გაგებისა. რევოლუცია წარმოადგენს ანტაგონისტური საზოგადოებრივი ფორმაციის შინაგან წინააღმდეგობათა მოხსნის აუცილებელ სახეს. როცა ცხოვრების განვითარება წინააღმდეგობაში ვარდება მანამდე არსებულ ფორმებთან, მაშინ დგება სოციალურ რევოლუციის ხანა. რევოლუცია ვერ ითმენს რაიმე პირობითს, ის ახდენს ქვეყნის დესიმპოლიზაციას. მისი მერანი

ცეცხლის გრივალეით გადაირბენს ისტორიის ქედებს, როგორც რომაელი კლასის ენერჯის ვნება.

სტიქიის სისასტიკით სპობს რევოლუცია ყოველივე ადამიანს ან ემსგავსება ძველ რომაულ ღმერთებს, რომელთაც, ადამიანთა ხაცვლად, მსხვერპლად სწირავდნენ ხახვისა და ყაყაჩოს თავებს, რომლებზედაც უნდა ეყარათ ღმერთებს თავიანთი მრისხანე შური. მსხვერპლის სანაცვლოდ, რომელსაც მოითხოვდა ყოველწლიურად ტიბრი, რომაელნი მის მღელვარე ტალღებში აგდებდნენ ლერწმისა და წნელისაგან დაწნულ ადამიანის გამოხატულებათ.

ასეთ პირობითობას და კომპრომისს მოკლებულია რევოლუციის გენია. რევოლუცია აუცილებელი მამოძრავებელია ცხოვრების და შეუცვლელი ფაქტორი მისი განახლებისა. რევოლუციას ახასიათებს სისასტიკის ეროსი, მაგრამ ამაში იგი იდეალს არ ხედავს: ეს სისასტიკე კლასთა შერიგებელი წინააღმდეგობის შედეგია და იმდენადვე ერიცხება რევოლუციას, რამდენადაც თვით სახელმწიფოს.

პროლეტარულ რევოლუციაში მელავენდება გონებისა და ნების უნივერსალობა — „ადამიანის გრძნობადი მოქმედების ფორმაში“, როგორც მარქსი ამბობს. იდეალისტური ფილოსოფია უპირისპირდება ურთიერთ მოქმედებასა და ფილოსოფიას. ფიხტე ამბობდა: „ფილოსოფოსობა ნიშნავს არმოქმედებას, მოქმედება არფილოსოფოსობას“. პროლეტარული რევოლუცია, შეიარაღებული დიალექტიკური მატერიალიზმის მსოფლმხედველობით, კატეგორიულად უარყოფს ისეთ დაპირისპირებას, რომელშიაც სინამდვილე „მხოლოდ ობიექტის ანუ განჭვრეტის ფორმაშია მოცემული“. აზრისა და გონების უკანასკნელი სანქცია რეალური სინამდვილეა. რევოლუცია ადამიანის მქმედი ბუნების უმაღლესი გამოქვანებაა. „ფილოსოფოსები დღემდე სხვადასხვანაირად შეიცნობენ სამყაროს. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ შეცვლილ იქნას თვით სამყარო“. ესაა რევოლუციონური პროლეტარიატის უღრმესი ფილოსოფია.

ჩვენთვის მიუღებელია ყოველგვარი პერსონიფიკაცია რევოლუციისა, რომელიც დაპირისპირებული იქნება მასში მომქმედ ადამიანების მიმართ. ეს იქნებოდა რევოლუციის მისტიფიკაცია, რაც ჯერ კიდევ მრავალს ახასიათებს. „სწორედ მარქსის მოძღვრების მიხედვით არ არის სწორი დაუპირისპირო ადამიანები პირობებს. სწორედ ადამიანები, მაგრამ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მათ სწორად ესმით მოცემული პირობები, აგრეთვე მათი შეცვლის საშუალებები, აკეთებენ ისტორიას“, — აცხადებდა ლუდვიგთან საუბარში ჩვენი ეპოქის განუმეორებელი გენია სტალინი.

ნუ დაივიწყებ, გივი, რომ რევოლუციას, ისე, როგორც ისტორიას, აქვს თავისი განვითარების კანონები. მე განზრახ არ ვლაპარაკობ ნივთიერი აღმშენებლობის შესახებ დღეს. მე აქ მაინტერესებდა მხოლოდ პროლეტარული რევოლუციის შინაგანი პათოსი, მისი ისტორიული სტილი, თორემ აღმშენებლობის გიგანტურ ქედებს კვლავადაც გადაირბენს მერანო

რევოლუციისა. მაგრამ ერთი მაინც უნდა აღინიშნოს: უმთავრესი რევოლუციისაში ისაა, რომ მან მოჰკლა ნიუთონის ფიქცია, ექვემდებარებულ ფიქციას. დღემდე მერკური მქერმეტყველებდა და სტყუოდა, მაშინვე უკვე დროს სდუმდა. არა სიმდიდრის ფიქცია, არამედ მშრომელი ადამიანი და მისი მოთხოვნებიანი, — აი პროლეტარული რევოლუციის სამეურნეო პრინციპი.

პროლეტარიატს აღმოაჩნდა დიდი სამეურნეო გენია. ამას ამტკიცებს კავშირის გიგანტური მშენებლობა. პროლეტარიატის ბრძოლის საკაცობრიო ხასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ ის ისტორიის გარკვეულ საფეხურზე უარყოფს თავის თავს, როგორც კლასს, მანამ კი უცვლის ქვეყანას ფიზიკურ სახეს; გაიხსენოთ ზღვათა შემაერთი უდიდესი არხები, აგრეთვე კოლხიდმშენი. დიახ, ჩვენს კავშირში, ჩვენს უწმინდეს მიწაზე მონახა მოხუცმა ფაუსტმა ნამდვილი საშობლო, — იმ ფაუსტმა, რომელმაც უმაღლეს იდეად თავისუფალი შრომის სამეფო აღიარა. ამჟამად პროლეტარული რევოლუცია ითვისებს სამოქალაქო ცხოვრების დიდ სოციალისტურ სტილს. ესაა რევოლუციის ახალი რიტმი.

საუბარი, ალბათ, კიდევ გაგრძელდებოდა, რომ კუპეს კარი არ შემოღებულეო და გამყოლს არ შემოეძახა: „ორჯონიკიძე, ორჯონიკიძე“.

— მე მწამდა სიმართლე რევოლუციისა, გიორგი.

— საჭირო იქნება რევოლუციის სინამდვილეს უბრალოდ მიუდგე და თავიდან მოიცილო მრავალი რამ, რომლისგანაც ჯერ ვერ განთავისუფლებულხარ. მე იმედი მაქვს, ჩვენი შემოქმედებითი სინამდვილე შენ გარდაგქმნის და მაშინ სულ სხვა პანგზე ვისაუბრებთ.

უკვე მივედით იმ ქალაქში, რომელიც უწინ ატარებდა გაბატონებული ერის მიერ მინიჭებულ კოლონიალურ სახელს „ვლადიკავკაზ“. ეს სახელი კავკასიის განადგურებული და დამონებული ერებისათვის მომგონი უნდა ყოფილიყო თავიანთი ისტორიული წარსულის საშინელი წლებისა, სანამ ოქტომბრის დიდმა რევოლუციამ არ აღადგინა ამ რევოლუციისათვის მებრძოლი ერების პატივი და დიდება.

ამასობაში ქალებიც გამოფხიზლდნენ და ჩვენმა მგზავრებმა გასწიეს ვაგონის გასაველისავენ.

ისინი კავკასიონის ქედის ძირად იყვნენ და გაჰყურებდნენ მყინვარის სპეტაკ შებლს, რომელსაც ოქროს თალხი მთლიანად გადაჰფარებოდა.

ავტო გაშმაგებით მიაქანებდა ჩვენ მგზავრებს ქედის სიღრმისაკენ.

დილა იყო და მშფოთვარე ხეობაც იღვიძებდა. თურგი არასდროს არ ყოფილა ასეთი ამაყი და ზვიადი...

იგი თამამად მიაგორებდა თავის მღელვარე ტალღებს.

საქართველოს
ქრონიკები

შარბაძისაჲს — ზანგეზურში

მიხეილ ფოფხაძე

უ რ ს ა ნ

მორჩილი ოდა დაუდგამს ურსანს
ოდასთან ფიქვეი აწვდილა ცამდე,
ფორთოხლის სისქე მოაჯირს ყურსავეს
და ფანჯრის მინებს შორიდან ანთებს.
დილით ეზოში გამოჰყავს ლაფშა
სადაც აღმასებრ ლივლივებს მოლი,
ელვარე ტარო — დაჯდა და დაფშენა —
და დაუყარა წინ როგორც ბროლი.
„ვაი-ვარირა“-ს სიმღერა ისმის,
გამვლელებს უქცერს ფანჯრიდან ცირა;
ზღვიდან თანდათან ამოდის ნისლი
თითქოს მოდისო მაისის წვიმა...
ვარ კომკავშირის ერთგული წევრი
მსურს შეეასრულო ნაკისრი გეგმა,
ჩემგან ისწავლონ სიკეთე ბევრი
ჩემი არტელის ახალგაზრდებმა...
ეს სოქვა ვაგეაცმა და შეხტა მყისვე
მოსწია ლავამს, შეჰკივლა ველებს
მიჰქროდა შორს, უდაბურ ტყისკენ
და რიტმიულად იქნევედა ხელებს.
მეორე დილით მოიჭრა გმირი
გაოფლილ თვალზე აკოცა ლაფშას,
ფორთოხლის ნერგი ორასი ძირი
გადმოიღო და მოუშვა ავეანდს...
აიღო ბარი. ვადასჭრა ეზო
მოსწვა გვიმრა და ეკალი მწირი,
მზიურ სინათლით თვალი აევსო
ებრძვის ნიადაგს. უღიმის პირი.
ძარღვებით ზღეჩავს ნესტიან ბელტებს
კუნთების ბრუნვით ბოლოში გადის,

გმირს არ უნდა, რომ ამას დასჯერდეს
 ზედ მარილივით მოაყრის პატოცს...
 მოხაზა მიჯნა. გაჭიმა ლარი
 და გმირს, სიცხეში აეწვა ხახა,
 მაგრამ ნერგების კვალში ჩამდგარი
 მწვანე ფოთლების მდინარეს გაჰყვა...
 ჩაუდგა თვალში ფოთლების ფერი
 ფოთლებისფერი — მდინარე ლურჯი,
 მიჰყვება კვალს, „ვარირას“ მღერის
 ნაზ ფორთოხლებში ჩამდგარი ბურჯი...
 აილო ბარი. გადაჰკრა ეზო
 მოსწვა გვიმრა და ეკალი მწირი,
 მზით და ფორთოხლით თვალი აეცსო
 ებრძვის, ნიადაგს. უღიმის პირი...
 მორჩილი ოდა დაუდგამს ურსანს
 ფიჭვები ისევ აწვდილან ცამდე,
 ფორთოხლის სისქე მოაჯირს ყურსავეს
 და თანჯრის მინებს შორიდან ანთებს.

ჟ. რ. ქ. ნ. ნ. უ. ლ. ი.
 გ. ი. მ. ლ. ი. რ. თ. ხ. ხ.

პეტრე ჯოხია

ქველი ჰიანთურა

ქუჩებში ყველგან კუბრივით შავი სატოპი ლაფი იდგა. იმერულ სამიკიტნოებიდან სხვადასხვა სიმღერა გამოისმოდა. დუქნების წინ ქვაფენილზე ქიანჭველებივით მოკრიამულე ხალხი მიმოდიოდა.

ვინელღავდა. გიორგობისთვე იყო.

მე ფირუზისფერი სატინის გახუნებული ხალათი და შალის ძალზე გა-
ცრეცილი შარვალი მეცვა. თავზე ბატკნის ტყავისაგან შეკერილი და
ალაგ-ალაგ ბოჭკოებ-გაყრევიანებულა შავი ქუდი მეხურა. ფეხებზე უხვად
დაკერებული მალალყელა ხარაზული წულები მეცვა. ორივე ხელი ჯიბე-
ებში მჭონდა ჩადებული და ბერძენ ლამზოს ფურნის წინ ცხელ-ცხელი
ლავეაშის ყნოსვით ვტკებობდი. ახლად გამოღებულ ლავეაშს კილოფის
ფუნჯით წყალში თხლად გაჭილ ფქვილს უსვამდენ დასაწითლებლად.

დიღხანს ვიდექი და შევცურებდი მშვენიერ ლავეაშს. მისი ქამის სურ-
ვილით დამთვრალს, ყელში გამიბოდა მოტყუებული ნერწყვი. რაც
უფრო ღრმად ვაკვირდებოდი და ვითვალისწინებდი ლავეაშის დაბლუჯვას,
მით უფრო მიორკეცდებოდა მადა. ვიყო წყვეული, თუ ასე ძლიერად რამე
მენატროს ჩემს სიცოცხლეში!

უკანიდან ვილაცის „გამარჯობა“ მომესმა.

— გაგმარჯოს! — წამოვიძახე მეც და მივბრუნდი მისკენ. უცნობს
რუხისფერის ჩოხის დაფლეთილი წინა კალთები წელზე შემოეხვია, ბან-
ჯგვლიანი შავი ქუდი ეხურა, დიოგანალის მოძველო ლურჯ შარვალზე
შავი ქვის წენგოთი გათხუპნილი ჩექმები ეცვა, ილიაში მომსხო ბზის
ჯოხი ამოეჩარა.

ეტყობოდა მოიჯარადრე იყო.

— სილოური ხარ, ბოშო! შენ? — შემეკითხა ის და პაპიროსიანი ხელი
პირისაკენ წაიღო, მაგრამ რა ნახა, რომ დამწვარიყო, გადააგდო და სხვა
ამოიღო.

ვუთხარი სადაურიც ვიყავი.

— რა გვარი?

გვარიც ვაცნობე. მან ჩემი გვარი გაიმეორა და წამოიძინა:

— იმე! ლუკასი ხომ არა?

— დიახ.

ერეკუნული

შევატყე გაუხარდა. მომიახლოვდა და ქუდი უკან გადაიხიჩქინა, თითქოს ჩემი უბედურების ამბავი ჩემსავე შუბლზე უნდა ამოიკითხოსო.

— ჩვენი ლუკა, ჩვენი! პაიგიდი! ხომ ცოცხალია, ბოშო?

— ცოცხალი გახლავთ, დიახ... — ეუბასუხე მე.

რალაც იმედი ვიგრძენი. გვედრზე მოქცეული ქუდი გავისწორე.

— ჰო, ლუკა ხომ ჩემი ძველი მეგობარია... — ჩაილაპარაკა თავისთვის.

— მერე და რას აკეთებ აქანე?

— სამუშევარს ვეძებ.

— სამუშევარს? რა სამუშევარს?

— რაც იქნება.

— დიდი ხანი ხარ აქანე?

— მერვე თვეა.

— გიმუშავნია სადმე?

— მარტო „ჩეკზე“, — ეუბასუხე მე და კბილებ-დაკაწკანებულმა მოსაწევის თხოვა გავუბედე.

— თუთუნი კი... აჰა! — სთქვა მან და ხალისიანი ფაცა-ფუციით მომავლოდა შავი პატარა სათუთუნე კოლოფი, რომელშიაც ორი პაპიროსი-ლბიყო, ორივე ნახევრად დაცლილი. პაპიროსი ავიღე, მოვუკიდე და ხარბად წვეა დავუწყე. მთელი ოთხი დღე არ მომეწია და სული მიმდიოდა.

— სამუშევარი ამ კვირია და იმ კვირია მე ბევრი მექნება ტუნელში, მაგრამ შენ, რავარც ხამი, არ ვიცი, შეძლებ თუ ვერა კაქკაზე? — სთქვა მაძიჩემის მეგობარმა და შემომხედა.

— როგორ ვერ შეეძლებ, თუ კი გაქვთ! — ეუთხარი მე, თუმცა დარწმუნებული ვიყავი, რომ ვერ შეეძლებდი, რადგან ვიცოდი, რომ ძნელი სამუშაო იყო.

— თუ არ გიმუშავია?..

— არა, მაგრამ შეეძლებ.

ჩაფიქრდა, მიწას ჯობით ბაგუნი დაუწყო და ქუჩაში რალაცას თვალები გაუშტერა. მეც გაფრთხილდი და ჩაფიქრდი, უკეთ რომ ვთქვა, ფიქრი ისე იმ ლავაშებზე გადავიტანე, რომლებიც ჩემს წინ მინების იქით გულსაკლავად ჩახატულიყვნენ და მადას მილესავდნენ.

— მერე, საქმე რომ მოგცე, ბოშო, რაეა იმუშავებ დღეში? — შემეკითხა.

— არაა ეგ სავაჭრო, — ვთქვი მე და გამეცინა.

კვლავ ცოტა ხანს გაჩუმდა, პაპიროსს ზედიზედ ნაფაზი დაარტყა, გადაადგო, გააფურთხა და შითხრა:

— კაი აჰა! გაფრინდაშვილის მადანი თუ იცი, მონასტრის თავზე რომ არის?

— დიახ, ვიცი.

— იცი და კეთილი! ამოხვალ აბა ხვალე დილით ალიონზე იქნე და შენი ჯამაგირი მე ვიცოდე... ჰა, რას იტყვი?

მადლობა გადაუხადე ამ მოულოდნელი ბედის მომცემს და დაუყოვნებლივ პირობა მივეცი.

— ჰო და ასთუ, ჩემო მოყვარე. მარა ერთი ეს მითხარი შენ: ტყუილები ხომ არ გასწავლეს აქანე?

— როგორ? — მეწყინა.

— არა, კი ნუ გეწყინება ეს, მოყვარე. ეს ადგილი, ჩემო კეთილო, ტყუილების ბუდეა. იქნება შენ ეს არც კი იცი. და, აი, რაკი სიმართლე ვერ ხარობს, აქანე ამოსული კაცი ჯერ შორაპანში სტოეებს სეინილისს და მერე მოძვრება ამ ჯოჯოხეთში.

— აბა! — გავუღიმე.

— ჰო და ასთუ. არ მომატყუო, თვარა მე და შენი მეგობრობა ბოლოკივით ამოვარდება. თუ არ ამოხვალ, სწორეთ უნდა ვიცოდე, რომ სხვაი მაინც მოვძიო ახლავე. ამიზა ვარ ჩამოსული დღეს.

— ბატონო, ნურც სხვას მოსძებნით და ნურც ჩემში დაეჭვდებით. მე ნამდვილად თქვენი მუშა ვარ ხვალიდან. ამაზე გაძლევთ სიტყვას. მხოლოდ...

დავიღმიკე.

— მხოლოდ რაი? — წარბები აჭიმა და ყური ჩემთან მოიტანა. — რაი, რაი, თქვი, ბოშო?

შევწითლდი.

— უკაცრავად კი ვარ, მარა პურს თქვენ რომელ ფურნიდან ხარჯავთ? — შევეკითხე ოფლის წურვით და მარცხენა ხელის გულს მარჯვენა ხელის ცერით სრესა დავუწყე.

— რა გინდა მერე, ვშია თუ?

გაჩუმიდი. მგონი მიმიხვდა.

— არა. იქინე, საიდანაც ეხარჯავ, ვერა, რადგანაც მეც ბრველი მაქვს დანახარჯი, ჯერ ისთევე გოუსტუმრებელი. მარა აქანე, თუ მაქრამე შენ ბედზე, კი ბატონო! — თქვა და ახალოხის ჯიბეები მოიჩხრიკა.

მეც ამ დროს ხელები ჯიბეებში ჩაეყავი და სირცხვილის გადასატანად შიგ. უაზროდ ვაფათურებდი. ჯიბეში ერთი პატარა დანა მეგდო. ამ დანას ვიჭერდი ცარიელ ჯიბეში და ისევ ვუშვებდი ხელიდან. ვაწვალებდი. როგორც კატამ იცის დაქერილი თაგვის წვალება. რატომ ჩავდიოდი ამას, რომ გეკითხათ, გარკვეულად ვერ გიპასუხებდით. თვალი კი მოიჯარადრის ჯიბეებისაკენ მქონდა მიქცეული. ისიც ძალიან სიფრთხილეს იჩენდა: ეშინოდა ხელს მეტი ფული არ ამოჰყოლოდა. მის ჯიბეში ვერცხლის ფულის წკრიალი გაეიგონე და გულზე მომეშვა.

ერთი წუთის შემდეგ ამოაძვრინა მშვენიერი სამშაურიანი და მითხრა:

— ა, ბოშო, და შენი იმედით ვიქნები ხვალ. იცოდე!

იწყო. მალე გარედან მომავალი მაზიდებიც შემოგვემატენ. რატან ჩენი მაზიდა პირველად აიესო, გატანის პირველი ჯერიც მე შერგო. მე, რასაკვირველია, მუშებთან შახი არ გავიტეხე, დაეტაცე ხელს მათაღო, ორ გრძლად გამოშვერილ მკლავს და გარედ გამოტანა დაქვემდებარებული მშვიდობიანად გავაგორე, მაგრამ მალე დაემარცხდი: მაზიდის საგოლგოლაქე ძირს-დაფენილ ფიცრიდან ვადამიცდა და ლაფში ტყაპანი გაადინა. მივხვდი, რომ სავსე მაზიდები მალე მომადგებოდენ და თუ საქაროდ გზას არ გავანთავისუფლებდი, საქმე შეფერხდებოდა და მთელი პასუხისმგებლობა მე დამეკისრებოდა. ამიტომ მოვიკრიბე რაც ძალი და ღონე მქონდა და ვცადე 12 ფუთიანი მაზიდის გადატანა ფიცარზე. მაგრამ მაზიდა ისე ღრმად ჩაფლულიყო წებოსავით ლაფში, რომ ვერც კი შევანძრიე. ცოტა ხნის შემდეგ მომესმა მაზიდების გრილიც. დავიბენი, შიშმა ამიტანა და ღრიალი მოვრთე: მოუწოდებდი ამხანაგებს მომშველებოდენ. მუშებმა მაზიდები შეაჩერეს და ამბის გასაგებად მოვიდენ.

— რა იყო, კაცო? — შეკითხებოდა ყველა.

— რა და კაქკა დამეფლო. ამხანაგებო, მიშველეთ, თუ ძმობა გწამთ! — ვთხოვე.

ჯერ სიტყვა არც კი დამემთავრებია, რომ ერთმა შემომიძია:

— ფუ, შეგირცხვეს სინდისი. მახელა კაცს რაღა გადაგივარდა კაქკა? რა გეკადა მაგის მერტი ხელებში? ახლა აქ უნდა გიყურყურტო შენ! თუ არ იცოდი მუშობა, რა მოგარბენინებდა ამ სატილოში!

მე გაჩუმებული ვიდექი და, თითქოს წინ ცხედარი მესვენა, დაღონებული დავყურებდი ჩემ კაქკას. ვის რას ვეტყოდი? ვსდუმდი.

— ბესარიონ, შე კაცო, რა გაჯაერებს ახლა შენ? რა უყოთ მერე, ხამი კაცია, მიშველება უნდა! — მერე ამხანაგებს დასწყვილა: — აბა, ჰა, რალას უყურებთ? წააყენეთ თქვენ თქვენი კაქკები წინ! თედორე, მალაქია, ოლიმპია, ჩქარა დ ამოვრჩეთ!

იმთაც წააყენეს თავიანთი მაზიდები წინ.

— ჰოდა ასთე, მოკიდე ხელი, ბოშო, ახლა შენ კაქკას და აეწიოთ. — მითხრა.

ვეცი მაზიდას და მისი დახმარებით, როგორც იყო, გადავიტანე ფიცარზე.

— ასე, ბიძია, მოყევი ახლა ჩემ კვალს, მარა თვალები ქე გააღე. კოდო არსად ჩააყუდო კაქკა, თვარა სულ კი ველარ გიშველით...

რაკი ეშველა ჩემ მკედარს, მიეყევი ამ კეთილი ადამიანის კვალს და გარედ გავიტანე.

მკლავებსა და მუხლებში დიდი ძალა დამადგა, მაგრამ ამაზე აღარ ვფიქრობდი. „ალბად, შევეჩვევი და მერე აღარ გამიძნელდება!“ — გავიფიქრე და ამ ნუგეშით ცარიელ მაზიდას გვირაბში მივარახრახებდი.

შუა დღე შეიქნა. ცა მოღრუბლული იყო. ძალზე ციოდა. მე თერთმეტი მაზიდა მქონდა გამოტანილი და მიხაროდა. მაგრამ ხელის გულები

ბებრებისაგან ძალიან მეწვოდა. ამის შემდეგ კიდევ ეტყვი ნათიდა გამოვიტანე. მერე მენიჩხეს თოკი გამოვართვი და, რომ მკლავებისათვის ძალა არ დამეტანებია, მაზიდის ხელებს ჩაკაბი თოკის ფურცელს შევადგი. ხოლო თოკის შუა ადგილი კისერზე გადავივადე. იქნება საკლავისათვის მძიმე ამ სასჯელისათვის. მაგრამ ახლა ხელის გახეთქილ გულებიდან სისხლმა დამიწყო დენა. აღარ შემეძლო მაზიდისათვის ხელის ხლება. როცა ძალიან შემაწუხა და მოთმინებიდან გამოვედი, ხელები უბეში შევიწყვი და გვირაბში პირთან ქვაზე ჩამოვჯექი, თან ტკივილისაგან ვიგრიხებოდი.

მაიჩხემის მეგობარი ამ დროს თუთუნს ახვევდა ქალაღში. დამინახა თუ არა, მომამახა:

— რა იყო, მოვეარე, რას იტყანები? ხო არაფერი დაგეცა?

— არა, მაგრამ ხელები დამისკდა და მეწვის. — ეუთხარი მე.

— ეეე... მერე მაგი რაია, ბოშო? მახელა კაცი მაგან შეგაშინა! — სიტქვა და წამოვიდა ჩემსკენ. — მაჩვენე აბა, ბოშო! ცხონებული ბებიაჩემისაგან ნასტავლი ერთი ლოცვა ვიცი, შეულოცავ თუ არა, მაშინვე გაგიმთელდება, — მითხრა და დამხედა წყლულზე.

— „გულსა შინა რამაც შეგაშინა. იმან მოგარჩინა“... — და გააბა.

— ჰე, აბა შედი ახლა გვირაბში, მაგას აღარ უნდა ბევრი ლაპარაკი. აშკარა იყო, დამცინოდა. მე ადგილიდან არ ვიძროდი. მაიჩხემის მეგობარმა თავი მალლა ასწია და გადმომამახა:

— რას შობი, ბოშო, შენ? მიცდება კაცკა! მუშაობ თუ არა? თუ არ შეგიძლია მუშაობა, უნდა მითხრა, ბიძია, და შენ ადგილას სხვას ჩავაყენებ. სათამაშოდ კი არა ვართ აქანე ამდენი ხალხი მოსული, მუშაობა საჭირო!

გასაგები იყო. მუშაობაზე უარი განვაცხადე.

— ჰო და ასე თქვი! მარა, აბა, ახლა რაფა იზამ, წახვალ ქვევით თუ?

— დიახ.

— ჰო, რაფარც გინდა, მარა ერთი ეს მითხარი: გარვო ჩემმა ლოცვამ თუ არა? სული ნუ წაგიწყდება, სიმართლე მითხარი: გეწვის ხელები კიდო?

— დიახ.

— აბა, რაკი ჩემ ლოცვას არ გაუტკრია, გასწავლი კიდო ერთს, რომ ორს სჯობდეს. — სიტქვა და განაგრძო: — შენ რომ ახლა ამ გაჯავრებულ გულზე გეიცინცილო და აგერ ზევით წყაროდან ერთი კოკა ახალი წყალი ჩამოაცინცილო და მერე კიდო იქ ლამაზ გოგოვებსაც უბწყინო... იმე. ბებიაჩემი ნუ წამიწყდება, კვახადის ქალი, იმ წუთს დაგიამდება ხელები. ჰა. რას იტყვით, თქვენ კაცებო? — სიტქვა და გადახედა მუშებს დასადასტურებლად. მუშებმა ხმა არ ამოიღეს. — რას ვაჩუმებულხართ, ხალხნო? არ გინდათ წყალიი? — შეუტია გაფრინდაშვილმა ქლესური გამომეტყველებით.

— კარგი იქნება, ბატონო, კარგი!.. — უთხრა ერთმა მუშამ.

მამიჩემის მეგობარმა ხელში შემაჩეჩა დოქი. რა მექნა! ვაფრეხე ვზას. წყარო ახლოს იყო. ავედი, დავვჯექი, ცოტა შევისვენე. ქუჩეში ხელპირი დავიბანე; მერე კოკა ავაშე და ვაფრინდაშვილს ვუჩუტუნულქობში.

მამიჩემის მეგობარმა კოკა გამომართვა, დალია ღებდას.

— პო და, აპა, ახლა მითხარი სიმართლე, თუ შენი ალაღ სული გიყვარს: დაგვიამდა ხელები ხომ? — ვატყობდი ხუმრობის გუნებაზე იყო. — გოგოები ხომ ბევრი იყო წყაროზე?

მთელი ტანით სიცილისთვის იყო მომზადებული და მხოლოდ ჩემს პასუხს ელოდებოდა. თუმცა მე არაფერი მეოხუნჯებოდა იმ დროს, მაგრამ მაინც ვავილიძე.

— ხე, ხე, ხე! — გადაიხარხარა ვაფრინდაშვილმა. მაგრამ მერე სიცილი შეწყვიტა და სერიოზულად წარმოსთქვა: — აჰ! ამ ლაპარაკში ქვეც დაღამებულა! აპა, ჰე, კაცებო, დოუჩქარეთ, ვაგვეპარა დღეი! — გადასძახა მან მუშებს და გვირახისაკენ წავიდა.

გაიარა კიდევ ცოტა ხანმა. სადილობის დროც მოვიდა. ოფლით ვაღუმპული და გაშავებული მუშები გამოძვრენ სოროდან. საჩქაროდ ცეცხლი ააბრიალეს. ჭოთნით ლობიო ვააცხელეს, ჭობის ქერში დაკიდებული კალათები ჩამოიღეს, იქიდან პურები ამოალაგეს და მიწაზე დაფენილ ტომრებზე დააწყეს. ჩემი მიტანილი წყალი გვერდით მოიდგეს, მეც მიმიწვტეს, ცეცხლს ირგვლივ მოვუსხედით და შეიქნა მუშური ჭამა. მე ჭამაში ჯერ მორცხვად ვიქცეოდი, მერე კი ყველაზე მუყაითად შევეჭიდე ამ საქმეს... შენაყრებულმა მუშებმა სამუშაოს შესახებ ჩამოაგდეს ლაპარაკი. ზოგმა რა სთქვა, ზოგმა რა, ხან იხუმრეს, ხან იცინეს და ბოლოს ისევ აიშალნენ და მუშაობას შეუდგენ. მეც ავდექი და წასასვლელად უკან ხალათის სწორება დავიწყე.

— აპირობ, მოყვარე, თუ? — შემეკითხა მამიჩემის მეგობარი, ამდგარი რომ დამინახა.

— დიახ.

— ქვევით?

— დიახ.

— კაი აპა და ქე გნახავ მე იქინე, ფულს რომ მივიღებ შეფათს, კანტორაში, და მე ვიცი...

ძირს დავეშვი.

მას შემდეგ ბევრმა მშენიერიმა შაბათ-კვირემ გაიარა, მაგრამ მე ის თვალთ ალარ მინახავს.

• • •

საშინელი ცივი და სუსხიანი საღამო იყო. ორ მთას შუა ჩამონაქროლი ქარი გულის შემზარავ ხმაზე კიოდა.

ფიცრული დუქნის საწვეთავებიდან ჩამოკელაპტრებული ყინვები ძირს ფლართანით ეცემოდა. მე და ჩემი ერთი თვის წინად ვაცნობილი მე-

გობარი და ათი კიდეც სხვა მაღაროს მუშა მჭიდროთ გულსხედრით გარშემო თუნუქის ღუმელს მეტად უსუფთაო და დარაბებ-შემოხურულ საანიკიტ-ნოში. ერთი ჩვენგანი ზღაპარს გვიამბობდა. იგი ტუქებსაც ემსჯურებდა. თუთუნს ხშირად აბოლებდა, ყოველ გაბოლებასზე ახგვლებდა და პირი-დან ვეება ნახველი ამოჰქონდა, რომელსაც იქვე, მუხლებს შუა, ძირს ანარცხებდა და თან გაჯავრებული ეუბნებოდა თავის თავს: „დახრჩობა!“

ზღაპრის შინაარსი ძალიან მაინტერესებდა, მაგრამ, რადგან ხანგრძლი-ვი წანწალისა და შიმშილის გამო, უკვე გულს მეყრებოდა, თვალებში მი-ბნელებოდა და პირში სიმყარაღეს ვგრძნობდი, იქვე მახლობელი მაგი-დის ფეხებთან მიეწეკი. სასთუმლად მარჯვენა ხელს იდაყვი ამოვიდე, მარცხენა ხელი მარჯვენა უბეში შევიდე და უცებ ტკბილ ბურანში წა-ვედი. არ ვიჭნებოდი სულ ოცი წუთის ჩაძინებული, რომ გარედან დარა-ბებზე საშინელი ბრახუნი გაისმა. წელმოწვევითი წამოვეგე და სხევებ-თან ერთად სმენად გადავიქეცე.

— გააღე კარი!.. — გაისმა ახლა მბრძანებელი კილოთი ბოხი და ჯავ-რიანი ხმა.

— ბოქაულია, ბოქაული! — წამოიძახეს ერთხმად მუშებმა, რომელ-თაც კონკები გაეშალათ ღუმელის ირგვლივ და დაწოლას აპირებდნენ.

— ბოქაული!.. — გაიმეორა მედღუქნემაც მკვირცხლად და ისკუბა დახ-ლიდან კარების გასაღებად. ერთი წუთის წინათ მას დახლზე ჰქონდა თავი დაკიდებული და ჩვენ მოგვჩერებოდა უაზროდ. ბოქაულის ხსენებაზე ჩვენ, რასაკვირველია, ყველანი ფეხზე წამოვიშალენით და ჩვენ ჩვენი ტანსა-ცმელები და ქუდების სწორება დავიწყეთ. ერთი წუთის შემდეგ გაიღო კარი და გამოჩნდა თავისი ორი ჩაფრით დაბალი და უშნოდ ჩასუჭებულა ქალარა ბოქაული. ჩვენ ბოქაულს ზრდილობიანი სალაში მივეციით, მაგრამ მან შემოსვლისთანავე ერთი ისეთი მაგარი სილა გააწნა საცოდავ მე-დღუქნეს, რომ მას კინაღამ ქათამივით ყინწი წასძვრა.

— მობრძანდი, აქ მობრძანდი! — დასჭყივლა ბრახმორეულმა ბოქა-ულმა მედღუქნეს.

მედღუქმე გაფითრებული იდგა. ბოქაული კიდეც მისწვდა, ხელები ყუ-რებში ჩაავლო და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა ჯავჯავური დაუწყო, თო-თქოს მოგლეჯა სურსო. ბოქაულმა ერთხანს ასე იჯერა გული, მერე ხელი ჰკრა და დასჭყივლა:

— შე შენ რამდენჯერ დაგიბოხვე, ამ დროს შენი ღუქნიდან სინათლე ნუ გამოდის შეთქი, ჰა! რა დროა ახლა, შე ღორო, მამაძაღლო? — და-ჰკივლა მრისხანედ ბოქაულმა და მერე საათს გადახედა, რომელიც იქვე დახლის ასწვრივ ჩარჩოზე ეკიდა და უღარდელად წიკწიკებდა

— მამატიეთ, ბატონო, გთხოვთ... — დაილულულა უკვე ხანში შე-სულმა მედღუქნემ და სისხლიან უღვაშებს წინსაფარით წმენდა დაუწყო.

— გაბატივებ კი არა, ზურგზე ტყავს იგაძრობ, შე მუტრუკო, მამა-ძაღლო, შენა!

— ეს უკანასკნელიც მაპატივეთ, ბატონო, გთხოვთ! — გაიმჯორა იმე-
ვე ლულულით ეხლა გულაჩუყებულმა და დარცხვენნილმა მელუქნემ.
ბოქაულმა ახლა ჩვენ გადმოგვხედა.

— ესენი ვინ ბრძანდებიან აქ? — იკითხა ჩვენზე მისივე სხვა ბრძანებულმა თვალებმა ყველანი ადგილზე გაგვაშეშა.

— მაღაროს მუშები გახლავთ, ბატონო, — უბასუხა მელუქნემ.

— და მერე აქ რას უყრიან ამ დროს, შენთან?

— ღამეს ათევენ, ბატონო.

— რაო, ღამეს ათევენო?! რაეა სასტუმროც გაქ აქ თუ?
მელუქნეს ხმა ჩაუწყდა.

— ბილეთები ხომ აქვს ყველას?

— ყველას, ბატონო, — მიუგო მელუქნემ და გაჩუმდა.

— ენახო, აბა... — სთქვა უკმაყოფილოდ ბოქაულმა და წამოვიდა ჩვენსკენ.

ბოქაული დიდის ქშენითა და ყურადღებით შეუდგა თავის მოვალეობის აღსრულებას. საჭმემაც შშვიდობიანად ჩაიარა, მაგრამ, რადგან ერთ ჩემს მეგობარს მეტად ჭუჭყიანი და მასთან დამბალ-დაფლეთილი ვინაობის მოწმობა აღმოაჩნდა და მისი წაკითხვა შეუძლებელი გახდა, იგი ბოქაულმა წინ წაიმძღვარა და ამით გაგვითავა საჭმე.

განვლო ხანმა და სწორედ კვირაცხოველობის წინა დღეს მდინარე ყვირილის პირას ჩემს დიდი ხნის ჭუჭყიან ტანსაცმელს დედათშობილა ვირცხავდი. შზიანი მოცხელო დღე იყო. ჩემს გასწვრივ, გაღმა, კლდის ძირას, ვიწრო ლიანდავიან ვზაზე პატარა და ერთმანეთზე წაბმული ეაგონები საბავშვო სათამაშოებივით ხშირად ზევით და ქვევით მიმოსრიალებდნენ. ჩემი თავის ასწვრივ მაღლა კი საღრმე ვზა იყო და ქარი დროგამოშვებით მაზე სქლად დადებულ შავ მტვერს უსვინდისოთ მაყრიდა. მე თავჩალუნული ვიჯექი და ლოდზე დადებულ სარეცხს ორივე ხელით ზევიდან ქვას ვცემდი. სარეცხს ძალზე შავი წვენი გასდიოდა და მდინარის ნაპირს ეშმაკის კუდივით ჩაგრძელებოდა. ფიჭრებში წავედი და მდინარის ერთ ადგილს მივაჩერდი. ამ დროს ვილაცის ხელები შემოეხებია ჩემს თვალებს. წელში ავიმართე, ხელებს სინჯვა დავუწყე და ამხანაგების სახელები ჩამოვთვალე. იგი ყველა ჩემს მიერ ნახსენებ სახელზე „არას“ იმეორებდა. ბოლოს, სიცილით თვალები გამინთავისუფლა. მივიხედე და ის ჩემი მეგობარი აღმოჩნდა, რომელიც ამას წინად ბოქაულმა საპოლიციო სამმართველოში წაიყვანა.

— რას იტიჯუნები აქ? — მკითხა მეგობარმა და მოსაწევი ამოიღო.

— ჭინჭებს. შენც ხომ არ აპირობ?

— მაშ, მაშ! — სთქვა და ტანსაცმელის ხდა დაიწყო. ისიც გაშიშვლდა.

— საპონი ხომ არ წამოვიღია?

— საპონი კი არა, ეშმაკი! — გაიცინა და ჩემსკენ დასაჯდომ ქვას გორება დაუწყო. — საპონისა კი რა მოგახსენო, მარა ამ დალოცვილი მუქ-

თი ქვებით კი მდიდარი ვართ, ბიჭო! — და გაასწორა ქვა მერე ჩამოჯდა და შეუდგა საქმეს. ეშმაკის კული ეხლა უფრო თვალსაჩინო გახდა.

გავახსენე მაშინდელი ჩვენი დაწიოკება ბოქაულის მერე ჩამოჯდა უკანა-საქმის-სამმართველოში წაყვანის ამბავი ეკითხე.

— პმ, მაშინდელ ამბავს ნულარ მკითხავ, თუ ძმა ხარ! მოსაგონებლადაც კი საზიზღარია, ღმერთმა შეარცხვინოს ჩემთან კარგი პასკის ცომი, როგორც მე დამზილეს მაშინ, — სთქვა მეგობარმა და ოხვრით ჩაისუნთქა პაერი. მერე მიაშბო: — იმ ღამეს ჯერ სამმართველოში მიყვანამდე გზაზე მათრახის ცემით სული ამომამერეს. ახლა მიმიყვანეს თუ არა, ჩამაგდეს ერთ პატარა ოთახში, ჩამიკეტეს კარი. შემადგა ეს კამეჩისოდენა ბოქაული ზედ და იმდენი მირტყა ჩემკის ტუსლები გულბოყვეში, რომ კინალამ ნაღველი ჩამეტყა. ამას მოყვა დილამდე ყინვასავით ცივ სარდაფში ყოფნა. დილას ორი ჩაფრის თანხლებით ბოქაულმა ზესტაფონის ციხისკენ გამამგზავრა. დამაბრალა: „შენ პატიმართა გამასწორებელ რაზმიდან ხარ გამოქცეული და აქ იმალები“-ო. ის ამოსაწყვეტი, რა უემურ გუნებაზე შემხვდა იმ ღამეს! როგორც მეორე დღეს მითხრა ერთმა მისმა ჩაფარმა, თურმე იმ დღეს მისი ცოლი სხვას გაყოლოდა და სიბრახისაგან გაშმაგებული დადიოდა თურმე ბაზარში და ხალხს აწიოკებდა. ჰოდა, შენც კარგად იცი, კაპეიკი ფარა არ გამყოლია, რომ წერილი მაინც მიმეწერა შინ. ჩავარდი დიდ ფიქრში. თუ მალე არ ვუშველიდი თავს, ტაფში ტარებით სულს ამომამძრობდენ. ჩემდა საბედნიეროდ, სატუსალოში მიყვანის მეორე დღეს ერთი ჩვენებური ბიჭი გაანთავისუფლეს და იმის საშუალებით საჩქაროდ პირადობის მოწმობის მოშველება შევატყობინე ჩემს მოხუც დედას, რომელიც ეს შეთქმულმეტე წელიწადია დაუძლურდა და ზამთარ-ზაფხულს კერას არ მოშორებია. მაგრამ ეჰ, ძმაო, რას ვიზამდი! მოეკრიფა საცოდავს უკანასკნელი ძალღონე და მისუღიყო ჩვენი სოფლის მამასახლისთან. ჩემი პირადობის მოწმობა მამასახლისის სამ მანეთ ნაკლებ არ მიეცა. ბებერს ფული ვერ ეშოვნა და სამი მანეთის საფასურში თავის ხელით ნაბუქნი წინდები და კვერცხები მიეცა და ერთი თვის შემდეგ მეც მეშველა. მხოლოდ მაშინდელი ნაკემი ახლაც მტკივა მუცელში რალაცა. მარა რაი მერე, განასაჩივრებ სადმე, სადაა სამართალი!

სარეცხი გავათავე, აედექი, რიყეზე ქვებზე დაეფინე და ისევ დაეჯექი. მალე ჩემი მეგობარიც მორჩა სარეცხს და იმანაც ჩემსავით ქვებზე დაფინა.

— ახლა სად მუშაობ. — მკითხა მეგობარმა.

— არსად. შენ?

— არც მე.

— მაშ არც ფინჩხები გიქყავა პურისთვის ხომ? — გამეცინა.

— ჰამე რამე დღეს? — მკითხა. კიდევ გამეცინა.

— შენ?

— არც მე.

საქართველოს
განმანათლებლებს

გაეჭვმდით.

— რა ექნათ, აბა, რო გვთია?

— რა ვიცი. ახლა, თორემ სალამოს ქე ვიშოვნით ტაქსენუნული

— როგორ? სალამოს ვინ მოგვცემს?

— ვინ და ხვალ კვირაცხოვლობაა და ამაღამ აქედან მიკიტნები ღვი-
ნოს წაიღებენ გასაყიდად.

— მერე?

— მერე და ვნახოთ ვინმე და გავყვეთ. ღვინო ავეუტანოთ. რაღა გაუ-
წყრება შამიჩემის სალოცავი, რომ გასამრჯელოში არაფერი ინამუსონ!
სხვა თუ არაფერი, საკმელს ზომ მიინც გვაქმევს. რას იტყვი ამაზე?

— სადაა კვირაცხოველი?

— აქედან რვა ვერსია. ხალხი დიდი იცის ხვალინდელ დღეს, როცა
კარგი ღარი. — დამაიმედა მეგობარმა და სარეცხი მეორე გვერდზე გა-
დააბრუნა.

ჩვენს ზევით ვიწრო ლიანდაგზე მადნით დატვირთულმა შავი ქვის ღია
ვაგონებმა ჩაიარეს. ჩემი მეგობარი წელში გაიშართა. დამუშტული ხე-
ლები მუქარით გააქნია ჰაერში და მატარებელს მიაძახა:

— ჰეჰეჰე! აშენდით მდიდრებო, აშენდით! თქვენი ეს ყრუ ქვეყანა.
ყვლიფეთ და ყვლიფეთ, სანან დრო გაქვთ! ჩვენ ბრძეები და თქვენ თვალ-
ხილულები. თქვენ იცით, როგორ მოგვაჯდებით კისერზე. მაგრად, ჰეე,
მოვა დრო, ისე მიგწვეთ-მოგწვეთ, რომ სამუდამოდ ჯურღმულში გადაი-
ჩეხოთ... ეს იცოდეთ ასე ჩემგან!

როგორც იყო, ტანისამოსი გაგვიშრა. ჩავიცვით და გავუდღქით გზას.

— შენ აქ ახლო-მახლო იტრიალე, ამხანაგო, — მითხრა მეგობარმა,
გზაზე ამოვედით თუ არა, და დამშორდა.

მეც მივაშურე ერთ ჩემ ძველ მეგობარ, მეჯღანეს, რომელიც ერთი
დუქნის წინ მიკუნტულიყო და სამფეხა ხის მსხვილ კუნძზე ხარის ტყავს
ყვითელ ლითონის მუშტას ურახუნებდა. იგი დაბალი, სქელი, უკბილო და
ხმა ჩახლეჩილი კაცი იყო, ეროვნებით სომეხი. 50 წლის კაცი იქნებოდა.
მეტად გულკეთილი იყო. ხშირად მიმასპინძლდებოდა, მეტადრე, როცა
ნასვამი იყო. ჩამიხვლებდა თუ არა, ხელში ხელს ჩამკიდებდა და სამიკიტ-
ნოსაკენ მიმაქანებდა. შესვლისთანავე მოითხოვდა ერთ ბოთლ ღვინოს და
მომისვამდა გვერდში.

ჩამოვჯექ კუნძის გვერდზე მდებარე პატარა ტყავის ყუთზე.

— სად ხარ, ბიჭო, დღეს შენ? — დამინახა თუ არა, მკითხა ოსტატმა
და თუთუნის ქისა მომაწოდა.

— ყვირილაზე, — ვუთხარი მე.

— გასუფთავდი.

— ჰო.

— მიდიხარ ზეით თუ?

— სად ზევით.

— კვირაცხოველში.

— ჰოო, არ ვიცი, თუ საქმე ვიშოვნე, კი და თუ ვერა, იქ რა მინდა!

— რა საქმე უნდა იშოვო, ბიჭო, იქ? საქმე აქ ვერა, იშოვო და იქ იშოვნი, ტყეში?

— მოსახმარებლად რაშიმე ვინმესთან.

— ჰოო, ეგ სხვაა. მერე და აქ ჯდომით იშოვი თუ? მიიარ-მოიარე, სანამდის ხალხი გაიკრიფებოდეს, ბიძია, და იშოვი საქმეს, — დამარიგა ოსტატმა შთამგონებელი კილოთი.

— მართალია, მაგრამ ამხანაგი მყავს და იგი ცდილობს.

— ვინაა შენი ამხანაგი?

ვუთხარი, ვინც იყო.

— ეცადე, ბიძია, ეცადე. მუცელს მაინც ნუ მოიმშვევ და სხვა თუ არაფერი იქნება, რა უყოთ მერე!

ამ დროს ახლად მოსულმა მალაროს მუშამ გაუბა ლაპარაკი. არ გაუვლია დიდ ხანს, რომ ჩემი მეგობარიც მოიჭრა გახარებული, მითხრა:

— აბა, ვიშოვნე საქმე.

— ვისთან?

— შეღვინე მარკოზასთან. ურემს რომ არ დაეცდეთ, ჩქარა უნდა წავიდეთ, — სთქვა მეგობარმა და გავსწიეთ. რა დაგვაბრკოლებდა. ცარიელა კაცი მუდამ გულადი და ბეჯითია.

კარგად შებინდებული იყო ზამთრის მონათესავე საღამო საკმაოდ იკბინებოდა. ქარი, თითქოს რალაც მოშლიაო, უღონოდ უბერავდა. შავ ღრუბლებიან ცას ირგვლივ თვალ-გადაუწევდენელი კლდეები კუჭრის გორებით გამოექანდაკებია. ძალზე ბნელოდა.

მიხვეულ-მოხვეულ აღმართზე კამეჩებიანი ურემი მიგორავდა და მისე თელებს გულისგამწვრილებელ ჭრიალს ჩვენც მიეყვებოდით. ჩემს მეგობარს ცალი ხელი ჭურჭლებიან კალათაში გაეყო, მეორეში კი წყლის კოკა ეკავა. მე მხარზე ხურჯინი მჭონდა გადაკიდებული და ხელში ვეება ფანარი მეჭირა. მეურმე უდარდელად მილიღინებდა და კამეჩებს ზარმაცად უჯავრდებოდა. აუარებელი ხალხი, ქვეითი და ცხენოსანი, დღეობის სამხადისში მიდი-მოდიოდა.

მე და ჩემი მეგობარი დაღლილობის გამო გამწყრალეებით ვსდუმდით. ოთხი ვერსი რომ გავიარეთ, ხშირ ტყეში შევედით. იქ გზა ძალზე ოღრო-ჩოღრო და ვიწრო იყო. ხშირი ტყის გამო ისე ბნელოდა, რომ გზას გაჭირვებით ვხედავდით. ამ დროს ვილაცხა ტიკებ-აკიდებული ცხენით უკანიდან წამომეპარა და ჩემი ხურჯინის უკანა თვალს ტიკი ღონიერად დააჯახა. თავიდან ქუდი მომვარდა, ფეხები ერთმანეთზე გადამეხლართა და თხრელში ბრაგვანი გავადინე. ხმაურზე მეგობარი და მეურმე მომეშველნენ.

მლოცავეები ზმორებით იშლებოდნენ. ხალხი ყოველ კუთხიდან/ემატე-
ბოდა. დღეობას თავისი ელფერი მიეცა და ვაქრობაც ვაქრობდა... რადგან
ცივი დილა იყო, დიდძალი ხალხი მომაწყდა. ჭიქების უმეტესობა ველარ
აუღვლი. მარკოზამ ჩემი მეგობარი დამახმარა. თვითონ არაყის საჭმეს შე-
უღდა. მალე ჩაისა და არაყს ლილა გაუხუნდა. ახლა ღვინოს დაედო ფასი.
მარკოზამ სამოვარი მიგვატოვებია და თავისთან მიგვიშველია. ხალხი
ქილ-ყვავივით დაგვესია. მარკოზა, მუშტრის სიმრავლისაგან გამოშტერე-
ბული, მალ-მალ ჩვენ გვიჯავრდებოდა. მე და ჩემი მეგობარი მთელი ჩვე-
ნის ენერგიით ვემსახურებოდით ხალხს და ვცდილობდით როგორმე მარ-
კოზას რალაცაზე განაწყენებული გული მოგვეგო.

ასეთმა მდგომარეობამ შებინდებამდე გასტანა.

ჩვენს პირში ლუკი არ ჩასულა. მარკოზა კი აქა-იქ ხელწაკრულ ლუკ-
მით იღმურძლებოდა. ბოლოს, როდესაც მზე ჩავიდა და ხალხი დაიშალა,
ჩვენც ბარგი ურემზე დავაბინავეთ და დავეშვით. ისეთი სალამო იყო, გე-
გონებოდათ, მთელი ბუნების სიმშვენიერე ამ სალამოში მოჭარბულაო.
მარკოზა ცოტა ნაღვინევიც ბრძანდებოდა. მეურმეს ურემზე ჭალების შე-
სახებ რალაც სასაცილო სიტყვებით ეოხუნჯებოდა. ურემი დაღმართზე
გაჩქარებული მიგრიალებდა. ჩვენ ფეხით ვამჯობინეთ წასვლა და ურემს
კარგა მანძილით დავშორდით.

— შევისვენოთ... — სთქვა მეგობარმა. ჩამოვეჯექით იქვე მუხის მორ-
ზე... ვსდუმდით, ფიქრებში წასულნი.

— გაჯავრებული ხომ არა ხარ, ამხანაგო? — მეკითხება მეგობარი.

— არა...

— მაშ რას მოგიწყენია?

— ისე.

— ეს ოხერი შეგნება იმდენად მალა დგას აღამიანზე, რამდენადაც
გონიერება გრძნობაზე. — სთქვა მეგობარმა და განმარტა: — კაცო, ზე-
მოურ კაცს ფრჩხილიც კი არ უნდა ჰქონდეს, რომ თავი მოიფხანოს. ვინ
მოაქვავა მაგათ სვინდისი!

— ვიზე ამბობ მაგას. — ვკითხე.

გეზად შემომხედა და გულზე სამჯერ მუშტი დაირტყა:

— ვაი დედაჩემს! თუ ასე მეცოდინებოდა, მე ვავამარკოზებდი მაგას!
მარა ახლა რალა დროისა... ჰოდა, ოჯახის დაქცევა მისი! წუხანდელს აქე-
თია ჩამოვწყდი ფეხზე და ჩვენს პირში ლუკმა არ ჩასულა. თვითონ კი
უსვინდისოდ ილუკმებოდა. ჩვენ აღამიანები არ ვიყავით აწიი?!.

მე აღარაფერი ვთქვი და წულებიდან კენჭების გამოსალებად დავიხა-
რე... კენჭები დახეული საძირებიდან შემძვრალიყო და მაწუხებდა. მე-
გობარმა ამ ლაპარაკში უბეში ხელი შეიყო, პური და ხაშლამის ნაჭრები
ვამოილო და მითხრა:

— აბა, ამხანაგო, შევამოწმოთ ერთი, ნაარმალი რა გეჩინია... შენ ამის წინააღმდეგი ხარ? — მაწუდის. მე ეს სრულიად არ მწყენია და ასეთი მოქმედება სამართლიანად ჩავუთვალე. — ეეე, ოცნებასთან დაკავშირებით, დაიჭი. შენ ამის კანონზე მითხარი რამე, თუ იცი, — ~~სტა~~ ~~მამჩქმ~~ ~~მეტეტელზე~~ დაიღო.

მეგობარი ბუნებით მეტად ხუმარა იყო და ამ ჭამის დროს იმდენს მაძინებდა, რომ ლუკმის ჩაყლაპვა მიძნელდებოდა.

— კაცო, რავე უსისხლოდ ჩაიარა ამ თემობამ, არ გიკვირს? — სთქვა ბოლოს მეგობარმა.

— მართლაც რომ საკვირველია, — დავუმოწმე.

— დეილოცოს, ამინდიც ხომ საუცხოვო შეესწრო... მარკოზამაც კარგი გროშები ჩაიჩხრიალა. ოხრად დარჩეს!

— არა უშავს რა, ყველაფერს დასასრული აქვს. მხოლოდ დროა საჭირო. ცხოვრებაში ხანგრძლივი მხოლოდ სიკვდილია, — ესთქვი მე და წამოვდექი. მერე ფეხს ავუჩქარეთ, რათა ურემს დავწვეოდით.

ბოლოს მივედით ბინაზედაც. მარკოზამ თავისი ხაბაკები რომ ჩაიბარა, ჩვენს შრომას ერთი ბოთლი ღვინო, ორი პატარა მომრგვალო თორნის პური, ერთი წველა თხის ყველი და ხაშლამის ორიოდე ნაჭერი შეუფარდა და ამით გაათავა ჩვენთან საქმე.

ნიკოლოზ ბიხონოვი

ლურჯი პაკეტი

ქარს კვეთენ იდაყვები. მინდორი. ხევი.
მიირბინა, წაიქცა სუნთქვის დანთხევით.

კოცონთან დაიხროტინა: — მომგვარეთ ცხენი!
ვრიგალმა ნაპერწკლები წაიღო ფრენით.

გავარდა ცხენი ლაგამის კენეტით.
ტერფები და ხელები ჰჭრიან მოწყვეტით.

ტბები და ტბები, მინდვრები მალი.
ცა გადაილუნა ისე ვით რკალი.

როგორც დეპეშა მიჰქრის დედამიწა.
წკრიალებენ ირგვლივ მინდვრები წამისა.

მაგრამ ცხენის გული არ არის მანქანა,
ბოლომდე მხედარი ვერ გააქანა.

ცხენმა წაიფორხილა, დაეარდა გვერდით,
რს კაცი სადგურზე მივიდა ერთი.

სუნთქავდა როგორც დახეული ტომარი,
სადგური მას შეხვდა ღიმილით მკრალომარე.

— მაშ კარგი, ამბობს ორთქლმავალი ფრჩი,
ჩრდილოეთისკენ წაიღო პაკეტი ლურჯი.

მიდის, ექანება მთელი სიმძიმით,
ბორბლები ტრიალებენ ქშენით, ციმციმით.

სამოცი ვერსი, სამოცდა ათი,
და შემდეგ მდინარე, ხიდის სურათი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დინამიტი და ბიკფორდის ზონარი,
ვაგონები მიპჭრიან ხმით გაუგონარით.

კომბოსტო, მზესუმზირა, გზა რელსით განსაკუთრებით,
კომენდანტი უბრალოა, უბრალოა პაკეთი.

მფრინავი ჯიუტია, ნახევრად მკრთალია,
და მწვანე სისხლით ბიპლანი მთვრალია.

ოთხი ფრთა ეძგერა ზეცას — იშვიათი.
დაქანდა, აცურდა წყველიადი.

არ ჩანს პროექტორი, არ არის მთვარე,
არც მინდვრის შრიალი, არც ტალღა მთვლეშარე.

კასერი წყდება, გზას რა ამოწურავს!
ვაიჭროლა ტულამ, მოსკოვი მოსცურავს.

მაგრამ საჭეებმა ჩასთვლიმეს ცაზე,
მანქანა სიმალლიდან დაეშვა მიწაზე.

ეძგერა მიწას შურდულის ალხით,
ყოველი მხრიდან მორბოდა ხალხი.

მიწით სავსე პირით და ტკივილით, გრეხით
ამბობს: — ჯერ პაკეთი და შემდეგ ფეხი!

მოსკოვი ჩუმია, ცარიელია ქუჩები,
ქალაქი იღვიძებს, შენაშმუშნები.

როგორც უფროსი ძმა კრემლი სდუმს და ბრწყინავს,
მაგრამ თვითონ კრემლში არასდროს არ სძინავთ.

ბარათზე სისხლია და გზის ტალახია,
მიმღებმა სისწრაფით ბარათი გახია.

წაიკითხა, ფრენჩზე გაიწმინდა თითები,
დაშმუშნა, გადააგდო კუთხეში დამშვიდებით.

— მან დაიგვიანა ნახევარი საათით.
ვიცი ყველაფერი, ზედმეტია ბარათი.

ქართული
ბიბლიოთეკა

გალდა ლურსმნებზე

მოსწია ბოლომდე ჩიბუხი მშვიდად,
თავისი ღიმილი სწრაფად შესწყვიტა.

— გასწორდი კამანდა, ოფიცრებო, წინ!
ლაპარაკობს კამანდირი, სხვა არავინ.

და კვლავ სწორდებიან, მხარს ეკვრის მხარი.
— ლუზიდან რვაზე, კურსი კი ჩქარი!

— ვისაც ყავს ცოლი და შვილები, ძმები,
მისწერეთ, ჩვენ უკან არ დაებრუნდებით.

— მაგრამ ეს იქნება ნაბიჯი ბედაური.
— არის, კაპიტანო! ამბობს მეთაური.

ყველაზე ახალგაზრდა უცქერდა მზეს,
და ასე ფიქრობდა იგი იმ დღეს:

— სულ ერთი არ არის, სად მნახავს სიკვდილი
წყლის ქვეშ განსვენება იქნება ტკბილი!

ადმირალს განთიადმა შესძახა ნელა:
— ბრძანება შესრულდა. დაილუპა ყველა.

გამოდგებოდენ ლურსმნებად ეს ადამიანები
უთუოდ იქნებოდენ მტკიცე ლურსმანები.

თარგ. ვალ. ბაზრინდაშვილის.

მ. ბაქრაძის მიერ აღმოჩენილი

* * *

დღეს გაზაფხული არის პირველი,
სიამოვნებას დღეს მიეწევი,
ბევრჯერ მოირთვის ყვავილით ველი,
შენ შავი მიწის ქვეშ მოექცევი.
მე არას ვაზბობ თუ შენ რას დაღევ,
და ან ამჟამად შენთან ვინ არი,
რაც რამ კარგია თვით ამოირჩევ,
თუ გაქვს გონება დაუძინარი.
ჩანგის ჰანგები თვით ჩაგაგონებს,
რაც ძვირფასია და მოსაწონი,
კეთილი რჩევა ვერ დაგალონებს,
მის გასაგებად თუ შეგწევს გონი.
ყველა ფოთოლი ერთი-მეორის
სახეა წმინდა მისაბაძავი,
სამწუხაროა თუ შენ მათ შორის
შეუგნებლად გეგულვის თავი.
სიციცხლის უნარს წაგართმევს ძალად
ქვეყნის მუდმივი სევდის კირთები,
და მის უაზრო ზღაპრებით კვალად
ყოველ დღე-ღამე დაიტვირთები.
რად გეკირს ისეთ გზაზე გარება
და ვართ უნებურ შიშით მოცული,
სადაც სიამე და ნეტარებას
მეგობრის ხილვით მიიღებს გული.
ჰაფიზ, თუ ბედი მის თანაგრძნობ-
შენთვის წყალობას კვლავ შეეცდება,
შენ აღიმატებ შენის შეცნობით
და ეგ ღირსებაც გაორკეცდება.

* * *

ძალდი სჯობია მის ღირსებით იმ ადამიანს,
ვინც თავის მოძმეს გააგონებს სიტყვას შხამიანს
მართალი სიტყვა კეთილ საქმედ მაშინ იქცევა,
თუ მისი აზრი შენი გულის სიღრმეში შევა.

კაცი თვალის წინ შურით სავესე გილიმის მწარედ,
 ძალი კარს უკან საცოდავად აგდია გარედ,
 სამწუხაროა, ძალი კეთილს არ დაიშურებს,
 აღამიანი კი ყოველთვის მტრად შემოგყურებს.

ბოროტ განზრახვით ვინც მოვიდა ქვეყნის არეში,
 დაბოლოს მაინც მოექცა ის ცივ სამარეში.
 ჩვენი ცხოვრება ისე არის ძირს დაწეული,
 როგორც რომ ხიდი უსაფუძვლო, ბჭე დაქცეული,
 ამ სახიფათო, საშიშარ ხიდს შენ ნუ შეპყურებ,
 სხვა გზა მოძებნე და აქ ნულარ დაისადგურებ.
 ამ ქვეყნის ჭობი ისე არის ახლა ჩათვლილი,
 როგორც სალარო ცარიელი, განც გამოცლილი.
 გონიერებმა სიმათლე რომ განქვრიტეს ახლად,
 მათ ეს ქვეყანა აღიარეს სასტუმრო სახლად.
 რომ ეს სასტუმრო სამუდამოდ არ შეიძლება,
 და ეს ქვეყანაც არავისთვის არ შეიცვლება.
 მე შენ გიშველი გინდ იყავე გური ბაჰრამი *)
 მაგრამ დაბოლოს მაინც გშთანგთქავს საფლავის ხრამი.
 უარყავ ჩინი და სიმდიდრე შენი რაცაა,
 რადგან იცოდე ეგ სურვილი უძირო ჭაა.
 ბრმა თუ არა ხარ გეუბნები, ან ბრმად მხედველი,
 შრომა! და საქმეს არასოდეს არ უშვა ხელი,
 ამ ქვეყნისაგან ყველამ უნდა ხელი აილოს,
 ბერმა, ჭაბუკმა, მათხოვარმა, თუნდ მეფე იყოს.
 ჰაფიზ, ისინი, ვინც ამეამად გაგინაპირეს,
 ქება-დიდებათ აღმერთებენ დიდყურა ვირებს.

* * *

მოდი მა ღვინის ღრმა მდინარეში
 ვადაისროლე ეს ჩემი ნავი,
 რომ ამ საყვირთა ხმების თარეშში
 მოხუცს ჭაბუკი მეგონოს თავი.
 მე ვადამაგდე მაგ ღვინის ნავში,
 ჰეი მერქიფევე, ხომ იცი თქმულა,
 ვადაგდებული სიკეთე წყალში,
 რომ არასოდეს არ დაკარგულა.
 ღვინის სარდაფში მე ვავიარე
 გზა სიმრუდისა და შეცდომების,

*) ბაჰრამ გური გარეულ ვირებზე ნადირობის დროს ცხენიანად შთიანთა მიწაში.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

და ამის შემდეგ დრო არის ბარემ
გამელოს კარი ჭეშმარიტების.
მოიტა ღვინო სუნნელი, ჯამში
წითელ ვარდივით რომ აენთება,
რომ განიბანოს გულის წიაღში
სიავე, შური და ბოროტება.
მე თუ ლოთი ვარ და უბედური,
შენ შენს სიკეთეს ნუ დაიშურებ,
თავგზა აბნეულს მომიგდე ყური
და წყალობის თვალს ნუ მომაშორებ.
თუ შელამეზე ოქროსფერ სხივით
მზე გაგინათებს მოულოდნელად,
გვერდში თუ გიზის გოგო ვარდივით
ჩამოაგლიჯე ნილაბი ხელად.
როდესაც კი მე გარდავიცვლები,
და თუ სურთ მიწას რომ მიმაბარონ,
იცოდე ჩემი ზორცი და ძვლები
ღვინის სარდაფის ჭურში დაფარონ.
თუ შენი სული, როგორც ჰაფიზის,
იქნება სევდით გარემოცული,
კუდიან ვარსკვლავთ სხივების ისრით
დე გაიგმიროს ეგ შენი გული.

თარგმანი სპარსულით ბ. ზილიძის.

კ. გორდელაძე

მესამე დასის ლეგალური მარქსიზმი*)

პ. ნ. ჯორდანიას, გავ. „ივერია“ და „ცნობის ფურცელი“

(თავად-აზნაურობა და ნაციონალური ბურჟუაზია)

ნ. ჯორდანიას პოლიტიკური მსოფლმხედველობის უფრო სრული სურათის მისაღებად საუკეთესო მასალას შეიცავს აგრეთვე მისი კამათი გავ. „ივერიის“ ჯგუფისა და ნაციონალური ბურჟუაზიის წარმომადგენლებთან, არ. ჯორჯაძის და სხვ. სახით, რომლებიც გავ. „ცნობის ფურცელს“ შეეხიზნენ 900-იანი წლების დასაწყისში. ამ კამათის დროს უფრო მკაფიოდ არის მოცემული ნ. ჯორდანიას შემოთაღნიშნული მთავარი პოლიტიკური დებულებები.

ამავე დროს ნ. ჯორდანიას დამოკიდებულების ხასიათი აღნიშნულ ჯგუფთან თავისთავად ლაპარაკობს მისი პოლიტიკური ხაზის კლასობრივ ბუნებაზე.

ერთი შეხედვით ბევრს შეიძლება ეგონოს, რაკი ნ. ჯორდანია ახალი დასის წარმომადგენელი იყო, მოწინააღმდეგეებთან კამათის საგანი იქნება პრინციპიალური უთანხმოება, პრინციპიალური საკითხი, როგორც ბრძოლის ძირითადი გამომწვევი მიზეზი, და არა მეორეხარისხოვანი მომენტი, ტაქტიკური საკითხებია. მაგრამ ეს ასე არ არის. არ არის სწორედ იმ მიზეზის გამო, რომ ნ. ჯორდანიას პოლიტიკური მსოფლმხედველობა, როგორც ზემოთ იყო ნაჩვენები, თავისი არსებით ნაციონალისტურ-ბურჟუაზიული იყო. ამიტომ ის მოქმედების „საერთო ნიადაგს“ პოულობდა, როგორც გავ. „ივერიის“ კონსერვატულ-ფეოდალურ ჯგუფთან, ისე ახლად აღორძინებული ეროვნული ბურჟუაზიის უშუალო პოლიტიკური წარმომადგენლის არჩ. ჯორჯაძის ჯგუფთან.

ის იდეური ბრძოლა, რომელიც გამართული იყო 90-იან და 900-იან წლებში აღნიშნულ მხარეებს შორის (შემდეგ თავში ნაჩვენები იქნება, რომ ნ. ჯორდანიასა და მის მომხრეებისაგან განსხვავებით, მესამე დასის

*) იხ. „მნათობი“ № 2.

ესეთ წარმომადგენლებს, როგორც იყვნენ ფ. მახარაძე, ს. წულუკიძე და სხვ. სულ სხვანაირად ესმოდათ ამ ბრძოლის პოლიტიკური მოტივები), თვით ნ. ჟორდანიას სიტყვით გამოწვეული იყო არა სხვადასხვა ერთიმეორის საწინააღმდეგო პოლიტიკური პრინციპების წამყვანებით, არამედ ერთი საერთო პრინციპის განხორციელების გზათა სხვადასხვანაირი გაგებით. ამის შესახებ თვით ჟორდანიას მოვესმინოთ.

თავის წერილში — „ჩვენი უთანხმოება“, ნ. ჟორდანიას სპეციალურად იხილავს რა სხვადასხვა პოლიტიკურ მიმდინარეობის არსებობისა და მათ შორის წარმოებულ ბრძოლის მიზეზებს, შემდეგ ძირითად დებულებას აყენებს: „იშვიათია ისეთი ქართველი, რომელსაც ჩვენი ცხოვრების გაუმჯობესება და განვითარება არ სურდეს. თითოეული ჩვენგანი ნატრობს ჩვენი ქვეყნის აღორძინებას და აყვავებას. აქ, ამ კითხვაში, ყველა გულწრფელი და პატიოსანი მუშაკი ერთდება და ერთი მიზნით აღფრთოვანებული საზოგადო საქმეს მხნეთ ეკიდება. პირველი კითხვა, რომელიც აპრობს მის ყურადღებას, არის შემდეგი: რა გზით, რა საშუალებით შეიძლება ამ მთავარი ღრობილების განხორციელება? და აი აქ თითოეული თავისებურ პასუხს იძლევა და ამით გვატყობინებს, სხვადასხვა ვართო“ (რჩეული ნაწერები, გვ. 257).

აღნიშნული წერილი მოთავსებული იყო გაზ. „კვალში“ 1900 წელს. შეუძლებელია იმისი თქმა, თითქოს ამ დროისათვის საქართველოში და მთლიანად ამიერ-კავკასიაში იმდენად განუვითარებელი ყოფილიყოს კაპიტალიზმი და მუშათა მოძრაობა, წინააღმდეგობა კაპიტალსა და შრომას შორის, კლასთა ბრძოლა ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის, რომ ის შეუმჩნეველი დარჩენილიყოს ნ. ჟორდანიასათვის. არა, ის მას მშვენივრად ამჩნევდა, მაგრამ აქედან შესაფერი დასკვნა არ გამოჰქონდა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ მისთვის ძირითადი პოლიტიკური საკითხი, რომელსაც ის ძირითად საკითხად აღიარებდა აგრეთვე ყველა ქართველისათვის, ყველა ქართული პოლიტიკური პარტიისათვის, იყო არა კლასობრივი საკითხი, არამედ ნაციონალური. ამითი აიხსნება, რომ სწორედ კლასობრივი ბრძოლის გამწვავების პერიოდშიც ნ. ჟორდანიას თავისი ძირითადი დებულების ერთგული რჩება და ლაპარაკობს არა კლასებზე, არამედ ქართველებზე, ქართველ ერზე საერთოდ, რომლის წარმომადგენელი თურმე ერთი პოლიტიკური მიზნით ყოფილან გამსჭვალულნი. ეს მიზანი აერთიანებს მათ საერთო მოქმედებისათვის. ის მდგომარეობს საქართველოს „კეთილდღეობაში“, „მის აყვავებაში“, „აღორძინებაში“ და სხვ. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ნ. ჟორდანიას გაგებით, ეს საერთო მიზანია ქართველების ეროვნული ბურჟუაზიული აღორძინება. ასეთია ნ. ჟორდანიას მთავარი პოლიტიკური მიზანი. მაგრამ, მის ზემოთ მოყვანილ დებულებიდან გამომდინარეობს, რომ ასეთი მიზნით სულდგმულობდა აგრეთვე ყველა სხვა ქართული დასი. ამ მხრივ მათ შორის

არავითარი უთანხმოება არ არსებობდა. მაშასადამე, თვით ნ. ჟორდანიას აღიარებით, მას, გაზ. „ივერიის“ ბანაკს და არჩ. ჯორჯაძის ჯგუფს ჰქონდათ ერთი საერთო მიზანი, რომელიც შეიცავდა მათს მსგავსების „საერთო ნიადაგს“. ეს გახლდათ საქართველოს ეროვნული განხორციელება, ყველა ქართველის ბედნიერება. ამ საკითხში ყველა დასი ერთი და იგივე იყო.

მისივე აღიარებით, სხვადასხვაობა ამ დასებს შორის იწყება იმ მომენტიდან, როდესაც ისმება საკითხი, თუ „რა გზით, რა საშუალებით შეიძლება ამ მთავარი ლტოლვილების განხორციელება“, ე. ი. ყველა ქართული დასი გაერთიანებულ იქნება ერთი პრინციპიალური ხაზით, ერთი მიზნით, მაგრამ მათ შორის უთანხმოება, სხვადასხვაობა იწყება ამ საერთო მიზნის განხორციელების ფორმების, გზების სხვადასხვანაირად გაგების გამო. ასეთი ენით ელაპარაკებოდა „მარქსისტი“ ნ. ჟორდანიას გაზ. „ივერიის“ წარმომადგენლებს 900-იანი წლების დასაწყისში.

რაკი აქ არ არის პრინციპიალური უთანხმოება, — მსჯელობს ნ. ჟორდანიას, — უარყოფილი უნდა იქნას „ივერიის“ განცეკრძებული მოქმედება, მისი ფრაქციულობა, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მას მიზნად დაუსახავს ერთი წოდების, ერთი კლასის ინტერესების დაცვა. ახალი, ე. ი. მესამე დასი ვერ გაპყვება ამ ფრაქციულობის გზას, რადგან მისი ძირითადი პოლიტიკური მიზნის განხორციელებაში ერთნაირად დაინტერესებულნი არიან ყველა ქართველნი: კაპიტალისტები და ბუშები, მემამულეები და გლეხები, ვაჭრები და ხელოსნები, მან თავისი დასაყრდენი ძალა უნდა ეძიოს მთელ ერში და არა ერთ რომელიმე კლასში, ან წოდებაში. მესამე დასი და გაზ. „კვალი“ უარყოფა კი არ არის პირველი ორი დასის და მათი ბეჭდვითი ორგანოების: „ივერიის“, „დროების“ და სხვ., არამედ იმათი პირდაპირი გაგრძელებაა. ამიტომ, მან უნდა აღადგინოს კავშირი მათ შორის, აღადგინოს გაწყვეტილი ძაფი, გაამთელოს კლასებს შორის ჩატეხილი ხიდი. ეს უნდა მოხდეს აღნიშნულ ორგანოთა დადებითი მხარეების უშუალოთ შეთვისებით მესამე დასის და გაზ. „კვალის“ მიერ. ერთი სიტყვით, ამ უკანასკნელმა თავისი მოქმედების ნიადაგი უნდა ეძიოს მთელ ერში და არა ერთ რომელიმე კლასში. „...პირველი ქართული გაზეთი, — წერდა ნ. ჟორდანიას, ჰქონდა რა მხედველობაში გაზ. „დროება“, — იყო გაზეთი დემოკრატიული, რაიცა შემდეგ უარყო „ივერიამ“ და მით დაარღვია ტრადიცია ქართული პრესის. ეს ტრადიცია უნდა იქმნას აღდგენილი ახალი პრესის მიერ, და მით წარსულს და აწმყოს შორის გაწყვეტილი ძაფი ხელახლა გაისკვნას. ამ მხრით, ახალი პრესა იქნება ვაგრძელება „დროების“... ამ ახალმა პრესამ რა უნდა მიიღოს „დროება“-„ივერიიდან“ და რა უარყოს? მან უნდა მიიღოს უკვე ყველათ „დროების“ პროგრესიული მისწრაფება და უარყოს მისი კონ-

სერვატიული ნიადაგი... რა უნდა მივიღოთ „ივერიიდან?“ „ივერიამ“ თავისი მაგალითით გვასწავლა ერთი რამ, სახელდობრ, წოველივე იღვას თავისი შესაფერი რეალური ნიადაგი უნდა ჰქონდესო; ეს გაძლიერდა სწორეთ იმიტომ, რომ ასეთი ნიადაგი მონახა და ზედ აღმოაჩინა თავისი ციხე-სიმაგრე. მაშასადამე, ახალმა პრესამ შესაფერი ნიადაგი უნდა მონახოს და ზედ აავგოს თავისი ციხე-სიმაგრე. ეს ნიადაგი ვერ იქნება ნიადაგი „ივერიის“, ვინაიდან ის ერთიანად ვიწრო და ჩვენი ერის უკან დამწყვია. ის ვერ იქნება ნიადაგი „დროების“, ვინაიდან ის არაფრით განსხვავდება „ივერიის“ ნიადაგისაგან. ერთი სიტყვით, ნიადაგი ახალი პრესის ვერ იქნება ვერც ის „ერთი მუკა“ თავად-აზნაურობა და ვერც სხვა რომელიმე ძველებური წოდება. ის უნდა მონახოს ჩვენი ერის ახალ მიმდინარეობაში“ (ქართული პრესა, გვ. 109 — 114).

ნ. ჟორდანიას „ივერიის“ სოციალური ნიადაგი არ მოსწონს არა მისი კლასობრივი თვალსაზრისით, არა იმიტომ, რომ ის გაბატონებული წოდების, თავადაზნაურობის პოლიტიკური წარმომადგენელი იყო, არამედ მხოლოდ იმისათვის, რომ მეტად ვიწრო, ფრაქციული და ბურჟუაზიული განვითარების უარისმყოფელი იყო, ე. ი. მას არ ესმოდა „ეროვნული პრინციპის“ შინაარსის შეცვლის აუცილებლობა, ფეოდალურის ბურჟუაზიულზე. ახალმა დასმა თავისი დასაყრდენი სოციალური ბაზა უნდა ეძიოს კაპიტალისტური განვითარების გზაზე გამოსულ ხალხში, აცხადებს ნ. ჟორდანიას, მიუხედავად მისი წოდებრივი მდგომარეობისა, რადგან აქ უმთავრესია არა მათი კლასობრივი მდგომარეობა, არამედ ის გარემოება, რომ ისინი გამოვიდნენ პატრიარქალურ კარჩაკეტილობიდან და ევროპელობის გზას დაადგინენ. გავერობელება, ე. ი. ბურჟუაზიული განვითარება, ქართველობის ეროვნული აღორძინების და აყვავების საწინდარია. ხაზს უსვამს რა კაპიტალისტური განვითარების პროცესს, ნ. ჟორდანიას ასე ახასიათებს იმ სოციალურ წრეს, რომელიც შესამე დასის დასაყრდენი სოციალური ბაზა უნდა ყოფილიყო: „ვისგან შედგება ეს ახალი ხალხი? აჰ... დანაწილება წარმოებს თანახმად ხელობისა და არა შთამომავლობისა. გუშინდელი ნაყმევი და ნაბატონარი დღეს ერთი ხელობით ცხოვრობენ, ერთ პირობებში არსებობენ, ერთ რაზმს, ერთ საზოგადოებას შეადგენენ. აჰ უნდა იკითხოთ არა გლეხი ხარ თუ აზნაურიო, არამედ რა ხელობის და შეძლების ხარო. ეს არის შეურყეველი სიძირკველი ევროპიული მოქალაქეობისა. აშკარაა, ჩვენ ვერ შევიქნებით მომხრეთ რომელიმე წინანდელი წოდებისა და მაშასადამე ვერც მოწინააღმდეგე“ (იქვე, გვ. 114 — 15, ხაზი ჩვენი, კ. გ.). ნ. ჟორდანიას იქვე განსაკუთრებულ შენიშვნას უკეთებს მოყვანილ ადგილს, რომ უფრო გარკვევით გამოსთქვა თავისი პოლიტიკური ხაზის ზეკლასობრიობა: „ბევრისაგან გამოვიჩინა, — აღნიშნავს იგი, — რომ ვითომ წინააღმდეგი ვიყო თავად-აზნაურობის. ეს ერთიანათ ტყუილია, ეს სრულებით არ ეკარება ჩემ შეზიდულებას ცხოვრებაზე“ (იქვე). შემდეგ ის არკვევს, რომ თავად-

აზნაურობა არ შეადგენს თავისი ეკონომიური მდგომარეობით ერთფეროვან მასასო, მაგრამ ეს არ სცვლის მის აღნიშნულ დებულებას, რამდენადაც ის პირდაპირ ორგანიულ კავშირშია მის საერთო მხედველურ ხაზთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში არ იტყოდა, რომ „ჩვენს მხედველურ მხედველობით მომხრეთ რომელიმე წინანდელი წოდებისა და მაშასადამე, ვერც მოწინააღმდეგე“.

ამრიგად, თვით ნ. ჟორდანიას ცილისწამებად სთვლიდა, როდესაც მას აწერდენ იმ აზრს, რომ ის თითქოს ერის ერთი რომელიმე ნაწილის, ერთი რომელიმე წოდების ან კლასის წარმომადგენელი და მეორე ნაწილის ან სხვა წოდება-კლასის მოწინააღმდეგე ყოფილიყო. აი რას წერდა იგი თავის შრომაში: „გაზ. ივერია“ და „ეროვნება“ (1895 წ.). მესამე დასის სოციალური ბაზის შესახებ, რომელსაც ის უნდა დარყუნობოდა თავის მოქმედებაში: „...დემოკრატიულმა დასმა ახალი ნიადაგი უნდა მოძებნოს და მით შეიქმნეს ძველი პროგრესიული დასის განმგრძობი. „ივერიამ“ ასეთი ნიადაგი თავად-აზნაურობაში პპოვა. ჩვენ ამ ნიადაგს ვეძებთ ერის უმრავლესობაში, მიუხედავად წოდებისა“ (რჩეული ნაწერები, გვ. 66 — 7). ასეთია ნ. ჟორდანიას სოციალური ფილოსოფია. საერთოდ დასკვნა, რომელიც ჟორდანიას ამ მსჯელობიდან უნდა გამოვიყვანოთ შემდეგში მდგომარეობს: მესამე დასი „ივერიის“ მოწინააღმდეგეა იმიტომ, რომ ის არ სცნობს კაპიტალიზმის პროგრესიულობას, რომ ის ძველი, პატრიარქალური ცხოვრების მატარებელია და ერთი განსაზღვრული წოდების ინტერესების დამცველია. მესამე დასი აღიარებს რა კაპიტალიზმის პროგრესიულობას, ამავე დროს უარპყოფს წოდებრივ-კლასობრივ განკერძოებას პოლიტიკურ მოქმედებაში და თავის დასაყრდენ სოციალურ ბაზად თვლის ერის უმრავლესობას მიუხედავად მათი წოდებრივი, კლასობრივი მდგომარეობისა, ყველა, ვინც კი თავისი მოქმედებით ხელს უწყობს ქართვედ ერის აღორძინებას და აყვავებას კაპიტალიზმის განვითარების საფუძველზედ. მიზანი ასეთია: „ეროვნული პრინციპი“. მხოლოდ „ივერიის“ ეროვნული პრინციპი რეაქტიურია, რადგან არ უნდა უარპყოს ფეოდალიზმი და მიიღოს კაპიტალიზმი. ნ. ჟორდანიას „ეროვნული პრინციპი“ „პროგრესიულია“, რადგან უარპყოფს ფეოდალიზმს და აღიარებს კაპიტალიზმის პროგრესიულობას. ამაში ხედავდა ნ. ჟორდანიას წინააღმდეგობას „ივერიის“ ჯგუფთან.

ნ. ჟორდანიას მხრივ „ივერიის“ ჯგუფის კრიტიკას საერთო არაფერი აქვს მარქსიზმთან. საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების აუცილებლობას ის აბსტრაქტულად იხილავდა. ანგარიშს არ უწევდა იმას, რომ „ივერიის“ ფეოდალურ-კონსერვატული ჯგუფის კრიტიკა ხდებოდა ისეთ პერიოდში, როდესაც თვით ცხოვრებამ გადასწყვიტა ეს საკითხი, რამდენადაც იმ დროისათვის საქართველოში უკვე არსებობდა კაპიტალისტური მეურნეობა — აქედან გამომდინარე ახალი კლასობრივ-პოლიტიკური ურთიერთობით. ნ. ჟორდანიას ყურადღებას არ აქცევდა იმას,

რომ ხსენებული ჯგუფი გამოდიოდა კერძო საკუთრების დამცველად და მშრომელი ხალხის, მუშათა კლასის და გლეხობის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა როლში. ნამდვილ მარქსისტ სწორედ ამ ხუზიან ექსპროვანტურ წარემართა „ივერიის“ ჯგუფის კრიტიკა, ფარდა უნდა აეხადა და გამოეაშკარაებია მისი ექსპლოატატორული ზრახვანი, მოეხდინა მისი ნამდვილი კლასობრივი შეფასება. მაგრამ ნ. ჟორდანიას, რომელიც სოციალური, კლასობრივი საკითხების გადაჭრას უდგებოდა ეროვნული საკითხის თვალსაზრისით, არავითარ შემთხვევაში არ შეეძლო ასე დაესვა საკითხი. ამას არ უკარნახებდა მას ეროვნული პრინციპი, რადგან ამ მხრივ მას მოქმედების საერთო ნიადაგი ჰქონდა „ივერიასთან“. პირიქით, როგორც დავინახეთ, ჟორდანიას „ივერიას“ უსაყვედურებდა ერთი განსაზღვრული კლასის ინტერესების თვალსაზრისზე დგომას. ახალი დასი, მისი ვაგუბით, ასეთ ამოცანას არ ისახავდა. ეს დასი, ჟორდანიას სიტყვებით რომ ვთქვათ, უნდა ყოფილიყო ერის უმრავლესობის წარმომადგენელი, მიუხედავად ყოველგვარი წოდებრივობისა და კლასობრივობისა.

მეტისმეტად დამახასიათებელია ის მოვლენა, რომ ამავე თვალსაზრისს იზიარებდა ნ. ჟორდანიას უახლოესი პოლიტიკური მოკავშირე გ. წერეთელი. ამ საკითხშიც მათ ერთნაირი შეხედულება ჰქონდათ. ამიტომ საჭიროა განვიხილოთ გ. წერეთლის შეხედულება.

„კვალის“ არსებობის ორი წლისთავზე გ. წერეთელმა მოათავსა მეტად ღირსშესანიშნავი წერილები, სათაურით: „კვალის“ ორი წლის ნაღვაწი“. უკანასკნელ წერილში იგი არკვევს იმას, თუ რატომ მან შემოიერთა „მესამე დასი“. რა უპირატესობას ხედავდა ამ დასში წინადროის ორ დასთან შედარებით, როგორ აყენებდა ეს დასი სხვადასხვა კლასებთან დამოკიდებულების საკითხს, რაში მდგომარეობდა ძველი დასების ცალმხრივობა ამ საკითხში და სხვ.

გ. წერეთელი „იმედის“ ჯგუფს ახასიათებს როგორც ხალხსნებს. უერთდება ხომალელის აზრს, რომ ეს ჯგუფი ტეტიათა მოტრფიალედ ჯგუფი იყო, რომელმაც თავისი პოლიტიკური მოღვაწეობის საგნად გლეხობა აღიარა, ვიდრე იგი „ივერიას“ შეუერთდებოდა და მის თვალსაზრისს გაიზიარებდა, რაც მდგომარეობდა თავიდანაურობის ინტერესთა განკერძოებით წამოყენებასა და დაცვაში. აღნიშნულ წერილში გ. წერეთელი ამის შესახებ წერდა, „მეოთხმოცე წლებში გაჩნდა ჩვენში ერთი პაწია დასი განათლებული თაობისა, რომელმაც დააარსა თავისი საკუთარი გამოცემა „იმედი“ და აღიარა, რომ საქართველოს ხსნა გლეხკაცობიდან უნდა წარმოდგესო. იმან იცნო მხოლოდ გაუნათლებელი გლეხკაცობა ერთად და სწამდა, რომ მხოლოდ ამ გაუნათლებელი გლეხკაცობის საშოლან უნდა წარმოდგესო გონებრივი მოძრაობა, რომელმაც უნდა გაამაგროს ქართველი ერიო. ეს დასი ქადაგებდა მხოლოდ გლეხკაცობაში მოქმედებას, მას ის მიაჩნდა მხოლოდ ერთად და გარეშედ გლეხკაცობისა მას არ სწამდა არაფერი. ამის მი-

ხედვით დაარსდა რუსეთის მიზანძვით ჩვენშიაც ევროპულად მოწყობილი ნაპროდნიკ-ობის დასი, ან როგორც „კვალში“ უწოდა ბ-ნ ხომღელმა „დასი ტექნიაეობის მოტრფიალეთა“, მაგრამ გამოჩნდა, რომ ამ მოწყობის მიმართულეებამ ვერ მოიპოვა თანაგრძნობა საქართველოს ერისა და მისი მხარე და-კარგა ნიადაგი მოქმედებისა. ის დაინთქა ცხოვრების ახალ მიმართულეების მორევში და ზოგიერთ გადარჩენილთა მალე შეაფარეს თავი „ივერიის“ რედაქციას, რომლის ხელმძღვანელმა თავისი ზეგავლენით ადვილათ შეუცვალა „ტექნიათ მოტრფიალეთა“ მათი ელფერი; ის კი არა, კიდევ შეიტკბო ისინი და გადასცა მათ სავესებით თავისი საკუთარი შეხედულეობა, თავისი საკუთარი გულისწადილი... წინააღმდეგ გლეხკაცობისა „ივერიამ“ წამოაყენა წინ თავდაზნაურობა, როგორც წარსული საქართველოს ისტორიული კულტურის ნაყოფი უპირატესი წოდება... სალიტერატურო ასპარეზზე გამოჩნდა ორი დასი: ერთი, — რომელიც ქადაგებდა თავად-აზნაურობის კეთილდღეობის პრინციპს, მეორე — რომელიც მარტო გლეხკაცობის ბედის-წერის გაუმჯობესებაში ხედავდა საქართველოს ერის ხსნას“ („კვალი“, № 5 — 1895 წ. ხაზი ჩვენია, კ. გ.).

გ. წერეთელი იქვე დასძენს, რომ „კვალმა“ და „მესამე დასმა“ უარჰყვეს „იმედის“ და „ივერიის“ აღნიშნული ცალმხრივობა და თავის მოქმედების საგნად, თავის სოციალურ ბაზად მთელი ერი და არა ერთი რომელიმე მისი ნაწილი, ერთი რომელიმე კლასი აღიარესო. ამაში ხედავდა ის „კვალის“ და „მესამე დასის“ პროგრესიულობას და მათ მიერ „იმედის“ და „ივერიის“ მიმართულეების უარყოფას. „კვალის“ მეთაურებმა, — წერდა იგი, — უარჰყვეს პირველი დასის შეხედულეობაც და მეორისაც, რადგან ორივე იყო ცალკეობი და უსრული... ამისათვის „კვალი“ დიდი სიხარულით და აღტაცებით მიეგება იმ ახალ გზაზე მოსიარულე „მესამე დასს“, რომელმაც უარყო წოდებათა განკერძოება და მზრუნველობა, იმან გამოაცხადა საგნათ თავისი ზეგავლენისა მთელი საქართველოს ერი, განურჩევლად წოდებისა, შთაგონებისა და მოხელეობისა. საქართველოს ერი მარტო გლეხკაცობა, ან მარტო თავადაზნაურობა კი არ არის, არამედ ეს არის შემკრელობითი არსება, რომელშიც გლეხიც არის, თავადაზნაურიც, ღვდელიც, ვაჭარიც და დამჭირავებელიც... ჩვენ არ თანაუგრძნობთ, მაგალითად, ყოველივე დაწესებულეობას, რომელსაც ჰქვია, ან მარტო თავად-აზნაურობის სახელი, ან მარტო გლეხების, ან ვაჭრობის სახელი... ყოველი საერო კაპიტალის წარმოება, რანაირი და რა ფორმისაც უნდა იყოს ის, მაგალითად, ბანკები, თუ საურთიერო გამსესხებელი-შემნახველი ამხანაგობა და სამრეწველო კრედიტი, უნდა იყოს გამართული ყველასათვის წოდების განურჩევლათ და

ყველა ამგვარს დაწესებულებას უნდა ერქვას ქართული დაწესებულებების სახელწოდებათა ვადაზნაურად, არა „საგლეხო“, არა „საგლეხობა“... აი, ასეთი ეროვნული პრინციპი წამოაყენა წინ „კვალმა“ და ამიტომაც უწოდა მან თავის მომხრეებს „მესამე დასი“, ვინაიდან ის მართლაც მესამე დასია, თუ მივიღებთ მხედველობაში ორი ზემოხსენებული დასის არსებობას („კვალი“, № 5 — 1895 წ. (ხაზი ჩვენია, კ. გ.).

აქ აშკარად გამოსკვივის გ. წერეთლის და მასთან ერთად „მესამე დასის“ ბურჟუაზიული პროგრამა, როგორც ის მოცემული იყო ნ. ჟორდანიას ზემოთ განხილულ შეხედულებათა სახით. მათი უბრალო შედარებაც კი საკმარისია, რომ ცხადად დაეინახოთ გ. წერეთლის და ნ. ჟორდანიას პოლიტიკურ შეხედულებათა სრული იდენტურობა ამის სასარგებლოდ, გარდა მათი შეხედულებათა შინაარსისა, აშკარად ლაპარაკობს აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ ნ. ჟორდანიას არასოდეს არ ცდილა გაეკრიტიკებია გ. წერეთლის აღნიშნული შეხედულება, როგორც მის სიკაცხეში, ისე მისი სიკვდილის შემდეგ: არ ცდილა და ვერც ეცდებოდა ამას, რადგან გ. წერეთელი ამბობდა იმას, რასაც იცავდა თვით ნ. ჟორდანია. ისინი ორივენი ნაციონალური ბურჟუაზიის იდეოლოგები არიან.

ამითი აიხსნება „ივერიის“ რეაქციული ჯგუფის წარმომადგენელთა სამართლიანი შენიშვნა იმის შესახებ, რომ „მესამე დასი“ ნ. ჟორდანიას სახით ნაციონალური ბურჟუაზიის მებაირახტრე არისო. ამ მხრივ მეტად დამახასიათებელია ნ. ურბნელის წერილი: „მესამე დასი და ბურჟუაზია“. ნ. ურბნელი, როგორც რეაქციონერი და ფეოდალური კონსერვატიზმის წარმომადგენელი ბურჟუაზიულ პროგრესისტობასაც კი ვერ ურიგდებოდა. რასაკვირველია, მის შეხედულებებთან შედარებით საერთო ისტორიული განვითარების თვალსაზრისით გ. წერეთლის და ნ. ჟორდანიას შეხედულებანი პროგრესიული იყო იმდენად, რამდენადაც პროგრესიული იყო კაპიტალიზმი ფეოდალიზმთან შედარებით. ნ. ურბნელის აღნიშნული წერილი ჩვენ გვიანტერესებს მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, ე. ი. იმ დებულების დასამტკიცებლად, რომ გ. წერეთელი და ნ. ჟორდანია მხოლოდ ბურჟუაზიული პროგრესისტები იყვნენ, რომ ნ. ჟორდანია მარქსიზმს იყენებდა თავისი ბურჟუაზიული პოლიტიკური ხაზის დასასაბუთებლად, კაპიტალიზმის განვითარების და ბურჟუაზიის ბატონობის აუცილებლობის გასამართლებლად და არა იმის დასამტკიცებლად, რომ კაპიტალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობანი ამზადებენ პირობებს ბურჟუაზიის ბატონობის აუცილებლად დაღუპვისათვის, შეურიგებელი კლასობრივი ბრძოლის საფუძველზე, პროლეტარული რევოლუციის და პროლეტარიატის დიქტატურის განხორციელების გზით.

„მესამე დასის“ უფრო შორსმჭვრეტელ მოწინააღმდეგეებს ნ. ჟორდანიას „მარქსიზმი“ სამართლიანად ესმოდათ, როგორც ბურჟუაზიული განვითარების გამომხატველი იდეოლოგია. ეს გადაღვეს ამიტან ვაგვეძის, თუ ნ. ურბნელმა თავის წერილს რათ მისცა სახელწოდებმა „მესამე დასის“ და არა „მესამე დასი და მ უ შ ა თ ა კ ლ ა ს ი“. როგორც ვთქვით, ამ უკანასკნელი სახელწოდების გასამართლებელ საბუთს ნ. ჟორდანიას არავის არ აძლევდა და მათ შორის არც მესამე დასის ნ. ურბნელის მსგავს მოწინააღმდეგეებს.

ნ. ურბნელი თავის წერილში შემდეგ დებულებებს აყენებს: მესამე დასის იდეოლოგია, ნ. ჟორდანიას შეხედულებების მიხედვით ბურჟუაზიულია; მესამე დასმა დროულად წამოაყენა საკითხი ბურჟუაზიული განვითარების შესახებ; ის იცავს კაპიტალიზმს, ბურჟუაზიის ბატონობას, როგორც პროგრესიულ მოვლენას; მისი შეცდომა მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ არ ამჩნევს საქართველოს ბურჟუაზიული განვითარების თავისებურებას ევროპის ბურჟუაზიულ განვითარებისგან განსხვავებით. ვერ იცავს საკმაოდ ქართულ კაპიტალს და ვარდება სომხური კაპიტალის გავლენის ქვეშ და სხვ. „...მესამე დასელებმა, — წერდა ნ. ურბნელი, — ჩვენებური ბურჟუაზიის ნაწარმოებაც პროგრესიულ მოვლენად აღიარეს: კაპიტალიზტური ხანა დადგა და თუ ბურჟუაზია მეფობს, ეს ბუნებრივი და აუცილებელი მოვლენააო, თუ ქართველი თავად-აზნაურობა იღუპება და სომხის ბურჟუაზია ძლევით იმოსება, ეს საეკონომიო ზრდის და წარმატების ნიშანია და რაც ადრე და მალე შეიმუშრება ფეოდალობა, უფრო სანატრელია...“ (ჟურნალი „მოამბე“, № 2, 1898 წ.).

ნ. ურბნელი ფეოდალური კონსერვატიზმის დამცველია და მხოლოდ ამიტომ ვერ ურიგდება ნ. ჟორდანიას, როგორც ბურჟუაზიულ პროგრესისტს. მაგრამ აქ დამახასიათებელია ის გარემოება, რომ იმ დროსაც კი ნ. ჟორდანიას პოლიტიკური პოზიცია შეფასებული იქნა როგორც კაპიტალიზმის აპოლოგეტიკა, როგორც კაპიტალიზმის უკრიტიკოდ მიღება. რაკი კაპიტალიზმი ფეოდალიზმის მიმართ პროგრესიული მოვლენაა, მაშასადამე ის უნდა მივიღოთ უკრიტიკოდ და არაფერი რეალურად არ ვაგვაკეთოთ მისი დანგრევისათვის: მიუხედავად ასეთი ერთგულებისა ბურჟუაზიისადმი, ნ. ჟორდანიამ მაინც ვერ შესძლო იმ პერიოდში მისი პოლიტიკური წარმომადგენლების გულის სავსებით მოგება, რასაც თავისი მიზეზი ჰქონდა.

ნაციონალურ კაპიტალის და ნაციონალურ ბურჟუაზიისადმი ლალატში გ. წერეთელს და ნ. ჟორდანიას ბრალს სდებდა ვაზ. „ცნობის ფურცელის“ ჯგუფიც, არჩ. ჯორჯაძის, კ. აბაშიძის და სხვ. სახით. ეს ჯგუფი ისტორიულად გაკოტრებული თავად-აზნაურობის იმ ნაწილის პოლიტიკური იდეოლოგიის მატარებელი იყო, რომელიც კაპიტალიზმის განვითარების ზეგავლენით ვაბურჟუაზიების გზაზე დადგა. ეს ჯგუფი იყო ეროვნული ბურჟუაზიის, ქართული კაპიტალის ინტერესთა გამომსახველი პო-

ლიტიკური ორგანიზაცია, გ. წერეთლის, ნ. ჟორდანიას და სხვათაგან განსხვავებით, რომლებიც სწორად აფასებდნენ რა ეროვნული ბურჟუაზიის ეკონომიურ უძლურებას, დიდ იმედებს ამყარებდნენ უცხო „ინტელიგენციონალურ კაპიტალზე საქართველოს კაპიტალისტური განვითარების საქმეში. რა იწვევდა დავას მათ შორის და რა პოზიციებიდან აწარმოებდა ნ. ჟორდანიას განხ. „ცნობის ფურცელის“ ჯგუფის, შემდეგ კი საქართველოს სოც.-დემოკრატიული პარტიის პოლიტიკურ შეხედულებათა კრიტიკას?

ჩვენს ამოცანას არ შეადგენს განხ. „ცნობის ფურცელის“ ჯგუფისა და სოც.-დემოკრატიული პარტიის წარმოშობის ისტორიის განხილვა. ეს ჩვენ მხოლოდ იმდენად გვაინტერესებს, რამდენადაც მას კავშირი აქვს ნ. ჟორდანიას პოლიტიკური ხაზის ბუნების გამორკვევასთან. ამიტომ ამ მიზნებისთვის საკმაო იქნება არ. ჯორჯაძისა და მისი თანამოაზრეების პოლიტიკური მსოფლმხედველობის სულ მოკლე ანალიზიც.

როდესაც განხ. „ცნობის ფურცელის“ შესახებ ვლაპარაკობთ, მხედველობაში გვაქვს ამ გაზეთის არსებობის ის პერიოდი, როდესაც მისი ხელმძღვანელობა გადავიდა მომავალ სოც.-დემოკრატიული პარტიის შესვერთა ხელში. ეს მოხდა 1901 წ. ბოლოს, როდესაც ნაციონალისტური ინტელიგენციის ერთი ჯგუფი ჩამოსცილდა განხ. „ივერიას“, მისი ფეოდალური კონსერვატული მიმართულების გამო. ნაციონალისტური ინტელიგენციის ეს ჯგუფი არ. ჯორჯაძის, კ. აბაშიძის, გ. ზდანოვიჩის, გ. ლასხიშვილის, ი. ფანცხავას, ფილ. გოგიჩაიშვილის და სხვ. სახით გარკვევით გამოვიდა ნაციონალური ბურჟუაზიის პოლიტიკური მებაიარახტრის როლში. ამ ჯგუფმა 1904 წელში დაარსა საქართველოს სოც.-დემოკრატიული პარტია. მისი ყველაზე თვალსაჩინო პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ხელმძღვანელი არჩილ ჯორჯაძე იყო, რომელმაც 1901 წლიდან განხ. „ცნობის ფურცელში“ და ჟურ. „მოამბეში“ მოთავსებულ წერილებში გვაშინოთავისი ჯგუფის პოლიტიკური პროგრამა. როგორი იყო ამ ჯგუფის პროგრამა?

თავის პირველ წერილშივე არ. ჯორჯაძემ წინააღმდეგ განხ. „ივერიის“ შეხედულებისა და მსგავსად ნ. ჟორდანიასი ისტორიულ აუცილებლობად აღიარა საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარება და ამჟამად გამოდიოდა ბურჟუაზიის პოლიტიკური დამცველის როლში. მან კაპიტალიზმის არსებობა ჩვენში დაგვიანებით იცნო ფაქტად. „...ჩვენს ცხოვრებაში, — წერდა იგი, — უკვე ისეთი პირობებია, რომელთა გავლენით ჩვენი ქვეყანა ვერ ასცდება კაპიტალისტურ პროცესს. ქართველი მწარმოებელი, უმეტეს შემთხვევაში მეურნე, დიდი ხანია მსოფლიო ბაზრისათვის მუშაობს, და ჩვენი სოფლის ნატურალური წარმოება თანდათან ადგილს უთმობს ფულით წარმოებულ მეურნეობას. საკმაოა ამ ორი თითქო უმნიშვნელო ფაქტორის არსებობა, რომ შეუმცდარად იწინასწარმეტყველოს კაცმა ის ეკონომიური პროცესი, რომელსაც დაადგა ესა თუ ის ერი“

(არ. ჯორჯაძე, წიგნი IV, გვ. 2—3). არ. ჯორჯაძის ამ დებულებაში არაფერია ახალი იმისაგან განსხვავებული, რასაც ამავე საკითხის შესახებ წერდნენ მესამე დასის მწერლები. აქ ახალი მხოლოდ იქნება ის, რომ მან დიდი დავიანებით გაიმეორა მათი დებულებას მისივე სიტყვებით. არ. ჯორჯაძის დებულება საინტერესოა იმითი, რომ ის მჩვენიველი იყო „ივერიის“ ბანაკის რღვევის, რამდენადაც გაზ. „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფის მონაწილეთა უმრავლესობა პოლიტიკურად მას ეკუთვნოდნენ წარსულში.

როგორც ნ. ჟორდანიას, ისე არ. ჯორჯაძეც თავისი პოლიტიკური პროგრამის ძირითად საკითხად ეროვნულ საკითხს აღიარებდა. კაპიტალიზმი პროგრესიულ მოვლენად მიაჩნდა პირველ რიგში ამ ძირითადი პოლიტიკურ მოტივის თვალსაზრისით. ამიტომ აღიარებდა მას პროგრესიულ მოვლენად. მსგავსად ნ. ჟორდანიასი გაზ. „ივერიის“ ჯგუფს ებრძოდა მხოლოდ იმით, რომ მას ეს აზრი არ ჰქონდა შეთვისებული, რომ ის ფეოდალური საქართველოსკენ იყურებოდა და არა ბურჟუაზიულ საქართველოსაკენ. ის მოუწოდებდა „ივერიის“ ბანაკს შეეგნო საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების ისტორიული აუცილებლობა, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათი საერთო მიზანი — „ეროვნული პრინციპი“ განუხორციელებელი დარჩებოდა. „ჩვენმა ბურჟუაზიულ-ეროვნულმა ჯგუფმა, — წერდა იგი, გაზ. „ივერიის“ მესვეურთა მიმართ, — სახეში უნდა იქონიოს ის გარემოება (ჩვენ ვამბობთ იმ პირთა შესახებ, რომელთა იდეალი ძველი ფეოდალური საქართველოა), რომ საქართველო ადრე თუ გვიან ვეღარ ასცდება კაპიტალისტურ პროცესს და აგრეთვე ამ პროცესის შედეგს, ესე იგი შრომის განსაზოგადოებრივობას და მით შრომის და კაპიტალს შორის წინააღმდეგობის მოსპობას. ის გარემოება, რომ ჩვენში ჯერ კიდევ არ არის მკაფიოდ განკერძოებული კლასები (პროლეტარიატი და ბურჟუაზია), რომ ჩვენი მრეწველობა ჯერ განუვითარებელია, რომ საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში ჯერ კიდევ ნატურალური მეურნეობაა, — ყოველი ეს შეუძლებელია ჩაითვალოს იმის საბუთად, რომ საქართველო, ერთხელაც არის მრეწველობის გზას არ დაადგეს. ეს ფაქტები მხოლოდ იმას მოწმობენ, რომ ჩვენ ცოტა გვიან დავადგებით ამ გზას“ (იქვე). არ. ჯორჯაძეს არ უნდოდა ანგარიში გაეწია იმ ფაქტებისათვის, რომ როდესაც აღნიშნულ სტრიქონებს წერდა, 900-იანი წლების დასაწყისში, საქართველოში უკვე გარკვეულად არსებობდა მუშათა კლასი და ბურჟუაზია, რომელთა შორის კლასობრივ ბრძოლას გამწვავებული ხასიათი ქონდა მიღებული.

ნ. ჟორდანიას თავის დროს სამართლიანად მიუთითებდა არ. ჯორჯაძეს, რომ დაუშვებელია ფეოდალური და ბურჟუაზიული კლასების ერთიმეორეში არევაო. ამ მხრივ მას დიდი უპირატესობა ჰქონდა არ. ჯორჯაძესთან შედარებით, რამდენადაც იგი უფრო იცნობდა მარქსისტულ მოძღვრებას, რომელსაც, როგორც ზემოთ დავინახეთ, თავისი ბურჟუა-

ზიული მიზნებისთვის იყენებდა, მარქსიზმს ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმს უმორჩილებდა.

იმ დებულებების აბსოლუტურ სისწორეს, რომ საზოგადოებრივ კლასებად დაყოფის და კლასთა ბრძოლის არსებობის უბრალო ფაქტზე დაყრდნობით არ ნიშნავს მარქსიზმს, თუკი კლასთა ბრძოლის თეორია პროლეტარულ რევოლუციის და პროლეტარიატის დიქტატურის აუცილებლობის აღიარებაში არ არის დაყვანილი, ამტკიცებს არ. ჯორჯადის შეხედულებაც ამ საკითხზე, რომელიც არსებითად არაფრით არ განსხვავდებოდა ნ. ჟორდანის თვალსაზრისისგან ამავე საკითხში. ყოველ შემთხვევაში მათ შორის ამ საკითხში პრინციპიალური წინააღმდეგობის აღმოჩენა შეუძლებელია, მიუხედავად იმისა, რომ არ. ჯორჯადე გარკვევით ბურჟუაზიული იდეალისტი-იდეოლოგი იყო და ნ. ჟორდანია კი „მარქსისტი“. აი, სწორედ ეს მაგალითი ერთხელ კიდევ გვიჩვენებს თუ რა ფასი აქვს ნ. ჟორდანის „მარქსისტობას“.

არ. ჯორჯადეც, მსგავსად ნ. ჟორდანისი, არ უარყოფდა მას, რომ კაპიტალიზმის წარმოშობის შედეგია საზოგადოების დაყოფა კლასებად — ბურჟუაზიად და პროლეტარიატად, მაგრამ კლასთა ბრძოლა და კლასთა ანტაგონიზმი მას აუცილებლობად არ მიაჩნდა იმავე მოსაზრებით, როგორც ამას ნ. ჟორდანია ამტკიცებდა. კლასთა წინააღმდეგობა არსებობს, მსგავსობდა არ. ჯორჯადე, მაგრამ ერთი ნაციის, ამ შემთხვევაში ქართული ერის „საერთო ნაციონალური ხასიათი“ იმდენად ძლიერია, რომ ის აქარწყლებს ამ კლასობრივ წინააღმდეგობას არა მხოლოდ სხვა ერისადმი დამოკიდებულების საკითხში, არამედ შინაურ ცხოვრებაშიც, რის გამო კლასობრივი ბრძოლისთვის ნიადაგი აღარ რჩება. წერილში: „საერთო მოქმედების ნიადაგი“ — არ. ჯორჯადე წერდა: „ჩვენი საზოგადოება ჯგუფებად დაიყო. რასაკვირველია ამ ჯგუფების დაბადებას თავისი საძირკველი თვით საზოგადოებაში, ხალხის მატერიალურ ცხოვრებაშივე აქვს. მიწის მფლობელი და მიწის მომქმედი, მრეწველი, ვაჭარი და დღიური მუშა ერთი ერთმანეთის ეკონომიურ წინააღმდეგობაში სცხოვრობენ. ამას ვერ უარყოფთ. მხოლოდ ამისდამიუხედავით, ჩვენსავე საზოგადოებაში იმ გვირი მოვლენანიც არსებობენ, რომელნიც არამც თუ ასუსტებენ ამ წინააღმდეგობას, არამედ ჰბადებენ ნიადაგს მოკამათე ჯგუფების საერთო პრაქტიკულ მოქმედებისათვის. ეს მოვლენანი გვასწავლიან, რომ საქართველო იმ ისტორიულ ხანაში ჩადგა, როდესაც საზოგადოების და ხალხის დაყოფა და დაქუცმაცება კი არ გვესაჭიროება, არამედ მისი გამართლება და გაერთება. ჩვენ გვსურს დავასახელოთ სამი უმთავრესი საკითხი ჩვენის ცხოვრებისა, რომლის გარკვევაში ჩვენს მოპირდაპირე დასებს საერთო მოქმედება შეუძლიანთ. ჩვენ სახეში გვაქვს: ა) ქართული ენის დაცვა, ბ) ქართული ვაჭრობა-მრეწველობის შექმნა და გ) ქართული მეურნეობის ქართველთა ხელში შეჩვენა... ქართველი კაპიტალისტი, ე. ი. ვაჭარი და მრეწველი, ქართველს მუშას კი არ უნდა

დაუპირდაპიროთ, არამედ იმ უცხო ტომის ელემენტს, რომელსაც ხელში უჭირავს ალემ-მიცემობის მონოპოლია. ქართველი მუშა ასოთმწყობია იგი, თერძი, მეჩექმე თუ კარის დარაჯი, ამავე ეროვნულ ფაქტორს უნდა იყოს გამსჭვალული“ (იქვე, გვ. 7—9).

გ. ნ. ბ. გორდეღაძე

ვინც არ. ჯორჯაძის ამ ძირითად დებულებებს შეადარებს ნ. ჟორდანიას ზემოთ ანალიზებულ დებულებებს, მისთვის ცხადი შეიქმნება ის გარემოება, რომ ძირითადად მათ შორის არავითარი განსხვავება არ არსებობს. ძირითადად ორივეს ერთი და იგივე იდეა ასულდგმულებს: საქართველოს ნაციონალური გაერთიანება და ეროვნული აყვავება კაპიტალიზმის განვითარების საფუძველზე. ასეთია მათი ძირითადი პოლიტიკური მიზანი. ამას, როგორც დაეინახეთ ზემოთ, არ უარყოფდა ნ. ჟორდანიაც გ. წერეთელთან ერთად. მაგრამ იბადება კითხვა: თუ ასეა, მაშ რით უნდა აიხსნას პოლიტიკური ბრძოლა მათ შორის? რატომ ებრძოდნენ ისინი ერთი მეორეს? რით იყო გამოწვეული ეს ბრძოლა? პასუხი მხოლოდ ერთია: იმავე მიზეზით, რომელიც არსებობდა გ. წერეთელს — ნ. ჟორდანიასა და „ივერიას“ ჯგუფს შორის, რომლებსაც ქონდათ ერთი მიზანი: „ეროვნული პრინციპი“, მაგრამ მისი განხორციელების სხვადასხვა გზებზე.

არ. ჯორჯაძე, რომელიც ქართული ნაციონალური ბურჟუაზიის უშუალო პოლიტიკური წარმომადგენელი და მისი იდეოლოგი იყო, ნ. ჟორდანიას ბრალს სდებდა თანმიმდევრობას ვერ იჩენ ბურჟუაზიული პოლიტიკური ხაზის დაცვაში. მისი შეფასებით ნ. ჟორდანიას პოლიტიკური მსოფლმხედველობა ორმაგი იყო: ერთი მხრივ, ეროვნული პრინციპის, საქართველოს ეროვნული განვითარების პრინციპის წამოყენება, აქედან გამომდინარე კლასთა თანამშრომლობის იდეის აღიარებით; მეორე მხრივ კი, კლასთა ბრძოლის „აუცილებლობის“ ცნობა და სხე.

„ბ. ჟორდანია კი, — წერდა იგი, — ერთის მხრით, კლასთა ბრძოლის პრინციპს იცავს, მეორეს მხრით, საერთო ინტერესებზე ლაპარაკობს. ჩვენის აზრით, ეს ორი წინადადება ერთი-ერთმანეთში შეუთანხმებელია. კლასთა ბრძოლის პრინციპი გვასწავლის, რომ ორ მეზობელ კლასთაგან ერთი უსათუოდ ყოველ-შემთხვევაში ოპოზიციაში უნდა იყოს. ნიშანდობლივი ხასიათი ოპოზიციისა იმაშია, რომ მას არავითარი კავშირი არ აქვს დანარჩენ დასებთან — იგი მუდმივ ბრძოლაშია, მუდმივ შეჯახებაში და იქ, საცა მეზობლთა შორის საერთო ინტერესებიც იბადება, იქ წმინდა კლასთა ბრძოლის პრინციპი არ გამოდგება სახელმძღვანელო პრაქტიკულ მოქმედებაში. როგორ აკავშირებს ბ-ნი ჟორდანია ორი ერთი-ერთმანეთისათვის წინააღმდეგ აზრებს, ჩვენ არ ვიცით, მხოლოდ, აშკარაა, მას ვერ გაუთვალისწინებია ამ კავშირის შეუძლებლობა. და ამ შეუძლებლობით აიხსნება სწორედ ის გარემოებაც, რომ ბ. ჟორდანია თავსაც იწონებს იმით, რომ მან დიდი ხანია, რაც მიაჭკია ყურადღება საერთო ინტერესების არსებობაზე ჩვენში“ (იქვე, გვ. 56 — 7).

ისტორიული სინამდვილის აღდგენის ინტერესი მოითხოვს ჩვენგან აღვნიშნოთ, რომ არ. ჯორჯაძეზე გაცილებით უფრო ადრე იმავე „ორმაგობაში“ ნ. ჟორდანიას ბრალს სდებდა კ. აბაშიძე. წერტილებში: „ცხოვრება და ხელოვნება. ჩვენი ახალგაზრდობა“ — იგი წერდა: „კაპიტალისტური წყობილების დანგრევა იდეალი იმ პარტიის, რომლის პროზელიტობას იჩემებს ბ. ჟორდანია და მისი „დასი“. მაშინ რაღა მოსატანი იყო ის ფრაზა: „თუ შინაურ ცხოვრებაში ვიბრძვით, გარეშე მტრის წინააღმდეგ ერთად ვდგევართო“. კაპიტალისტურ წყობილების დასანგრევად გამზადებულ პარტიას ევროპისას შინაური და გარეული მტერი მხოლოდ ერთი ჰყავს — ბურჟუა-კაპიტალისტი... ჩვენი ცხოვრების ვითარება ევროპიელ სოციალ-დემოკრატიისათვის ნიადაგს ვერ პოულობს და ან ისევე ეროვნულ მოძღვრებად უნდა გარდაიქმნეს და ან ისე დაბნეული იყოს, როგორც ჯერ ის არის ჩვენში“ (ტურნ. „მომამბე“, № 10, 1897 წ.).

არ. ჯორჯაძე, კ. აბაშიძე და იმათი ჯგუფი ცდებოდნენ. აქ, ნ. ჟორდანიას მხრივ არავითარი რჩაზროვნება არ ყოფილა სინამდვილეში, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ პოლიტიკურ მიზნებს, რომლებითაც ნ. ჟორდანია ხელმძღვანელობდა, როდესაც ასეთ „ორმაგ“ პოლიტიკურ ხაზს იმუშავებდა. როგორც პოლიტიკოსი, ის არ. ჯორჯაძეზე და მის კოლეგებზე მალა იდგა. მათგან განსხვავებით, მან გ. წერეთელთან ერთად კარგად იცოდა რომ, იმავე ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის გამარჯვებისათვის საქართველოში, რომლის ინტერესებს არ. ჯორჯაძე და მისი ჯგუფიც ემსახურებოდნენ (ამ მხრივ ისინი ერთ პოლიტიკურ ხაზზე იდგნენ), საჭირო იყო მარქსიზმის გამოყენება, მუშათა კლასის გამოსარჩლება, რათა მისი საზოგადოებრივი ძალა გამოყენებული ყოფილიყო ამ საერთო ბურჟუაზიული მიზნის განხორციელების საქმეში. ერთი სიტყვით, არ. ჯორჯაძეს და მის ჯგუფს არ ესმოდათ, რომ ნ. ჟორდანია წარმომადგენელი იყო ლეგალური მარქსიზმისა და არა ნამდვილი, რევოლუციური მარქსიზმის, რომ ის მათი საერთო პრინციპიალური ხაზის განხორციელებისათვის იბრძოდა, მხოლოდ სხვა გზით და სხვა საშუალებით. პრინციპი მათ ერთი ჰქონდათ, ტაქტიკა კი სხვადასხვა. ამ მხრივ, მათი პრინციპიალური ხაზის, მათი საერთო ძირითადი მიზნის თვალსაზრისით ნ. ჟორდანია უფრო შორისმხედველი პოლიტიკოსი იყო, ვიდრე არ. ჯორჯაძე და მისი კოლეგები.

ამნაირად, არ. ჯორჯაძის და მისი ჯგუფის ბრძოლა ნ. ჟორდანიას წინააღმდეგ, მისდამი ბრალის დადება ორმაგობაში და სხვ., გამოწვეული იყო იმ პოლიტიკური მოტივების საჭიროების შეუგნებლობით, რომლებითაც ხელმძღვანელობდა ნ. ჟორდანია თავისი „ორმაგი“ პოლიტიკური ხაზის შემუშავების დროს. ამ შემთხვევაში ნ. ჟორდანია თანმიმდევარი იყო, რადგან მის მიერ კლასობრივი ბრძოლის აღიარება წმინდა ფორმალური და დემაგოგიური იყო, რამდენადაც, როგორც ეს ზემოთ გამოვარკვეით, მის კლასთა ბრძოლის თეორიას მივყევართ კლასთა თანაზრობ-

ლობის აღიარებამდე, რის განხორციელებისათვის ის ასე თანამშრომლობით იბრძოდა და დღესაც იბრძვის პრაქტიკაში და თეორიაში.

არ. ჯორჯაძის ჯგუფის ბრძოლა ნ. ჟორდანიას წინააღმდეგ მარტო ამ საკითხით არ ამოიწურებოდა, თუმცა ეს უკანასკნელი უსათუოდ პოლიტიკური დავის ძირითადი საგანი იყო. ამ ძირითად საკითხის შემადგენელ ნაწილს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შეიცავდა ეროვნული საკითხი, ქართული ბურჟუაზიის განვითარების პერსპექტივების საკითხი.

„...ის წინააღმდეგია, — წერდა არ. ჯორჯაძე ნ. ჟორდანიას შესახებ — ქართულ ბურჟუაზიულ წყობილების დამყარებისა, ე. ი. ავტორი თანაუგრძნობს კავკასიელ ბურჟუაზიის გამოჩეკას და არ თანაუგრძნობს ჩვენს ეროვნულ ნიადაგზე წარმოშობილ ბურჟუაზიას. მაშასადამე, ბ-ნი ჟორდანია წინააღმდეგია ნაციონალურ მრეწველობის განვითარებისა; მაშასადამე, ამ მრეწველობის განვითარება არ უნდა იყოს, იმის შეხედულებით, ჩვენი საერთო მოღვაწეობის საგანი. თუ ეს ასეა, რომელ ეკონომიურ საფუძველზე ამყარებს ბ. ჟორდანია ჩვენს ეროვნულ აღორძინებას?“ (არ. ჯორჯაძე, წიგნი IV, გვ. 62).

ნ. ჟორდანიამ, მიუხედავად მთელი თავისი სიმპატიებისა ეროვნული ბურჟუაზიისადმი, მიუხედავად იმისა, რომ ის დიდ იმედებს ამყარებდა მასზე, რამდენადაც, მისი პირვანდელი შეხედულებით, ნაციონალური ბურჟუაზია საქართველოს კაპიტალისტური აღორძინების მესაქე იქნებოდა, მაინც ვერ დაიმსახურა არ. ჯორჯაძის ჯგუფის სიმპატიები. ეს აიხსნება არა იმიტომ, თითქოს მან უღალატა თავის ბურჟუაზიულ პოლიტიკურ ხაზს, არამედ იმიტომ, რომ საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების პრაქტიკის ზეგავლენით, ის იძულებული იყო შეეცვალა პირვანდელი აზრი (რომ ამ განვითარების ძირითად მატარებელი ძალა ქართული ეროვნული ბურჟუაზია იქნებოდა) და მიეღო ის თვალსაზრისი, რომ საქართველოში კაპიტალიზმი უმთავრესად უცხო ტომის, რუსების და სომხების, ბურჟუაზიის „თაოსნობით“ ვითარდებოდა. ჟორდანიას მიერ თავის პირვანდელი შეხედულების უარყოფას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მთელი რისი პოლიტიკური მსოფლმხედველობისათვის. იმავე მოვლენის ზეგავლენით, რამაც აიძულა უარი ეთქვა თავის პირვანდელ შეხედულებაზე, მან გააკეთა შესაფერი დასკვნა, თუ ვის უნდა ეკისრა საქართველოში ბურჟუაზიული წესწყობილების განხორციელება. მისი სქემის მიხედვით ეს უნდა ეკისრა ეკონომიკის დარგში უცხო ტომის ბურჟუაზიას, ხოლო პოლიტიკის სფეროში — საქართველოს მშრომელ ხალხს. რაკი ამ ორი ძალის გამოყენება შეიცავდა ნ. ჟორდანიას პოლიტიკური იდეალის განხორციელების პირობას, ცხადია, ის უნდა ცდილიყო გამოენახა მათდამი დამოკიდებულების შესაფერი პოლიტიკური ფორმები. აქედან გამომდინარეობდა ნ. ჟორდანიას „ინტერნაციონალისტობა“ და მუშათა კლასის, მშრომელი ხალხის „წარმომადგენლის“ როლში გამოსვლა. ასეთი ბურჟუაზიული სარჩული ჰქონდა მის „ინტერნაციონალისტობას“ და მუშათა მოძრაობისადმი

მის დამოკიდებულებას. ვისაც ეს ჩვენი დებულება საეკონომიკურად მოეჩვენება, მან უნდა დაარღვიოს თვით ნ. ჟორდანიას განცხადება ამავე სკიტიის შესახებ. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის განცხადება, რომელიც „მხედველი ნაწერების“ წინასიტყვაობაში გააკეთა, ჯერ კიდევ 1911 წელს: „ჩვენ უნდა ვთხოვდეთ, რაც თავიდანვე გამოგითქვამთ? უძველესი შემეკითხება მკითხველი. მწელია ამაზე გადაჭრილი პასუხის გაცემა. შესაძლებელია ზოგი წერილმანი აზრი დღეს აღარ დავიცვა, ზოგი სხვანიარად დავასაბუთო, ზოგსაც სხვა მნიშვნელობა მივეცე, მხოლოდ ერთს კი ვიტყვი გადაჭრით: ის მთავარი აზროვნება, რაც წითელი ზოლივითაა გაწოლილი ჩემს ნაწერებში, ჩემი მთავარი აზროვნებაა დღესაც და ასევე დარჩება მომავალშიაც. შეიძლება დავასახელო ერთად ერთი ანგარიშ გასაწევი მაშინდელი მოსაზრება, რომელიც შემდეგ არ გამართლდა. ამ 12 — 15 წლის წინეთ გვეგონა, რომ ქართული კაპიტალი და ქართული ბურჟუაზია უფრო სწრაფად გამძლავრდებოდა, ვინემ ეს ნამდვილად მოხდა. ცხადია მაშინ ინტერნაციონალური კაპიტალის როლი კავკასიაში საზოგადოთ და საქართველოში კერძოთ — ნათლათ არ გვქონდა წარმოდგენილი. მე მგონია შეუძლებელიც იყო იმ დროს ასეთი წარმოდგენის შედგენა, ვინაიდან უცხო კაპიტალის ძლევამოსილი მსვლელობა შემდეგ დაიწყო. ამიტომ ახლა აღარ ვიზიარებ იმ აზრს, რომელიც მე გამოვთქვი სომხის კაპიტალის შესახებ 1896 წ... რაკი ქართველი ბურჟუაზია იმდენათ ვეღარ გაიზარდა, რომ საზოგადო ასპარეზს დაპატრონებოდა და იქიდან კეთილშობილი წოდება გაეძეგებია, ცხადია, ეს როლი უნდა ეტვირთა ქართველ მუშა-ხალხს. მეორე მხრით, რაკი ეს გაძლიერდა და გამრავლდა ინტერნაციონალური კაპიტალის გავლენით, აშკარაა მისი პოლიტიკური დროშაც ინტერნაციონალური უნდა ყოფილიყო და ამ იარაღით შეკავშული ბრძოლის ველზე დამდგარიყო. აი ამ პირობებმა იქონია ვადამჭრელი გავლენა მოძრაობის ტაქტიკური, ორგანიზაციური და ნაციონალური კითხვების გამომუშავებაზე. დემოკრატიის გულში აღორძინდა და გამძლავრდა სოციალ-დემოკრატია და მან თავის გარშემო დემოკრატია შემოიკრიბა“...

ეს ვრცელი ამონაწერი ნ. ჟორდანიას ხსენებულ წინასიტყვაობიდან იმ მიზნით მოვიყვანეთ, რომ თვით მისი სიტყვები, მსჯელობით და გარკვეული შეხედულებით დაგვემტკიცებია იმ შეფასების სისწორე, რომელიც ზემოთ მივეცით მის „ინტერნაციონალიზმს“ და მუშათა მოძრაობის „ხელმძღვანელის“ როლში გამოსვლას. მოყვანილ ამონაწერიდან ყველას შეუძლია დაარწმუნდეს ნ. ჟორდანიას „ინტერნაციონალიზმის“ ბურჟუაზიულ ხასიათში და, ამგვარად, დაინახოს მუშათა მოძრაობისადმი მისი დამოკიდებულების ბურჟუაზიულ-პოლიტიკური მოტივები. იგი თვით აღიარებს, რომ ნაციონალური ბურჟუაზიის სისუსტემ (რომლის გაძლიერება მისი იდეალი იყო) და ინტერნაციონალური კაპიტალის გაძლიერებამ საქართველოში უკარნახა მას „ინტერნაციონალიზმის“ დროშა აღემატა და მუ-

შთა მოძრაობას დაკავშირებოდა თავისი ბურჟუაზიული პოლიტიკური მიზნების განხორციელებისათვის. აი ეს გარემოება ვერ შეიგნო არ. ჯორჯაძემ და მისმა ჯგუფმა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჯორჯაძის მიმართ მათ საწინააღმდეგო არაფერი ექნებოდათ. მაგრამ ამ „გაუგებრობაში“ ნ. ჯორჯანიას ხომ არ მიუძღვის დანაშაული. არა, მასში დანაშაული მიუძღვის არ. ჯორჯაძეს და მის კოლეგებს, რომლებმაც ვერ შეიგნეს გ. წერეთლის — ნ. ჯორჯანიას ტაქტიკური ხაზის „აუცილებლობა“ მათი საერთო პოლიტიკური მიზნის განხორციელებისათვის. მაშასადამე, ეს „გაუგებრობა“ პირდაპირი შედეგი იყო არ. ჯორჯაძის და მისი პარტიული კოლეგების პოლიტიკური აზროვნების სიჩლუნგის, რომელიც პირდაპირ პროპორციული იყო ქართველი ნაციონალური ბურჟუაზიის ეკონომიური სისუსტის და სიჩლუნგისა.

თვით ნ. ჯორჯანია, თავისი საერთო პრინციპიალური პოლიტიკური ხაზის თვალსაზრისიდან გამოსული არ. ჯორჯაძესთან კამათს იხილავდა, როგორც გაუგებრობაზე აშენებულ მოვლენას. შეუძლებელია სხვანაირი შეფასება მიეცეთ იმ პასუხს, რომელიც ნ. ჯორჯანიამ გასცა არ. ჯორჯაძეს დასმულ სადაო საკითხებზე. თავის მხრივ რა პოზიციიდან ესხმოდა თავს ნ. ჯორჯანია არ. ჯორჯაძეს? არის თუ არა რამე მარქსისტული მის პასუხში კამათის ძირითად საკითხზე? ამისათვის განვიხილოთ ნ. ჯორჯანიას პასუხი.

არ. ჯორჯაძის დებულება იმის შესახებ, რომ მესამე დასელები ქართველი ერის სხვადასხვა, ერთიმეორის მოწინააღმდეგე კლასებად დანაწილებას აღიარებენო, „მარქსისტმა“ ნ. ჯორჯანიამ ცილისწამებად ჩასთვალა, ყოველ შემთხვევაში თავისი თავის მიმართ. მან განაცხადა, ასეთი აზრი არასოდეს ფიქრადაც არ მომსვლია, რომ საზოგადოების კლასებად დანაწილებას არასოდეს არ ვიხილავდი ისეთ ძალად, რომელსაც შეუძლია ეროვნული მთლიანობის დარღვევა, ამ შემთხვევაში ყველა ქართველთა, განურჩევლად მათი ქონებრივი მდგომარეობისა, საერთო ინტერესების დარღვევა. „...ბ. ჯორჯაძე, — წერდა ნ. ჯორჯანია 1900 წ. წერილში: „ჩვენი დღევანდელი პრესა“, — იწუნებს, როგორც კონსერვატორთ, ისე დემოკრატთ და მით თვითონ მეცადინეობს რაღაც შუათანა პარტიის შექმნას. ვითომდა თუ კი პირველი და მესამე დასი არსებობს, რატომ მეორე დასი არ უნდა გამოიჩეკოსო, და აი, ბ. ჯორჯაძესაც ამ საჭმის მეთაურობა მოუსურვებია. რა სახისაა ეს მის მიერ შეზავებული „კონსერვატიულ-დემოკრატიული“ (თუ შეიძლება ასე ითქვას) მიმართულება? ამას ჩვენ ადვილათ გავიგებთ თუ გავითვალისწინებთ მის მიერ „მესამე დასის“ ზემოთ მოყვანილ დახასიათებას. ეს დასიო, ამბობს ის, საქართველოს ყოფს ორ კლასათ, რომელთა შორის ეკონომიური განხეთქილებაა, რის გამოც მათ არ ავითარი სავითო ინტერესები არ აქვთო“ (ხაზი ნ. ჯორჯანიას ეკუთვნის. — ქ. გ.). მარა ნამდვილად კი ერი ვერასოდეს ვერ დანაწილდება ისე, რომ ამ ნაწილთა შორის რა-

იმე საერთო ინტერესი არ იყოს. რაკი ეს ასეა, ბ. არ. ჯორჯადმეც საქმე გაუადვილდა, მონახა „საერთო ინტერესი“ და გამოაცხადა, აი თქვენ როგორი ბრმები ხართ, ამ აშკარა ფაქტსაც ვერ ხედავთ? აქედან მან შეიმუშავა „საერთო ინტერესების“ პროგრამა და ეს ანაღ პროგრამათ გამოიტანა.

მარა ერთი ვიკითხოთ: მართლა ვთქვით ოდესმე, რომ ქართულ ობას „არავითარი საერთო ინტერესი“ არა აქვსო? არა, ეს არასოდეს არ გვითქვამს და, მაშასადამე, ბ. ჯორჯადმის ფანტაზიის ნაყოფათ უნდა ჩაითვალოს (ხაზი ჩვენ გვეკუთვნის. — ე. გ.). პირაქით, ჩვენ არა ერთხელ ვაგვირკვევია, სად არის „საერთო ინტერესები“ და სად არა“ („რჩეული ნაწერები“, გვ. 438 — 9). ასე იმართლებდა თავს „მარქსისტი“ ნ. ჟორდანიას არ. ჯორჯადმის იმ „უცნაურ“ ბრალდებისაგან, თითქოს მას სხვადასხვა კლასის და მათ შორის არსებული წინააღმდეგობა ესმოდეს ისე, რომ მის საფუძელზე უარყოფილი იქნას ქართველთა შორის, — მაშასადამე; კაპიტალისტებს, მემამულეებს, ეპურებსა და მშრომელ ხალხს შორის. — საერთო ინტერესები, როგორც საერთო პრაქტიკული მოქმედების ნიადაგი. თავის მხრივ ნ. ჟორდანიას არ. ჯორჯადმეს პლაგიატორობას აბრალებს. ის აღნიშნავს, რომ ქართველების საერთო ინტერესების და მოქმედების საერთო ნიადაგის თვალსაზრისი მან უწინ წამოაყენა სახელდობრ 1894 წელს, თავის პირველ პროგრამულ შრომაში: „ეკონომიური წარმატება და ეროვნება“, რომ არ. ჯორჯადმე გამოვიდა რა დავვიანებით, აღნიშნულ საკითხში არსებითად გაიმეორა მისი აზრები. ეს მართლაც ასე იყო. მაგრამ ჩვენ ამ შემთხვევაში არ გვიინტერესებს საკითხის ეს ფორმალური მხარე, ე. ი. ის, თუ ვის ეკუთვნის — ნ. ჟორდანიას თუ არ. ჯორჯადმეს „საერთო ნიადაგის“ თეორიის პრიორიტეტი (ეს მთლიანად მენშევიკ ისტორიკოსებისათვის მიგვიწვდვია თავის გასართობად). აქ საინტერესოა ის, რომ შესაშვ დასის იდეოლოგი ნ. ჟორდანიას და ნაციონალური ბურჟუაზიის იდეოლოგი არ. ჯორჯადმე ერთი და იმავე აზრისანი არიან ამ ძირითად საკითხში, რაც ერთხელ კიდევ სიცხადით ამტკიცებს ჩვენი დებულების სისწორეს ნ. ჟორდანიას პოლიტიკური მსოფლმხედველობის ბურჟუაზიული ხასიათის შესახებ, ე. ი. იმას, რომ იგი მარქსიზმს და სოციალიზმს ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმს უთანხმებდა.

ამის შემდეგ რა ფასი აქვს ნ. ჟორდანიას დებულებას იმავე წერილში იმის შესახებ, რომ ქართველი ბურჟუაზიის განვითარება პროგრესიულია, რამდენადაც ის ანგრევს ფეოდალურ ურთიერთობას და რეგრესიულია, რამდენადაც მშრომელ ხალხზე ბატონდებაო (იქვე, გვ. 451). განა ეს იმას ნიშნავს, რომ ის ისწრაფვოდა მშრომელი ხალხის ბურჟუაზიის ბატონობისაგან განთავისუფლებისაკენ? განა მას პრაქტიკულად რამე გაუკეთებია ამისათვის? განა ის ოდესმე ცდილა მშრომელი ხალხი ბურჟუაზიაზე გაებატონებია?

პირიქით, ნ. ჟორდანიას მთელი პრაქტიკული მოღვაწეობა მამართლული იყო და არის მშრომელი ხალხის, მუშათა კლასის კაპიტალის მონობისაგან განთავისუფლების წინააღმდეგ. აღნიშნული დემოკრატიული სპირიტუალიზმი მხოლოდ მშრომელი ხალხის თვალის ასახვევად და მისამართად.

ყოველივე ზემონათქვამიდან ნ. ჟორდანიას და არ. ჯორჯაძის პოლიტიკური მსოფლმხედველობის ნათესაობის შესახებ გამომდინარეობს ერთადერთი სწორი დასკვნა: ისინი ნაციონალური ბურჟუაზიის ორ სხვადასხვა ფრაქციას წარმოადგენდნენ, რომლებსაც პრინციპით ერთი ჰქონდათ, მხოლოდ ტაქტიკა სხვადასხვა. ამიტომ მათი სახით არსებობდა ორი მიმდინარეობა: „კვალი“ და „ცნობის ფურცელი“, მენშევიზმი და სოციალ-ფედერალიზმი. არ. ჯორჯაძის ჯგუფი, რომლისგანაც შემდეგში საქ. სოც.-ფედერალისტ. პარტია წარმოიშვა, ნაციონალური ბურჟუაზიის იმ ნაწილის წარმომადგენელი იყო, რომელიც ძირითადად ბურჟუაზიის გზაზე დამდგარ ქართველ მემამულეებისაგან შესდგებოდა. მისგან განსხვავებით, ნ. ჟორდანია თავისი თანამოაზრეებით გამოხატავდნენ ნაციონალური ბურჟუაზიის იმ ნაწილს, რომელიც უშუალოდ სამრეწველო ბურჟუაზიას წარმოადგენდა და თავის განვითარებაში უცხო ტომის ბურჟუაზიის კაპიტალს ემყარებოდა. ამითი იყო განსაზღვრული პირველის ნაციონალურობა და მეორის „ინტერნაციონალისტობა“, პირველის თანმიმდევრობა კლასთა ბრძოლის უარყოფის საკითხში და მეორის „ორმაგობა“, რაც გამოწვეული იყო მშრომელი ხალხის საზოგადოებრივი ძალის ბურჟუაზიის ინტერესებისათვის გამოყენების მიზნით, პირველის აშკარა ბურჟუაზიულ-რეაქციური იდეალისტური იდეოლოგია, მეორის „ეკონომიური მატერიალიზმი“ და „მარქსისტობა“ იმავე ბურჟუაზიულ მიზნებისათვის და სხვ. ამ ორი მიმდინარეობის ეს დახასიათება რომ სწორია, ამას მოწმობს მენშევიკური და სოც.-ფედერალისტთა პარტიების მოღვაწეობის პრაქტიკა, განსაკუთრებით 1917 თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, როდესაც ისინი ყოველთვის პოულობდნენ საერთო მოქმედების ნიჟარს, რაკი საკითხი ეხებოდა კაპიტალიზმის და ბურჟუაზიული წესწყობილების გადარჩენის საკმეს.

ასეთია ნ. ჟორდანია არა მარტო 1917 წლის შემდეგ, არამედ როგორც დავინახეთ ასეთი იყო იგი ყოველთვის. მისი ძირითადი პოლიტიკური იდეალი იყო კაპიტალისტური საქართველო ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული წესწყობილებით, სადაც ფორმალურად იქნებოდა არა ერთი კლასის ბატონობა, არამედ მთელი ხალხის, ერის უმრავლესობის ბატონობა, სინამდვილეში კი გაბატონებული იქნებოდა ბურჟუაზია. მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ „მარქსისტ“ ნ. ჟორდანიას ყველა სახის კაპიტალიზმი და ბურჟუაზია მოსწონდა. არავითარ შემთხვევაში. იგი ისწრაფვოდა იქითკენ, რომ ქართველი ბურჟუაზია ყოფილიყო „დემოკრატიულ-

ლი“ და არა ეგოისტური, რომელიც არ იზრუნებდა ხალხის „კეთილ-დღეობისათვის“.

ნ. ჟორდანიას აღნიშნული თეორიული ხაზის პრაქტიკულად განხორციელების ერთერთ საუკეთესო მაჩვენებელს, ჯერ კიდევ დიდძალად არ ვიდრე ის საქართველოს ბურჟუაზიის და მემამულეების ხელმძღვანელი გახდებოდა ოფიციალურად (1917 — 21 წ.), — წარმოადგენს მისი დამოკიდებულება ქართველ მსხვილ კაპიტალისტ დ. სარაჯიშვილთან, რომლის გულუხვი სუბსიდიებით ნ. ჟორდანია ცხოვრობდა, განსაკუთრებით მისი საზღვარგარეთ ყოფნის დროს. დ. სარაჯიშვილმა, ნამდვილმა კაპიტალისტმა, იმდენად დიდი პოლიტიკური გამჭრიახობა გამოიჩინა, რომ მან „მარქსისტი“ და „სოციალისტი“, „რ-რ-რევოლუციონერი“ ნ. ჟორდანია შეაფასა როგორც თავისი კლასის, ბურჟუაზიის ერთგული პოლიტიკური დამცველი და შესაფერი დახმარებაც გაუწია სუბსიდიებით. სამაგიეროდ თავის მხრივ ნ. ჟორდანიამ ყოველგვარი ღონისძიება იხმარა, რომ დ. სარაჯიშვილის ქარხნები არ დაზარალებულიყო გაფიცვებით 1905 წლის რევოლუციის დროს. მისი დავალებითა ნ. რამიშვილი გამოცხადდა სარაჯიშვილის ქარხანაში და სოც.-დემოკრ. პარტიის სახელით გაფიცულ მუშებს წინადადება მისცა თავი დაენებებიათ გაფიცვისათვის, რადგან მუშათა კლასმა არ უნდა იბრძოლოს ისეთი პროგრესული და დემოკრატიული კაპიტალისტის წინააღმდეგ, როგორც დ. სარაჯიშვილიაო. აი რის მნიშვნელობა ვერ გაიგეს სოც.-ფედერალისტებმა და მათმა ბელადმა არ. ჯორჯაძემ, მიუხედავად იმისა, რომ ისინიც ბურჟუაზიის წარმომადგენელი იყვნენ. ნ. ჟორდანიამ მშვენიერად იცოდა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა საქართველოს ბურჟუაზის აყვავებისათვის მუშათა მოძრაობის, სოციალიზმის და მარქსიზმის დამორჩილებას ამავე მიზნისადმი.

დ. სარაჯიშვილისადმი მიძღვნილ წერილში, მის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით, ნ. ჟორდანიამ საუკეთესო მკაფიო გამოხატულება მისცა თავის შეხედულებას იმის შესახებ, თუ როგორი კაპიტალიზმი და ბურჟუაზია იყო მისი იდეალი. რათა არ დამახინჯდეს ნ. ჟორდანიას აზრი წერილის ცალკე ადგილების მოყვანით, ამიტომ ნებას მივცემ ჩვენს თავს ეს წერილი მთლიანად მოვიყვანოთ: „ულმობელმა სიკვდილმა, — წერდა იგი, — ამ დღეებში მოგვტაცა ერთი იშვიათი ქართველი (!) დ. ზ. სარაჯიშვილი. ფართე საზოგადოება მას იცნობდა როგორც ქველმოქმედს და ყოველივე საზოგადო საქმის შემწეს და გულ-შემატკივარს. მაგრამ ყველა, ვისაც მასთან პირადი კავშირი ჰქონდა, დამეთანხმებოდა იმაში, რომ განსვენებული არ იყო ჩვეულებრივი ქველმოქმედი. ჩვეულებრივი ქველმოქმედება აგებულია პატივმოყვარეობაზე, თავის გამოჩენის, დამსახურების და სხვა ამგვარების სურვილზე. ქველმოქმედი ამბობს: „აი, წაიღეთ ფული და მოშორდით თავიდანო“. დავითი კი არ ეკუთნოდა ამათ გუნდს. ის პირველ ყოვლისა სწუხდა ჩვენი მწუხარებით, სტკიოდა ჩვენი

ტკივილები (ვისი ტკივილები „მარქსისტო“ ნ. ჟორდანია? — კ. გ.), ის სულითა და გულით გადაგებული იყო საზოგადო საქმეებზე. მისი სიყვარული ჩვენი ერისადმი მეტად ღრმა და გულწრფელი — რუსო-ტროს! — იმ ნაწილისაც, რომელსაც მუშათა კლასი, მშრომელი ხალხი წარმოადგენს არა?! — კ. გ.) და ვისშიაც ეს უზენაესი გრძნობა ასე ღრმად ღვავის, ის კიდევაც ემსახურება ერს, ემსახურება ზოგი კალმით, ზოგი ხელოვნებით. ზოგი პრაქტიკული მოღვაწეობით, ვისაც როგორ შეუძლია. და აი განსვენებულიც ემსახურებოდა მას, რითაც შეეძლო — ჭონებით. ის იყო პირველი ქართველი იდეური ქველმოქმედი.

განსვენებულს იცნობდნენ როგორც მრეწველს, მაგრამ ვეჭობ ყველამ იცოდეს, რომ ის იყო პირველი მრეწველი ევროპიულის ტიპისა (აი, ნ. ჟორდანია იდეალი! — კ. გ.) ერთხელ მან მითხრა: „ძნელია ჩვენი ეკონომიურად წინ წაწევა; როგორც კი ერთი ცოტადენ ჭონებას შეიძენს, ასი მშვიერი უკან დასდევს და, სანამ არ გახრავენ, თავს არ დაანებებენო“. ასეთ პირობებში მართლაც დიდი პრაქტიკული ნიჭია საჭირო, რომ ამ შემოსეულ ხროვას გაუძლო და შესძლო გონიერად მოიხმარო. დავითი რომ წმინდა ქართველი მრეწველი ყოფილიყო, კაი ხანია ქართველურად გაათავებდა — მისი შეძლებისაგან აღარაფერი დარჩებოდა. მხოლოდ ევროპელ კაცს შეეძლო ყველა მადლიერი ყოლოდა და თანაც შეძლება არ გაეფლანგა. შეაერთეთ ქართველი გულკეთილობა და პურმარხილი ევროპიულ საქმიანობასთან და მიიღებთ დ. სარაჯიშვილს. ამ პიროვნებაში სამაგალითოდ შეხვედა საქები ქართველობა და საქები ევროპიელობა. და მე მგონია ქართველის გაევროპიელება სწორედ ამ გზით უნდა მოხდეს (უსათუოდ გარკვევითაა ნათქვამი, — კ. გ.). როცა თვითეული ჩვენთაგანი ისწავლის ევროპიულ საქმიანობას — და თან თავის ნაციონალურ ხასიათს არ დაეკარგავთ — ჩვენი გაევროპიელება ფაქტი იქნება. და სარაჯიშვილი ქართველი-ევროპიელი იყო.

განსვენებული იყო არა მარტო ევროპიული მრეწველი, არამედ ამასთანავე ევროპიულად განათლებულიც. ჩვეულებრივად ევროპიელი მრეწველი განათლებულიც არის, მაგრამ იშვიათია იქ ისეთი მრეწველი, რომელიც გარდა განათისა, ლიტერატურასაც თვალყურს ადევნებდეს და საზოგადოების მოწინავე ნაწილის სულის კვეთებას ფეხ-და-ფეხ მისდევდეს. და სწორედ ამ იშვიათ გამოჩაქს ეკუთვნოდა დავითი. როცა პირველად მასთან მივედი (ეს იყო 1898 წ.) (როგორც ვხედავთ ნ. ჟორდანია „მარქსისტობას“ თავიდანვე ნოყიერი იდეური ბაზა ჰქონდა, რომელზედაც კარგად გაიფურჩქნა მისი ოპორტუნიზმი, კ. გ.) გაშტერებული დაფრჩხ მისი ბიბლიოთეკით. რა და რას არ ნახავდით აქ. აქ მოიპოვებოდა უმთავრესი თხუზულებები გერმანიის ცნობილი ეკონომისტებისა და ისტორიკოსებისა: ზომბარტი, შმოლლერი, მარქსი, ვაგნერი, კაუტსკი, ბიუხნერი, ენგელსი და სხვა მრავალნი აქ პოულობდნენ ბინას და მკითხველს. მას მოსდიოდა კაუტსკის ეჟურნალი „ნოიე ცაიტ“ და ვენის პროგრესისიტთა ორ-

განო „ცაიტ“. აქვე ელაგა ნაუმანის „ჰილფე“, რომელიც იმ დროს დიდ მითქმა-მოთქმას იწვევდა მთელს გერმანიაში. ის საინტერესო წიგნს ეკონომიურ და პოლიტიკურ დარგიდან არ უშვებდა გამოუფარებლად წაუკითხავს. ერთხელ ბულვარზე შემხვდა და შორიდან დამიძახა: „დახე ეგ თქვენი ბერშტეინი რა ამზავშია! მოდი წაილე, წაიკითხე“. წიგნი ახალი გამოსული იყო და ტფილისში არ იშოვებოდა. მეორე დღეს მივედი დავითისას და წიგნი გამოვართვი. — თქვენი აზრი? შევეკითხე მას. — ჩემი აზრი? ეს დიდი ბომბა გასკდა გერმანიაში. მთელ წიგნში ერთი ადგილი მომწონს, სადაც სწერია: „Bewegung ist alles, Eudziel ist niichts“ — მოძრაობა არის ყველაფერი, საბოლოო მიზანი კი არაფერი! ეს კარგათ არის ნათქვამი, სოციალიზმი იქნება თუ არა, ვინ იცის! ნეტავი იქნებოდეს, — სამაგიეროთ ამოდენა ლატაკთა შეკავშირება და მათი ამოძრავება — ეს ფაქტია და შესანიშნავი ფაქტიცაო (კაპიტალისტ დ. სარაჯიშვილის ამ შზრუნველობას ნ. ჟორდანიას „მარქსისტულ“ განათლებაზე უჭმად არ ჩაუვლია. ნ. ჟორდანიამ სავსებით გაამართლა მისი იმედები. — კ. გ.). ერთხელ დავითი ენახე, კითხულობდა კაუცკის ახალ წიგნს „სოციალიზმის ისტორიის“ მეორე ტომს. როგორც მითხრა, მას ბერლინის ერთი წიგნის მალაზიაში დაბარებული ქონდა — გამოეგზავნა მისთვის ცნობილი ეკონომისტების ახალი წიგნები. ის მთავარ ეკონომიურ და ისტორიულ კითხვებში ეთანხმებოდა მარქსს, ხოლო პოლიტიკურში კი — ვაგნერს და შმოლლერს (ასეთი იყო თვით ნ. ჟორდანიას „მარქსისტობის“ ხასიათი. ამიტომ ასე გულთბილად ეპყრობოდა მას დ. სარაჯიშვილი. — კ. გ.). ის ამბობდა (თანახმად შმოლლერისა): „საჭიროა მძლავრი მთავრობა, ის უნდა დაეხმაროს სუსტთ მძლავრთა წინააღმდეგ საარსებო ბრძოლაში. ჩვენში ქართველი ერი, ძლიერ სუსტია, მაშასადამე, ის საჭიროებს განსაკუთრებით დახმარებას მთავრობის შხრითაო. ამითი აიხსნება დავითის კავშირი ველიჩკოსთან. ამ ვაჟბატონმა, რასაკვირველია, არ გაამართლა დავითის და სხვების იმედი, მაგრამ იმ მთავარ აზრს — რომ ქართველობა საჭიროებს რაიმე განსაკუთრებულ ძალას ფეხზე წამოსაყენებლად — დავითი ბოლომდის შერჩა. ქართველობას რა ეშველება — აი მისი მუდმივი სალაპარაკო და საზრუნავი. განსვენებულს მუდამ სწყუროდა ცოდნის შეძენა, ახალის გაგება. თითქმის ყოველს წელიწადს ბერლინში ვაგნერის ლექციებს ყურს უგდებდა (ვაგნერი მისი მეგობარი იყო). ხშირად მინახავს ბერლინიდან დაბრუნებული და ბავშვივით აღტაცებული ვაგნერით. ერთხელ მითხრა: ვაგნერი იყო აქ, ჩვენში და იცი რა მითხრა? საქართველოს კულტურა მეცამეტე საუკუნის კულტურააო, ასეთი ქალაქები და სოფლები გერმანიაში ამ ექვსი საუკუნის წინ იყოო. ამ აზრს დავითზე დიდი შთაბეჭდილება მოეხდინა და ის გაიძახოდა: ჩვენი საქმე წასულია, რანაირად მივეწვივით მოწინავე ერებსო.

ერთი სიტყვით, განსვენებული ამ ათი წლის წინათ ერთად ერთი ქართველი იყო ტფილისში, რომელიც უცხოეთის მოწინავე მწერლობას

თვალყურს ადევნებდა, იწერდა და კითხულობდა. — ხომ იცით გერმანიაში ერთ დროს იყვნენ „გრძნობის სოციალისტები“, მითხრა მან 1898 წელს, ახლა მასარიკი სწერს „ცაიტ“-ში, რომ ამ 30 წლის წინ ჩვენთან ყოფილან „Gefuls patrioten“ („გრძნობის პატრიოტები“). ჩვენ კი დღეს ვართ ასეთი ხანაშია. ეს შენიშვნა მე ისე მომეწონა, რომ მეორე კვირაში „კვალ-ში“ დავბეჭდე წერილი — „რომანტიკები“. ამავე წელს დავითისას მიწვეული იყვნენ სადილად ჩვენი საზოგადო მოღვაწენი, ილია ქავჭავაძე, ნ. ცხვედაძე და სხვანი. ამათ შორის ვიყავი მეც. დავითმა ბაასი დაიწყო ერთს ჩემს სტატიაზე ჭალაქის მნიშვნელობის შესახებ. — ეს ათი წელიწადია ამას ვეუბნები ამით, გაიშვირა ხელი ილიასაკენ, მაგრამ არ ესმით... ახლა დაიწყო შენ ერთი შენებურად, მოუჭრა ილიამ. 1970 წ. „კვალში“ დიდი პოლემიკა იყო გამართული. მაინტერესებდა დავითის აზრი, — ჩემი აზრი“ უნდა იცოდე შენა. სოციალიზმი ხომ ღარიბი ხალხის ფილოსოფიაა, ჩვენი ხალხისთანა ღარიბი ქვეყანაზე არ არის, ის სწორედ თქვენკენ წამოვა, — მოკლეთ მოსჭრა მან. ერთხელ მის კანტორაში ის ძლიერ დაღონებული ვნახე, დაღონება კი იშვიათად იცოდა. რა ამბავია? შევეკითხე, — ჩვენ მემრისი არა გვაქვს, დამიწყო მან, შენ ამბობ წერილი ბურჟუაზია მსხვილს წარმოშობსო, მე კი ამას ვერ ვხედავ, ამისათვის საჭიროა სამოქალაქო კულტურა, ჩვენ კი სოფლები ვართ. ჩვენებური წერილი ვაჭრების მიზანია ორიოდ გროში იშოვოს, ჩერკებულად ჩაიცივას, ლეკური და ხანჯალი დაიკიდოს. „კნიაზი“ გახდეს და თავისი მეზობლები ფულის ხარჯვით გააკვიროს. სომხის მიზანი სულ სხვაა, ის ფულს ფულზე აწებებს, რომ ერთ დროს „კუპეცი“ შეიქნეს, კლუბში ჩაეწეროს, მხმოსნად გავიდეს — ერთი სიტყვით მოქალაქედ გადაიქცეს.

— გამოდის რომ ძველი იჭერს ახალს, ვუპასუხე. იჭერს რომელია, სამარისაკენ მიგვათრევს, მომიგო მან. განმათავისუფლებელ მოძრაობის დროს დავითმა აღფრთოვანებით მითხრა: ჭართველები რევოლუციის გვარდიად გახდა... მაგრამ რევოლუციით ხალხი ვერ იცხოვრებს. ცხოვრებისათვის შრომაა საჭირო, შრომა კი არ ვიცი და არც გვინდა ვიცოდეთ. ჭართველს მეომარის ტრადიცია აქვს, ის რევოლუციაში ისე მიდის, როგორც წინად მიდიოდა ომში ან ჯირითში. კულტურას კი მუშაობა ქმნის. თუ ამ მოძრაობამ მუშაობა გვასწავლა — დიდი საქმე იქნება (მუშაობა ვის სასარგებლოდ? — კ. გ.). ერთი წლის შემდეგ მითხრა: მარქსისტებმა დაივიწყეთ მოძღვრების დედა-აზრი. ეკონომია ხომ პოლიტიკის საძირკველია, თქვენ კი ღამის გადაყვით პოლიტიკას, ახლა დროა ეკონომიურ ორგანიზაციასაც მიაქციოთ ყურადღებაო. შემდეგი ლაპარაკიდან გამოირკვა, რომ მას სახეში აქვს კოოპერაციების დაარსება (კოოპერაციები ბურჟუაზიულ წესწყობილებაში, — არა? „მარქსისტო“ ნ. ჟორდანიია! კ. გ.). მე წინადადება მომცა წავსულიყავი მისი ხარჯით იტალიაში, შემესწავლა კოოპერატიული მოძრაობა, განსაკუთრებით სოფლათ და შემდეგ ამ საგანზე მეწერა. მე რასაკვირველია, ამის წინააღმდეგი არა-

ფერი მქონია, მაგრამ მაშინ, სხვადასხვა მიზეზებისა გამოვინ, მოვახერხებ *).

ერთი დიდი საქმე გააკეთეთ, ამბობდა დავითი დასტურებით ამიტომ თანაგვირძნობით; თქვენ ჩვენი ბეჩავე ხალხი შექმნილი და ერთად სიარული და ერთად ბრძოლა ასწავლეთ. გახსოვს ბერნშტეინი „Bewegung ist alles“... (როგორ შეეძლო ნ. ჟორდანიას დავიწყებოდა რევოლუციონის და ოპორტუნისმის ეს ძირითადი მცნება! — კ. გ.).

1907 წ. დავითი ენახე პეტერბურგში. ამ დროს ჩვენში გახურებული ექსპროპრიაციები და თავდასხმა იყო. დავითი ტფილისისაკენ აპირებდა. ხომ არ გეშინია დავით, შევეკითხე (აი, რაზე ზრუნავდა ნ. ჟორდანიას 1905 წ. რევოლუციის პერიოდში! — კ. გ.) — არა, შიში არა მაქვს, მხოლოდ შემრცხვება კი ვინმემ რომ ხელი შემახოსო. ის ერთად ერთი მდიდარი იყო, რომელიც იმ ხანებში თავისუფლად დადიოდა ჩვენში და არც ხელი უხლიათ. ამით ის ხშირადაც ამყოფდა. — მე ვეუბნები ზ-ს ისე ქენი, როგორც მე და უცხოეთში დამალვა არ დაგეკირდება-თქო, გადმომცა დავითმა. ის არც რევოლუციას აუშმატებია და არც რეაქციას დაუმონებია. მრავალ ჩვენ თანამგვირძნობთა შორის მხოლოდ დავითი დარჩა ბოლომდის თანამგვირძნობი.

საზოგადოთ, დავითში შეერთებული იყო ფხიზელი გონება და მაგარი ხასიათი. ის მუდამ დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა ჩემზე, მას არ უყვარდა გრძელი ლაპარაკი, თავის აზრს ხატავდა მოკლეთ, სხარტულათ, ერთი საგნიდან მეორეზე გადადიოდა, მეორიდან მესამეზე და რალაც ხუთი წუთის განმავლობაში იმდენ კითხვას აღძრავდა, იმდენ საგულისხმოს იტყოდა, რომ გაკვირვებული ვრჩებოდი, და ეს მუდამ ყოველ ნახვის დროს. მიყვარდა მასთან საუბარი. ხშირათ მინატრია მისი ჯანმრთელობა, და როგორ წარმოვიდგენდი, რომ ეს ბუმბერაზი ასე უცებ მოსწყდებოდა და დღეს კუბოში იდებოდა. მართლა უთქვამს პოეტს: „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი“.

და აი, ასეთ იშვიათ ადამიანს ვაბარებთ დღეს მიწას. მოკვდა ისე, როგორც ცხოვრობდა — ხელგაშლილათ და გულგაშლილათ. მშვიდობით, ძვირფასო დავით! ხსენება შენი საუკუნო დარჩება ჩვენში“ (ნ. ჟორდანიას. გაზ. „კოპერაცია“, № 3, 10 ივლისი, 1911 წელი).

აქ კომენტარიები ზედმეტია. წერილი თავისთავად ლაპარაკობს. ის საუკეთესო დადასტურებაა იმისი, რაც ზემოთ იყო ნათქვამი ნ. ჟორდანიას შესახებ, რომელიც ასე მწარე ცრემლებით დასტიროდა ერთი კაპიტალისტის გაცივებულ გეჰმს. და აბა რატომ უნდა გაკვირვებოდა ვინმეს ის

* ეს მოვიყვანე სისრულეში შარშან, იტალიაში დავრჩი რვა თვე და დიდი კამოფილი დავრჩი იმით, რაც იქ ენახე. საშუუხაროდ, ავადმყოფობის მიზეზით დღემდის ვერ დავამუშავე ის სინტერესო მასალები, რომელიც იტალიის სოფლებში მოკვირებ.

გარემოება, რომ ჟორდანიას „მარქსისტული“ სინდისი აღშფოთდა, როდესაც რუსეთის მუშათა კლასმა ლენინ-სტალინის პარტიის ხელმძღვანელობით 1917 წლის ოქტომბერში სასიკვდილოდ გული გატევირა მთელ კაპიტალისტურ წესწყობილებას და დედამიწის მეექვსედ ნაწილში წესი აუგო ბურჟუაზიის ბატონობას. აი, რითი აიხსნება, რომ ნ. ჟორდანია დღეს საბჭოთა კავშირის მოწინააღმდეგეა. ეს ასეც უნდა იყოს. საამისოდ ის ისტორიულად ყოველმხრივ მომზადებული იყო, როგორც თეორიულად ისე პრაქტიკულად. აი, რა მიზნებისათვის სჭირდებოდა ნ. ჟორდანიას მარქსიზმი და მუშათა მოძრაობა. მაგრამ, მისდა საუბედუროდ, მიზანს ვერ მიაღწია. ამაში მას თავიდანვე ხელს „უშლიდნ“.

ალი არსენიშვილი

„სტენდალი პარტულა“

ჩვენ წინ დევს შესანიშნავი ფრანგი მწერლის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოების პირველი წიგნის ქართული თარგმანი. ეს არაა ჩვეულებრივი ფაქტი. ამ წიგნის გამოცემით იწყება სტენდალის (ანრა ბელის) შემკვიდრების ათვისების საქმე ჩვენში, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რამდენიმე წლის წინად გამოცემულ მისივე „იტალიური ქრონიკების“ ნაწილს. ორივე თარგმანი შესრულებულია გერონტი ქიქოძის მიერ. მასვე ეკუთვნის შესავალი წერილი სტენდალზე ახლახან დასტამბულ „წითელ და შავი“ თარგმანში. სავსებით ბუნებრივია, რომ მთარგმნელს სურვილი აღძვრია წერილი მიეძღვნა მისგან ნაამაგარ ავტორისათვის. მაგრამ თუ სტენდალის რომანის თარგმანში მას თვალსაჩინო წარმატებისათვის მიუღწევია, სამაგიეროდ ეს არ ითქმის წიგნისათვის წამძღვარებულ წერილზე, სადაც გარდა იმისა, რომ ბიოგრაფიულ ცნობებს გაცილებით მეტი ადგილი აქვს დათმობილი, ვიდრე მწერლის შემოქმედების გაშუქებას, ეს უკანასკნელი (და ეს არის მთავარი) მოცემულია არასწორად. ეს კი მკითხველში უმართებულო და ყალბ წარმოდგენას შექმნის მისთვის ახალ და უცნობ დიდ მწერალზე.

რაში მდგომარეობს გ. ქიქოძის შეცდომა? სტენდალის აზროვნებას, მის მსოფლმხედველობას იგი სთიშავს კონკრეტულ-ისტორიული კლასობრივი ბრძოლის გარემოსაგან და ჰაერში გამოკიდულად, აბსტრაქტულად აცხადებს მას „ჰედონისტად, ინდივიდუალისტად (ეგოტიკისტად, როგორც თითონ სტენდალი ამბობს), მიზანტროპად და ცინიკოსად“. ცხადია, ის მკითხველიც კი, რომელიც ვერ იცნობს სტენდალს და მხოლოდ მისთვის ახლად მიწოდებული რომანის ერთი ნაწილის მიხედვით გაეცნობა

*) სტენდალი. „წითელი და შავი“, რომანი, წიგნი I. თარგმ. გ. ქიქოძის. საბელგამი, 1934 წ.

მწერალს, ვერ დაეთანხმება სტენდალის ასეთ დახასიათებას, რადგან აქ სტენდალის პირადი, ვიწრო-ინტელექტუალური ზოგიერთი თვისების მონახვით შეცვლილია მისი სოციალ-პოლიტიკური პოზიციის განსაზღვრება. განა სტენდალი, ვთქვათ „წითელ და შავში“ კმედაფროსადმი მიზანტროპი და ცინიკოსია? განა ცინიკური ან ირონიულია მისი დამოკიდებულება ეულიენ სორელისადმი, გლეზობიდან გამოსულ ამ ფრანგ „რაზნონინეცისადმი?“ სრულიადაც არა. იგი, როგორც ერთი მწერალი ამბობს, ოღმცა არ არის გლეზობის იდეოლოგი, მაგრამ სორელების აღზნებული დამცველია ბურჟუაზიის სამსჯავროს წინაშე. გაიხსენეთ ეულიენის ანთუბული კლასობრივი სიძულვილი ბატონ დე რენალისადმი, სამღვდელოებისადმი, მოხელეებისადმი და საერთოდ მონარქიის რესტავრაციის შემდეგ დამყარებულ მთელ წესწყობილებებისადმი, რომ ნათელი გახდეს როგორც ეულიენისათვის გამოტანილი სასიკვდილო განაჩენი, ისე ის მტრობა მოუსვენარ და მშფოთვარ სტენდალისადმი, რომელსაც მის სიცოცხლეში და მთელი საუკუნის მანძილზე მისი სიკვდილის შემდეგ ბურჟუაზია არ იღებდა და დაეიწყების ბურუსს და მტვერს აყრიდა. ბურჟუაზია კარგად ხვდებოდა, თუ რისადმი იყო მიზანტროპი და ცინიკოსი სტენდალი.

შემდეგ გ. ჭიჭომე აცხადებს, რომ სტენდალი, „ისევე, როგორც ნიცშე-ცხოვრებას არ აფასებს სიკეთისა და ბოროტების კატეგორიების თვალსაზრისით. მისთვის უდიდესი მორალური ღირებულება თვით ცხოვრების ენერგიაა“-ო. სტენდალისა და ნიცშეს დაახლოვების შესახებ შენიშვნა ცალკე იყოს. ახლა კი ვიკითხოთ, რას გულისხმობს გ. ჭიჭომე „ცხოვრების ენერგია“-ში? ან რა „მორალური“ და ისიც „უდიდესი“ ღირებულება შეიძლება ჰქონდეს ასე განყენებულად აღებულ ცხოვრების ენერგიას? გამოდის, თითქოს სტენდალს მიაჩნდა ყოველგვარი ენერგია, ყოველგვარი მოძრაობა, განურჩევლად მისი მიმართულებისა და მიზნებისა. გამოდის, თითქოს სტენდალისათვის სულ ერთი იყო — ვინ, რომელი სოციალური ძალა იყო ამ ენერგიის მესაჭე. თითქოს იგი ყოველგვარი მიზანდასახულობის გარეშე („სიკეთისა და ბოროტების“ კატეგორიების უარყოფით) იღებდა ცხოვრების ენერგიის უნაყოფო და ამით ტრიალს, без руля и без ветрил. შეუძლებელია სტენდალის გაგების მეტი დამახინჯება. სტენდალი სწორედ იმითია შესანიშნავი, რომ თავის უაღრესად პოლიტიკურ რომანებში იგი უდიდესი ძალით და უკვდავი მხატვრული ოსტატობით მტკიცედ ურტყამდა თავის თანამედროვე საზიზღარ „ბოროტების კატეგორიას“ — ბურჟუაზიას და რესტავრირებულ ფეოდალურ არისტოკრატიას.

სტენდალი აღიზარდა რევოლუციურ-იაკობინური კონვენტის და მის მომდევნო ეპოქის აღზნებულ ატმოსფერაში. როდესაც ტერმიდორის გადატრიალების შემდეგ თანდათან ნიადაგი მოემზადა მსხვილი ბურჟუაზიის შეთანხმებას არისტოკრატიასთან, რასაც ბონაპარტიზმის გამარჯვებამოპყვეა, სტენდალმა ასე განსაზღვრა თავისი პოზიცია: „ბედნიერი არიან

ის გმირები, რომელნიც 1804 წლამდე (ნაპოლეონის იმპერატორის ტიტულით ტახტზე ასვლა. — ა. ა.) დაიზოცნ“-ო.

1818 წ. გოეთე წერს სტენდალზე, რომელიც ჯერ *არამყნებელი* სოციალური რომანების ციკლის ავტორი: „შეუძლებელია თანე განხეობა და მოწყდე მის წიგნებს. ჩემის აზრით, იგი ეკუთვნის იმ დიდ ტალანტთა რიცხვს, რომელნიც წარმოიშვენ ომისა და რევოლუციის ქარიშხალში“-ო. რატომ სძულდა სტენდალი ბურჟუაზიას? იმიტომ, რომ იგი „იყო პიოკელი მწერალი, რომელმაც ბურჟუაზიის გამარჯვების თითქმის მეორე დღესვე უდიდესი სიღრმით და ძალით გამოხატა ბურჟუაზიის შინაგანი სოციალური ვაზრწნის და შუბლმავარი სიბეცის აუცილებლობის ნიშნები“ (მ. გორკი).

საიდან მოაქვს ან რაზე ამყარებს გ. ქიქოძე თავის დებულებას — სტენდალს სძულს მასაო, როდესაც თანამედროვე რეაქციის საშიშრად გამოცხადებული და უარყოფილი, იგი უმისამართოდ წერდა თავის გენიალურ ნაწარმოებებს და ჰეშმარიტად ამაღლვებელ, წინასწამეტყველურ იმედს გამოსთქვამდა, რომ „ყველაზე უფრო მომეტებული მკითხველი 1935 წლის ახლო წლებში მეყოლება“-ო.

გ. ქიქოძე აცხადებს, რომ სტენდალმა დიდი გავლენა მოახდინა გობინოსა, ტენსა და ნიკშეზო. მაგრამ იგი არ იძლევა იმის განმარტებას, თუ რაში გამოიხატება ფრანგი მწერლის ეს „დიდი გავლენა“, ე. ი. სად მოეპოება სტენდალს, თუნდაც ჩანასახის სახით, იმ იდეათა დაწყება, რომელიც ხსენებული მწერლების და, განსაკუთრებით ნიკშეს აზროვნებაში გადაიზარდა კაპიტალიზმის მარადიულობის აპოლოგიაში. როგორ შეიძლება ასეთი აზრის სავესებით დაუმტკიცებლად გადმოსროლა და საბუთად მხოლოდ „ძლიერი ადამიანის ძიების“ და „სიკეთისა და ბოროტების“ კატეგორიების უარყოფაზე, ე. ი. ვითომდა სტენდალის და ნიკშეს შემაერთებელ იმპორალიზმზე გაკერით მითითება?

უდავოთ უნდა მივიღოთ ის, რომ სტენდალი არსად არ ამკლავნებს ანტიდემოკრატიულ ტენდენციებს. ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ 1830 წლის ივლისის მონარქიის ეპოქაში, როდესაც საფრანგეთი საფინანსო ოლიგარქიულ ბურჟუაზიის განუყოფელ სამფლობელოს წარმოადგენდა, სადაც მხოლოდ 100 ათასს ცენზიან მცხოვრებს ჰქონდა ხმა, დანარჩენი 29 მილიონი მოსახლეობა კი პოლიტიკურად უფლებახდილ მასას წარმოადგენდა, სტენდალი ამ რობერ-მაკერების*) ქვეყანას უპირისპირებს იაკობინური მისწრაფებებით გამსჭვალულ ჟულიენ სორელის ტიპს, რომელიც თავის უკანასკნელ სიტყვაში, გასამართლების დროს, მთელი საფრანგეთის გლეხობის სახელით ლაპარაკობს. სად არის აქ იმპერიალისტური ბურჟუაზიის იდეოლოგიის წინამორბედთა ჩანასახი ან კვალი?

*) მოხერხებულ გაიძევრას ტიპი ერთი ფრანგული კომედიიდან, რომლის სახელსაც მარქსი უწოდებს მეფე ლუი-ფილიპეს.

ნიცშე ამბობს: „დავემოწილოთ ფაქტებს — გაიმარჯვა ხალხმა, ე. ი. „მონებმა“, „მდაბიობებმა“, „ჯოჯმა“; ბატონების საქმე გათავებულა... იმავე დროს ეს გამარჯვება შეიძლება სისხლის მოწამვლად დასრულდეს, მან აურია ერთმანეთში რასები“... და სხვ. აი კიდევ ნიცშეს ერთი გამონათქვამი: „უკანასკნელი პოლიტიკური კეთილშობილება, რომელიც ჯერ კიდევ შერჩა ევროპას, ესაა მე-17 — 18 საუკუნეების ფრანგული კეთილშობილება, რომელიც მსხვერპლად შეეწირა ხალხის ავ ინსტიტუტებს“.

შევიდაროთ ახლა ამ შავრაზმულ, რეაქციონურ იდეებს იმ დაპირისპირების ძალა, რომლითაც სტენდალი აჯახებს წითელს (იაკობინურ-დემოკრატიულ საწყისს) შავს (ბურჟუაზიულ-არისტოკრატიულ და კლერიკალურ-ხუცურ საწყისს) თავის უკვდავ რომანში და აშკარა ვახდება, რომ სტენდალი ნიცშეს წინამორბედად არ გამოდგება.

ნიცშეს სწამს მსოფლიო როგორც ქაოსი, როგორც ირაციონალურ და მტრულ ძალთა უაზრო თამაში, რომელიც ასე თუ ისე მისაღები და ასაბრუნებელი ხდება მისთვის მხოლოდ შენიღბული და დეფორმირებული მხატვრული სტილიზაციის შემდეგ. ნიცშე თანამედროვე ფაშისტური ანტირეალიზმის მამამთავარია, ხელოვნება მას რჩეულთა ხვედრად მიიჩნია. მდაბიოთა, „ოფლიან პლუბების“ ხელოვნებას იგი დემაგოგიურ ხელოვნებას უწოდებს (მაგ., ვაგნერს ან ვიქტორ ჰიუგოს), მაშინ, როდესაც სტენდალი ასე ახლოა ჩვენთან, როდესაც ამბობს — „გენია ყოველთვის ცოცხლობს ხალხში, როგორც გამონაკვეთი კაეში“. ან კიდევ: „მე არ შემოიძლია წარმოვიდგინო ხელოვნება იმ სოციალურ პირობათა გარეშე, რომლებშიაც იმყოფება ესა თუ ის ხალხი. მათში და მხოლოდ მათში პოულობს იგი თავის ძალას და სისუსტეს, იძენს მნიშვნელობას ან გაცვეთილ რამ საგნად ხდება“. რა არის აქ საერთო? მეტი განსხვავების, მეტი პოლარობის წარმოდგენა შეუძლებელია. გ. ქიქოძე რალაც განყენებულ კოსმოპოლიტიად გვიხატავს სტენდალს. იგი თავის თავს ფრანგად არა სთვლის, დიდხანს არც ფრანგები სთვლიან მას თავისიანადო. რატომ, რისთვის ან რომელ ფრანგებზეა აქ ლაპარაკი? ამის შესახებ მკითხველი ამაოდ ეძებს პასუხს ქიქოძის წერილში. საქმე კი სტენდალის ბიოგრაფიის საეცებით კონკრეტულ და მეტად მნიშვნელოვან ფაქტს შეეხება: როდესაც საფრანგეთის ხელისუფლებამ 1840 წ. საზიზლარი ანტისემიტური გამოსვლა მოაწყო დამასკოში, სტენდალმა (საფრანგეთის კონსულმა იტალიის პატარა ქალაქ ჩივიტა-ვეკიაში) ოფიციალური უარი განაცხადა როგორც კონსულობაზე, ისე საფრანგეთის მოქალაქეობაზე.

• • •

სტენდალის რომანის ყველა ფრანგულ (ჩვენ ხელთ გვაქვს კალმან-ლევის გამოცემა) და მათდა კვლად ყველა რუსულ გამოცემას აქვს ორი ქვესათაური: „მე-19 საუკუნის ქრონიკა“ და „1830 წლის ქრონიკა“, ორი-

ვე ეს ქვესათაური წამმღვარებული აქვს რომანის ორივე ნაწილს. ქართულ თარგმანს მეორე ქვესათაური არა აქვს. რატომ? ეს არ არის წერილმანი. რომანი გამოვიდა ე. წ. ივლისის მონარქიის ეპოქაშივე ვლადიმიროვის დროს და რათა თანადროულობის სიმწვავე აეცდინა: *книжка на парубочий сапет* (არ იფიქროთ, ეს ჩვენს ეპოქას შეეხება, არა, ეს ტახტიდან გაძევებულ კარლოს X დროს ეხება) სტენდალს გამოცემაზე მიუწერია — ყველაფერი აქ აწერილი 1827 — 28 წლების ამბებითაო. ბელგიაში შემდეგ გამოცემულ იმავე რომანს და ყველა შემდგომ გამოცემას აუცილებლად თან ახლავს ქვესათაური „1830 წლის ქრონიკა“.

ქართულ თარგმანში ვკითხულობთ (გვ. 18): „მან (ეულიენმა) იცოდა აგრეთვე (რეაქციის ახალი სახარება) ეოზეფ-დუ-მესტრის წიგნი „პაპისათვის“. ჩვენ მიერ ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები „რეაქციის ახალი სახარება“ ფრანგულ ტექსტში (გვ. 19) არ მოიპოვება და არ მოიპოვება გასაგები მიზეზით. თუმცა მწერალი სწორედ ასე აფასებდა ამ წიგნს, მაგრამ მის ასეთ პირობებში და შკატრ შეფასებას იქ ვერ მოათავსებდა ისეთ პირობებში, როდესაც თვით ამის თარიღსაც ნიღბავდა, როგორც ზემოთ დავინახეთ. ასეთი განმარტების შეტანა სტენდალის ტექსტში ყოველად დაუშვებელია. სიტყვების, მოვლენების, ისტორიული ფაქტების და სხვათა განმარტება აუცილებლად საჭიროა და მათი უჭონლობა, სხვათა შორის, ერთ-ერთი ნაკლია ჩვენი გამოცემისა.

მე-21 გვერდზე „კონსტიტუციონელ“-ი ლიბერალურ გაზეთადაა აღნიშნული, სტენდალს კი (იხ. ფრანგ., გვ. 22) მხოლოდ გაზეთის სახელი აქვს და სხვა არაფერი.

უსათუოდ განმარტება სჭირდება ისეთ ცნებებს, როგორცაა მაგ.: „პატრიოტი“ (რადგან საფრანგეთის დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციის და მის მომდევნო ეპოქაში ეს სიტყვა ესმოდათ როგორც რენესბლიკელი, იაკობინელი, ისევე, როგორც სიტყვა „ლიბერალი“; შემდეგ მათ სხვა შინაარსი მიეცა. ჩვენს ეპოქაში ცნება „საბჭოთა პატრიოტიზმს“ სულ ახალი; სოციალისტური სამშობლოს სიყვარულის შინაარსი და ბგერა ეძლევა (ამის შესახებ იხ. „ПРАВДА“-ს მოწინავე. 19/III, 1935 წ.). ასეთია ერთი ცნების დიალექტიკა სხვადასხვა ისტორიულ პირობებში!).

ხე-ტყის სახერხავს და ხე-ტყის ვაჭრის მაგივრად მთარგმნელი არასწორად ხმარობს შეშის სახერხავს და შეშის ვაჭარს (გვ. 1, 3, 20, 66 და სხვ.).

1-ლ გვერდზე ლაპარაკია ყველა შენობის გადაკეთებაზე, ფრანგულად კი მხოლოდ ფასადებია აღნიშნული.

„კედლებიც... მოწმობს, რომ ბ. დე რენალს რკინის აღებმიცემობაში დიდი ცოდნა აქვს“ (გვ. 3) — გაუგებარია. ნამდვილად კი აქ ის არია, რომ ეს კედლები აგებული იყო დე რენალის ვაჭრობით მოგებული ფულით.

არ არის მოხდენილი: „სტატიებს დაბეჭდს“ (გვ. 7).

სიტყვა „უსწორმასწორი“ არ უდგება არც სახის ნიშნების განმარტებას (გვ. 2) და არც ხასიათს — „ქ. დე რენალი მეტად გაუბუდევი და ალბათ უსწორმასწორი ხასიათის ქალი“ (გვ. 10).

არ შეიძლება თქმა: „ეს იყო გულუბრყვილო სული“ (12).

„ბებერი დოსტაქრის ომის მოთხრობები“ — დოსტაქარი მოუთხრობს ომზე, აქ კი დოსტაქრის ომი გვაქვს (24).

„როცა იგი (ქ. დე რენალი) დაშორებული იყო მამაკაცის თვალებს“ (24). ფრანგულადაა „regards des hommes“ (25), ე. ი. როცა მას უცხო ან სხვისი თვალი არ უყურებდა, და არა მამაკაცის.

„ფრაზები“: „რომ ასეთი მომნიბლავი ხილვა მოყოლოდეს ასეთ შემაშფოთებელ მოლოდინს“ (26), ან „შე ვთრთი, იმიტომ რომ ჩემს სიცოცხლეში პირველად შევდივარ უცხო სახლში“ (28) — გადმოტანილია, მაგრამ ქართულად გადმოთარგმნილად ვერ ჩაითვლება.

ფრაზაში: „ქალი იმდენად დამშვიდებული იყო ეულიენის გარეგნობით“ (29) — გარეგნობის (apparence) მაგიერ უნდა იყოს laprésence (იქ ყოფნით — ფრანგ. 30 გვ.).

ფრაზები: „ყოველ მის მოძრაობას რაღაც მძაფრი სიგიჟემავე ეტყობოდა“ (30) და „ეულიენმა ისე კარგად დააყენა თავისი თავი“ — მოკლებულია ქართულ იერს.

„ამრიგად ეულიენის ცხოვრებაში დიდი ადგილი ეჭირა სხვადასხვა მოლაპარაკებას“ (38) — გაუგებარია. აქ ლაპარაკია ეულიენის მოხერხებაზე, ეშვაკობაზე (ფრანგ. 41 გვ.).

„ვერიერის მერის ოჯახში მან იგივე ზნეობრივი პოზიცია დაიჭირა“ (38) სიტყვა-სიტყვით გადმოგვეცემს ფრანგულ ტექსტს, მაგრამ რუსული თარგმანი უფრო გასაგები და მართებულიცაა: „ზნეობრივი სიმარტივე, რომელსაც იგი თავის სახლში განიცდიდა, ვერიერის მერის სახლშიაც არ სტოვებდა მას“ (იხ. 1932 წ. რუს. გამოცემა მ. გორკის რედ.).

მიუღებელია: „შე ბ. შელანს უნდა მოველაპარაკო ჩემი სინიდისის შესახებ“ (56). უნდა იყოს: „გული გადაეუშალო“, „აღსარებით მივიღე“ და ა. შ.

აზრის პირდაპირი დამახინჯებაა: „ოცი წლის ჰასაკში ყოველთვის სჭარბობს სამყაროს იდეა და იქ გავლენის მოხდენის სურვილი“ (61). აქ ლაპარაკია არა „სამყაროზე“, არამედ მალალი საზოგადოების წრეზე, საითქენაც მიილტვიან ახალგაზრდა კაცები.

„ჩვენ ოც-ოც ფრანკს ვაძლევთ მოსამსახურეს, რომ მათ ყელი არ გამოგვლადრონ“ (თუ 93 წლის ტერორი დაბრუნდა) (გვ. 87). ფრანგ. ტექსტში ფრანგილებში ჩასმული ფრაზა არ არის (გვ. 94), იქაა მხოლოდ „un jour“). „ერთ დღეს, ან „ერთ მშვენიერ დღეს“. ცხადია, სტენდალი 1793 წელს გულისხმობს, მაგრამ პირდაპირ ამას არ ამბობს.

მე-86 გვ. „მაგრამ ერთი წუთის შემდეგ იგი ვაჟს ალტაცებით უცქეროდა, როგორც თავის ოსტატს“ — შეცდომაა: ეულიენი ვერაფერი ოს-

ტატი იყო მ. დე რენალისათვის. სიტყვა „maitre“ აქ ნახშირია არა ოსტატის, არამედ ბატონის, მზრძანებლის მნიშვნელობით. უხერხულია გამოთქმა: „ბუნებრივი ქალი“ (89) ან „გაჩინებული აქედან“ (103).

„რად შეიყვანა თავის სახლში გულით აღჭურვილი ადამიანი, მაშინ, როცა მას ლაქის სული სჭირდებოდა“ (139). „უბედურებაა ვინც საერთო ზომას გასცილდება“ (139), „აღმოჩნდა, რომ სემინარიაში შემოსვლის დღიდან ჟულიენის ყოფაქცევა ყალბი ნაბიჯების მთელი რიგი იყო“ (171), „მან იცოდა, თუ როგორ გაერთო თავისი ეპისკოპოსი, თავაზიანი მოხუცი, შექმნილი პარიზში საცხოვრებლად“ (194) ან „ეპისკოპოსს უყვარდა ცქერა, როცა მის საზოგადოებაში მზიარულად და მადიანად სჭამდნენ“ (196), — ყველა ეს და საერთოდ აქა-იქ ტექსტში გაბნეული მძიმე და გადმოქართულებული ადგილები, ექვი არაა, გასწორებული იქნება შემდეგი გამოცემის დროს.

კოკი აბაშიძე

წიწი მსახიობის სილუეტი

მსახიობის უდიდესი ტრაგედია იმაში მდგომარეობს, რომ მის გარდაცვალებასთან ერთად — კვდება და სამუდამოთ ისპობა მისი შემოქმედებაც, რადგან მისი გარდაცვალების შემდეგ არ რჩება კვალი, ხელშესახები რამ — შემომქმედის თუნდაც მეტად ხანგრძლივი მოქმედებისა და მოღვაწეობის. მხოლოდ მაყურებელთა მეხსიერებაში თუ აღიბეჭდება დიდი მსახიობის შემოქმედებითი თვისებები: ტემპერამენტი, მიმიკა, ხმის ინტონაცია, სიტყვის ხელოვნურად გამოყენება და ყველა ის ელემენტი, რომელთა საშუალებით მსახიობი ხშირად უდიდეს ესტეტიურ სიხარულს უღვიძებდა გულში მაყურებელთ. აღნიშნულ თაობის გადაშენების შემდეგ კი — დავიწყების მძიმე ლოდი სამუდამოდ ფარავს მის სახელს.

თანამედროვე საზოგადოება უმაღლესი ტექნიკის საშუალებით (კინოსა და გრამაფონის) — ცდილობს შეუნარჩუნოს შთამომავლობას ამა თუ იმ სახელოვან პირის სიტყვა და სახე, რომ ამით უკვდავ პყოს მისი სახელი, მაგრამ ამ საშუალებებს, დადებითი მხარეებთან ერთად, აქვთ თავისი უარყოფითი თვისებებიც.

მე-XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, მართალია, ტექნიკა და მეცნიერება არ ყოფილა განვითარების იმ საფეხურამდე მიღწეული, რომლითაც დღეს თავი მოაქვს თანამედროვე კაცობრიობას, მაგრამ გამოჩენილ რუს კრიტიკოსმა — ბესარიონ ბელინსკიმ უკვდავ პყო ცხოვრება და შემოქმედება ამ საუკუნის უდიდეს რუს მსახიობის — მაჩალოვისა.

•••

ჩვენც გვყავდა სულ ახლო წარსულში პირველხარისხოვანი მსახიობნი, რომელთაც მთელი თეატრალური ეპოქა შეუქმნიათ. ვასო აბა-

შიძე, ლადო მესხიშვილი და სხვანი, რომელთაც უდიდესი დეაწლი მიუძღვეთ ქართულ თეატრის აღორძინების საქმეში, უსათუოდ ღირსნი არიან იმისა, რომ მათი ცხოვრება და შემოქმედება შესწავლილი იქნას, რათა თანამედროვე მაყურებელს ნათელი წარმოდგენა ჰქონდეს იმის შესახებ, თუ რა პირობებში უხდებოდათ ამ სახელოვან ადამიანთ-ცხოვრება და მოღვაწეობა და რა დიდ შემოქმედებითი შედეგებს აღწევდნენ ისინი სცენაზე თავისი შეუღარებელი თამაშით.

ცხადია, ამისათვის საკმარისი როდია მარტო წერილის დაწერა, რომელმაც, შეიძლება, ოდნავ აღუდგინოს თანამედროვე მკითხველს ამ მოღვაწეთა პიროვნება, არამედ საჭიროა ამ პირთა მოღვაწეობისა და შემოქმედების შესწავლა და აღდგენა ცალკე მონოგრაფიის დაწერის საშუალებით მაინც.

ჩემს წერილს, რასაკვირველია, არავითარი პრეტენზია არა აქვს მონოგრაფიის ან გამოკვლევის, არც კრიტიკულ ხასიათის წერილად შეიძლება ჩაითვალოს იგი. ეს წერილი მხოლოდ ერთ-ერთი მაყურებლის უბრალო ცდას წარმოადგენს, რომელსაც სამუდამოდ აღებეჭდა მეხსიერებაში დიდ მსახიობთა — ვასო აბაშიძისა და ლადო მესხიშვილის სასცენო შემოქმედება და მოწადინებულია თვისი შთაბეჭდილება გაუზიაროს თანამედროვე მკითხველს.

ჩვენში, საზოგადოთ, წინად იცოდნენ გადაქარბებული შეფასება ხელოვნების ამა თუ იმ დარგის წარმომადგენლისა — ანდა მისი სრულიად დაჩრდილვა და მივიწყება.

რასაკვირველია, ჰეშმარიტი შემოქმედის დამცირება ან მისი უარყოფა შეუძლებელია, რადგან მკითხველს, მსმენელს ან მაყურებელს თქვენ ვერ მოატყუებთ, ვერ შეაცდენთ. იგი თვით გრძნობს ნამდვილ შემოქმედის ძლიერებას, ხელოვანს და ის ინტიმური კავშირი, რომელიც ჩვეულებრივად მყარდება მწერლისა და მკითხველის შორის ანდა, თუ გნებავთ, მსახიობისა და მაყურებლის შორის.

ამ მხრივ ვასო აბაშიძის ხანგრძლივი სასცენო მოღვაწეობა პირდაპირ ბედნიერ გამონაკლისს წარმოადგენს. ის თავიდანვე როგორც ოფიციალური კრიტიკის, ისე საზოგადოების მიერ აღიარებულ იქნა მაღალ ნიჭის მსახიობად. და მართალია, ვისაც უნახავს ვასო აბაშიძე ჩვენს სცენაზე, ვინც უშუალო დამსწრე ყოფილა იმ დიდ შემოქმედებითი მიღწევებისა, რომლითაც აღსავსე იყო ამ უცნაურ მსახიობის საკმარისად ხანგრძლივი მოღვაწეობა, დამეთანხმება, რომ მას ტყუილა-უბრალოთ არ მოუხვეჭია დიდი არტისტის სახელი და არაჩვეულებრივი პოპულიარობა ქართველ საზოგადოების ყველა ფენებში. ვასო აბაშიძის პოპულიარობა, მიუხედავად მისი უაღრესად ეროვნულობისა, სცილდებოდა საქართველოს საზღვრებს და მეზობელ ქვეყნებამდეც აღწევდა. ცხადია, ასეთი მწვერვალების დაპყრობა შეუძლებელი იყო მხოლოდ ნიჭის საშუალებით. ვასო აბაშიძე, მართალია, დიდი უშუალო ნიჭით იყო დაჯილდო-

ვებული, მაგრამ ისიც ექვს გარეშეა, რომ მსახიობი შეტად დიდ დროს ანდომებდა რომელიმე ტიპის განსახიერების საქმეს, — დიდ შრომასა და ენერჯიას ხარჯავდა ამა თუ იმ როლის დამუშავებაში. ეს უკვეტი დასტურდება თუნდაც მისი საინტერესო წერილებით, რომლებსაც მან უძღვნა სასცენო ხელოვნებას და, კერძოთ, მსახიობის დანიშნულებას.

მე-XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, როდესაც ქართულ თეატრს ოფიციალური მოქმედების ნიადაგი მოეშადა და ნაწილობრივ მე-XIX საუკუნის პირველ წლებშიაც, ჩვენი თეატრი უბადრუკ პირობებში იმყოფებოდა, მას ყოფნა-არყოფნის საკითხი უმეტეს შემთხვევაში ამა თუ იმ ქართველ დიდ მსახიობის უნარიანობაზე იყო დამყარებული.

ასეთი იყო, მაგალითად, თეატრი ვასო აბაშიძისა, ლადო მესხიშვილისა, ვალერიან გუნიასი და სხვათა. აღნიშნულ პირთ უხდებოდათ არა მარტო როლის ასრულება, სცენაზე თამაში, არამედ მთელი სპექტაკლის მხატვრული გაფორმება, რეჟისორობა. პროფესიული რეჟისორები იშვამად არც კი არსებობდნენ ჩვენში. ლადო მესხიშვილი, მაგალითად, შექსპირის „ოტელოს“ დამდგმელიც იყო და მისი შემსრულებელი. ვალერიან გუნია ერთსა და იმავე დროს დრამატურგიც იყო, რეჟისორიც და მთავარი როლის ამსრულებელი პიესაში. მხოლოდ მე-XX საუკუნის პირველ წლებში ვხდებით ჩვენ მუდმივ რეჟისორებს და ისიც შემთხვევითი ხალხს, რომელთაც თეატრთან ლიტერატურა ან, უკეთეს შემთხვევაში, სასცენო ხელოვნებისადმი პატივისცემა და სიყვარული თუ აკავშირებდათ. ტფილისის დრამატულ დასის რეჟისორებათ, მაგალითად, ერთხანს იყვნენ: აკაკი წერეთელი, სანდრო ყანჩელი და სხვანი, რომელნიც, შეიძლება, მეტად კულტურული პირნი იყვნენ თავისთავად, მაგრამ სრულიად შემთხვევითი მოღვაწენი სცენისათვის.

მე აქ აღარაფერს ვამბობ მსახიობის ნივთიერ მდგომარეობის შესახებ, რომლის ბიუჯეტი სავსებით დამოკიდებული იყო სპექტაკლის შემოსავალზე. ქართველი მსახიობი ნახევრად მშვიერ-მწყურვალი იყო. არა თუ საშუალო ხარისხის არტისტი, არამედ დასის ხელმძღვანელიც, უმეტეს შემთხვევაში, შევიწროებულ ნივთიერ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. თუ თანამედროვე საბჭოთა თეატრის მეთაურის და მსახიობის თვითური ბიუჯეტი საკმარის თანხას წარმოადგენს, — ვასო აბაშიძისა და სხვათა ბიუჯეტი ათეული მანეთით და დაუსრულებელი ნისიით განისაზღვრებოდა.

ქეშმარიტად ენერჯიის დიდი მარაგი და სასცენო ხელოვნებისადმი განუსაზღვრელი სიყვარული თუ ამოძრავებდა ვასო აბაშიძესა და მის მეგობრებს, რომელთაც მთელი თავისი ენერჯია, გამოცდილება, ცოდნა და ნიჭი შესწირეს ქართულ თეატრის ფეხზე დაყენების საქმეს. ვასო აბაშიძემ მთელი თავისი ცხოვრებითა და მოღვაწეობით კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა იმაში, რომ უდიდეს ენტუზიაზმსა და გატაცებულ სიყვარულს სასწაულებრივ საქმეთა გაკეთება შეუძლიან.

თანამედროვე მაყურებლისათვის შეუძლებელია წარმოდგენა მთელი იმ დამცირებათა, წინააღმდეგობათა და გაკირვებათა, რომელნიც წინ ელობებოდა ჩვენი ქვეყნის სულ ახლო წარსულში სასტიკმა მკაცრმა მოღვაწეობას. საჭირო იყო არა მარტო პიესის შერჩევა, მსახიობის გამო-ნახვა, მისი შექმნა, არამედ მათი რჩენა-გამოკვება, პიესის მომზადება, თეატრის შენობის დაქირავება, წარმოდგენის ნებართვის აღება და თან საპასუხისმგებლო როლის ასრულება პიესაში.

მიუხედავად ასეთი მდგომარეობისა, ქართული თეატრის წარსულში იყო ბრწყინვალე მომენტები. შეიძლება, მაშინდელ წარმოდგენებს აკლდათ გამოცდილი რეჟისორის ხელი, მხატვრული გაფორმება, ან-სამბლი, მაგრამ სამაგიეროდ მთავარი როლის ამსრულებელნი ყოველ-თვის შეუდარებელნი იყვნენ, უდიდესი შემოქმედებითი ცეცხლით ანთე-ბულნი. ეს იყო ხანა, ასე ვთქვათ, ინდივიდუალური თეატრისა ჩვენში, როდესაც განსაკუთრებით შექსპირისა და შილერის ტრაგე-დიები იდგმებოდა ჩვენს სცენაზე ანდა ფრანგული, რუსული და ქართუ-ლი კომედიები. ამ პიესებში მთავარი როლის ამსრულებელნი უმეტეს შემთხვევაში იყვნენ: ლადო მესხიშვილი ანდა ვასო აბაშიძე. ცხადია, ყო-ველთვის მარტო მათი თამაშით როდი განისაზღვრებოდა ამა თუ იმ სპეკ-ტაკლის გამარჯვება. ვასო აბაშიძეს და ლადო მესხიშვილს მხარს უმაგ-რებდნენ ისეთი პირველხარისხოვანი არტისტები, როგორიც იყვნენ ჭა-ლებში: საფაროვი-აბაშიძისა, გაბუნია-ცაგარლისა, ეფემია მესხი, ნინო ჩხეიძე და სხვანი და ვალებში: ვა-ლერიან გუნია, კოტე მესხი, დ. აწყურელი, ალ-იმედაშვილი, ვალ. შალიკაშვილი და სხვანი.

ქართული თეატრი, უდიდეს შემოქმედებითი მიღწევებთან ერთად, იყო ის დიდი დაწესებულება, სადაც თავისუფლად გაისმოდა ქართული ენა. დღეს, როდესაც საბჭოთა ხელისუფლებამ სამუდამოდ უზრუნველ-პყო ქართული ენის საქმე ჩვენში, — როდესაც სახელმწიფო დაწესე-ბულებებში სავალდებულოდ არის შემოდებული ქართული ენა, რო-გორც სახელმწიფო ენა, შეიძლება თანამედროვე მკითხველზე ვე-ლარ მოახდინოს შთაბეჭდილება იმ აუტანელ პირობებმა და საშინ-ელ რეჟიმმა, რომელიც მოურიდებლად და უხეშად სდევნიდა ყოვე-ლივე ქართულს ჩვენში. მეფის თვითმპყრობელობამ თავიდანვე სასტიკი და უღმობელი წესები შემოიღო ჩვენს ქვეყანაში: სკოლებში აკრძალუ-ლი იყო ქართული ენის სწავლება, როგორც სავალდებულო საგნის ანდა ქართულ ენას დათმობილი ჰქონდა მხოლოდ დამატებითი — მეექვსე სა-ათები, რომლის დასწრებას მოსწავლე ახალგაზრდობა, უმეტეს შემთხვე-ვაში, ვერ ახერხებდა. დაწესებულებაში თქვენ ვერ გაიგონებდით ქარ-თულ ენას, რადგან ლაპარაკი დედაენაზე აკრძალული იყო. ყველგან რუ-სული ენა იყო გამეფებული. მწერლობაც მეტად შევიწროებული და დევნილი იყო ცენზურითა და პოლიციური რეჟიმით. ცხადია, ასეთ პი-

რობებში მეტად დიდი როლი ჰქონდა დაკისრებული ქართულ თეატრსა და კერძოდ, ქართველ მსახიობს. ვასო აბაშიძის დროის თეატრი მარტო ხელოვნების ტაძარი როდი იყო, — იგი ამასთანავე იმ ხალხურ დაწესებულების როლს ასრულებდა, სადაც ქართული ენა იხვეწებოდა, იწმინდებოდა და ლიტერატურულ ენის სახეს ღებულობდა.

ქვეშარითად იმდროინდელი ქართული თეატრი იყო ის დიდი ორგანიზაცია, რომელმაც მიაღწია არა მარტო ხელოვნების მაღალ მწვერვალებს, არამედ მან შექმნა ქართული დრამა, ქართველი მსახიობი, ქართული სპექტაკლი და, თუ გნებავთ, ქართველი მყურებელიც კი. მან აღამალა ქართული ენა და საერთოდ დიდი როლი ითამაშა ჩვენი კულტურის აღორძინების საქმეში.

ვასო აბაშიძე სწორედ ერთ-ერთი იმ პიონერთაგანი იყო, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე შესწირა ამ თეატრის განვითარებისა და აღორძინების საქმეს.

მაგრამ ვფიქრობ, რომ მკითხველისათვის უფრო საინტერესოა ვაცნობა ამ უცნაურ არტისტის შემოქმედებითი მიღწევებისა და მისი პირადი თავგადასავალის.

არ ვიცი გინახავთ თუ არა თქვენ სცენის დიდი ხელოვანი, რომელსაც შეუძლიან სავსებით დამორჩილება თავის გრძნობის, სიტყვის, ხმის, მთელი თავისი სხეულის, — ყოფილხართ თუ არა ოდესმე დამსწრე დიდი მსახიობის არაჩვეულებრივი შემოქმედებითი მიღწევებისა, როდესაც იგი ისეთის უცნაურობით იცვლება სცენაზე, რომ შეუძლებელია მისი პირველხანებში მაინც გამოცნობა, — მსახიობი, რომელიც დღეს მაწანწალას ჟურქში გახვეული გველინებათ, ხვალ გამოჩერჩებულ გენერლის გამომეტყველებას იღებს, შემდეგ ლოთი და თავზე ხლაღებულ ადამიანის პოზით წარმოგიდგებათ ანდა ძუნწი და გაიძვერა პიროვნების ნიღაბით მოგეჩვენებათ და ასე დღიდან-დღე — სულ ახალ-ახალ ტიპებს ანსახიერებს, რომელნიც სამუდამოდ გეჭკრებათ მხსიერებაში. ასეთ შთაბეჭდილებას სტოვებდა მუდამეამ ვასო აბაშიძის თამაში მყურებელზე. იგი თავისი შეუდარებელი მიმიკით, ხმისა და სიტყვის თავისებური გამოყენებით, უცნაურის მიხერა-მოხერით, ერთი სიტყვით, მთელ თავისი გარეგნული გამომეტყველებით ისეთ სასწაულებს ახდენდა სცენაზე, რომ შეუძლებელია მისი აღდგენა სიტყვის საშუალებით.

განა შეიძლება ადამიანმა სიტყვიერი გადმოცემით სავსებით გაგრძობინოსთ ადამიანის გამოხედვა? ანდა ამბის მოყოლით წარმოგიდგინოსთ სიხარულით აღსავსე პიროვნების ბედნიერი გამომეტყველება და სიცილი? ან კიდევ უბედურ და სასაცილო მდგომარეობაში ჩავარდნილ ადამიანის უიმედოთ გაშტერებული თვალები? ამ სურათების გადმოცემა შეუძლიან მხოლოდ დიდ მხატვარს ანდა სიტყვის უდიდეს შემოქმედს.

მე ვყოფილვარ დამსწრე ისეთი სანახაობისა ჩვენს თეატრში, როდესაც ვასო აბაშიძის სცენაზე გამოსვლას, მის მხოლოდ სცენაზე გამოჩენას — ხმაამოუღებლივ — იმგვარი უშუალო სიხარულით და სიხარულით სიცილი გამოწვევია დამსწრე საზოგადოებაში, რომ ზოგიერთებს ეს სიხარული ისტერიკად გადაქცევიათ. ეს იყო, თუ არ ვცდები, ტფილისის ქართულ სცენაზე, სადაც ვასო აბაშიძე შმაგას როლს ასრულებდა „უნაშაულოდ დასჯილში“. მე იშვიათად მინახავს სცენაზე ისეთი განსახიერება ლოთი-მოხეტიალე ადამიანისა, რომელსაც დაკარგული აქვს წონასწორობა, სიტყვა აბნეული, გამომეტყველება გაშტერებული, პოზა უცნაურად ცვალებადი. სამუდამოდ შერჩა ჩემს მეხსიერებას ვასო აბაშიძის მიერ შექმნილი შმაგას ტიპი, მისი აბნეული ბაასი მთავარესთან.

ვასო აბაშიძე მართლაც განცვიფრებას იწვევდა მაყურებელში როლის ასრულების დროს. განსაკუთრებით შეუდარებელი იყო არტისტი კომედიებში და მელოდრამებში. იყო დრო, როდესაც ქართულ სცენაზე ფრანგული მელოდრამები და კომედიები იდგმებოდა განსაკუთრებით უმეტეს შემთხვევაში, ეს პიესები დასის ხელმძღვანელის ინიციატივით და მისი მოთხოვნით სახიერდებოდა სცენაზე, რადგან მთავარი როლის ამსრულებელი ამ პიესებში თვით თეატრის ხელმძღვანელი იყო. შეიძლება დასის მეთაურის ასეთ შეუკვეცელ უფლებას ხშირად უარყოფითი შემოქმედებითი შედეგი მოყვებოდა, მაგრამ სამაგიეროდ ყოველთვის მატერიალური გამარჯვება სპექტაკლისა. საჭირო იყო, ერთის მხრივ, დაკმაყოფილება ჩამორჩენილ მაყურებლის გემოვნებისა, რომელიც არაჩვეულებრივად ეტანებოდა მელოდრამებსა და კომედიებს და, მეორეს მხრივ, ფიჭრი და ზრუნვა სპექტაკლის შემოსავალზე, რომელზედაც სავსებით დამყარებული იყო თეატრის არსებობის საკითხი. ამ შემთხვევაში მრავალ კომპრომისს და ზოგჯერ გემოვნების შელახვისაც კჳონდა ადგილი დასის ხელმძღვანელის მხრივ, მაგრამ ყოველივე ეს იმჳამად მეტად მცირე მოვლენად ითვლებოდა, რადგან თეატრს, საერთოდ, კჳონდა მრავალი მოთხოვნილება, რომლის დაუკმაყოფილებლობა გამოიწვევდა მის დაღუპვას. აი სწორედ ამ მერყევ და უპრეტენზიო ხანაში ჩვენს სცენაზე იდგმებოდა ისეთი მელოდრამები, როგორც იყო, მაგალითად, „პარიზელი ლატაკი“ და სხვა. ზოგიერთებს ახსოვთ ალბათ ამ პიესის შინაარსი, მისი პრიმიტიულობა, რომლის განსახიერებას ჩვენს სცენაზე ბევრი ცრემლის ღვრა და გულზედ ხელების ცემა გამოუწვევია მაყურებელთა შორის. მეც მინახავს ეს პიესა ბავშვობაში მრავალჯერ. პირადათ მე მიზიდავდა ვასო აბაშიძის მონაწილეობა ამ წარმოდგენაში, რომელშიაც იგი ასრულებდა პარიზელ ლატაკის როლს. უნდა გამოგიტყდეთ, რომ მეც, სხვებთან ერთად, ბევრი ცრემლი დამიღვრია და ამასთანავე უზომო სიხარულით აღესილა ჩემი გული ამ წარმოდგენაზე დასწრების ჟამს.

ვასო აბაშიძეს შეეძლო მაყურებლის სავსებით დაპყრობა, — მას შეეძლო როლის ასრულების დროს — მოქმედების დასაწყისში — მაყურე-

ბელთა უდიდესი სევდიანა და მწუხარებით გამსქვალთა და შექმედების დასრულებისას კი — უსაზღვრო სიხარულისა და შეუქცევბელი სიცილის გამოწვევა მაყურებელში.

შეიძლება თქვენ იფიქროთ, რომ მე ვაჭარბებ ვასო აბაშიძის შექმედების დაფასებაში და ალბათ გგონიათ, რომ ჩემი შეხედულება უმეტეს შემთხვევაში დამყარებულია ჭაბუკობის გრძნობიარობაზე და შთაბეჭდილებაზე. სრულიადაც არა. ვასო აბაშიძე მე მინახავს სცენაზე ერთსა და იმავე როლში ბავშვობაში, ჭაბუკობის ეამს, დავაეკაცებისას და ყოველთვის ერთი და იგივე შთაბეჭდილება მიმიღია მცირე განსხვავებით, — შთაბეჭდილება, რომელიც სამუდამოდ აღებეჭდება ადამიანს მესხიერებაში.

რაც უნდა მცირე და უფერული ყოფილიყო როლი, რომელსაც ასრულებდა არტისტი, — ტიპი, რომელსაც ანსახიერებდა იგი სცენაზე, მის გადმოცემაში ეს როლი გადიდდებოდა, მთავარ ფიგურად გადაიქცეოდა სპექტაკლში, რადგან მსახიობი მას მიანიჭებდა სიცოცხლეს, მეტყველებას, პირველობას პიესაში.

აიღეთ, მაგალითად, ა. ლ. ს უ მ ბ ა თ ა შ ვ ი ლ ი ს „ლალატში“ მოცემული უმნიშვნელო ფიგურა ბესოსი. მას ხომ სულ მცირე ადგილი აქვს დათმობილი პიესაში და, თუ გნებავთ, ხეირიანად არც კი არის შემოფარგლული შემომქმედის ხელით ამ ტიპის ხასიათი და შინაგანი თვისებები, — თვისებები ხელზედ მოსამსახურე, ლოთი და ოზუნჯი ადამიანისა, რომელიც შეხუმრებული იყო ბატონთან. მაგრამ ვასო აბაშიძის გადმოცემაში ბესო მეტად დამახასიათებელ ფიგურად მოგვევლინებოდა სცენაზე და სრულიად მოულოდნელად გვერდში ამოუდგებოდა პიესის მთავარ გმირებს: ზეინაბსა და ოთარ ბეგს.

აი სწორედ ამაშია ძლიერება დიდი შემომქმედისა, გამარჯვება ქეშმარიტი მსახიობისა.

ვის არ უნახავს ვასო აბაშიძის მიერ შექმნილი ქალაქელი ტიპები. სომხის სოცდაგარისა, ყარაჩოღელის, კინტოსი ანდა ბებერი — გამოჩერებულული გენერლისა, რომელიც უიმედოთ კუდში რომ დასდევდა სიცოცხლით აღსაესე ქალწულს იმ მიზნით, რომ დაეპყრო მისი გული. მე მახსოვს არა მარტო შეუდარებელი განსახიერება გენერლის ტიპისა, სახის უცნაური გამომეტყველება, გრიმი, ტანთსაცმელი, არამედ ის მეტად დამახასიათებელი ფერადი ხელსახოცი, რომელიც კიტელის უკანა ჯიბეში ნახევრად ჩაჩრილი რომ ჰქონდა მას და დროგამოშვებით, გაქირვების ეამს, ამოათრევდა ჯიბიდან, რომ მისი საშუალებით — სული მოებრუნებია.

ეს უცნაური ფერის ხელსახოცი გენერლის ფიგურის განუყოფელ ნაწილს შეადგენდა, და თუ გნებავთ, უიმისოდ შეუძლებელიც იყო მისი საერთო გარეგნული გამომეტყველების წარმოდგენა.

ვასო აბაშიძემ მართლაც რომ ნამდვილი თეატრალური ეპოქა შექმნა ჩვენს სცენაზე თავის შეუღარებელი თამაშით, მთელი რიგი უკვდავი ტიპების განსახიერებით. განა შეიძლება აქვე სენ ტარსენოვი, სუნდუკიანი და სხვათა პიესების მოგონება? რომ თქვენს წინაშე არ წარმოდგენ აბაშიძის მიერ შექმნილი სახეები, პოზები, უკვდავი ტიპები?

მე მინახავს რუსეთში ყოფნის დროს: პეტერბურგში, მოსკოვსა და ადესაში მრავალი მსახიობი — კომიკი სცენაზე და მოვხიბლულვარ კიდევაც მათი თამაშით, როლის ასრულებით. შეუძლებელია, მაგალითად, დავიწყება ისეთი პირველხარისხოვანი მსახიობებისა, როგორც იყვნენ: ვარლამოვი და დავიდოვი — ალექსანდრინკის სცენაზე, კუნეცოვი — მოსკოვის მცირე თეატრში ანდა არტიომი — სამხატვრო თეატრში. ალტაცებული ვუმზერდი მათ მოჭმედებას სცენაზე და ვგრძნობდი ამ მსახიობთა დიდ ინტელექტსა და კულტურას, — ვრწმუნდებოდი იმაში, რომ მათ თავისუფლად შეუძლიათ ამა თუ იმ ტიპის განსახიერება, ყოველგვარი როლის დაძლევა, მაგრამ ამ არტისტთა თამაშში ზოგჯერ ისეთი ყალბი პათოსი ანდა უზომო ალტაცება შემოიჭრებოდა, რომელიც ისე საგრძნობლად ანელებდა მათი თამაშის საერთო შთაბეჭდილებას, რომ ეჭვი გაპარებოდათ მათ სიდიდეში, მათ ძლიერებაში.

ასეთ ყალბ პათოსსა და უზომო ტემპერამენტს თქვენ ვერ აღმოაჩენდით ვასო აბაშიძის თამაშში, ის ყოველთვის ბუნებრივი და ზომიერი იყო, მაგრამ ამასთანავე ძლიერი და გამარჯვებული სცენაზე. მას ჰქონდა ის უშუალო სისადავე მოჭმედების, გრძნობა ზომიერებისა და რალაც ისეთი უხილავი ძალა შემოქმედისა, რომელიც ადამიანს ანსხვავებს ჩვეულებრივ მომაკვდავისაგან და დიდ ხელოვანად ხდის მას.

პირველად ვასო აბაშიძე ვნახე ბათუმის თეატრის სცენაზე 1900 წელს, — ცხოვრებაში კი — 1908 წელს, ტფილისში და მაშინვე გავიცანი კიდევ. ამის შემდეგ — თითქმის ოცი წლს განმავლობაში მე მას შევხვედრივარ მრავალჯერ სხვადასხვა დროს და სულ სხვადასხვა პირობებში.

მე მინახავს არტისტი, თუმცა უკვე ხანში შესული, მაგრამ მაშინ ჯერ კიდევ სრულიად ჯანმრთელი, ენერგიითა და სიცოცხლით აღსავსე, თავის პაწია ოთახში, რომელშიაც იგი სცხოვრობდა მარტოხელა — მრავალი წლის განმავლობაში. ეს იყო მეორე ხარისხოვანი სასტუმრო რუსთაველის პროსპექტზე, საოპერო თეატრის პირდაპირ. ყოველთვის, როდესაც კი მომიხდებოდა მასთან მისვლა, მისი ოთახი დამხვდებოდა მეტად არეული, ხშირად აულაგებელი, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში სუფთა.

მე შევხვედრივარ ვასო აბაშიძეს სუფრაზე, ქეიფის დროს და მომ-
სმენია მისი სიტყვა მოსწრებელი, გონებაამახვილობით აღსავსე, ზოგჯერ
კი ვულგარული ხასიათის, თავდაუპირარი. ცოფილდებოდა: „ცეკვის
მნახველი — კინტოურის, რომელსაც მსახიობი თავის ქვედა მხარეზე
ლურად ასრულებდა. თქვენს წინაშე წარმოდგებოდა ქალაქის ერთი თავ-
ზე ხელაღებული კინტოს თავშეუკავებელი ტანის უცნაური მოძრაობა,
სიცოცხლითა და ტემპერამენტით აღსავსე.“

მრავალჯერ მინახავს აგრეთვე არტისტი თეატრში უბრალო მაყუ-
რებლის როლში და მომისმენია კიდევაც მისი აზრი ამა თუ იმ სპექტაკ-
ლის შესახებ.

დაბოლოს, ვასო აბაშიძე მე უკანასკნელად ვნახე უკვე ავადმყოფი,
უიმედო მდგომარეობაში, ღონე მიხდილი, ბორჯომის სანატორიუმში
მწოლიარე, როდესაც მის თვალებში აღარ სჩქედდა სიცოცხლის ნიშანი,
უხალისო პოზით, სურვილებისა და ზრახვათა გარეშე, რალაც მუდმივი
სევდით სახეზე.

ამ შეხვედრის დროს, მსახიობს მრავალ ფაქტისა და მოვლენის შესახებ
გამოუთქვამს თავისი აზრი, რომელიც ყოველთვის მახვილი იყო და მო-
სწრებელი. ვასო აბაშიძე არ იყო, რასაკვირველია, ჩვეულებრივი მოსა-
უბრე, მოლაპარაკე ადამიანი, რომელსაც შეუძლიან საათობით გაიმბოთ
რბიშე თავგადასავალი. არტისტი ყოველთვის მოკლეთ და მახვილად გა-
მოსთქვამდა აზრს, თავის შეხედულებას ამა თუ იმ მოვლენის შესახებ.
იგი უფრო მიმიკითა და ეესტით გაგრძნობინებდა თავის აზრს, ვიდრე
დალაგებული მოთხრობით. ყოველ შემთხვევაში მისი სიტყვა უსათუოდ
გადმოგცემდათ საკითხის მთავარ შინაარსს.

ვასო აბაშიძე ზემოიპყრეთიდან იყო, სოფელ სავანის წვრილ აზნაუ-
რის ოჯახიდან გამოსული, მაგრამ როგორც გარეგნულის, ისე თავისი
შინაგანი არსებით, არაფრით არ მოგაგონებდათ დასავლეთ საქართველოს
მცხოვრებს. კაბუკობიდან ქალაქში ცხოვრებამ, იგი ნამდვილ ქალაქელად
გახადა. მიხვრა-მოხვრითაც კი ის ნამდვილი ქალაქელი იყო, ქალაქურის
კილოთი მოსაუბრე და ძველი ტფილისის ადათებითა და მორალით გა-
მსქველული: თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ მსახიობი ევროპულ ცი-
ვილიზაციასაც არ იყო მოკლებული.

1909 წელში, მე, როგორც ტფილისის ერთ-ერთ გაზეთის თანამშრო-
მელს, თითქმის მთელი წლის განმავლობაში მიხედებოდა ქართული დრა-
მის შესახებ რეცენზიების წერა. იმთავითვე მე ჯერ კიდევ სულ ახალგა-
ზრდა ვიყავი და საკმარისად გამოუცდელი. ჩემს წერილებში, ცხადია,
სჭარბობდა ახალგაზრდური გატაცება და პათოსი. ერთხელ, მოხიბლული
ვასო აბაშიძის შეუღარებელი თამაშით, ჩემს მორიგ რეცენზიაში, სხვათა-
შორის, ვსწერდი: „რაც უფრო ახლო ეცნობით ვასო აბაშიძის თამაშს
სცენაზე, თანდათან რწმუნდებით იმაში, რომ მსახიობი მართლაც დიდი
ნიჭით არის დაჯილდოვებული“... ვასო აბაშიძემ, წაიკითხა თუ არა ეს

რეცენზია, მაშინვე თავის ახლობელ მეგობრებს — ვალერიან გუნიასა და მხევეს უთხრა თურმე:

— გაიგეთ, ბიჭებო, კოკი აბაშიძეც დარწმუნებულა ჩემს ნიჭშიო".
 ვასო აბაშიძის ამ მახვილ სიტყვამ ალ. სუმბათაშვილს უფრო მეტი მი-
 აღწია და, როდესაც მე პირველად გავიცანი იუენიზმის მხარეზე მსჯელობა ეს
 ჩემი, ასე ვსთქვათ, ახალგაზრდობის ლიაფსუსი. ეს ფაქტი მე მომყავს
 როგორც დამახასიათებელი შტრიხი ვასო აბაშიძის გონებამახვილობისა,
 მისი სიტყვამოწრებულობისა.

მართალა, არტიტი მთელი თავისი ბუნებით მეტად დიდი ოხუნჯი
 იყო, ხუმარა, მაგრამ ზოგჯერ მის ოხუნჯობას ეულგარული ხასიათი
 ეძლეოდა. ამ წერილში შეუძლებელია გადმოცემა ყველა იმ ფაქტების,
 რომელიც მოწმობდნენ მსახიობის თავშეუყავებელ, მოურიდებელ ხასიათს.
 მე ამით, რასაკვირველია, სრულიად არ მინდა ვსთქვა, რომ ვასო აბაში-
 ძეს აკლდა შინაგანი დისციპლინა და უნარი თავის შეკავებისა. პირიქით,
 მისი ახლობლების გადმოცემით სცენაზე და თეატრში იგი ყოველთვის
 დიდი დისციპლინის მომხრე იყო როგორც თავისათვის, ისე დანარჩენ
 მსახიობთა თანამშრომლებისათვის, მაგრამ ცხოვრებაში მას უსათუოდ სჭარ-
 ბობდა ბოგემური სული და მოუსვენრობა, დისციპლინის უქონლობა.

* * *

ინტერესს მოკლებული არ არის აგრეთვე გამოჩენილ პირთა აზრი და
 შეხედულება ვასო აბაშიძის სასცენო შემოქმედების შესახებ.

ალექსანდრე სუმბათაშვილი (იუენი) ვასო აბა-
 შიძეს უდიდეს მსახიობათ სთვლიდა. ერთხელ, ეს აზრი მან საჯაროთა
 გამოსთქვა, ვასოს თანდასწრებით.

ბიტნაევს დუქანში, რომელიც ცნობილი იყო ტფილისში ცხარე საკმე-
 ლებითა და კარგი ხარისხის ღვინით, მრავალ სუფრათა შორის, საღამო ეამს.
 ორი მაგიდა შეუერთდა ერთმანეთს, ეს იყო, თუ არ ვსცდები, 1921—
 1922 წელში. დუქანის ერთ კუთხეში, პატარა მაგიდას მისხდომოდნენ:
 ვასო აბაშიძე, ალ. სუმბათაშვილი, ვალ. გუნია
 და შალვა დადიანი, — წყნარად და უპრეტენზიოდ ატარებდნენ
 დროს. მეორე სუფრა ქართველ ვეჭილთა ერთ ჯგუფს ეჭირა: პარმენ გე-
 დევანიშვილს, ისაია დოღუბანოვს, პეტრე ქავთარაძეს, ვანო ჯაფარიძეს,
 ანდრო ტატიშვილს. ივანე გუბელაძეს, შალვა ქართველიშვილსა და მე-
 ვეჭილთა სუფრაზე ხმაურობა, სიცილი და მღალღი ხმით ლაპარაკი მოი-
 სმოდა. ბოლოს, ჩვენი სუფრის დავალებით, ერთ-ერთი ვეჭილი მხურვა-
 ლე სიტყვით მიესალმა მსახიობთა მაგიდას და განსაკუთრებულის პატი-
 ვისცემითა და ყურადღებით მოიხსენია ალ. სუმბათაშვილი. სუმბათა-
 შვილმა საპასუხო სიტყვა წარმოსთქვა, — მან მოიგონა ქართული თეატ-
 რის წარსული, მოკლედ დაახასიათა ვასო აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობა
 და თავის სიტყვა შემდეგით დაასრულა: „в лице Васо Абашидзе мы

იმეem великого артиста, непревзойденного художника сцены. Его имя переживет многие поколения"... ეს იყო სიტყვა უცხოელ-გულწრფელი და დიდის ტემპერამენტით წარმოთქმული. მისი არც განმარტება და არც დამატება არ იყო საჭირო.

ყველა, ვისაც კი ოდესმე უნახავს ვასო აბაშიძე სცენაზე, ასეთივე აზრის იყო მისი სასცენო მოღვაწეობის შესახებ.

მაგალითად, ო ვ ა ნ ე ს თ უ მ ა ნ ი ა ნ ი, აკაკი წერეთელი, არჩილ ჯორჯაძე, კიტა აბაშიძე და სხვანი, რომელთაც მრავალი სახელოვანი მსახიობის თამაში უნახავთ ევროპისა და რუსულ სცენაზე, აღფრთოვანებული იყვნენ ვასო აბაშიძის ნიჭით, მისი შეუდარებელი თამაშით.

დრამატურგი ს უ ნ დ უ კ ი ა ნ ი, რომელთა ტიპების საუკეთესო გამმსახიერებლად ამიერ-კავკასიაში ვასო აბაშიძე ითვლებოდა, ყოველთვის დიდ პატივისცემითა და სიყვარულით იხსენიებდა ხოლმე ვასო აბაშიძეს, მოხიბლული მისი უცნაური ნიჭით.

ამას წინად, შალვა დადიანის ოჯახში გავიცანი სომხის მეტად პოპულიარული და სახელოვანი მსახიობი ვაგრან პაპაზიანი, რომელმაც მეტად საინტერესო წიგნი ჩამოიტანა საქართველოში: გამოჩენილ იტალიელ მსახიობის როსსის მოგონებანი. სახელოვანი არტიისტი დიდის სიყვარულით იხსენიებს თავის მემუარებში ქართულ თეატრს და კერძოდ ქართველ მსახიობთ. ამ წიგნში რამოდენიმე ფურცელი აქვს დათმობილი როსსის საქართველოში ყოფნის მომენტს. იგი ყოფილა საქართველოში 1888 — 1889 წელში. მას ახსოვს ტფილისის გარეუბანი, ბაღებით დაფარული, ჩვენებური სუფრა, მეტეხი, მტკვარი, ქართველი არტიისტები: ვასო აბაშიძე, ლადო მესხიშვილი, გაბუნია-ცაგარლისა და სხვანი. მსახიობი განსაკუთრებულის ყურადღებით იხსენიებს ვასო აბაშიძეს.

ეს ფაქტი მე მომეყავს, როგორც მეტად დამახასიათებელი მოვლენა — არ შეუძლიან გვერდი აუხვიოს, ვინც უნდა იყოს იგი — უცხოელი თუ შინაური — ჩვენი ქვეყნის დამახასიათებელ მოვლენებს და მათ შორის ხელოვნების მუშაკთ.

ვასო აბაშიძე მართლაც შეუძლებელია დაავიწყდეს ადამიანს თუ კი მას ოდესმე უნახავს მსახიობი სცენაზე, ცხოვრებაში.

დიდი მსახიობის მოღვაწეობა საბჭოთა მთავრობამ და საზოგადოებრიობამაც სათანადოთ დააფასა და მას — პირველს, მსახიობთა შორის, მიანიჭა სახალხო მსახიობის სახელწოდება.

ვასო აბაშიძე ქართველ საზოგადოებამ დიდის პატივისცემით დაასაფლავა მამადავითის მთაზე დიდსა და სახელოვან მოღვაწეთა გვერდით, რადგან თვითონაც დიდი იყო და უცნაური...

ბიბლიოგრაფია

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

**თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა სრული კრებული. ტექსტი, გამოკვლევა-
ლექსიკონი. ილ. ბარამიძის და გ. ჯაკობიას რედაქციით, გამ. ფედერაცია,
ტფილისი, 1934 წ.**

თეიმურაზის შემოქმედებაში მოცემული საზოგადოებრივი შეგნება ფრიად რთულ-ისტორიულ გარემოში მომწიფდა. ერთის მხრით მონგოლების მიერ დანარჩენი საქართველოს გეოგრაფიული ვითარება და კლასობრივი ურთიერთობანი, მეორეს მხრით ფეოდალურ მონარქიის ნანგრევებზე სპარსეთის დაუსრულებელი თარეში, — ასეთი იყო ამ თვალსაზრისით პოეტის გარშემო გადაშლილი ობიექტური გარემო. პოეტის შეგნების ამ ძირითად განმსაზღვრელ მომენტს თან ურთვოდა იდეურ-ლიტერატურული მემკვიდრეობაც, რომელიც შოთა რუსთაველის ეპოქიდან მომდინარეობდა. მნიშვნელოვანი იყო ის გავლენაც, რომელიც სპარსეთიდან შემოდიოდა. ყველა ამ მომენტების ერთმეორეში გადანასყვანის შედეგად გამოხატულებას პოელომ დასახელებულ პოეტის ნაწარმოებებში.

მაგრამ შეცდომა იქნება, თუ ვიფიქრებთ, რომ თეიმურაზის პოეზიაში შესაფერ დაქტიურ მასალას ვიპოვებთ ყველა ამ მომენტებზე, რომელზედაც ჩვენ შევჩერდით.

სიყვარული, რელიგიური გრძნობა და პირად ტუბდურებაზე გლოვა, — აი თეიმურაზის შემოქმედების საგანი. იგი არსებითად ლირიკონია, უმეტეს შემთხვევაში თავის პირად გრძნობებს წევს წინ და ყოველ ობიექტურ სერაის გრძნობის მორევში ატარებს. რა ხასიათის არის თეიმურაზის შემოქმედების საგანი? დავიწყით სიყვარულით ამ საკითხის გარშემო მას უმეტესად სპარსულიდან ნათარგმნი თუ გადმოქართულებული პოემები აქვს: „ვარდულებულიანი“, „ლეტლ-მაჯუნაიანი“, „იოსებ ზილიხანიანი“ და „მამი ფარვანიანი“. მიუხედავად იმისა, რომ თეიმურაზს ამ თარგმანების შესრულება-გადმოკეთების დროს ყოველთვის თვალწინ უდგას რუსთაველი, რუსთაველის სულს ამ თარგმანებში მაინც ვერ ნახავთ. გავლენა აქ მხოლოდ ფორმალურია და არა იდეური. რუსთაველის სიყვარული ეს ამამალღებელი და გამარანდებელი გრძნობაა, რომელმაც ნესტან-დარეჯანის დახსნის იდეით ადამიანთა მთელი ჯარი ააპოპრაფა. თეიმურაზის სიყვარული კი ავადმყოფური გრძნობელობაა, ფსიქოლოგიურ ადექტებში და ზორციელ განცდებში იხრობა. რუსთაველის გმირების სამიჯნურად ველად გაეზარდა უდიდესი დამაჯერებლობით არის მოტივირებული. ტარეელს განა შეცდომა ველად არ გაეზარდნილიყო მის შემდეგ, მაგრამ რა უნდა უწოდოს ეკცმა მიჯნურს თეიმურაზის გადმოქართულებულ პოემის პერსონაჟს, აუ არა ნერვიულად დაავადებულ და გადეგენერატებული ადამიანი! სიყვარულში იგი კი არ ამამალა, არამედ დაამდაბლა და ერთიანად მოშალა.

რატომ უყვარს თეიმურაზს ეს პერსონაჟი და რისთვის გადმოაკეთა მან ეს პოემა სპარსულიდან. ექვს გარეშეა, რომ აქ ნათესაურ განცდებს აქვს ადგილი. თეიმურაზი გადაშენების გზაზე შემდგარი წოდების შეილი იყო და სიყვარულის რუსთაველური განცდა მას არ შეეძლო. მისი კლასის იდეა ამ საკითხში გმირობას მოკლებული იყო და თეიმურაზიც ამას ანსახიერებს. ამ თვისების გაძლიერებას ხელს უწყობდა თითონ პოეტის პირადი ზედიც: პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ბრძოლის ასპარეზზე მას

არასოდეს გამარჯვება არ ღირსებია და თავისი თავი გმირის პოზსს სწავლად და სანმარბლად ხელგაწედილ გვირგვინის მაძიებლად ესატებოდა. ვარსკვლავისობის მაცურებელს, თითონაც ყოველთვის დამარცხებულს პოეტს არ შეეძლო საინსტან-დარეჯანო გრძობებით ამოძრავება და ამიტომ არის, რომ მისი პოეტიკური ფორ-მებილია და ამამაღლებელი იდეურობა არ ახასიათებს.

პატალაგორი გრძობა და რელიგიური განცდები ემოციებიან ერთმანეთს და-ცემულობის პერიოდში. საზოგადოებრივ ასპარეზზე დამარცხებული კლასის შვილი, რომელსაც მომავლის პერსპექტივები დაკარგვია, ხელაღებით ეწაფება ამ გრძობებს, როგორც თავდასავიწყებელ საშუალებებს. იწყება „ეპიპნოზის დროის ქვიფი“. ასეთ-ნაირად უნდა იხსნას თეიმურაზის პოეზიაში სარწმუნოებრივი გრძობისა და ავად-მყოფური სიყვარულის ერთი მეორესთან შეთავსება. დამახასიათებელია, რომ მგოსანი ჯერ ღმერთს ახსენებს და მერე ზორცის დამატებობელ მომენტებს უმღერის, ჭრისტიან-ული და წარმართული სრულიად თავისუფლად თავსდება მის შეგნებაში. სიყვარუ-ლის აღწერის გზით იგი რელიგიური გრძობის გაღვივებასაც კი ფიქრობს.

თეიმურაზის ორიგინალური ლექსებიც, რომელშიც იგი უდავოდ ძლიერია და მართ-ლაც ორიგინალური, ლოდიური გაგზავლება მის მიერ გაგებული სიყვარულის გრძო-ბისა და რელიგიური განცდების: მას ახასიათებს პესიმოზი და უპერსპექტივობა: „მი-ჯობდა, თუ საყვდილია, გლახ, სასმელი დამელია“-ო, გოდებს იგი.

წინამდებარე გამოცემას, რომელიც დიდის გულმოდგინებით და დაკვირვებით არის შესრულებული, თან ართავს ალ. ბარამიძის და გ. ჯაკობიას წე-რილები, რომელშიც ავტორები იძლევიან თეიმურაზის შეფასებას. ამ შეფასების ძი-რეული მომენტები, ჩვენის აზრით, სხვაგვარად უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი. გან-საკუთრებით ეს ეხება ალ. ბარამიძის ნარკვევს. ბარამიძე პოეტის ეპოქის კლასობრივ-პოლიტიკური მოხაზვისა და პოეტის ბიოგრაფიის საკმაო დეტალების მიცემის შემდეგ (171 — 191 გვ.), პირდაპირ გადადის თეიმურაზის ლირიკის მთავარ მოტივებზე. პოეტს დიდი შემკვიდრება დახვდა კლასიკურ ლიტერატურის სხვით, ამიტომ იუცილებელ საჭიროებას შეადგენდა ამ შემკვიდრების დაწურულად მოცემა, რომ ამ გზით თა-ვიდანვე ყოფილიყო მოტივირებული თეიმურაზის მისწრაფება რუსთველისაკენ. ეს გა-რემოება თეიმურაზის შემოქმედების შეცნობასაც უსათოდ გააადვილებდა. თუ ჩიუ-კვადებით დავინახავთ, რომ თეიმურაზი ცდილობს რუსთველის მხატვრულ ტილოს არ გადაკდეს: ლექსიკის ცალკე მომენტების სესხების გვერდით თავის თხზულებათა აღნაგობას მოთავსებურად იწყებს და „საერთო მოტივებიოც“ მის დამსგავსებას ცდი-ლობს. რელიგიურ გრძობას და სიყვარულს თეიმურაზი კლასიკური პოეზიის სქემით იალევა, ბარამიძე ფიქრობს, რომ „თეიმურაზის დროისათვის ერთერთ უმწვევეს კით-ხეთაგანს წარმოადგენდა სასულიერო და საერო მიმართულებათა ურთიერთობა“. გა-მწვევების და უმწვეველობის შესახებ სერიოზულად მხოლოდ მაშინ შეიძლება და-პარაკი, რომ თითოეულ დასახელებულ მიმართულებას საკუთარი კლასობრივი ბაზა ჭონოდა და მართლაც ლიტერატურული სკოლის ხასიათი ჭონებოდა მიღებული. რა აზრით ხშირობს ბარამიძე ტერმინებს საეროს და სასულიეროს. ჩვეულებრივის გაგებით ისე გამოდის, თითქოს პირველი უარყოფს მეორეს, სინამდვილეში კი ასე სრულებითაც არ ყოფილა: რელიგიური მომენტი ამ ეპოქის განმსაზღვრელი მომენტია, ვინ გახვდა მის წინააღმდეგ ხმის ამოღებას. განა ბარამიძის მიერ „საერთო ფეოდალური საზოგა-დოების იდეოლოგია“ მონათლული თეიმურაზი ყოველ სიტყვაში უდავოდ რელიგიო-რობას არ ამღავენებს. ბარამიძის აზრით სიყვარულის საკითხი ხდის თეიმურაზს ეკლუ-სიის მოწინააღმდეგე მოაზროვნედ. შეთავს სთქუნის მწერლის მერჩულის გრ. ხანძთე-ლის ცხოვრებაში სასულიერო ლიტერატურისთვის თითქოს შეუფერებელი რომანიული ამბებია მოთხრობილი, რელიგია და ეროტიკა ძალიან ხშირად მშვენიერად თავსდებაან ერთად. საკონაროლას ტიპის სასულიერო პირები რომ ავტრ-ვეგერ იყვნენ — თუნდაც ანტონ ჭათალიკოსი, — ამის უარყოფა არ შეიძლება. სწორედ ეს ცალკეული პიროფ-

ნებები სწერებოდნენ „სამღეთო წერილის სამეძაოდ გალექსიანზე“ მაგრამ შეცდომა იქნებოდა, თუ აქედან ბარამიძისებურ დასკვნას გამოვიტანოთ. თუ ფაქტებს/გაიხილო დაუწყვეთ, თეიმურაზის დროის საზოგადოებას ანტირელიგიურადაც კი დავსხვავთ, ამ მხრივ ერთობ მაკდუნებელია თეიმურაზის სიტყვები: „არცინ იკამოჲსჳს წიგნებჳსა (ე. ი. სასულიერო წიგნებს), შესწყინდეს ცუდად დებანი“, „თუ სამღვთოს/ჩხმეწ/ შესაბრძნა, შიგ არცინ ჩაიხედავდო“ და სხვ. ბარამიძე მამუკა ბარათაშვილსაც იმოწმებს. ბარათაშვილი მე-18 საუკუნის მწერალია და თეიმურაზს ერთი საუკუნით მიიწე შორდება, არ შეიძლება ფაქტებისთვის ასე თავისუფლად ადგილს გამოცლა. მასთან არც ამ პიროვნების აზრს განზოგადოება შეიძლება. ბარამიძე არ უარყოფს თეიმურაზში „რელიგიური აღგზნების წამს“, მაგრამ ეს მისი აზრით, რვეერანსია „კლერკალური წრეების მიმართ“. შეუძლებელია, რომ მუდამ ტახტის მაძიებელ მეფეს სამღვდელოებისათვის — ამ მხრივ ერთერთი დასაყრდენისათვის, თუნდაც ერთხელ ეჩვენებინა გაბზარული გულა.

ბარამიძეს არ უნდა მიიღოს თეიმურაზის პესიმიზმი: „ფეოდალური არისტოკრატის იდეოლოგიისათვის 17 საუკუნეში ნაადრევია პესიმიზტური მსოფლმხედველობის სრული შეგონება“, — სწერს იგი. განა აღმოსავლეთის უძრავ დესპოტების პირობები არ იცნობს დასრულებულ პესიმიზმს. განა სპარსული ლიტერატურა გვედენთილი არ არის „ნაწუთობის ამოების“ გრძნობით, რუსთველს არ მოეპოვება ასეთი აზრები. აეტორის აზრით თეიმურაზ I, აღზად, შატობრიანისთვის უნდა დაეცადა.

ბარამიძის პოზიციაზე დგას თეიმურაზის თარგმანების მეორე მკვლევარი გ. ჯაკობიაც, რომლის აზრით „იმდროინდელი (მე-17 საუკ.) ქართველ საზოგადოებაში ნაკლებად ჰქონია გასავალი „სულის მარგე“ წიგნებს“ (277 გვ.), „საზოგადოებას მოსწყინდა „წმინდა მამათა“ კალმის ნაშოლვაწვეის კითხვა“ (281 გვ.), არ არის გასაკვირალი, რომ ბარამიძის აზრს შემდეგ ასეთი გახედული ბანიც თქმულიყო, მაგრამ საინტერესო კი არის ვიკუდეთ, თუ ვის გულისხმობს ჯაკობია „ქართველ საზოგადოებად“. შთაბეჭდილება ისეთია, თითქოს ძველი ლიტერატურა ისეთი ფართო მნიშვნელობის საზოგადოებრივი ფაქტორი იყო, როგორც ახალი. მაშინდელი აუდიტორია ერთობ შემოფარგლული იყო: კითხულობდა მხოლოდ გაბატონებული ფენის უმნიშვნელო ნაწილი, წიგნის რაოდენობაც თითებზე ჩამოსათვლელი იყო. როგორ გაეიგოთ ჯაკობიას აზრი — თეიმურაზი თავის გარშემო ფართო საზოგადოებას რაზემედა, თუ თითო-ორთა და ფეოდალის თავსესაქცევიად სწერდა. აეტორის აზრია ამ წინადადების პირველი ნაწილის ჰუმანიტეტებად გასაღება, მე კი მგონია სიმაართე მეორე წინადადებაში იმყოფება.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში თეიმურაზი უსათუოდ დიდი მნიშვნელობის პოეტია, მაგრამ იმავე დროს კლასიკურ პერიოდთან შედარებით იგი უსათუოდ დიდი გადაგვარების მომასწავებელია: პოეტის საზოგადოებრივი შეგნება წარსულთან შედარებით ერთობ ზერცლეა და გაქანება აკლია. მართალია პოეტს ეკუთვნის ერთი მშვენიერი თქმა: „ერთი სული მაქვს, სიკვდილო, მოყვრისად შემოიწრაფესო“, მაგრამ მძაფრ სოციალურ შეგნებას იგი მიიწე ვერ ამეღავნებს. თეიმურაზს პირადი უზედურებაც ბევრი უნახავს და საზოგადოებრივიც: სამშობლოში ბედგაცრუებული გვირგვინოსანი პოეტი მოსკოვშიც იყო, სტამბოლშიც, ბევრი რამ ნახა და განიცადა. ყოველივე ამის მისი პირინონტი უნდა გაეფართოვებინა და პირადი ტრალედის ღრმად შეგვძნობით აქტუალურ საზოგადოებრივი საკითხების დასამედე უნდა მისულიყო — მაგრამ თეიმურაზი პირადი გრძნობების რეალში მოემწყუდა და შოთას გმირული სიყვარული მაჯუნენის ნერვასტენით შესცვალა. ამით მან სამეფო წრეების დეგენერაციის უტყუარი ნიშნები მოგვცა.

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ „ფედერაცია“-მ ამ წიგნის გამოცემით მნიშვნელოვანი საქმე გააკეთა: ჩვენს კლასიკურ მწერლობას პირველად ეღიოსა ისე გულდასმით და ცოდნით შესრულებული გამოცემა.

ვ. ხუროცი.

ეროვნული
ბიბლიოციუსი

მ. პოლუშორდვიშვილი, „ილმინატიონი“. სახელგამო. 1934 წ.

ცხოვრების სინამდვილის ასახვა, მისი მხატვრულ ნაწარმოებში გადატანა, ისე, რომ ის სინამდვილეს სრულად წარმოგვიდგინდეს, რომ მკითხველს აჯერებდეს ამ სინამდვილეში, რომ მკითხველის წინაშე გადაიშალოს სინამდვილის ახალი და ახალი მხარეები და გაიტაცოს, მოაჯადოვოს სინამდვილის ასახვამ, — აი რა არის მხატვრული ლიტერატურის დანიშნულება.

ყოველი მკითხველი ცხოვრობს და ასე თუ ისე მოწამეა სინამდვილესა. ცხოვრება, მეტადრე თანამედროვე ცხოვრება, ვითარდება ყოველდღიურად. ცხოვრების განვითარებას აქვს თავისი კანონები, თავისი მიხვეულ-მოხვეული გზები. ბევრის შეგნება ვერ უსწორებს თვალს ცხოვრების განვითარების ტემპებს.

მხატვრული ლიტერატურის დანიშნულება სწორედ იმაშია, რომ აამაღლოს ამ ბევრთა შეგნება, დაეხმაროს მკითხველებს, რათა ისინი შექმნილ მდგომარეობაში ზუსტად გაერკვენ, საერთოდ მოსპოს ყოველგვარი ჩამორჩენილობა ადამიანთა შეგნებასა და ცხოვრების განვითარებას შორის და მით გაააქტიუროს ადამიანთა მონაწილეობა ცხოვრების განვითარების ბორბლის გადატრიალებაში.

ზემომოყვანილი მოსაზრებების მიხედვით ვცინდა გავარჩიოთ ელ. მ. პოლუშორდვიშვილის რომანი „ილმინატიონი“.

ავტორის მერისმეტად ფართო ტილო აქვს აღებული. უნდა აღინიშნოს, რომ დღემდის მას ასეთი ფართო ტილო არ მოუცია.

ბრძოლა სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციისათვის, ბრძოლა სოფლის ცხოვრების ძირ-ფესვიანად განახლებისათვის, ბრძოლა ძველი ჩამორჩენილი ადამიანების წინააღმდეგ და ახალი ყოფის დამკვიდრებისათვის, — აი ის ფონი, რომელზედაც გაშლილია ნაწარმოების შინაარსი.

სარეცენზიო ნაწარმოები უდავოდ ავტორის ზრდის მიჩვენებელია. მან უეჭველად ანგარიში გაუწია აქარისტანის ცხოვრების სპეციფიურ პირობებს (ძველი ადამიანების სიძლიერე და სხვ.) და მოგვცა ნაწარმოები განსაზღვრულ კონკრეტულ გარემოებებში. მოგვცა კოლექტივი, მის გარშემო ღარიბი და საშუალო გლეხების დარაზმე, კულაკების ოინები, მათი ბრძოლა კოლექტივის წინააღმდეგ, ზოგიერთი ოჯახური დრამა, ახალი ცხოვრების შეგნების ტყილეზიანი მშობიარობა... ცხადია, ავტორი იდეოლოგიურად ერკვევა იმ ამბებში, რომლებიც მას აწერილი აქვს. მაგრამ საქმე მართლმასალა არ არის. საქმე ამ მასალის დაწყობაა, მისი კომპოზიციურად შეყვრა, ერთმანეთთან ინტრიგის რგოლებით გადაბმა. საქმე, უკეთ რომ ესთქეთ, მასალის ჩამოყალიბების ხარისხშია. აქ კი, სარეცენზიო ნაწარმოებში, ყველაფერი რიგზე არ არის.

სარეცენზიო ნაწარმოებში შედარებით ყველაზე დამაკმაყოფილებლად არის ასახული სულეიმან ნოლაიდელი. ეს მოპქმედი პირი უეჭველად ტიპურ ხაზებშია მოცემული. განსაკუთრებით ძლიერია ის ადგილები, როდესაც სულეიმანი თავის ოჯახში იბრძვის ახალი ცხოვრების წესების დამკვიდრებისათვის. თავისი ცოლი ფერიდე მას გაგვივებით უყვარს. ფერიდე ჩამორჩენილი ქალია. ის უკან უფრო იხედება, ვიდრე წინ. ძველი ადამიანების რწმენა მასში მტკიცედაა გამოქდარი. ამ ნიადაგზე ქვარსა

და ცოლს შორის უთანხმოება იზადება. საქმეში გარეშეებიც უსიყვარულოა, ფერიდეს კულაკი მამა. ქალს აქვებენ, ფერიდეს ყოველ საშუალებას მიეძრითვის ქმარი თავისი გავლენის ქვეშ მოაქციოს: აღერსო, ქონების ჩუქებით მოქურყურე უნდადებდა, მაგრამ ვერაფერს ხდება.

ფერიდე უძველად კარგად მოცემული ტაბია, მაგრამ, სამწუხაროდ, არა ბოლოა მდის. ნაწარმოების ბოლოს, როდესაც ფერიდეში გარდატეხა ხდება, მკითხველს ვერ გაუგია, თუ რამ გამოიწვია ეს გარდატეხა. მამამ იგი მიგზავნა სიძესთან განსაიარაღებლად. ისიც მივიდა ქმართან, მაგრამ დაინახა თუ არა ქმარი, თვით განიარაღდა. გუშინდელი დანატრისი და მოლასა და მამის ყურმოკრილი ყმა დღეს ერთბაშად ახალი ცხოვრების გზაზე დგება და თავის გაცილებულ ქმარს ახალი ცხოვრებისათვის ბრძოლაში მზარში უდგება.

ჩვენ ვიცით და, ალბათ, ავტორმაც იცის, რომ ცხოვრება ამ გზით ვითარდება მაგრამ სინამდვილეში არც მთლად ასე იოლად ხდება ეს დიდი ძურები, ეს დიდი გარდატეხები. მას აქვს ხანგრძლივი რყევის, დავებების, ცხოვრების მწარე გაცვეთილების, ტყვიანობიანი შშობიარობის გზა. ფერიდეში კი ასეთი არაფერი არ მომხდარა. მკითხველი არ არის მომზადებული და არც წინასწარ გაფრთხილებული, ამიტომ ფერიდეს ფერისცვალება რაღაც სასწაულის ხასიათს ღებულობს.

რამაში თავიდან ბოლომდე ყალბი ტაბია. ტიპური მასში თითქმის არაფერია. ცხადია, ავტორს უნდოდა მოეცა ღარიბი გლეხი ჯერ კულაკების გავლენაში მოხვედრილი, ხოლო შემდეგ ამ გავლენისაგან განთავისუფლებული. ამ განზრახვის შესრულება, როგორც ჩანს, ავტორმა ვერ შეძლო. მკითხველს თავიდანვე ვერ გაუგია, თუ როგორ მოხვდა რამაში კულაკების ქსელში, რა ჰქონდა მას კულაკებთან საერთო. შემდეგ, კულაკების წრეში მყოფ რამაზს ავტორი ანვითარებს იქამდის, რომ ვერა შვენიერ დღეს სისხლის ახადებად და კლასობრივი შურისძიებისათვის მიდის ის შემდეგ აღსთან იმ მტკიცე გადაწყვეტილებით, რომ მოკლას იგი. მაგრამ ხდება სასწაული და რამაში შემედალის მეგობარი შეიქნება. შემედალის და რამაზის შეხვედრის სცენა სრულად არადამაჯერებელია.

კლმერტონობის უჯრედის მდივანი უსეინ კვეციეშვილიც ვერ არის სასეხით რეალურ ხაზებში მოცემული ტაბია. ჯერ ერთი, უსეინი არ იყო მთელი სოფლის ზატონ-სატონი. შეძლებულ პირთა განკუთვლას მარტო უსეინები არ სწევებდნენ ჩვენს ცხოვრების სინამდვილეში. განკუთვლების საკითხი უნდა გატარებულიყო მთელ რიგ ინსტანციებში. განკუთვლების აღმასრულებელ ძალას ხელისუფლების სათანადო ორგანოები წარმოადგენენ და არა შემთხვევით შეკრებილი. ნაწარმოებში კი უსეინი ერთპიროვნულად სწევებს კოდეც და ასრულებს კოდეც განკუთვლების საკითხს.

უსეინს ამ მოქმედების გამო აუშხებდნენ, უსეინის საქციელი განასაზიერეს. უსეინი შობნეს და პარტიდანაც გამოიცილეს, მაგრამ უსეინი დაისაჯა არა თვითნებური განკუთვლებისათვის, არამედ სულეიმან ნოღაიდელის ცოლის ფერიდესათვის ჩადრის ძალით ახდის გამო. სიახლით გატაცებულ ავტორს ეს საპროლოგო ამბავი ებილოგად წარუძმლოლება ნაწარმოებისათვის, რომელიც ასეთი ოპერაციის გამო არავითარ ეფექტს არ ახდენს და რომელსაც, პირიქით, დიდი ბუნდოვნება და გაუგებრობა შეაქვს მკითხველში.

უსეინის სახით, ვფიქრობთ, ავტორს უნდოდა მოეცა პარტმუშაკი „მომემარცხენე“ გადაბრით, ტაბი ასეთი იდამიანისა, რომელიც ჯერ კოდეც სამოქალაქო ომების მეთოდებით ცხოვრობს, რომელსაც სულ იარაღისაგან უპირავს ხელი და თვალი. ნაწარმოების მიხედვით, ზოგჯერ მომენტში უსეინი ასეთიც არის, მაგრამ იგი ვერ ახერხებს, რომ მკითხველიც დაარწმუნოს იმაში, რაც მას სწამს. უსეინში ბევრია არარეალური, არაბუნებრივი, არადამაჯერებელი. თუნდაც მისი საქციელი პარტგანსამართლების დროს. მისი სიტყვა არ არის პარტმუშაკის სიტყვა. მასში ობიექტულური სენტიმენტალიზმი უფ-

რო მეტია, ვიდრე ვადამცდარ პარტმუშაქის, ახლა კი მონანიების გზაზე შემტარ ადამიანის სიტყვის სიპართლე.

ე. პოლუმორდენოვი კომკავშირელებს ხშირად დაუჯერებდნენ სიტყვების კოლექტივიზაციის პერიოდა. ამ პერიოდში ყველაზე მეტად გამოჩენილი სიტყვები: კულაკი, განკულაკება. იმ ხანებში ბევრმაც კი იცოდა ამ სიტყვების მნიშვნელობა, აზრი. რატომღაც ჩვენი ავტორი ასეთი ცოდნისაგან ანიარალებს კომკავშირელებს უსუფას და მურადს. ისინი მიპყვებიან უსენის ახმედ ტაგიძის განკულაკებისათვის. მაგრამ ის კი არ იციან, თუ რას ნიშნავს ეს განკულაკება. აი, მივლენ ტაგიძისა და დაინახვენ, რაც იქნება. გამოდის, რომ ისინი იარაღს ხელს ჰკიდებენ და არ იციან, რა საქმისათვის. რამდენიმე სტრიქონის შემოთ ბრძენი კომკავშირელები აქ უკვე ბებრები არიან, რომლებსაც არაფერი არ ესმით. ნუთუ იმდენი ვერ ისწავლეს პოლიტწრეში, რომ გაეგოთ — რა არის კულაკი და განკულაკება? ეს ხომ მაშინდელი ცხოვრების სინამდვილე არ არის. კომკავშირელები სინამდვილეში ერთ-ერთი აქტიური მონაწილეთაგანი იყვნენ სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციისა, ბევრი მათგანი დაიღუპა ამ ბრძოლაში და მკითხველი როგორ დაუჯერებს ავტორს, რომ მათ განკულაკების აზრი არ ეცოდენ.

ახლა ორიოდ სიტყვა ნაწარმოების ენობრივი მასალის შესახებ. რომანში საკმაოდ ბევრია მხატვრული სახეები: ავტორი კარგად ფლობს პროზაული თხრობის ხერხებს. მაგრამ ამ მხრით იგი ხშირად ლალატობს ძირითად ხაზს და ყალბ პათეთიკაში გადადის (გვ. 2, 10, 13, 38 და სხვ.).

მიუხედავად ზემოაღნიშნული სუსტი მხარეებისა, „ილიქებენ მოები“ მაინც ჩვენი პროლეტარული ლიტერატურის დადებითი მონაპოვარია. უფრო მეტი ყურადღება იმითომ მივაქციეთ ნაწარმოების სუსტ მხარეებს, რომ იგი გაითვალისწინოს ე. პოლუმორდენოვმა თავის შემდგომ მუშაობაში.

შინაარსი

მხატვრული ლიტერატურა

	83-
დემნა შენგელაია — სტელლა (რომანი)	3
შ. დადიანი — ურდუმი (ისტორიული რომანი)	29
ვ. გაფრინდაშვილი — ქუთაისი (ლექსი)	47
გ. კაჭახიძე — წურბლების გამყიდველი (ლექსი)	49
კ. გამსახურდია — მთვარის მოტაცება (რომანი)	53
ილიო მოხაშვილი — სიყვარული უცებ (ლექსი)	74
რ. დიომელი — თანამედროვე ქრონიკები (მოთხრობა)	76
მიხეილ ფოფხაძე — ურსან (ლექსი)	99
პეტრე ჯოხია — ძველი ჭიათურა (მოთხრობა)	101
ნიკოლოზ ტიხონოვი — ლურჯი პაკეთი (ლექსი)	118
„ „ — ბალადა ლურსმნებზე (ლექსი)	120
შაფიზ — (სამი ლექსი, თარგმ. სპარსულით ა. ჭელიძის მიერ)	123

რევოლუსიური მოძრაობა

კ. ვორდელაძე — მესამე დასის ლეგალური მარქსიზმი	126
--	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ალი არსენიშვილი — სტენდალი ქართულად	151
---	-----

წარსულიდან

კოკი აბაშიძე — დიდი მსახიობის სილუეტი	158
---	-----

ბიბლიოგრაფია

ვ. ხუროძე — თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა სრული კრებული	169
გ. შ. — ე. პოლუმორდენოვი, „ილვიძებენ მთები“	172

ქართული
ბიბლიოთეკა

ხელისმომწერთა საუბრაღლებოდ

„მნათობის“ მ-4 ნომერი გამოსვა მაისის პირველ რიცხვებში